

M.Ö. I. BİNYIL KUZAY SURİYE VE GÜNEYDOĞU ANADOLU PİŞMİŞ TOPRAK FİGÜRİNLERİ

Figen SERİM

97364

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
Arkeoloji Anabilim Dalı için öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

Ankara
Nisan,2000

T.C. YÖKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, Jürimiz tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....
Prof. Dr. Aykut ÇINAROĞLU

Üye.....
Prof. Dr. Armağan ERKANAL

Üye.....
Prof. Dr. Engin ÖZGEN (Danışman)

Üye.....
Doç. Dr. Seyinç GÜNEL

Üye.....
Doç. Dr. Fikri KULAKOĞLU

Onay :

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2000

Prof. Dr. İbrahim TANYERİ
Enstitü Müdürü

ÖZET

Her türlü canlı, özellikle de, insan vücudu tarih boyunca çeşitli yollarla tasvir edilmiştir, figürinler de bunlardan biridir. Figürin, latince'de "figura" kelimesinden gelir; taş, kil ve benzeri malzemelerden yapılan insan ve hayvan tasvirlerinden oluşan küçük sanat yapıtlarıdır. Genellikle canlı varlıkları betimleyen, kolay taşınabilir nitelikte, üç boyutludurlar. Figürinler eski Önasya'da hemen hemen her dönemde üretilmiştir. Günümüze ulaşanlar içinde en çoğunu pişmiş toprak olanlar oluşturmuştur ancak taş ve metalden (altın, gümüş, bakır, bronz) yapılmış olan örneklerin de mevcut olmasının yanı sıra dayanıksız malzemelerden yapılanları da bilinmektedir mesela ahşaptan yapılanlar gibi (özellikle tamış ağacı), tüm bu malzemelere alternatif olarak bitümen ve balmumu hamurundan yapılan örneklerde malzeme açısından çeşitlilik oluşturur.

Figürinlerin yapım amacının sadece dinsel temeller değildir. Arkeolojik kazılar sonucu bulunmuş bazı insan ve hayvan biçimli figürinlerin çocuk oyuncacı olarak tasarlanmış olabileceği düşünülür. Diğer ve en yaygın ihtimal ise tanrılara adanmış olmalarıdır. Tasvirler bazen netlik sergilemeyip zor anlaşılabilir. İnsan biçimli figürinlerin bir kimseyi mi, yoksa bir tanrısal varlığı mı, sembolize edip etmediği bazen karıştırılabilmektedir. Bunun için en doğru örnek "Çıplak Kadın Figürinleri" olarak verilebilir.

İnsan biçimli figürinlerin tasvirinde günün en çok kullanılan malzemesine göre biçimlendirme yapılmıştır.

Binaların odalarına ya da mezarlara yerleştirilen ve bulunduğu mekanı büyülemek suretiyle kötü güçlerden koruduğuna inanılan daha küçük dereceli çeşitli tanrıların, iyi cinlerin ve karışık yaratıkların muhtelif figürinleri üretilmiştir.

Dinsel ayinlerde figürinlere ve plakalara kendine has çok özel bir fonksiyon yüklenilmiş olmalıdır. Çıplak figürinlerde göze çarpan cinsiyet organları bazen tek

başına tasvir edilmiş ve cinsel gücü artırıcı bir yardımcı simgesel obje durumuna gelişir. Cinsellik ve çıplaklık doğrudan doğruya *Iştar*'a bağlanmıştır. Bunun haricinde vücudun başka uzuvlarını gösteren tek figürinler sağlıkla ilgili ayinlerin yapımında aracı malzeme görevini yüklenmiştir (Black & Green 1998: 81 - 82).

Neolitik ve Kalkolitik Çağlarda kadın figürinleri kuvvetli bacaklı, şişman ve iri göğüslü olarak tasvir edilmekte olup erkek figürinleri ise yok denecek kadar az ve son derece özensiz biçimlendirilmiştir. Tunç Çağlarına gelindiğinde özellikle kadın figürinlerinin betimlenmesinde çeşitliliğin arttığı gözlenir. Demir Çağlarında da, Tunç Çağlarında hız kazanan çeşitlilik devam eder.

Hemen hemen her dönemde, insan veya hayvan figürinlerinde doğalcı bir tasvir anlayışın yanı sıra daha şematik bir tasvir anlayışıyla da karşılaşmaktayız. Ancak Geç Tunç Çağından itibaren Demir Çağında ve Hellenistik Dönemde daha doğalcı bir anlayışa sahip figürinler üreilmeye başlamıştır. Önceki Dönemlerde daha abartılı gösterilen vücut detayları giderek daha narin olarak biçimlendirilmeye başlamıştır.

SUMMARY

Figurines or statuettes (including plaques) were made in almost every period of ancient Mesopotamia. Most of those that survive are of clay, but there are also examples of stone and metal (including gold, silver and copper or bronze), while incantations and descriptions of rituals refer to the fashioning of figurines also of perishable materials, such as wood (especially tamarish), dough bitumen and wax.

No single purpose can be ascribed to the use of figurines. Some of the human and animal figurines may possibly have been children's toys. When found in graves they may some times serve as attendants upon the dead substitutes for human and animal victims. Others again were dedicated to gods in all probability human figures normally represented the worshippers. It is sometimes unclear whether anthropomorphic figures represented deities or persons, as with figures of the nude woman.

Hand – made clay figurines of nude females appear in Mesopotamia hand – made clay figurines of nude females appear in Mesopotamia in prehistoric times; they have applied and painted features. The postures vary slightly the figurines are in most respects similar and probably were mass – produced. Early second – millennium B.C. seals and terra cotta figurines commonly depict a full frontal nude woman. Often she stand on a plinth as if representing a cult statue or holding her breasts. The figurine never wears the horned cap of divinity.

In first millennium have been dressed woman figurines. Those figurines clad in a long gown with baggy “false sleeves” and a belt. The right arms is hanging down, the left hand holds a flower or they in the just frontal positions.

Another anthropomorphic grup is male figurines. Male figurines have being representationing with “cavalaries / riders” figurines. Most of figurines modeled by

hand and type characteristic of north Syria so that typical figurines are: The cavalry / rider's body and the horse's neck are one solid block. The horse's legs are simply two flat, thick protrusions of clay, one slanting forward for the front legs and one back for the hind legs. A blunt stump protruding from right beneath the rider's hands. The rider's face is surrounded by a short beard, while his head seems enveloped in a cape or hood, the top of which is a soft – peaked cap that flops over to his left. These are completely hand modelled and decorated with paint. This is an important point in distinguishing *pre – Achaemenid* horse – men (cavalry / rider), for the great majority of Achaemenid and later cavalry / rider have moulded all. Figurines of this type could be modeled by single or two piece mould and that classified them as part of a “Syro-Parthian” group. There is somewhat abundant evidence for their popularity in Syria at First Millennium B.C.

Animal figurine group is including that figure: Horse, ram and bird. Horse figurines modelled with rider but sometimes the horses are riderless. There are came to the case of children there were added terra cotta figurines for a boy's tomb in the cemetery areas (as Yunus Cemetery and Deve Hüyük). Ram and bird figurines in the case like a horse's figurines.

Certain figurines and plaques had very specific functions in particular rituals and in life of humans.

ÖZET	i - ii
SUMMARY	iii - iv
İÇİNDEKİLER	v - vii
LEFHALAR LİSTESİ	viii - xxii
HARİTALAR LİSTESİ	xxiii - xxiv
KISALTMALAR	xxv - xxvi
ÖNSÖZ	xxvii
1. GİRİŞ	1
1.1. Konu	1 - 5
1.2. Amaç	6 - 7
1.3. Çalışma Yöntemi ve Terminolojisi	7 - 8
1.4. Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Coğrafi Yapısı	8 - 14
1.5. Pısmış Toprak Figürinler	14 - 16
1.5.1. Figürin Yapım Teknikleri	17
1.5.1.1. Elle Biçimlendirme	17 - 18
1.5.1.2. Yuvartak Dökme Model (bosse) Figürinler	18
1.5.1.3. Kalıpla Basma	19 - 20
1.5.2. Ayrıntıların Verilmesi	20
1.5.2.1. Küçük Koniler (pastiller)	20
1.5.2.2. Dilcikler	20
1.5.2.3. Şeritler	21
1.5.2.4. Çizikli Süs	21
1.5.2.5. Delme	21 - 22
1.5.2.6. Sıvı Boya, Sır ve Zift	22
1.5.3. Pısmırma Tekniğı	22
1.5.3.1. Buhar Çıkış Deliğı	22
1.5.3.2. Fırınlama	22
II. M. Ö. 1. Bin yıl Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Pısmış Toprak Figürinlerinin Tipolojisi	23
II.1. İnsan Biçimli Figürinler	23

II . 1 . 1 . Kadın Figürinleri_____	23
II . 1 . 1 . 1 . Çıplak ve Ayakta Duran	
Kadın Figürinleri _____	23
II . 1 . 1 . 1 . a . Doğrudan Doğruya Çıplak	
Göğüslerini İki Eliyle Kavramış ve	
Yukarı Kaldırmış Figürinler_____	23 - 27
II . 1 . 1 . 1 . b . Elleri Tapınım Pozunda	
Çıplak Karın Üzerinde	
Kenetlemiş Figürinler_____	28
II . 1 . 1 . 2 . Giyinik ve Ayakta Duran	
Kadın Figürinleri_____	29
II . 1 . 1 . 2 . a . Ayakta, Cepheden Gösterilmiş,	
Düz Duran Kadın Figürinleri_____	29 - 31
II . 1 . 1 . 2 . b . Ellerinde Nesneler Tutan	
Kadın Figürinleri_____	31 - 32
II . 1 . 1 . 3 . Sadece Kafa Kısımları Korunabilmiş	
Kadın Figürinleri_____	33 - 34
II . 1 . 2 . Erkek Figürinleri_____	34
II . 1 . 2 . 1 . Süvari Figürinleri_____	34
II . 1 . 2 . 1 . a . Atlı Süvari_____	35 - 41
II . 1 . 2 . 1 . b . Atsız Süvari_____	41 - 42
II . 2 . Başından Şualar Çıkan Tanrı Helios / Mithras Figürinleri_____	42 - 43
II . 3 . Hayvan Figürinleri_____	43
II . 3 . 1 . At Figürinleri_____	43 - 45
II . 3 . 2 . Koç Figürinleri_____	45 - 46
II . 3 . 3 . Kuş Figürinleri_____	46
III . M . Ö . I . Binyıl Figürin Tiplerinin	
Kuzey Suriye’de Görüldüğü Merkezler_____	47
III . 1 . Meskene / Emar_____	47
III . 2 . Hama_____	47 - 48
III . 3 . Tell Hammam et - Turkman_____	48
III . 4 . Tell Mardikh / Ebla_____	48 - 50
III . 5 . Til Barsib / Tell Ahmar_____	50

III . 5 . 1 . Mezarlar	50 - 52
III . 6 . Khan Sheikhaun	52
III . 7 . Deve Hüyük	52 - 54
III . 7 . 1 . Deve Hüyük I Urne Mezarları ve Stratigrafisi	54 - 56
III . 8 . Tell Halaf	57 - 58
III . 8 . 1 . M . Ö . I . Binyıl Mezarları ve Figürinleri	58
III . 8 . 1 . 1 . Doğrudan Gömüler	59
III . 8 . 1 . 2 . Kremasyon Mezarlar	59
III . 9 . Tell Chuera	59 - 60
III . 10 . Tell Hariri / Mari	60 - 61
III . 11 . Tell al - Abd	61
IV . M . Ö . I . Binyıl Figürinlerinin Güneydoğu Anadolu'da	
Görüldüğü Merkezler	61
IV . 1 . Tell Açana / Alalakh (Amuk Ovası)	61 - 71
IV . 2 . Oylum Höyük	71 - 75
IV . 3 . Hacı Nebi Tepe	75 - 80
IV . 4 . Tilbeş Höyük	80 - 83
IV . 4 . 1 . Mezarlar	83 - 84
IV . 5 . Karkamış / Cerablus	84 - 86
SONUÇ	87 - 99
KATALOGLAR	100 - 181
KAYNAKÇA	182 - 204
EKLER	205 - 209
LEVHALAR	
HARİTALAR	

LEVHALAR LİSTESİ

<u>Levha No:</u>	<u>Levha Adı:</u>	<u>Levhanın Alındığı Yer:</u>
I	Oylum Hoyuk I. Binyıl Pişmiş Toprak Figürinleri	
IIa	Göğüslerini Tutan Çıplak Kadın Figürini Parçası	
IIb	Göğüslerini Tutan Çıplak Kadın Figürini Parçası	
IIIa	Göğüslerini Tutan Çıplak Kadın Figürini Parçası	
IIIb	Göğüslerini Tutan Çıplak Kadın Figürini Parçası	
IV	Kadın Figürini Parçası (kafa)	
V	Elinde Tef(?) Tutan Kadın Figürini Parçası	
VIa	Suvari Figürini Parçası	
VIb	Başından Şualar Çıkan Tanrı Figürini Parçası	
VII	Suvari Figürini Parçası	
VIII	Suvari Figürini Parçası	
IXa	At Figürini Parçası	
IXb	At Figürini Parçası	
Xa	Elinde Tef Tutan Kadın Figürini Parçası	Özgen 1989: 242 - 248
Xb	Kadın Figürini Parçası (kafa)	Özgen 1989: 242 - 248

Xc	Başında Şualar Çıkan Tanrı Figürini Parçası	Özgen 1989: 242 - 248
Xla	Başında Şualar Çıkan Tanrı Figürini Parçası	Stein 1996: 87 - 90
Xlb	Atlı Persli	Stein 1996: 111 - 112
Xlc	Tanrıça Anahita Figürini Parçası	Stein 1998: 242
XII	Persli Süvariler ve Müzisyen Figürini Parçası	Dunham 1995: 228 - 239
XIII	Süvari Grubu	Dangin&Dunand 1936: 82
XIV	At Figürinleri	Dangin&Dunand 1936: 82
XVa	Çıplak Kadın Figürini	Dangin&Dunand 1936: 80-83
XVb	Çıplak Kadın Figürini	Dangin&Dunand 1936: 80-83
XVc	Çıplak Kadın Figürini	Dangin&Dunand 1936: 80-83
XVd	Çıplak Kadın Figürini	Dangin&Dunand 1936: 80-83
XVe	Tef Çalan Kadın Figürini	Dangin&Dunand 1936: 80-83
XVf	Kadın Figürini Parçası (kafa)	Dosin 1936: 57
XVla	Süvari Figürini	Çambel 1996: 244
XVlb	Çıplak Kadın Figürini (çizim)	Fugmann 1958: 236
XVlc	Çıplak Kadın Figürini (foto)	Ingholt 1948-53: lev.XVI- 4

XVIIa	At Figürini	Moorey 1980: 140
XVIIb	At ve Süvari Figürini	Moorey 1980: 140
XVIIc	At ve Süvari Figürini	Moorey 1980: 140
XVIId	At ve Süvari Figürini	Moorey 1980: 140
XVIIe	At ve Süvari Figürini	Moorey 1980: 140
XVIIf	At (binicisi kayıp)	Moorey 1980: 140
XVIIg	Çıplak Kadın Figürini	Moorey 1980: 140
XVIIh	Çıplak Kadın Figürini	Moorey 1980: 140
XVIIı	Süvari Figürini	Moorey 1980: 140
XVIIi	Süvari Figürini	Moorey 1980: 140
XVIIj	Kuş Figürini	Moorey 1980: 140
XVIIk	Kuş Figürini	Moorey 1980: 140
XVIII	Koç Figürini	Moorey 1980: 140
XVIIIm	Oyuncak (kukla) Erkek Figürini	Moorey 1980: 140
XVIII	Süvari Figürinleri	Oppenheim 1962: lev. 17
XIXa	Atsız Süvari	Oppenheim 1962: lev. 17
XIXb,c,d	Atlı Süvari	Oppenheim 1962: lev. 17
XXa	Çıplak Kadın Figürini	Oppenheim 1955: 14
XXb,c,d	Giyinik Astarte Figürini	Oppenheim 1955: 14

XXIa	At Figürini Kafası	Oppenheim 1955: 14
XXIb	At Figürini Kafası	Oppenheim 1955: 14
XXIc	At Figürini Kafası	Oppenheim 1955: 14
XXId	Koç Figürini Kafası	Oppenheim 1955: 14
XXIIa	Başından Şualar Çıkan Tanrı Figürini Parçası	Oppenheim 1962: lev. 19
XXIIb	Başından Şualar Çıkan Tanrı Figürini Parçası	Oppenheim 1962: lev. 19
XXIIc	At Figürini Grubu	Woolley 1952: 251 – 255
XXIIIa	Chiton Türü Giysisinin Tasarımı	Saltuk 1989: lev. 28
XXIIIb	Peplos Türü Giysinin Tasarımı	Saltuk 1989: lev. 28
XXIV	Perslilerin Giydiği Kıyafetin Tasarımı	Jabos 1994: 125
XXVa	Bisutun Kaya Kabartması	Ghirsman 1962: 18
XXVb	Persopolis Kabartmaları Darius'un Sarayı	Ghirsman 1962: 189
XXVIa	Çıplak Kadın Figürini	Badre 1980: 380 - 387
XXVIb	Çıplak Kadın Figürini	Badre 1980: 300 - 303
XXVIc	Çıplak Kadın Figürini	Badre 1980: 300 - 303
XXVId	Çıplak Kadın Figürini	Badre 1980: 300 - 303
XXVle	Çıplak Kadın Figürini	Badre 1980: 300 - 303
XXVle	Badre 1980: 300 - 303	Çıplak Kadın Figürini

XXVI f	Kadın Büstü	Badre 1980 : 300 - 303
XXVI g	Gövde Parçası	Badre 1980 : 300 - 303
XXVII a	Çıplak Kadın Figürini	Woolley 1955 : 207
XXVII b	Çıplak Kadın Figürini	Woolley 1938 : 222
XXVII c	Çıplak İştär	Woolley 1938 : 247
XXVII d	Çıplak Tanrıça	Woolley 1938 : 247
XXVIII a	Çıplak Kadın Figürini	Badre 1980 : 199 - 201
XXVIII b	Çıplak Kadın Figürini	Badre 1980 : 199 - 201
XXVIII c	Çıplak Kadın Figürini	Badre 1980 : 199 - 201
XXVIII d	Süvari Figürini	Matthiae 1985 : lev. 12
XXVIII e	Kadın Figürini Parçası	Matthiae 1985 : lev. 12
XXVIII f	Kadın Figürini Parçası	Matthiae 1985 : lev. 12
XXIX a	Süvari Figürini	Glueck 1970 : 188
XXIX b	Süvari Figürini	Glueck 1970 : 188
XXX	Helios Kabartması	Dörig 1975 : 300 - a
XXXI	Helios Kabartması	Dörig 1975 : 300 - a
XXXII	Süvari Figürinleri	Elayi 1991 : 180
XXXIII	El Sıkışan Antiochus ve Apollon – Helios Steli	Dörner 1990 : lev. 49
XXXIV a	Mithras Heykeli	Dörner 1990 : 246

XXXIVa	Mithras Heykeli	Dörner 1990 : 246
XXXIVb	Mithras Heykeli	Dörner 1990 : 246
XXXV	Persepolis Kabartmaları	Ghirsman 1962 : 189
XXXVI	Mithras ve Kral Tasviri	Dörner 1990 : 18
XXXVII	Susa'dan M.Ö.I. Binyıl Pişmiş Toprak Figürinler	The British Museum'dan
XXXVIII	Elleri Tapınım Pozunda Karın Üzerinde Kenetlenmiş Figürinler	Fugmann 1958 : 247
XXXIXa,b,c	Çıplak Kadın Figürinleri	Parrot 1959 : 71
XLa,b	Günümüzde Ortadoğu'da Erkeklerin Kullandıkları Başlıklar ve Sarılış Biçimleri	Kehribar 1997: 18 ve 1998: 22
XLc	Günümüzde Ortadoğu'da Erkeklerin Kullandıkları Başlıklar ve Sarılış Biçimleri	Özger ve Anadol 1998 : 33
XLd	Günümüzde Ortadoğu'da Erkeklerin Kullandıkları Başlıklar	Kehribar ve Taş 1999 : 101
XLI	Taqi Bustân: Ardashir II'nin Mithra ve Hormizd Tarafından Yüksek Bir Mevkiye Atanması Sahnesi	Herzfeld 1988 : lev. CXXVI
XLIIa	Persopolis Kabartmalarından Bir Detay	Herzfeld 1988 : lev. LXXIX
XLIIb	Ashurbanipal Dönemi, Kuzey Mezopotamya'dan Rölyef Detayı	Littauer&Crouwel 1988 : 326
XLIIIa	Kommagene Kralı Antiochos ve Mithra	Herzfeld 1988 : lev. CV

XLIIIa	Kommagene Kralı Antiochos ve Mithra	Herzfeld 1988 : lev. CV
XI.IIIb	Üzerinde Bir Parth'ının Tasvir Edildiği Stel	Herzfeld 1988 : lev. CV
XLIV	İsin – Larsa Dönemi Silindir Mühür	Collon 1990 : 31
XLVa	Yunus Mezarlığı, Mezar YB 20,	Wolley 1939 : lev. IV-1
XLVb	Yunus Mezarlığı, Mezar YB 49. Banyo Kaplı Gömü, Tip A	Woolley 1939 : lev. IV-2
XLVc	Yunus Mezarlığı, Mezar YC 69, Taş Konstrüksiyon ve Banyo Kaplı Gömü	Woolley 1939: lev. IV-3
XLVIa	Yunus Mezarlığı, Mezar YB 29, Bir Erkeğe ait Kremasyon Gömü	Woolley 1939: lev.VII-1
XLVib	Yunus Mezarlığı, Mezar YB 9, Basit Tipte Kremasyon Gömü Örneği ve kapların Kapatılış Şekli	Woolley 1939: lev.VII-2
XLVIIa	Yunus Mezarlığı, Mezar YB 29'dan P.T Süvari Figürini	Woolley 1939: lev.XVIII-b1
XLVIIb	Yunus Mezarlığı, Mezar YC 41'den P.T Süvari Figürini	Woolley 1939: lev.XVIII-b2
XLVIIc	Yunus Mezarlığı, Mezar YB 10'dan P.T At Figürini	Woolley 1939: lev.XVIII-c1
XLVIId	Yunus Mezarlığı, Mezar YB 29'dan P.T At Figürini	Woolley 1939: lev.XVIII-c2

XLVIIIa	Arka Kısmı Plaka Şeklinde Olan Çıplak Kadın Figürini, Neirab, en.no.A II 6, M.Ö. 7-6. yy., The Museum of American University	Ingholt 1948:53:71 ve lev.XVI
XLVIIIb	Arka Kısmı Plaka Şeklinde Olan Çıplak Kadın Figürini, Halep, en.no. 1913.339, M.Ö. 7-6. yy., The Ashmolean Museum	Ingholt 1948:72 ve lev. XVI-7
XLVIIIc	Arka Kısmı Plaka Şeklinde Olan Giyinik Kadın Figürini, Karkamış Yakınındaki Tall Khalid'den, M.Ö. 604	Daremberg & Saglio 1907:190
XLVIId	Arka Kısmı Plaka Şeklinde Olan ve Elinde Çiçek Tutan Giyinik Kadın Figürini, Amuk Ovası	Ingholt 1948: 74 ve lev.XVII-4
XLVIIIe	Arka Kısmı Plaka Şeklinde Olan Giyinik Kadın Figürini, Tall Qasıs, Özel Koleksiyon, M.Ö. 7-6. yy	Ingholt 1948: 73 ve lev.XVII-2
XLVIIIf	Arka Kısmı Plaka Şeklinde Olan Giyinik Kadın Figürini, Salamia, Danish National Museum, En. No. 9875, Pers Dönemi	Ingholt 1948: 74 ve lev.XVII-5
XLVIIIg	Arka Kısmı Plaka Şeklinde Olan Giyinik Kadın Figürini, Neirab, Aleppo National Museum, Pers Dönemi	Ingholt 1948:75 ve lev.XVII-7
XLIX	Susa'dan At Biçimli Ritonları	Stronach 1974: 243 - 244
L	Ninive'den Seleucos – Parth Dönemi tarihli P.T. Süvari Figürinleri, The British Museum	The British Museum

LI	Eski Babil Dönemi Tarihli Ellerini Karın Üzerinde Kenetlemiş Çıplak Kadın Betimlemeleri Silindir Mühürden Bir Detay (sol), P.t. Arka Kısım Plaka Biçimli Figürin (sağ)	Black & Green 1998: 144
LIIa	Çıplak Kadın Figürini. Ras Shamra, M. Ö. II. Binyıl	Badre 1980: 387
LIIb	Tef Çalan Kadın Figürini. Ürdün, I. Binyıl	Glueck 1970: 188
LIII	Artemis Heykeli, Hadrian Dönemi (M. S. 117 – 138), Selçuk Müzesi	Akurgal 1990: lev. 104
LIV	Tanrı Helios Figürlü Disk. Geç Hellenistik, The Ashmolean Museum	Ashmolean Museum Guide 1951: lev. 47b
LVh	Anadolu Kökenli, Süs Amaçlı Kalıp Baskı	Emre 1971: lev. II (3a)
LVı	Kalıp Baskı, The British Museum	Emre 1971: lev. II (5)
LVİa	Kalıp, The British Museum	Emre 1971: lev. II (2) ü
LVİb	Anadolu Kökenli, The Metropolitan Museum of Art	Emre 1971: lev. II (2)
LVİc	Kalıp, İzmir	Emre 1971: lev. I (3)
LVİd	Tunç Figürin, Troya	Schmidt 1968: 86
LVİe	Süvari Figürini, Aija Irini, M. Ö. (y) 570, Kıbrıs Demir Çağı, Güzelyurt Müzesi	Hanworth & Pollock 1990: 51

LVIIa	Atlı Süvari, Aija Irini, M. Ö. 750 - 650, (Cypro - Archaic I - II), Allard Pierson Museum - Amsterdam	Lubsen & Crouwel 1989:77
LVIIb	Çıplak Kadın Figürini, Nicosia, M.Ö. 750 - 600 (Cypro - Archaic I), Cyprus Museum	Lubsen & Crouwel 1989: 172
LVIIIa	Tef (Tambura ?) Çalan Kadın Figürini, Nicosia, Cyprus Museum, M. Ö. 600 - 475 (Cypro - Archaic II)	Lubsen & Crouwel 1989: 175
LVIIIb	Atlı Süvari, Nicosia, Cyprus Museum, M. Ö. 700 - 600 (Cypro - Archaic I)	Lubsen & Crouwel 1989: 171
LVIIIc	Tef (Tambura ?) Çalan Kadın Figürini, Zintilis Koleksiyonundan, M. Ö. 475 (Cypro - Archaic II / Klasik I)	Lubsen&Crouwel 1989:174 -5
LVIIId	Tef (Tambura ?) Çalan Kadın Figürini, Tell es - Sa'idiyeh, M. Ö. 6. yy.	Tubb 1998: 140 - 142
LVIIIe	Tamburalı Kadın, Tell es - Sa'idiyeh, M. Ö. 9 - 8. yy.	Tubb 1998: lev. 7
LIXa	Atlı Süvari, Lapithos	Morris 1985: lev. 235
LIXb	Atlı Süvari, Cyprus Museum	Morris 1985: lev. 236
LXa	Atlı Süvari, Cyprus Museum	Tatton-Brown 1979: 194
LXb	Süvari / Binici Figürinleri, Lapithos / Lapta, Cyprus Museum	Morris 1985: 208, 218
LXc	Atlı Süvari, Louvre Museum	Morris 1985: lev. 334
LXd	Atlı Süvari, Cyprus Museum	Karageorghis 1962: lev. 31

LXIa	At Figürini, Nicosia	Morris 1985: lev. 237
LXIb	At Figürini, Nicosia	Morris 1985: lev. 237
LXIc	At Figürini, Kıbrıs	Morris 1985: lev. 238
LXIIa	Atlı Süvari Figürini, Nicosia	Karageorghis 1977: no. 61
LXIIb	Atlı Süvari Figürini, Cyprus Museum	Dikaios 1961: no. 6
LXIIc	At ve Binici, The Museum of Fine Arts - Boston	Morris 1985: lev. 338
LXIId	At Figürini, Royal Ontario Museum - Toronto	Leipen 1966: no. 143
LXIIIa	Giyinik Kadın Figürini, Erythrai (İldırı), M. Ö. 520 (Arkaik Devir)	Bayburtluoğlu 1977: 15-23
LXIIIb	Çıplak Kadın Figürini, Kythrea Temenos, Demir Çağı Başı, The National Museum - Copenhagen	Ikosi 1991 - 1992: 19
LXIIIc	Çıplak Kadın Figürini, Kythrea, Cyprus Museum	Ikosi 1991 - 1992: 20
LXIId	Çıplak Kadın Figürini, Kythrea, Cyprus Museum	Ikosi 1991 - 1992: 21
LXIIIe	Süvari Figürinleri, Aija Irini	Ikosi 1991 - 1992: 64
LXIV	At ve Binici Figürini, Cesnola Koleksiyonu, The Museum of Fine Arts - Boston	Morris 1985: lev. 338
LXV	At Figürini, Nicosia, Cesnola Koleksiyonu, İstanbul Arkeoloji Müzesi	Morris 1985: lev. 237

- LXVI Araba Grubu, Kıbrıs. Myres 1914: 25
Kıbrıs Arkaik II. Cesnola Koleksiyonu'ndan
- LXVII Tanrıça Figürini, Fildişi. Kulaçoğlu 1992: 113, 198
Kultepe, M. Ö. 18. yy.'ın ikinci yarısı,
Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi
- LXVIII Tanrıça Figürini, Kurşun. Kulaçoğlu 1992: 102, 194
Kultepe - Kanış Karum, M. Ö. II. Binyıl.'ın başlangıcı,
Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi
- LXIX Stilize Edilmiş Kadın İdolü, Kulaçoğlu 1992: 84, 189
Gümüş, Alacahöyük, M. Ö. III. Binyıl.'ın ikinci yarısı,
Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi
- LXXb Üçlü Güvercin Grubu. Serdaroğlu 1995: 48 - 49
Assos (Behramkale), 8 No.'lu lahitten, M. Ö. 5. yy,
- LXXc Üçlü Süvari Grubu. Serdaroğlu 1995: 48 - 49
Assos (Behramkale), 7 No.'lu lahitten, M. Ö. 5. yy.
- LXXI Altın Figürin, Ephessos. Akurgal 1990: lev. 81a - b
İon Üsluplu, M. Ö. 570 - 560. Selçuk Müzesi
- LXXII Fildişi Figürin, Ephessos. Akurgal 1990: lev. 80a - b
İon Üsluplu, M. Ö. 580 - 570. İstanbul Arkeoloji Müzesi
- LXXIIIa Tanrıça Kybele Kabartması, Akurgal 1990: lev. 71
Ankara - Fidanlık, M. Ö. 6. yy.'ın ikinci yarısı,
Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi
- LXXIIIb Tanrıça Kybele Heykeli, Akurgal 1990: lev. 70
Boğazköy, M. Ö. 6. yy.'ın ikinci yarısı,
Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi
- LXXIVa Kadın Figürini, Bayburtluoğlu 1977: 15
Erythrai (Ildır) - Athena Tapınağı,
Geç Hitit/Urartu Üsluplu Anadolu Ürünü (?),
M.Ö. 7. yy.'ın ilk yarısı, İzmir Arkeoloji Müzesi

- LXXIVb Kadın Figürini, Özgen & Öztürk 1996: 26
Ephessos - Artemision, M. Ö. 7. yy.. Altın
- LXXVa At Figürini, Demir Çağı, Özgüç 1971: 145
Kültepe
- LXXVb At Figürini Başı Parçası, Özgüç 1971: 145
Demir Çağı, Kültepe
- LXXVI Vazo, Demir Çağı, Kültepe Özgüç 1971: 140
- LXXVIIa At Figürini (sürücüsü kayıp), Karageorghis 1983: lev.99
Palaepahos - Skales, 62 no.'lu mezardan.
M. Ö. 670 - 640, National Greek Museum, env. no: T. 62: 56
- LXXVIIb At Figürini (sürücüsü kayıp), Karageorghis 1983: lev.99
Palaepahos - Skales, 62 no.'lu mezardan,
M. Ö. 670 - 640, National Greek Museum, env. no: T. 62: 34 + 47
- LXXVIIc At Figürini, Karageorghis 1983: lev.42
Palaepaphos - Skales, 45 no.'lu mezardan. M. Ö. 670 - 640,
The National Greek Museum
- LXXVIIId-e At Üzerinde Müzisyen Figürini, Karageorghis 1983: lev.43
Palaepaphos - Skales, 52 no.'lu mezardan,
M. Ö. 670 - 640, The National Greek Museum
- LXXVIIIf Atlı Süvari, Karageorghis 1983: lev.43
Palaepaphos - Skales, 2 no.'lu mezardan. M. Ö. 670 - 640,
The National Greek Museum
- LXXVIIIa-b Kuş Figürini, Karageorghis 1983: lev.44
Palaepaphos - Skales, 62A no.'lu mezardan. M. Ö. 670 - 640,
The National Greek Museum, env. no. T. 62: 45
- LXXIXa At ve Süvari Figürini Parçası, Schmidt 1968: lev. 4
Samos, Demir Çağı, env. no: T1890 + 1934, y: 7,5 cm.

- LXXIXb At ve Süvari Figürini Parçası, Schmidt 1968: lev.4
Samos, Demir Çağı, env. no: 2345, y: 4,8 cm.
- LXXIXc At Figürini Kafası, Samos, Schmidt 1968: lev.10
Demir Çağı, env. no: T2308, u: 14,3 cm.
- LXXIXd At Figürini Parçası, Samos, Schmidt 1968: lev.10
Demir Çağı, env. no: T1473, u: 17,5 cm.
- LXXXa-b At Figürini Parçası, Samos, Schmidt 1968: lev.8
Demir Çağı, env. no: T2442, h: 9,3 cm.
- LXXXc-d Erkek Figürini Kafası, Samos, Schmidt 1968: lev.11
Demir Çağı, env. no:Berlin 497x, h: 6,4 cm.
- LXXXe Erkek Figürini Kafası, Samos, Schmidt 1968: lev.11
Demir Çağı, env. no:T1802, h: 8,1 cm.
- LXXXf Erkek Figürini Kafası, Samos, Schmidt 1968: lev.11
Demir Çağı, env. no:T229, h: 8 cm.
- LXXXIa Çıplak Kadın Figürini, Samos, Schmidt 1968: lev.23
Demir Çağı, env. no: T7, h: 14 cm.
- LXXXIb Çıplak Kadın Figürini, Samos, Schmidt 1968: lev.29
Demir Çağı, env. no: T2395, h: 9,6 cm.
- LXXXIc Çıplak Kadın Figürini, Samos, Schmidt 1968: lev.29
Demir Çağı, env. no: T2639, h: 11,5 cm.
- LXXXId Çıplak Kadın Figürini, Samos, Schmidt 1968: lev.49
Demir Çağı, env. no: T1397, h: 13,4 cm.
- LXXXII Ayakta Duran Kadın Figürü, Özgen & Öztürk 1996: 221
Uşak, env. no: I.179.96
- LXXXIII Ayakta Duran Kadın Figürü, Özgen & Öztürk 1996: 218
Uşak, Lidya Hazinelele, env. no: I.176.96,
y: 2,5 cm., g: 4,9 cm., a: 55,21 gr.

- LXXXIVa-d Göğüslerini Tutan Çıplak Amiet 1992: 130 - 135
Kadın Figürinleri, İran, Orta Elam Dönemi
- LXXXIVe Göğüslerini Tutan Çıplak Amiet 1992: 130 - 135
Kadın Figürinleri ve Figürin Kalıpları, İran,
Orta Elam Dönemi
- LXXXV Aslan Kafalarının Üzerine Orthmann 1985: 436
Basan Göğüslerini Tutan Çıplak Kadınların
Tasvir Edildiği Plaka, Bronz,
M. Ö. II. Binyıl, Tell Tayinat
- LXXXVI Duvar Resmi, M. Ö. I. Binyıl, Schmitz *ve diğerleri* 1990: 169
Limyra / Yuvarlılarköy - Saklısu Mahallesi,
Kalkertaşı üzerine III. Artaxerxes ve Askerleri Tasvir Edilmiş
y: 84,5 cm., g: 98 cm.
- LXXXVII Tharros, M. Ö. 7 - 6. yy, The British Museum'dan
a) Tamburalı Kadın b) Astarte Figürinleri
- LXXXVIII M. Ö. 9 - 7. yy, Lachish'den The British Musum'dan
Demir Çağı Figürinleri
- LXXXIX Astarte Tasvirli Kabartmalı Bahn 1996: 100 - 105
Pedant, Altın, Kenan Kökenli,
Kaş - Ulu Burun Batığından
- XC Tanrıça Kubaba Kabartması, Darga 1992: 250
Geç Hitit Dönemi, Kargamış / Cerablus'ta
Büyük Merdiven'in Yıkıntıları İçinde Bulunmuş,
Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi
- XCI Mühürler Üzerindeki Sahnelerde Blocher 1992: 117,131 ve
Yer Alan Çıplak Kadın Tasvirleri Lev.27,33,76,90,

HARİTALAR LİSTESİ

<u>Harita No:</u>	<u>Harita Adı:</u>	<u>Haritanın Alındığı Yer:</u>
I	Türkiye Fiziki Haritası	Grosser Weltatlas 1993; 109
II	Suriye Arkeolojik Yerleşim Yerleri Haritası	Archiv Für Orientforschung 1993: 194
III	Suriye Arkeolojik Yerleşim Yerleri Haritası	Archiv Für Orientforschung 1993: 194
IV	Önasya Arkeolojik Yerleşim Yerleri Haritası	Archiv Für Orientforschung 1993: 194
V	İran (Persia)	Dicks 1975: 16
VI	Habur ve Çağçağ Irmağı Akım Alanı	Kühne 1991: 187
VII	Karkamış / Cerablus	Woolley 1923
VIII	Amuk Ovası	Woolley 1953
IX	Gaziantep – Kilis arasındaki Höyükler	Özgen 1989: 244
X	Oylum Höyük Topografik Haritası	Özgen 1989: 245
XI	Hama	Fugmann 1958; 2
XII	Deve Hüyük	Moorey 1980
XIII	Ebla	Matthia 1985

XIV	Hacı Nebi Tepe Topografik Haritası ve Kazı Alanları	Stein 1996: 121
XV	Tilbeş Höyük Topografik Haritası ve Kazı Alanları	Fuensanta 1998: 239
XVI	Til Barsib (Tell Ahmar) Topografik Haritası	Naumann 1991: 241
XVII	Hama'nın Topografik Haritası	Riis 1988: 12
XVIII	Türkiye Arkeolojik Yerleşim Yerleri Haritası	Gates 1995: 242
XIX	M.Ö. I. Binyıl Demir Çağı Uygarlıkları	Mellaart 1978: 92-93
XX	Suriye Arkeolojik Yerleşim Yerleri Haritası	Weiss 1997: 98
XXI	Kıbrıs Antik Yerleşmeleri	Hanworth & Pollock 1990: 45
XXII	Kıbrıs, Cypro - Geometrik Dönem (y) M. Ö. 1025 - 750	Lubsen & Crouwel 1989: 73
XXIII	Antik Levant Başlıca Yerleşim Yerleri	Tubb 1998: 6
XXIV	Antik Levant Güney Kesiminden Detay	Tubb 1998: 7
XXV	Likya Bölgesi Haritası	Schmitz <i>ve diğerleri</i> 1990: 233
XXVI	Likya Bölgesi Haritası,	Schmitz <i>ve diğerleri</i> 1990: 230
XXVII	Batı Anadolu Genel Haritası	Bean 1995: 5

KISALTMALAR

<i>A. A.</i>	Anadolu Araştırmaları
<i>A. A. A. S</i>	Annales Archéologiques
<i>A. A. S.</i>	Annales Archéologiques Syriennes
<i>A. A. S. O. R.</i>	Annual of the American Schools of Oriental Research
<i>ActIr</i>	Acta Iranica
<i>A.S. T.</i>	Araştırma Sonuçları Toplantısı
<i>AJA</i>	American Journal of Archaeology
<i>BAR</i>	British Archaeological Reports
<i>BASOR</i>	Bulletin of the American Schools of Oriental Research
<i>CRAI</i>	Comptes Rendus des Séances de L'Académie des Inscriptions et Belles - Lettres
<i>D.T.C.F. D.</i>	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakóltesi Dergisi
<i>IrAn</i>	Iranica Antiqua
<i>J.H.S.</i>	Journal of Hellenic Studies
<i>J. R. A. S.</i>	Journal of the Royal Asiatic Society
<i>K.S.T.</i>	Kazı Sonuçları Toplantısı
<i>L.A.A.A</i>	University of Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology

<i>M. M. N. E. A</i>	The Museum of Mediterranean and Near Eastern Antiquities
<i>MélUnivBeyr</i>	Mélanges de l'Université de St. Joseph
<i>P.P.S.</i>	Proceeding of the Prehistoric Society
<i>T. A. D.</i>	Türk Arkeoloji Dergisi
<i>T. T. K.</i>	Türk Tarih Kurumu
<i>TÜBİTAK</i>	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
Bkz.	Bakınız
Ed.	Editör
ed.	Edition (basım)
en. no.	Envanter Numarası
g-	genişlik
k.	kalınlık
Lev.	Levha
Orj.	Orjinali
Öm.	örneğin
P.t.	pişmiş toprak
syf.	sayfa
u.	uzunluk
y.	Yükseklik
y-	yaklaşık
yy-	Yüzyıl

ÖNSÖZ

Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Mezopotamya, Mısır ve Batılı Kültürlerin önemli bir buluşma noktası ve kavşağı konumundadır. M. Ö. I. Binyıl'da görülen hareketlilik ve ulaşılan refah düzeyi kültürler arasındaki etkileşimi ve geçişi hızlandırmıştır. Kuzey Suriye'de hâlâ eski Kuzey Suriyeli tanrı inanışları devam ederken doğudan (Pers) ve batıdan (Hellen) etkilerle alarak değişime uğramıştır. Bu değişimleri somut bir biçimde pişmiş toprak figürinlerde izlemek mümkündür.

Çalışmalarında izleyeceğim bilimsel yolları göstererek yönlendirmelerinden ve 1993 - 1997 yılları arasında katıldığım Oylum Höyük kazılarında bulunmuş olan Demir Çağı pişmiş toprak figürinlerinin bu yüksek lisans tezi kapsamına katılmasına izin verdikleri için Oylum Höyük Kazısı Başkanı ve Hocam Sayın Prof. Dr. Engin ÖZGEN'e teşekkür ederim. Üniversite hayatımın ilk yıllarından beri gösterdikleri ilgi ve titizliklerinden ötürü, ayrıca, tezimin hazırlık aşamalarında benden yardımlarını esirgemedikleri için Anabilim Dalı Başkanımız ve Hocam Sayın Prof. Dr. Armağan ERKANAL'a teşekkür ederim.

Yine tez çalışmam sırasında ilgilerini benden esirgemeyen değerli hocam Sayın Doç. Dr. Sevinç GÜNEL'e teşekkür ederim. Tezimin son aşamasında deneyimlerinden ve bilgilerinden yararlandığım Sayın Prof. Dr. Aykut ÇINAROĞLU'na ve yapıcı eleştirilerinden çok şeyler öğrendiğim Sayın Fikri KULAKOĞLU'na teşekkür ederim.

Araştırmalarımnda yardımcı olan Alan Graham Rowntree'ye teşekkür ederim.

I. GİRİŞ

I. 1. KONU

Bu yüksek lisans tez konusunun ana başlığını “Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu I. Binyıl Pişmiş Toprak Figürinleri” oluşturmaktadır ve tez kapsamında incelenen merkezler, coğrafi olarak, bugünkü modern sınırlar içinde yer alan Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesidir.

Her türlü canlı, özellikle de, insan vücudu tarih boyunca çeşitli yollarla tasvir edilmiştir, figürinler de bunlardan biridir. Figürin, latince’de " figura " kelimesinden gelir; taş, kil ve benzeri malzemelerden yapılan insan ve hayvan tasvirlerinden oluşan küçük sanat yapıtlarıdır. Genellikle canlı varlıkları betimleyen, kolay taşınabilir nitelikte, üç boyutludurlar. Figürinler eski Önasya’da hemen hemen her dönemde üretilmiştir. Günümüze ulaşanlar içinde en çoğunu pişmiş toprak yapılmış olanlar oluşturmuştur. Ancak taş ve metalden (altın, gümüş, bakır, bronz) yapılmış olan örneklerin de mevcut olmasının yanı sıra dayanıksız malzemelerden yapılanları da bilinmektedir mesela ahşaptan yapılanlar gibi. Tüm bu malzemelere alternatif olarak bitümen ve balmumu hamurundan yapılan örneklerde malzeme açısından çeşitlilik oluşturmuştur.

Figürinlerin yapım amacının sadece dinsel temeller değildir. Arkeolojik kazılar sonucu bulunmuş bazı “İnsan ve Hayvan Biçimli Figürinler”in çocuk oyuncağı olarak tasarlanmış olabileceği düşünülür. Diğer ve en yaygın ihtimal ise tanrılara adanmış olmalarıdır. Tasvirler bazen netlik sergilemeyip zor anlaşılabilir. İnsan biçimli figürinlerin bir kimseyi mi, yoksa bir tanrısal varlığı mı, sembolize ettiği , karıştırılabilmektedir. Bunun için en doğru örnek “Çıplak Kadın Figürinleri”dir.

Dinsel ayinlerde figürinlere ve plakalara kendine has çok özel fonksiyonlar yüklenilmiş olmalıdır. Çıplak figürinlerde göze çarpan cinsiyet organları bazen tek başına tasvir edilmiş ve cinsel gücü arttırıcı bir yardımcı simgesel obje durumuna gelmiş olup çıplaklık doğrudan doğruya *Iştar*’a bağlanmıştır. Bunun haricinde

vücudun başka uzuvlarını gösteren tek figürinler sağlıkla ilgili ayinlerin yapımında aracı malzeme görevini yüklenmiştir (Black & Green 1998: 81 - 82).

Neolitik ve Kalkolitik Çağlarda “Kadın Figürinleri” kuvvetli bacaklı, şişman ve iri göğüslü olarak tasvir edilmekte olup “Erkek Figürinleri” ise yok denecek kadar az ve son derece özensiz biçimlendirilmiştir. Tunç Çağlarına boyunca, özellikle “Kadın Figürinleri”nin betimlenmesinde çeşitliliğin arttığı gözlenir. Demir Çağları ise Tunç Çağlarında izlenen çeşitliliği devam ettirmektedir.

Hemen hemen her dönemde, “İnsan veya Hayvan Figürinleri”nde doğalcı bir tasvir anlayışın yanı sıra daha şematik tasvir anlayışıyla da karşılaşmaktayız. Ancak Geç Tunç Çağından itibaren Demir Çağında ve Hellenistik Dönemde daha doğalcı anlayışa sahip eserler üreilmeye başlamıştır. Önceki Dönemlerde daha abartılı gösterilen vücut detayları giderek daha narin olarak biçimlendirilmeye başlamıştır.

Bu yüksek lisans tez çalışmasında M. Ö. I. Binyıl pişmiş toprak figürinleri kendi içinde, öncelikle, “İnsan ve Hayvan Biçimli Figürinler” olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bu gruplama dahilinde büyük bir yoğunluğa sahip olan “İnsan Biçimli Figürinler” de kendi arasında “Kadın ve Erkek Biçimli Figürinler” olarak ayrılmaktadır.

“Kadın Biçimli Figürinler” “Çıplak Kadınlar” ve “Giyinik Kadınlar” olarak karşımıza çıkmaktadır. “Çıplak Kadınlar”ın genel olarak şu duruş biçimlerine sahip olduğu görülmektedir:

1. Ayakta durmakta ve doğrudan doğruya çıplak göğüslerini iki eliyle tutmaktadır (Lev. Ib,h , XV, XVIb-c, XVIIlg-h, XXVIa-g, XXVIIa.d, XLVIIIa-b,e). Figürinlerin bulunduğu merkezler: Kuzey Suriye’de Khan Sheikhoun, Deve Hüyük, Til Barsib / Tell Ahmar, Tell Halaf, Hama ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde: Tell Açana / Alalakh ile Oylum Höyük’tür.

2. Ayakta durmakta ve ellerini çıplak karın bölgesi üzerinde kenetlemektedir (Lev. XXXVIII). Figürinler Hama'dan ele geçmiştir.

"Giyinik Kadın Figürinleri" de "Çıplak Kadın Figürinleri" gibi ayakta ve cepheden gösterilmiş olup Persli kıyafetler içindedirler. Hafirlerin "Astarte / Anahita Figürinleri" olarak tanımladıkları "Kadın Figürinleri" sadece birkaç merkezde tam olarak karşımıza çıkmaktadır (Lev. XLVIII) (Neirab, Tell Qaisis). Bu tip figürinler ayrıca diğer kadın figürinlerine göre daha zarif vücut hatlarına ve yüz çizgilerine sahiptir. Kırık durumda olanlarının ise sadece boyun ve baş örtülü kafa kısımları korunabilmiştir. Duruş biçimlerini tüm haldeki figürinlere bakarak tahmin etmek mümkündür (Lev. IV,X, Xlc, XVf, XXa, XXVIIIe-f, XLVIIIe). Figürinlerin bir kısmında yanaklar daha topluyken bir kısmı ise son derece zarif bir ifade ile betimlenmişlerdir. "Giyinik Kadın Figürinleri"nin hepsi kalıpta biçimlendirilmiştir. Duruş biçimleri şöyledir:

1. Ayakta ve cepheden düz (Lev. Ic,ı, V, XXb-c, XLVIII d,g). Ele geçtiği merkezler: Kuzey Suriye'de Tell Halaf, Tell Halid ve Neirab'ta. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Amuk Ovası, Hacı Nebi Tepe ve Oylum Höyük'te.
2. Ayakta ve göğüsleri hizasında ellerinde nesneler tutarken gösterilmişlerdir (Lev. V, XVe, Xa). Kuzey Suriye'de Til Barsib'te, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Oylum Höyük ve Hacı Nebi Tepe'de gün ışığına çıkarılmıştır.

M. Ö. I. Binyıl da "Kadın Figürinleri"nin yanı sıra çok sayıda "Erkek Figürini"de üreilmeye başlanmıştır. "Erkek Figürinleri"nde ağırlığı "Süvari Figürinleri" oluşturmaktadır. Süvariler "Atlı ve Atsız Süvari" olarak ikiye ayrılmıştır. "Atlı Süvariler" (Lev.VIII, XIIb-c, XIII, XVIIb-e, ı-i, XVIII, XIX, XXVIId, XXIX, XLVII) ya atlarıyla bütün halde masif bir görüntü sergilemişler ya da atından bağımsız gösterilmişlerdir. Elde biçimlendirilmiş olan "Süvari Figürinleri" atıyla aynı zamanda, bütün halde biçimlendirilebildikleri gibi ayrı ayrı şekillendirilerek sonradan da bir araya getirilebilmişlerdir. Bu durumda "At ve Süvari Figürinleri"nin kırılarak ayrılmaları daha kolay olmuştur. Tek olarak bulunmuş olan, koşum takımlarını donanmış " Süvari Figürinleri " nin sanki bir şeyin üzerinde oturuyomuş

gibi olan duruş biçimi ve iki bacak aralığının geniş olması bir zamanlar "At" türü bir hayvanın üzerinde oturuyor olma olasılığını kuvvetlendirmektedir. Bu tipteki "Erkek Figürinleri" tez kapsamında "Atsız Süvari" (Lev. VII, XIb, XIXa) başlığı altında incelenmiştir.

Genel olarak Akhamenid Döneme (M. Ö. 600 - 331) tarihlendirilen "Süvari Figürinleri"nin ikonografik özellikleri açısından Persli, yapım tekniği ve üslup özellikleri açısından Kuzey Suriyeli olduğu düşünülmektedir . Erkek egemen bir karaktere sahip olan Pers toplumunda askerliğe ve atlara önem verilmiştir¹. Kalıpta biçimlendirilmiş "Süvari Figürinleri"nin tarihi elde biçimlendirilmiş olan figürinlere göre daha geç bir tarihe aittir. Hellenli ve Seleucoslu özellikler gösteren "Atlı Süvari Figürinleri" dikdörtgen bir platform'un üzerinde duruyormuş gibi gösterilmiştir (Lev. XIII, XVII 1-i, XIXb). Süvari ve atı yarı cepheden yarı profilden tasvir edilmiştir. Aynı üslupta yapılmış "Süvari" betimlemeleri pişmiş toprak figürinleri olarak karşımıza çıktıkları gibi Kültepe'de Demir Çağı tabakalarında ele geçirilmiş Akhamenid tarihli bir vazanın üzerinde boyama olarak karşımıza çıkmaktadır¹ (Lev. LXXVI) . Süvarilerin üzerlerine giydikleri pelerinler aynı dönem içinde kaya kabartmalarında ve Güney Anadolu'da Limyra'da bulunmuş olduğu gibi duvar boyamalarında karşılaştığımız çıkan tasvirlerin de taşımakta olduğu pelerinlere benzemektedir (Lev. XXXIII, XXXIV, XXXVI, XLIIIa, LXXXVI). Figürinlerin yoğun olarak ele geçtiği merkezler Kuzey Suriye'de Tell Halaf, Umm el – Marra, Deve Hüyük, Ebla, El Medeyeh, Til Barsib Güneydoğu Anadolu'da Yunus Mezarlığı, Oylum Höyük ve Hacı Nebi Tepe'dir. İsimlerini saydığımız bu merkezlerden özellikle Deve Hüyük ve Yunus Mezarlıklarında bulunan figürinler diğer merkezlere göre sayıca çok daha fazladır.

Ele alınan bir diğer grup ise " Şua Başlı Tanrı Helios/Mithra Figürinleri "dir² (Lev. XIa, XXIIa-b). Güneş, ışık, anlaşma ve adalet kavramları ile ilişkilendirilen

¹Pers Ordusu M. Ö. I. Binyıl için Ön Asya'nın en güçlü Ordusuydu. Neredeyse tamamının soylulardan oluştuğu atlı birlikleri vardı. 2 bin "Piyadeye" sahiptiler + "Ölmezler" olarak adlandırılan 10 Bin kişilik "Piyade"leri vardı. Yirmi yaşında askere alınan erkekler elli yaşına kadar askerlik yaparlardı. Toplam beş büyük "Kolordu"ya sahip olup bunların tanzimini satraplıklarının sayısına ve önemine göre yaparlardı. Fenike ve Mısırlı askerlerden oluşan donanmaya sahip Pamfilya'da (Antalya) üsleri bulunuyordu. Para ile Yunan polislerinden asker alırlardı (Ghirsmann 1962b).

²**Helios:** Yunanca'da "Güneş" anlamına gelmektedir. Eski Yunan dini inanışlarında ve mitolojisinde Güneş Tanrısını temsil etmektedir. Her gün gökyüzünde doğudan batıya doğru atların çektiği bir araba sürer, her gece büyük bir kâse içinde Okeanos'un kuzey akıntısı çevresinde dolaşırdı. Eski Yunan dünyasında, özellikle Rodos'ta tapınılan *Helios* M. Ö. 5. Yüzyıldan sonra bu adanın sahibi

“Helios / Mithras” tasvirleri kaya kabartmalarında da karşımıza çıkmaktadır (Lev. XXX – XXXI, XXXIII, XXXIV, XXXVI, XLI, XLIIa). Figürinler Kuzey Suriye’de Tell Halaf’ta Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Hacı Nebi Tepe’de ve Oylum Höyük’te bulunmuştur. Kaya kabartmaları İran’da Tali Bâkûn ve Susa’da, Anadolu’da ise Nemrud Dağında bulunmaktadır.

"Hayvan Figürinleri" olarak en çok "At" (Lev. IX,XIV, XVIIa,f, XXIa-c, XXIIc, XLVIIc-d), “Koç” (Lev. XVII l, XXId) ve “Kuş Figürinleri” (Lev. XVIIj) karşımıza çıkmaktadır. "At Figürinleri" ya tek başına ya da "Süvari Figürinleri" ile birlikte tasvir edilmiştir. “Hayvan Figürinleri” Deve Hüyük ve Yunus Mezarlığında gömülerden gelmektedir.

Bu döneme ait pişmiş toprak figürinlerinin genel olarak boyasız olduğu gözlenirse de Kuzey Suriye’de Tell Halaf’ta (Oppenheim 1955: 252), Güneydoğu Anadolu Bölgesin’de Oylum Höyük’te N10 W30, R13 , R14 ve R15 plankarelerinde (Kat. X) ayrıca Hacı Nebi Tepe’de (Stein 1996: 112) bulunmuş olan figürinler üzerinde boya izleri mevcuttur.

olan en büyük tanrı olarak görülüyordu. Doğu etkisi altında gitgide, öteki tanrılarla özdeşleştirildikçe *Helios*’a tapınımlar çoğalmıştır.

Mitra: Yunan metinlerinde *Mithras* olarak geçmektedir. Zerdüş dini öncesinde İran’ın güneş, adalet, antlaşma ve savaş tanrısıdır. Roma imparatorluğun’da da II. ve III. Yüzyıllarda, imparator ve askerleri arasındaki karşılıklı yükümlülüğü koruyan tanrıdır. İlk kez M. Ö. 1400 tarihli “Veda Metinleri”nde adı geçen *Mitra* dostluğu, dürüstlüğü ve insan varoluşunda düzeni sağlamak için gerekli her şeyi simgeliyordu. Gündüzle ilişkisi nedeniyle güneşle bağlantılı özelliklerde taşımaktaydı. *Mitra kültü* önce Hindistandan İran’a sıçradı, Perslerin, Büyük İskender’e yenilmesinden sonra da (M. Ö. 330) bütün Yunan dünyasına yayıldı. Işık tanrısı olma özelliğiyle Yunan tanrısı *Helios* ile ilişkilendirilmiştir. Genellikle bereket getiren suların tanrıçası *Anahita*’nın kocası sayılırdı. *Mitra kültü*’nün en önemli töreni boğa kurbanıydı. I.Darius’un (M. Ö. 522 – 486) ve ondan sonraki Akhemenid Pers krallarının Zerdüş dinine bağlanmasına karşın eski, çok tanrılı inanışların bazı özellikleri Zerdüş dinine de nüfuz etmiştir. Geç Akhemenid döneminde Zerdüş dini çok tanrılı dinler üzerinde belirgin bir egemenlik kurdu. Ama M. Ö. 330 dolaylarında Büyük İskender, Pers İmparatorluğu’nu ele geçirdiğinde, Pers topraklarının batı kesiminde yaşayan yerli soylular ile Yunan – Roma ve Pers İmparatorluklarının sınır bölgelerinde hüküm süren krallar ve soylular *Mitra kültüne* bağlılıklarını sürdürüyordu. Kommagene kralları da *Mitra*’ya tapıyorlardı. Pontus kralı IV. Mithradates de bir olasılıkla *Mitra*’ya inananlar arasındaydı. *Mitra mitolojilerinin* ana öyküsünü dünyanın yaratılışı oluşturur. Güneş tanrı, *Mitra*’ya ulak olarak bir kuzgun gönderir ve boğayı kurban etmesini emreder. Mitra bu emri isteksizce yerine getirir. Ama beyaz boğa tam öleceği anda ayadönüşür; *Mitra*’nın pelerini de parlak gezegenler ve yıldızlarla dolu gökyüzü biçimini alır. Boğanın kuyruğundan ve kanından ilk buğday ve üzüm tohumları etrafa saçılır, yumurtalığından akan kutsal döl bir kazanda toplanır. Bu dölün karışımıyla yeryüzündeki canlı varlıklar oluşur ardından gece ve gündüz farklılaşarak birbirini izlemeye koyulur; ay çevrimine başlar, mevsimlerde yıl boyu süren dönüşümlerine girer; böylece zaman yaratılmış olur. Ama bu sırada, birdenbire ortaya çıkan ışıqla uyanan karanlığın yaratıkları da yeryüzüne çıkar. Böylece iyi ve kötü arasındaki savaş başlar, insanın yazgısı da böylece biçimlenir. Kurbandan sonra *Mitra* ile güneş tanrısı birlikte et ve ekmek yer, şarap içerler. *Mitra* daha sonra güneş tanrısının arabasına biner ve

I. 2. AMAÇ

Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi, İran'dan ve Güney Mezopotamya'dan gelen yolların Anadolu içlerinden geçmesi ile 'batı'ya bağlanan ana ticaret yollarının üzerinde olması açısından önemlidir. Bu ticaret yollarının en önemlisi; Suriye'de Halep'ten kuzeye çıkan ve Kilis üzerinden Gaziantep'te birleşerek merkezi Anadolu içlerine devam eden yoldur.

Bu ticaret yolu, büyük olasılıkla çok eski dönemlerden itibaren bilinmektedir. Aynı zamanda bu bölge verimli topraklara sahip olmasından ötürü de önemlidir. Bu sebepten dolayı da, dönemler boyunca yoğun bir iskana sahne olmuştur. Bölgeden geçen ticaret yollarının gerçek yönünün belirlenebilmesi için, bu yollar üzerinde yer alan yerleşim yerlerini saptamak ve aralarındaki ilişkileri belirlemek gerekmektedir. Bunun yanı sıra nehirler aracılığı ile tarihi devirler boyunca yapılan sal taşımacılığı Güneydoğu Anadolu'nun Fırat Nehri kıyılarında limanların oluşmasına ve bu şekilde kültürlerin birbirlerine bağlanmasında etkin olmuştur. M. Ö. I. Binyıl'da bilinen diğer bir taşımacılık, dolayısıyla da ticaret şekli de, deniz aşırı yapılan, limanlar arası ticarettir. Anadolu'nun güney kıyıları – Mısır – Kıbrıs – Rodos – Kenan Ülkesi arasında işleyen rota ile kültürlerin birbirlerini tanıması ve dışarıdan almış oldukları kültürel etkileşimlerle kendi içlerinde entegre bir kültür yaratabilmeyi başarmışlardır. Batı uygarlığı tüm bu etkiler altında Doğu'dan almış oldukları ile gelişimini hızlandırmıştır. Bunun için yazılı belgeler dışında, çevredeki höyüklerde ve civar bölgelerde çeşitli yollarla ele geçmiş, arkeolojik niteliği olan malzemelerin birbiriyle kıyası ve aralarındaki benzerlikleri saptamak yerleşim yerleri arasında bağlantılar kurmaya yardımcı olur.

Figürinler insanlar tarafından, prehistorik çağlardan itibaren, belirli bir dinsel ve dünya görüşünü yansıtmak için yapılmışlardır. İnsanlar, tapındıkları ve tanrısal özellikler yüklemiş oldukları varlıkları toprak ve su ile şekillendirmek suretiyle nesnelleştirerek belki de, bu şekilde, bu varlıkları kendilerine daha yakın

onunla okyanusu aşarak yeryüzünün öbür ucuna gider. *Mitra* kültüne yalnızca erkekler üye olabiliyordu (Ksenophon 1974 ve Daremberg 1907).

hissetmişlerdir. Ne var ki, figürinler sadece tanrısal varlıkları betimlemek için yapılmamıştır. Canlı her türlü obje tasvir konusu olabilmıştır örneğin gücünden ve görünüşünden etkilendiği veya fayda sağladığı hayvanların da figürinlerini yapmışlardır. Bu ve benzer nedenlerle yapılmış olan figürinler zamanla arkaik kültürler ile yaşam biçimlerinin tanınmasında ve dinsel inanışların temsil edilmesinde rol oynamışlardır. Figürinler tapınaklarda kullanıldığı gibi evlerin içlerinde de muhafaza edilmişlerdir. Gömü işlemi sırasında ölünün yanına mezar hediyesi olarak bırakılmışlardır. Figürinler içinde bulundukları dönemlerin toplumsal, sanatsal ve dinsel anlayışlarını bizlere aktarmakta birer aracıdır.

M. Ö. I. Binyıl Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu figürin grupları üzerinde yapılacak çalışma figürin sanatının yanı sıra kültürler arasındaki ilişkileri de ortaya koyması açısından önem kazanmaktadır.

Kuzey Suriye ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki gerek sistemli kazılar gerekse yüzey araştırmaları ile ele geçmiş olan I. Binyıl "İnsan ve Hayvan Biçimli" pişmiş toprak figürinleri' nin üslup özellikleri açısından ilk olarak hangi dönemde görüldüğü, yoğun olarak hangi bölgelerin hangi safhalarında kullanıldığı araştırılmıştır.

Bu çalışmada figürinlerin seramik türünün malzemesi, formları, üretim teknikleri açısından değerlendirilmesi yapılarak M. Ö. I. Binyılda görülen bu tür figürinlerin Kuzey Suriye Bölgesi ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin detaylı araştırılması yoluyla bölgenin kültürel yapısının aydınlatılmasına ışık tutması amaçlanmıştır.

I. 3. ÇALIŞMA YÖNTEMİ ve TERMİNOLOJİSİ

Bu yüksek lisans tezinde incelenmek üzere ele alınan bölgeler bugünkü modern coğrafi sınırlar içerisindeki Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. Bu bölgelerdeki arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları sonucunda bulunmuş olan "İnsan ve Hayvan Biçimli" pişmiş toprak figürinler üzerinde yapılan bu çalışmada

öncelikle, figürinlerin buluntu durumlarına, yapım malzemeleri ve yapım teknikleri incelenerek kendi aralarında tipolojik özelliklerine göre sınıflandırılmışlardır. M. Ö. I. Binyıl figürin tiplerine paralel özellikler gösteren figürinlerin görüldüğü bölgelerin coğrafi konumları ve iklimsel özellikleri araştırılmış ve M. Ö. I. Binyılda Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Suriye’de görülen figürin grupları genel bir çerçeveye oturtulmaya çalışılmıştır.

Bu yüksek lisans tez konusunun kapsadığı dönem ve incelenen bölgelerde bulunmuş olan figürinleri, figürin yapım teknikleri ışığında, M. Ö. I. Binyıl figürin geleneklerini değerlendirebilmek için konu çerçevesinde diğer yerleşim yerlerinde açığa çıkarılmış ve yayınlanmış olan figürin türleri için kazı raporlarından hareket edilerek bu tür figürinlerin ele geçtiği merkezler saptanmış ve bu merkezlerin konumu, araştırma tarihçesi, stratigrafisi incelenmiştir. Bunun sonucunda M. Ö. I. Binyıl figürinlerinin tiplerine temel oluşturabilecek figürinlerin hangi evrede görülmeye başladığı, bu merkezlerde ne zaman yoğun olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca figürinlerin açığa çıktığı mimari elemanlarla ve mezarlarla olan ilişkisi araştırılmıştır. Aynı ayrı araştırılan merkezlerin ve içinde bulunduğu bölgelerin birbiri ile olan ilişkileri ortaya konmaya çalışılıp, M. Ö. I. Binyıl “İnsan ve Hayvan Biçimli” figürinlerin yayılım alanının belirlenmesine çalışılmıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi: Modern Türkiye Cumhuriyeti’nin sınırlarının içinde bulunan, Güneydoğu Anadolu, Amanos ve Güneydoğu Toros yayının önünde, Suriye platformuna doğru giderek alçalan ve yeryüzü şekilleri açısından düz görünümüyle dikkat çeken platolar alanıdır.

Kuzey Suriye Bölgesi: Türkiye sınırının bitimiyle başlayan, Fırat, Balih ve Habur vadileri çevresindeki bölgeleri kapsayan ve güneyde Mari’ye kadar uzanan bölgedir.

I. 4. KUZAY SURİYE ve GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN COĞRAFİ YAPISI

Bu tez çalışmasında incelenen bölgeler; Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Kuzey

Suriye'nin Balih Irmağının batısından Amuk Ovasına kadar yayılan alandır.

KUZEY SURİYE BÖLGESİ

Siyasi - Coğrafya olarak Orta Doğu'da yer alan Kuzey Suriye, doğuda Irak sınırı, batıda ve kuzeyde Türkiye sınırı ile Tabqa (Tabqa) ve Tişin (Tishin) Baraj alanlarını, Balih (Balikh) ve Habur Bölgesini kapsamaktadır (Van Loon 1967: 4).

Suriye'de yüzey şekilleri farklılık göstermektedir. Doğu'da Fırat ırmağı ile bölünen geniş çöle kadar değişik bir görünüm sergiler. Ülkenin üçte biri çöl veya ormanlıksız dağlar olup, geri kalan kesimler yetersiz otlaklar ve ekilebilen alanlardan oluşmaktadır. Kuzeyden güneye doğru 700 km. olan Suriye'nin; güney bölümü tamamen çöldür. Düz platolardan oluşan Fırat'ın batı bölümü kireçtaşı platolarla yükselmiş, kırılmış ve faylanmış olarak son jeolojik zamandan beri pek bir değişiklik göstermemiştir. Doğu Akdeniz kıyılarına yakın bölüm Ensariye Dağları ve güneye doğru Lübnan Dağları ile yükselti kazanmıştır. Asi Nehri ve Fırat bu ülkeye can veren önemli akarsulardır (Har. I).

Bu yeryüzü şekillerinin oluşum aşamaları Geç Pleistocene döneme kadar inmektedir. Geç Pleistocene dönemde Levant kıyısındaki deniz seviyesi son buzullaşma sırasında düşmüştür. Hava sıcaklıkları Holocene dönemde daha da artmaya başlamış ve iklim ılık ve nemli olduğu için Akdeniz Bölgesinde orman kuşağı şimdikinden daha geniş bir alanı kaplamıştır hatta Mısır'da nem miktarı şimdikinden daha fazla miktarlara ulaşmıştır. M. Ö. III. Binyıldan itibaren mevsimsel geçişlerin yaşanmaya başladığı bölgede Demir Çağlarındaki iklim olayları günümüzden çok büyük farklar göstermemektedir. Holocene dönemde görülmeye başlayan insan aktiviteleri doğal çevrede yumuşak iklimle birlikte gelen değişimlerin sonucunda olmuştur. Çevresel değişiklikler, iklim değişimini ve insan davranışlarının birleşiminin bir ürünüdür (Moore 1978: 25).

Fırat Nehri'nin Suriye sınırı içinde kalan ve Balih Irmağının birleştiği yere kadar

olan kesimi Yukarı Fırat, buradan Rakka (Raqqa) şehrine kadar uzanan kesimi ise Orta Fırat Bölgesidir. Fırat vadisi ve çevresi, Kuzey Suriye'deki en bereketli bölgelerden birisidir (Van Loon 1967: 4).

Suriye'nin kuzeyinde yer alan ve Habur ırmağı ile kollarının oluşturduğu Habur Vadisi, yoğun bir iskan bölgesidir. Habur Irmağı, Fırat'a akan en büyük ırmak kolu olup, debisinin doğal şartlarla düşme oranı düşüktür. Bu ırmağı kuzeyden akarak besleyen ve modern Hasseke yerleşiminde iki kol halinde birleşen küçük kollar. kanallar aracılığı ile iç bölgelerinde sulanmasını sağlamış ve buralarda yerleşmelerin oluşmasına neden olmuştur (Curvers 1989: 18).

Habur Bölgesi Geç Roma dönemi ile birlikte tekrar tarihsel bir öneme sahip olmuştur. Başkenti ise Resh Aina'dır. Fekheria'nın eski kalıntıları üzerinde Roma amphitiyatrosuna ait kalıntılar bulunmuştur. Habur'un iki kolunun birleştiği kükürtlü kaynaklarda Roma hamamına ait ortaya çıkarılmıştır. Tell Halaf'ın batısında ise halen daha Roma köprüsüne ait kalıntılar yer almaktadır. Roma Döneminden sonra Arap Orta Çağı'nda Habur Vadisi pamuk yetiştiriciliğinde önemli bir yere sahiptir (Oppenheim 1955: 40 – 76).

Balih (Balikh) Nehri tarih boyunca yaşamış olduğu pek çok su taşkınyından ötürü yön ve yatak değiştirmiş olsa da, temel yatağı ve akış istikâmeti Fırat (Euphrates) Nehrinin aktığı ve bataklık alanlar oluşturduğu bölgelerden geçerek Rakka (Raqqa) şehrine vardığı yöndür. Balih Nehri 65 mil boyunca Fırat'la birleşeceği noktaya kadar batı yönünde akar. Nehrin her iki sahili de akmakta olduğu arazinin yüksekliğinden kaynaklanan nedenlerden ötürü hızla akmakta olup ulaşım elverişsizdir. Belki nehrin en yukarı kesiminde taşımacılık yapılabilir ancak Fırat'la birleştiği alandaki türbülansın ötürü aşağı kesimlerde mümkün değildir. Suyun günümüzden çok daha fazla olduğu dönemlerde nehrin geçtiği arazinin görünümü çok güzel ve yeşillikti. Doğal bataklık arazi burada, nehrin sağ bendinde, merkezi şehirlerin genişlemesine izin vermemiştir (Mallowan 1958: 39).

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, doğuda Dicle Havzasından batıda Amanos Dağları'na ve kuzeyde Güneydoğu Torosları'ndan güneyde Suriye sınırına uzanan bölgedir yani Amuk Ovası da içine girmekte olup gene güneyde Suriye ve Irak ile sınır komşusudur (Har. VIII) Güneydoğu Anadolu Bölgesi, yüz ölçümü olarak Türkiye'nin en küçük coğrafi bölgesi olma özelliğini gösterir. Türkiye'nin ancak % 8'ine yakın bir bölümünü teşkil etmektedir.

Güneydoğu Toros yayının güneyinde yer alan bu bölgede İç Anadolu'da olduğu gibi silik bir rölyef egemendir. Buralarda geniş yayla düzlükleri görülür ancak İç Anadolu'da Karacadağ gibi eski sönmüş volkanlar, Güneydoğu Anadolu'da Mardin Eşiği gibi rölyef çizgileri bölgenin monotonluğunu bozar.

Türkiye'nin iki önemli ırmağı Fırat ve Dicle, Güneydoğu Anadolu Bölgesinden geçer ve yan kolları sayesinde, topladıkları suları Basra Körfezine ulaştırır. Her iki ırmak da, Doğu Anadolu Bölgesinden doğar; Fırat, Gaziantep yaylasından gelen suları, Dicle de Güneydoğu Toroslardan inen bol sulu kolları (Batman, Garzan ve Botan Çayı gibi) toplar. Kış mevsiminde ve ilkbaharda kabaran sular yazın azalır (Darga 1985: 26).

Güneydoğu Anadolu ve Yukarı Fırat Bölgesi'nin ana şekillerinin oluşması Mezozoyik (ikincil zaman, y. 225 - 65 milyon yıl önce) sonunda başlayıp Tersiyer (üçüncü) dönemde (y. 65 - 2.5 milyon önce) devam eden Alp Dağ oluşumlarıyla kıvrımlar ortaya çıktıktan sonra bölge Oligosen Bölümde (y. 38 - 26 milyon yıl önce) uzun süren bir zaman (y. 65 milyon yıl öncesinden günümüze) başlarında yan basınçların etkisiyle yükselirken bir daha kıvrılamamış, kırılmalara uğramıştır. Bu değişiklik sürecinde şimdikinden daha sıcak ve kuru dönemlerle daha serin ve nemli dönemler birbirini izlemiştir.

Daha yukarısında,Munzir Dağlarında daha eski buzulların aşındırması sonucunda

oluşmuş buz yatakları ve göller vardır. Bu oluşum sürecinde doğal olarak mikroklimaların fazla olmasına neden olmuş ve Fırat'ın sık sık taşması, hatta yatak değişiklikleri, meydana getirmesinin en önemli nedeni bu mikroklimalardan oluşan yağış rejimlerindeki belirsizlik, düzensizlik ve zamanla yağış miktarındaki görülen belirgin düşüştür.

Son Buzul Çağı'nda, şu anki şeklini almış olan bölgenin oluşum etkilerinin izlerini Prehistorik dönemde de sürdürmüştür çünkü geniş yapraklı ve iğne yapraklı türleri bir arada geniş bir alanda bulunmaktadır.

Gaziantep'in kuzeyindeki araziler, Fırat'ın kolları olan Merzumen Dere ve Karasu'ya ait iki çaprazvari vadinin bulunduğu çok dağlık alanlarla engebeli bir görünüm sergilemektedir. Buna karşılık güneydeki arazi, bölgedeki en önemli klasik öncesi yöreler olan Til Başer ve Oylum Höyük'ün konumlandığı büyük ovaların sınırlarını oluşturmaktadır. Batıda Amuk ve Islahiye Ovalarının bulunduğu ve içinden güneydeki bölgeleri verimli kılan ve Hatay ve Suriye'ye doğru akım yapan Afrin Suyu, Balık Suyu'nun kaynaklandığı geniş bir yay halinde devam eden bir dağlar kümesi olan Kurt Dağlar'ı bulunmaktadır. Doğu'da Fırat'ın kıyısındaki kısa düz bir arazi parçası hariç tutulursa, güneyde su yolları ile ayrılmış yaylalar dizisi Fırat'a ve Suriye Ovasına doğru aşağıya uzanmaktadır (Archi ve diğerleri 1971 : 109).

Yapılan arkeo - botanik incelemeler sonucunda elde edilen bilgiler Güneydoğu Anadolu düzlüğü hattının doğal meşe - ardıç ormanı ile kaplı olduğunu ortaya koymuştur (bu hattın daha aşağı çizgisini takip ederek indiğimizde Kuzey Suriye hattına doğru) geniş yapraklı orman alanlarının azaldığı dikkat çekmektedir bu ormanların yerini daha çok iğne yapraklı çam türleri ve zeytin, fıstık ağaçlarının oluşturduğu tarım alanlarının aldığı dikkat çeker. Ancak prehistorik dönemde Güneydoğu Anadolu florası ile Doğu Anadolu Keban Bölgesi florası ortaklık gösterir örneğin; bugün Keban Bölgesinde bile yoğun yağışa ihtiyaç duyulmasından ötürü yaşama alanı bulamasa da prehistorik dönemde karakteristik florasını

gösterir örneğin; bugün Keban Bölgesinde bile yoğun yağışa ihtiyaç duyulmasından ötürü yaşama alanı bulamasa da prehistorik dönemde karakteristik florasını oluşturmuş olan ardıç (*Juniperus oxycedrus*), yarık - kiraz (*Celtistournefortii*), dişbudak ağacı (*Fraxinus rotundifolia*), badem (*Amygdalus*) ve Doğu Hindistan sakız ağacı (*Pistacia khinjuk*). Florik listede yer alan iğne yapraklılar grubu ve Doğu Hindistan ağacı günümüzden $\pm 10^\circ\text{C}$ ısılara kolay uyum sağlayan türler olması açısından Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Yukarı Fırat Havzasından daha çok izlenmesi mümkündür. Doğu Hindistan Sakızı Ağacı ve iğne yapraklılar grubu daha bol nem ve ısı ister. Aynı zamanda kabuklu tahıl ürünlerinin hemen tüm prehistorik dönemler boyunca tarımı yapılmıştır (Cinquabre 1978: 335 - 43).

Gerek Prehistorik dönemlerde gerekse günümüzde böyle geniş bir floraya sahip olması bu bölgenin akarsu rejimine ve ağındaki şansına bağlıdır. Bugün daha yeni kaybolmuş olan birkaç türü saptamak kolay olmuştur zaten yapılmış olan incelemelerden Anadolu'nun güneydoğusunda M. Ö. 7000' lerde, hatta daha önce, prehistorik insanın bu bitki türlerini tükettiği tespit edilmiştir. M. Ö. 7000 sularında yalnız Güneydoğu Anadolu'da değil Zağros Dağları çevresinde yani İran'ın batısında, steplik alanda da meşe ağacı ormanı bu arazilerin karakteristik bitki örtüsünü oluşturmuştur. Bugün tanımlanması ve rastlanması zor olan türlerden "benekli vahşi bir selvi türü" tüm bu alanlarda, Yukarı Mezopotamya'da, dağlık Doğu Anadolu'da bulunmuştur. Özellikle M. Ö. 3000'lerde sıkça görülmüş ve kullanılmıştır. Toros dağlarında da yetişmiş ve bu türün ilk tohumları Zağros Dağlarının kuzey kesimlerinde bulunmuştur ve Sümer - Akkad edebi metinlerinde bu ağaç türünden söz edilmiştir. M. Ö. III. Binyılın yumuşak ve sert olmayan iklim özellikleri de bölgeye tam hakim olmuştur.

M.Ö. I. Binyıl iklim şartları bahsi geçen bölge için nemli ve 15° ortalamalarında bir sıcaklık seviyesindedir. Bu sıcaklığın günümüze yakın bir sıcaklık değeri olduğu söylenebilir (Van Loon 1967: 4).

Güney Toroslar ve Amanus Dağları'nın yukarı kesimlerinde yetişmiş olan güzel

kokulu olan ve bu yüzden Mezopotamya'da büyük taleplerle karşılanmış, kereste olarak kullanılmış reçineli ağaç türleri mabed ve saray inşasında ihtiyacı karşılamıştır. Yüksek kesimlerde yetiştirme imkanı bulan bu ağaç türü bilinçsiz kesim sonucu bugün neredeyse tükenmek üzeredir. Nehirler tomrukları nakletmek için iki ülke arasındaki doğal bir su kanalı oluşturmuştur. Bu nakliyat Murat ve Fırat nehirleri aracılığı ile gerçekleştirilmiştir Whallon'un (Whallon 1958) Fırat kıyılarında ve çevre bölgelerinde yaptığı araştırmanın sonucunda prehistorik çağlara ait faunanaya dair çok kısıtlı bilgi olduğunu aktırır. Bölge prehistorik çağlar gelişiminde iken geniş çapta memeliler sınıfından hayvanların çok sık rastlandığı bölgedir. Ayı, sırtlan, vaşak, domuz, tilki, büyük ve boynuzlu bir tür keçidir. Bu hayvanların avlanma nedeni büyük ihtimalle postları için olmalıdır (Whallon 1979: 9 – 12).

I. 5. PİŞMİŞ TOPRAK FİGÜRİNLER

Bronz çağı'ndaki pek çok gelişimin yanında seramik endüstrisinin de yaygınlaştığı görülür. Bu malzemenin işlenebilir olmasıyla aralarında çok sayıda heykelciğin de bulunduğu, sanatsal eşya yapımına katkıda bulunmuştur.

Çömlek sanatı teknolojisinin gelişim aşamalarının hâlâ bilinmeyen yönleri vardır. Ancak yazılı belgeler bu sanatın tarihsel gelişimini aydınlatıcı bilgiler verebilir. Mezopotamya geleneğine göre, pişmiş topraktan heykelciklere biçim verme uygulaması insanın yaratılışına dek gerilere gider. Samuel Noah Kramer (Kramer 1992) “Sümer Mitolojisi” adlı kitabında, tanrı Enki'nin, annesi tanrıça Nammu'dan bir yaratık yapmasını istediğini ve Nammu'nun onu kızıl kilden yarattığını aktarır¹.

Kutsal kitapta insan yaratılışına ilişkin öykü, *yahuista* adlı versiyonda, yaratanın Adem'i topraktan yapan bir çömlekçi (yoşer) olarak anlatır. I. Binyılın başlarına dayandırılan bu öykü, kutsal kitap ortamının en eski ve dışa açık geleneklerinin yansımasıdır.

¹Amslar (1957: 256) “Adam” kelimesinin topraklı anlamına geldiğini savunarak İbranice'de, Ugaritik dilinde ve Mısır dilinde fiil kökü türetilirse, kırmızı anlamına geldiğini belirtir.

Kilin geldiği yer ve kökeni hakkında Marie - Thérèse Barrelet (Barrelet 1968) mitoloji ya da büyü ilgili metinlere göz atılmasını salık veriyor ve “Tanrı Enki Ea’nın konutunda, Abzu’nun üzerindeki nemli ortamdan verilecek kili alır” pasajını aktarıyor (Barralet 1968: 426). Kil, Sümer ve Akkad dilleri kelime haznesinde “ım” ve “tittu” ile gösterilir. Bu sözcükler su enidirilmiş kil anlamındadır, zıttı olan kuru kil “epru” ile gösterilir. Seramik ustalarının ve sanatçıların, hammadelerini su kenarlarında aramaları doğaldır. Suriye pişmiş toprak heykelticiklerinin , Asi (Oronthes) ve Fırat (Euphrates) nehirleri boyunca uzanan yerleşmelerde yoğunlaşmış olması, figürin yapımında kullanılan kilin nehirlerden çıkartılıp başka yerde toplandığı hipotezini doğrular gibidir.

Kil elde edildikten sonra, hamur için hammaddeyi işleme yöntemine tâbi tutulur: Devinimli su ile *devigasyon* (bir maddeyi bir sıvıda ergittikten sonra, buharlaştırarak o maddeyi toz haline getirmek) işleminden geçirilir.

Kil hazırlama yöntemleri arasında olan *dekantasyon* işleminde kil, kendi asıl ortamından çıkarılıp kış boyunca *dekantasyon* (orj.dekantaj) başka kaba aktarma) havuzlarına konulur. Sulama kanallarına benzer küçük hendekler, suyu bir kaynaktan bu havuzlara getirerek mekanik bir işlemi tamamlamış olur. Kil, nehir kıyısında toplanınca bu işlem zorunlu olmaktan çıkar. Sulanan topraklarda, kanallarda biriken balçık her yıl kanalın kenarlarından kürekle kazınır. Bunun sonucunda arındırılmış ve nitelikli bir kil elde edilir. Bu doğal yıkama, kilin içindeki fazla maddeleri temizleme ve arındırma işlemi için yeterlidir. Yapay arındırma daha çok Levantan bölgelerinde uygulanmaktadır.

Toplanan kil, yabancı maddelerle yoğrulur¹; bu maddeler silis (en sık kullanılan), kum taneleri, mikalar², küçük kireç parçacıkları ve nadiren bitkisel elemanlardan

¹*Mineral Katkı:* Hamurun az ısı üreten ilkel bir fırında çatlamasını önlemek amacıyla kurumayı kolaylaştırmak, plastiği zayıflatmak ve doku kazandırmak için hamura kum ve ufalanmış kireç, yemek pişirilen kapların ateşe dayanıklılığını sağlamak amacıyla da ufalanmış mika ve kuvars gibi mineraller katılmıştır. Bunlar seramiğin kırığında ve işlenmemiş yüzeyinde kendilerine özgü izler bırakmaktadır (Ökse 1993: 4).

²*Mika:* Seramik kırığında parlak sarı ya da beyaz noktacıklar halinde beliren mika, yumuşak bir madde olduğundan, hamurda ince zerrecikler halinde bulunmaktadır (Ökse 1993: 5).

oluşan bileşiklerdir. Bu bileşikler, kurutma ve pişirme işlemlerinde büzülmeyi azaltma ile bozulma ve kırılma risklerini en aza indirme özelliğine sahiptir¹.

Kil, üzerinde iyi çalışılması gereken bir maddedir. Burada, bahsi geçen çalışmadan kastedilen şey; pres yapma ve dövmedir. Bu yöntem günümüze dek kullanıla gelmiştir. Hava ve su fazlalığını çıkarmanın ve kilin yapısını daha homojen kılmanın en iyi yolu budur. Üzerinde iyi çalışılmamış hamur, kendini iyice belli eden hava kabarcıklarından anlaşılır.

Pişmiş topraktan heykelciklerin malzemesini bulmak kolay olduğu için bunların kökenlerini bulmak sorun olmamıştır. Aynı bölgenin parçalarının homojen bir bileşimi vardır. Zaten her heykelciğin kil renginin bulunabileceği Munsel Kataloğuna göz atılırsa, ne kadar çok çeşit olduğu görülebilir. Şunu da unutmamalıdır ki, her bölgenin kendi içindeki homojenliği temelde ele alınması gereken kestirme bir yoldur. Örneğin Asi Bölgesinin kil rengi, büyük bölümünde bejdir, açık ya da koyu yeşilimsi ile pembemsi renktedir. Bu bölgede genelde kullanılan söküçüler (degraissant) siyah ve beyaz ince tanelerdir².

Fırat bölgesinin kili daha düzenlidir. Hamur daha iyi artırılmış, dolayısıyla daha incedir. Bu büyük ihtimalle Fırat'ın akım düzeninden kaynaklanmaktadır. Sarımsı ve yeşilimsi renge dönen açık bej ile bu seramik kolayca tanımlanabilir. Söküçüler çok ufak siyah parçalardır. Ras Shamra heykelcikleri açık bej ve sarımsı bej arasında eşit dağılımlıdır. Byblos heykelciklerinin rengi ise büyük çoğunlukla pembe ve portakal tonları arasında değişir.

Denize kıyısı olan yerleşmelerinin kil türü daha değişiktir çünkü toplanan kilin niteliği nehir kıyılarından toplanan benzer tortu türünden değildir (residvelle)³ yani

¹**Hamur Niteliği:** Kuruma ve pişme sırasında kabın çatlamasının önlenmesi ve kabın dayanıklı olması için, malzemenin çok iyi karıştırılması gerekmektedir. İyi karıştırılmış hamurdan yapılan kabın kırığında katkı maddeleri düzenli bir dağılım ve yoğunluk göstermektedir. Hamurun niteliği, içerdiği katkı maddelerinin cinsine, boyutlarına ve yoğunluğuna göre saptanmaktadır (Ökse 1993: 5).

² Kilin rengi yalnızca hamurun bileşimine göre değil, aynı zamanda, pişirmeye göre de değişir. Ama pişirmeye nasıl renk değiştiği konusunda hiç bir bilgi yoktur. Heykelciğin ancak son rengi görülebilmektedir. Aynı bölgedeki heykelciklerin aynı koşullarda pişmiş olması olasıdır.

³Bu terim “erozyon ve yıkanmayla toprağın yüzüne çıkmış ve kendine yeni bir görünüm ile yeni özellikler aktaran yabancı maddeler ve tortu ile karışmış” kili nitelendirmek için kullanılır (Barrelet 1968)

deniz kayalarının ufalanmasıyla oluşan maddeleri ihtiva etmektedir. Bu hamur, en sıklıkla, kireç ve hematitten oluşan söküçülerle yoğrulur. Bir demir oksit olan hematit, erime noktasını aşağı çeker ve hamura baskın bir renk verir.

I. 5. 1. FİĞÜRİN YAPIM TENİKLERİ

M.Th. Barrelet'in (Barrelet 1968) kil taslağında kullanılan terimler hakkında yaptığı çalışma en eski arkaik bazı deyimleri ortaya çıkarmıştır (pataqu= biçim vermek, taslak yapmak, banu= yaratmak, oluşturmak, epesu= yapmak). Ancak bunlar, taslağı yapılan eşya ile ilgili kesin bilgiler vermemektedir.

İlk kullanılmış olan yöntem; taslağını yapıp el ile biçim vermedir. Bu teknikte sanatçı heykelciğin taslağını yapmadan önce ayakta, oturur, bir hayvan üzerinde veya arabada oturur gibi nasıl bir biçim vereceğine önceden karar verir.

Aşağıda bulacağınız değişik taslak yapma tekniklerinden de anlaşılacağı üzere bu teknikler, biçimi veren kimsenin tasarladığı ve yaratmak istediği esere göre değişiklik göstermektedir.

I. 5. 1. 1. ELLE BİÇİMLENDİRME

Genel olarak çok ayrıntıya girmeden yapılan figürin tiplerinden “Düzleştirilmiş Gövdeli Heykelcik” Asi Nehri kıyısındaki yerleşmelerde ele geçmiş olan *klasik tip* ile bu teknikte yapılan heykelciklere bol sayıda rastlanılabilir. Ortalama yükseklikleri 12 - 16 cm arasında değişir.

Bu tipte sanatçı, hamur parçasını yatay düz bir yüz üzerine koyar. Germe ile çevresini yapar. Bu germe (etirement) yapılacak ayrıntıya göre az ya da çok düzleştirilmiş olabilir. Burun, çene ya da sakal gibi bazı ayrıntılar orjinal hamurdan koparılan miskete benzer kil parçası ile eklemelerle tamamlanır.

Özellikle kafa civarında bu pek sık görülür. Öteki ayrıntılar ikinci bir evrede aplikasyon ya da çizik (incise) ile verilir. Delmeler ya heykelcik yatay düzeyde yatık dururken, ki bu durumda delikler nedeniyle, düz yüzeyle temas ettiği yer düzleşmiştir, ya da heykelcikler elde tutulurken yapılabilir. Elde tutma sırtın ender ayrıntılarını vermek içindir; bacaklar arasında orta çizik, kalçalar üzerinde tarama çizgileri, gene kalça üzerinde gamzeler yapılmıştır.

Elle biçimlendirme tekniklerinden ikincisi olan “Düzleştirilmiş Bükümlü Heykelcik”lerin en iyi örneği Mari ve Selenkahiye *klasik tip* ile verilir.

Mari heykelciklerinin bükümü (torse) bir önceki teknikte olduğu gibi biçimlendirilir. Sonra heykelcik dikey konur / dikilir. Böylece ayakta dengeyi sağlayan iç büküme biçim verilir. Daha sonra sanatçı, bacaklar ve başın taslağını yapar. Tabka - Fırat yerleşkelerinde heykelciğin yatay bir yüzey üzerinde yapılmış olması muhtemeldir, sonra bu heykelcik, düzleştirilmiş bir taban ilavesi için dikilir. Bu da, o bölge heykelciklerinde ortak bir özellik olan, yumurta biçiminde ya da dikdörtgen bölüme açıklık getirmektedir. Yuvarlak bölme gövdeli bir kaç örneğin ya heykel dikildiğinde gövdelerinin yeniden düzenlenmiş olduğunu ya da ayrılarak yapılmış ve sonradan büste çevrilmiş olduklarını düşünebiliriz. Kulaklar üzerine uygulanan dilcikler, bunları geçen saç örgüleri ve süslemeleri daha önceki bir zamanda eklemelerle tamamlanmıştır.

I. 5. 1. 2. YUVARLAK DÖKME MODEL (BOSSE) HEYKELCİK

Bu teknik ile önceki kategoriye dahil olmayan tüm ayakta heykelcikler ile oturmuş, diz çökmüş (diz çökenlerin destek ayağı arkadan yapılarak denge sağlanmış) bir hayvana binmiş ya da bir araba üzerine oturmuş durumda gösterilen heykelcikler yapılmıştır.

I. 5. 1. 3. KALIPLA BASMA / ESTAMPAJ

Bu teknik aynı eşyadan çok sayıda yapılmasını yani seri üretimi sağladığı için ekonomik gelişmişliği de beraberinde getirmiştir. Tek pişirme zamanlı elle şekil verme tekniğiyle karşılaştırıldığında bir teknolojik ilerleme belirtisidir. Kalıpla basılan kabartmalar ise daha karışık bir işlem gerektirir.

Kalıpla basmak kısaca, negatiften pozitif elde etmeyi sağlayan bir alet aracılığıyla bir eşyayı yumuşak bir yüzeye sıkıştırmak ve pres ile basmaktır. Bahsi geçen bu alet *dökme kalıbı* veya *ana kalıp (matris)* olarak adlandırılır.

Dökme kalıbı bir model yani prototip üzerinde hazırlanıyordu. preslenebilir durumdaki oldukça homojen bir kil parçasına basılmaktaydı. Bu işlem, dökme kalıbında prototipin negatifini vermekteydi. Ana kalıp kuruduktan sonra pişirilmiş olmalıdır.

Ana kalıp elde etmenin daha kestirme bir yolu; bir miktar kili düzleştirmek ve doğrudan doğruya kalıba koyup sanatçının tasarladığı modeli çizmektir. Daha basit görünen bu yöntem, gerçekte, prototipten yola çıkarak kalıp hazırlama yöntemine oranla daha iyi görünüş ve üst düzey beceri gerektirir. M. Th. Barrelet (Barrelet 1968), ana kalıbı, *kalıp basıcı* olarak nitelendirir ve Mezopotamyalıların yalnızca bu teknikle üretim yaptıklarını düşünür. Suriye kabartmalarına gelince onlar için böyle bir iddiada bulunmak zordur çünkü; bu kalıplar ya da kalıpla elde edilen pozitif uzman seramikçiler tarafından analiz edilmemiş aynı zamanda bir kil kalıp bulunmamıştır. Bundan sonraki işlem, deneme kalıbının kolay çıkmasını sağlamaktır. Yağ ya da tozlu bir madde kalıbın içine konup presleme ve tiraj / baskı elde etmeye dayanan teknik kullanılmıştır. Bu şekilde elde edilen baskıya pişmeden önce son düzeltmeleri yapabilme imkanı bulmuş olmalıdırlar. Eşyanın kil fazlalıklarının alınması, başka bir deyişle, basılan kabartmanın çemberinin kaldırılması ile estampaj parça imalatı tamamlanır. Arka yüzdeki kil fazlalığı

alınmaz fakat basılan eşyanın arkasında sıkıştırılıp yuvarlanır ve perdahlanırdı. Ana kalıpla basılan figürinlerin çevresi her zaman alınmamıştır. Göz ardı edilen fazlalıklar bu kabartmaların bazılarında hâlâ görünür durumdadır.

Kalıpla basılan plaka, kurutmadan sonra son bir pişirme için fırına verilirdi. Mari ve Mumbakat kazılarında bu tek kabuklu kalıplardan belli sayıda bulunmuştur.

Basılan kalıpların arka yüzeylerinin incelenmesi, eşyaya titizlikle son şeklini verme işinin kalıptan çok elle yapıldığını ortaya koymuştur (Barrelet 1968: 160 – 180).

I. 5. 2. AYRINTILARIN VERİLMESİ

I. 5. 2. 1. KÜÇÜK KONİLER (PASTİLLER)

Göbek, göğüsler, gözler, bazen saç süsü, gerdanlık genellikle yapıştırma küçük konilerle yapılır, basit ya da deliklidir. Delikli olması durumunda, delme işlemi yapıştırmadan sonra yapılır. Yapıştırma bir delik için yapılan hazırlama işlemidir. Pastilin bulunmadığı durumlarda bile delme işlemi yapılır. Bu ayrıntı çoğu kez göbek seviyesinde ortaya çıkar. Pastille gözlerde bir kamış yardımıyla ve yatay ya da yuvarlak çiziklerle çizilebilir¹, ya da bir kahve tanesi ile kare şeklinde bir görünüm alabilir. Göğüsler ise değişik şekilde olabilir; düzleştirilmiş, koni şeklinde, piramit biçiminde (yanlardan iyice belirtilmiş sivri uçlar) (Barrelet 1968. 160 – 180).

I. 5. 2. 2. DİLCİKLER

Yumurta biçiminde (oval) pastillerdir. Bükülmüş ve uygulanmış dikikler en çok

¹Gözler sıklıkla, delikli ve kamış çizikli pastillerle yapılır. Barrelet (Barrelet 1968) kısaltma ihtiyacı duyarak bu tekniği “delikli kamış çizikli” ile ifade etmiştir.

kulaklar üzerinde ve bazı heykelcik tiplerinde cepheden kadın yüzünün çevresinde yer alırlar (Barrelet 1968: 160 – 180).

I. 5. 2. 3. ŞERİTLER

Bu şeritler basit ya da çiziklerle süslü olabilirler. Pastiller gibi bunların da bir çok kullanımları vardır. Kalçadan yapıştırılarak ya da göğüsten delinip takılarak elbiselerde kullanılır; kolye, bilezik, alın ya da kafa bandı ya da saçta omuzların önüne düşen saç örgüsü veya at kuyruğunda süsleme eşyası olabilirler.

Çok ince küçük şeritler kaşları; ikiye bükülen / kıvrılan başka şeritlerde ağzı belirtmek için kullanılırlar. Bazı durumlarda kollar, göğüs üzerine yatay uygulanan şeritlerle gösterilir (Barrelet 1968: 160 – 180).

I. 5. 2. 4. ÇİZİKLİ SÜS

En sık kullanılan çizikli süs taramalı / tarama çizgi diye adlandırdığımızdır. Taramalar sivri uçlu bir alet ya da tırnakla yapılırlar. Ruletin etkisi çatala göre daha düzgündür. Bu yöntem Asi (Oronth) bölgesinde sıkça kullanılır. Çatalla yapılan tarama çizgi ruletle yapılan süsleme zaman olarak daha önce gibi görünmektedir. El ile yapılanda sanatçı sivri uçlu bir alet kullanır ve zaman zaman oldukça düzgün bir iş çıkarabilir.

Çizikli süsün düzgünlüğü şüphe götürmediği zaman buna dikey ya da yatay çizikli süs veya nokta bezekli süs olarak da adlandırılabilir (Barrelet 1968: 160 – 180).

I. 5. 2. 5. DELME

Delme eksenini üzerinde döndürülen sivri bir alet yardımıyla yapılır, kil nemli iken

delinir. Uygulama özellikle deliğin görüldüğü göbek seviyesinde pastil olmadığı durumlarda bile karşımıza çıkar. Delme süsleme görevi dışında pastili yerine tuturmaya da yarar. Göğüsler, gözler ya da göbek gibi bazı ayrıntılar bazen basit delikler yardımıyla, pastillerin delinmesinde olduğu gibi, baş parmak ya da işaret parmağı ile yapılan oyuklar vasıtasıyla verilir (Barrelet 1968: 160 – 180).

I. 5. 2. 6. SIVI BOYA, SIR ve ZİFT

Boya çok kullanılan bir elemen değildir ya da en azından son zamanlarda bulunan heykelciklerde görülmez; ama kırmızı ya da siyah boyalı şeritlere, ender olarak bazı heykelciklerde ya da kalıpla basılmış bir kısım figürinde rastlanılır (Barrelet 1968: 160 – 180).

I. 5. 3. PİŞİRME TEKNİĞİ

I. 5. 3. 1. BUHAR ÇIKIŞ DELİĞİ

Heykelciğin daha iyi pişmesini sağlamak için fırınlama sırasında içindeki su buharının çıkabileceği bir açıklığın bulunması gerekir; bu nedenle antik dönemde kalıpla yapılmış içi boş olan heykelciklerin arka bölümlerine bir delik yapmışlardır. Bu deliğe “buhar deliği” denilmektedir. Bütün heykelciklerin arakasında bu tür bir delik bulunmayabilir o zaman; eserin alt kısmı açık bırakılır. Bu açıklık buhar deliği görevi görür (Özyiğit 1990: 247).

II. 5. 3. 2. FIRINLAMA

Antik dönemlerdeki fırınlamadan ötürü meydana gelen ton farklılıkları, günümüze kadar canlılıklarını kaybetmemektedirler. Bu dönemlerde yanlış fırınlamadan kaynaklanan bozuk üretimler satılmayıp yahut kullanılmayıp, işliklerin çöplüklerine atılmaktaydı (Özyiğit 1990: 249).

II. M. Ö. I. BİNYIL KUZHEY SURİYE ve GÜNEYDOĞU ANADOLU PİŞMİŞ TOPRAK FİGÜRİNLERİNİN TİPOLOJİSİ

II. 1. İNSAN BİÇİMLİ FİGÜRİNLER

Temelde iki ana gruba ayırdığımız M. Ö. I. Binyıl pişmiş toprak figürinleri içinde sayıca çoğunluğu teşkil eden grubu “İnsan Biçimli Figürinler” oluşturmaktadır. “İnsan Biçimli Figürinler” “Kadın ve Erkek Figürinleri” olarak iki ana başlık altında incelenmiştir.

II. 1. 1. KADIN FİGÜRİNLERİ (Lev. Ic ve I, II a-b, IV, V, Xa, XV, XVIIg, XXd, XXV a-d, XXVI, XXVIII, XXXVIII)

“Kadın Biçimli Figürinler” kendi içinde “Çıplak ve Giyinik Kadın Figürinleri” olarak ikiye ayrılmıştır.

“Çıplak Kadın Figürinler”i başlığı altında ele alınan figürinler “Çıplak ve Ayakta Durmaları” (Lev. IIa-b, XVa-d, XXd, XXVa-d, XXVI, XXVIIg, XXVIIIa-c, XXXVIII) esas duruş biçimi olarak referans alınarak “Doğrudan Doğruya Çıplak Göğüslerini İki Eliyle Kavramış ve Yukarı Kaldırmış Figürinler” (Lev. IIa-b, XVIIg-h, XXd, XXVa-d, XXVIa-g, XXVII, XXVIIa-c) ve “Elleri Tapınım Pozunda Çıplak Karın Bölgesi Üzerinde Kenetlemiş Figürinler” (Lev. XXXVIIa-b) olmak üzere iki ayrı alt başlık içinde incelenmiştir.

II. 1. 1. 1. ÇIPLAK ve AYAKTA DURAN KADIN FİGÜRİNLERİ (Lev. II a-b, XV a-d, XXd, XXV a-d, XXVI, XXVIIg, XXVIII a-c, XXXVIII)

II. 1. 1. 1. a. DOĞRUDAN DOĞRUYA ÇIPLAK GÖĞÜSLERİNİ İKİ ELİYLE KAVRAMIŞ ve YUKARI KALDIRMIŞ FİGÜRİNLER (Lev. II a-b, XVII g-h, XXd, XXV a-d, XXVI a-g, XXVII, XXVIII a-c)

Bu gruba giren kadın figürinleri kendi içinde “Ziynetli Kadınlar” ve “Ziynetsiz Kadınlar” olarak ikiye ayrılmaktadır.

“Ziynetsiz Kadın” tasvirlerinde kadınlar ayakta durmakta ve göğüslerini alttan elleriyle kavrayarak yukarı kaldırır biçimdedir (Lev. IIa-b, XVIIg, XXa, XXVIa, XXVIIa-c). Bu duruş biçimi tüm Eski Önasya’daki en eski “Çıplak Kadın” duruş biçimlerinden biridir (örn. Çatalhöyük, Hacılar)¹. Figürinlerin arka kısımları plaka ya da hafif dış bükey kavisli olarak düzleştirilmiş olup tasvir alanlarını ön kısımları oluşturmaktadır ve tasvir ön yüzde kabartma olarak gösterilmiştir. Figürinler tamamiyle çıplaktırlar ve kolları dirseklerden itibaren karın hizasında kıvrılarak göğüslerini alttan kavrayarak yukarı doğru kaldırmaktadır. Yüzler yuvarlak ve iri. elmacık kemikleri çıkık, burun iridir. Dudaklar küçük birer kabartı halinde hafif gülümser olarak biçimlendirilmiştir. Saçlar düz bir şekilde omuzlara kadar inmektedir. Boyun fazla uzun gösterilmemiştir. Bel kısımları oldukça ince ve cinsel uzuv üçgen olarak belli edilmiştir. Bacak ayrımları genelde düz bir çizgi ile birbirinden ayrılmıştır. Figürinler üzerlerinde herhangi bir nesne taşımamakta olup tamamiyle çıplak gösterilmişlerdir.

Tümü kırık halde ele geçmiş olan “Kadın Figürinleri”nlerinde kalıpla yapım tekniği uygulanmıştır. Bazılarında sonradan sivri uçlu bir alet yardımıyla kazıma suretiyle ayrıntılar verilmiştir. Ayrıntılar cinsel uzvun bacaklar arasındaki ayrımının belli edilmesinde kendini göstermektedir.

Bu gruba giren figürinler Kuzey Suriye’de Meskenah Emar’da M. Ö. 14 / 13. Yüzyıla ait örnekler olarak bulunmuşlardır bu figürinler Demir Çağı figürinlerine tasvir ve işleniş özellikleri açısından en yakın eski örnekler olarak görülmektedirler (Kat. XXXVII – XLIII). Benzer tipte figürinlerin Geç Tunç Çağı boyunca da üretimi devam etmiştir. Khan Sheikhaun kazıları (Kat. XLVIII – L) sonucu bu çağa ait figürinler ele geçirilmiştir. Aynı dönemde Suriye’nin pek çok merkezinde benzer

¹Madenden yapılmış örneklerini M. Ö. III. Binyıl’ın ikinci yarısına ait olan Alacahöyük örneğinde görmekteyiz (Lev. LXIX)

tipte figürinler üretilmekteydi. Suriye'nin kıyı kesiminde yer alan Ras Shamra / Ugarit'te Kraliyet Sarayının 53 numaralı salonun kuzeydoğu köşesinde bulunan figürin Kuzey Suriye figürinlerine paralel özellikler göstermektedir (Kat. LVII).

Figürinler, Demir Çağlarında da kalıpla biçimlendirilmiştir. Ancak figürinlerin üslup özelliklerinde önceki dönemler ile arasında pek fazla farklılaşma yoktur. Bu gruba ait M. Ö. I. Binyıl figürinlerinin Kuzey Suriye'de bulunduğu merkezler: Til Barsib / Tell Ahmar (Kat. XVIII) ve Deve Hüyük I'dir (Kat. XXII). Til Barsib'te höyüğün Hellenistik Dönem tabakalarının bulunduğu kesiminden Deve Hüyük'te ise mezarlardan gelmektedir.

İran'da ele geçirilmiş Orta Elam ve Akhamenid Dönemine tarihli “Çıplak Kadın Figürinleri” vücut oranları bakımından belirgin biçimde oransız olabilmektedir. Son derece kalın üst bacaklara sahip olmasına rağmen bel kısmı ve kolları dikkat çekici şekilde incedir (Lev. XXXVII). Oransız yapılmış olanlarının yanı sıra vücut oranlarına dikkat edilmiş olanları da mevcuttur. Fakat her iki türde de, ortak özellik olarak figürinlerin vücut hatlarının çok belirgin olması, süslü bir başlık ve çok sayıda ziynet eşyası ile donatılmış olmalarıdır. Cinsellik dikkat çekici biçimde belirgin yapılmıştır (Lev. LXXXIV).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunduğu merkezler: Tell Açana / Alalakh'ta Geç Tunç Çağı tabakalarında (Kat. XLIV) ve Tell Tainat'ta bronz bir levha üzerinde “Göğüslerini Tutan Kadın Tasvirleri” (Lev. LXXXV), Oylum Höyük S116 Alan 11 ve W11B Hellenistik Dönem plankarelerinden birer figürin ele geçmiştir (Kat. I ve II).

Aynı duruş biçimine sahip batı kökenli eserlerde tasvirlerin doğal vücut oranlarına daha sadık kalınarak biçimlendirilmiş oldukları görülür. Arka kısımları düz bir plaka şeklinde olan bu figürinlerin kalıpta yapıldıkları anlaşılır (Lev. LVIIb, LXIIIb, LXXXIb-c, LXXXVIIc). Figürinler; Kıbrıs'ta Kythrea Temenos'ta (Lev.

LXIIIb), Nicosia’da (Lev. LVIIb) ve Palaepaphos – Skales’te lahitlerin içerisinde mezar hediyesi olarak (Lev. LXXVIII) bulunmuştur. Samos / Sisam Adasında (Lev. LXXXIb-c) ve Tharros’ta (Lev. LXXXVIIc) gün ışığına çıkarılmıştır.

“Ziynetli Kadın” figürinlerinde, duruş biçimi “Ziynetsiz Kadın” figürinleriyle aynıdır (Lev. XVIIh, XXVa-d, XXVIb-g, XXVII). Figürinler her iki elini de çıplak göğüslerinin altına yerleştirerek yukarı kaldırmıştır. Kıvırdığı kolları genelde zayıftır. Parmaklar ince ve biçimsiz olduğu gibi baş parmak diğer dört parmaktan ayrı gösterilmiştir. Saçların tuvaleti Geç Tunç Çağı “Çıplak Kadın Figürinleri”nde tipik olan tepeden yassıtılarak ortadan ikiye ayrılmış ve omuzlara kadar inerek dalgalı bir şekilde son bulan bir şekle sahiptir. Bazen saç tuvaleti, Tell Açana / Alalakh 37.77 – BM 126080 envanter numaralı Geç Tunç Çağı örneğinde olduğu gibi, orta kısmından armut biçiminde süs taşının sarktığı diadem ile tamamlanmıştır (Lev. XXVIIId). Yüzün biçimlendirilişi genelde yuvarlaktır; bu yuvarlaklık çıkık elmacık kemiklerinin sayesinde daha da belirginleşmiştir. Burun belirgin bir şekilde iri tutulmuş, gözler yüz oranına göre hayli büyük ve çıkıktır. Dudaklar birer küçük kabartı halinde ve çok hafif gülümser gibi aralıklıdır. Bacaklar bitişik gösterilerek, derin bir çizgi ile birbirinden ayrılmıştır. Çıplak karında görülen göbek deliği bastırma suretiyle delinmiştir. Bazı eserlerde de, karnın üzerinde oluşan katları göstermek istercesine çukur halindeki göbek deliğinin üstünde kazıma suretiyle yarım daire biçiminde şekiller yapılmıştır bunu en iyi Geç Tunç Çağı Tell Açana’sında görebilmekteyiz (Lev. XXVIIId). Göbek kısmının hemen altından cinsellik üçgeni olarak belli edilmiştir.

Figürin bir önceki grupta olduğu gibi tamamen çıplaktır ancak önceki gruptan farklı olarak belirli uzuvlarında ziynet eşyaları / eşyası taşımaktadırlar. Bu ziynet eşyaları şu parçalardan oluşmaktadır: Kollarda kazıma bezek olarak yapılmış bilezikler Meskenah / Emar (Kat. XXXVII-XLIII), Tell Açana / Alalakh (Kat. XLIV-XLVII), boyunda kabartma bezek olarak yapılmış bazen armut biçimli irice bir taştan kolye Tell Açana / Alalakh (Kat. XI.VI) ya da yan yana dikine sıralardan yapılmış pendantif Meskenah / Emar (Kat. XLII), kulaklarda sallantılı

küpeler (Kat. XLIV-XLVII) (Lev. LXXXV) temel ziynet eşyalarını meydana getirmektedir. Figürinler bu takıları ya bir arada (Lev. XXVIIb - d) ya da tek olarak taşımaktadırlar (Lev. XVb, XVIIh).

Figürinlerin Geç Tunç Çağı'nda yapım tekniği Barrelet'in "Düzleştirilmiş Bükümlü Heykelcik"¹ olarak adlandırdığı yapım tekniği ile yani düz bir satıh üzerinde elle biçimlendirilmiştir. Detaylar ön yüzde kabartma olarak verilmiştir, bununla birlikte kalıpta biçimlendirme tekniği de uygulanmaktadır. M. Ö. I. Binyılda tamamen kalıpla yapım tekniğine ağırlık verildiği gözlenir.

Bu gruba giren figürinlerin bulunduğu Kuzey Suriye merkezleri: Meskenah / Emar buluntuları M. Ö. 14 / 13. Yüzyıla ait dört adet figürin örneği ile bu yüksek lisans tezi kapsamındaki en erken buluntuları teşkil etmektedir (Kat. XXXVII - XLIII). Demir Çağı buluntuları Deve Hüyük I (Kat. XXVII - XXVIII), Tell Halaf (Kat. XXXIV) ve Hama'da (Kat. LVIII) bulunmuş olan birer örnek ile temsil edilmektedir.

Güneydoğu Anadolu Merkezleri: Tell Açana / Alalakh Geç Tunç Çağı buluntuları ile Güneydoğu Anadolu buluntu grubu içinde en erken örnekleri oluşturmaktadır (Kat. XLIV-XLVII).

Batı Anadolu'da Erythrai'de (Bayburtluoğlu 1977), Samos Adası'nda (Lev. LXXXId) ve Kıbrıs'ta Nicosia'da (Karageorghis 1983, Tatton – Brown 1979) ve Salamis'te (Dikaios 1963) ele geçirilmiş olan figürinler duruş biçimleri ve ziynet eşyalarına sahip olmaları bakımından Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye kökenli eserlere benzerlik göstermektedir.

¹Bkz. Madde I.5.1.1

II. 1. 1. 1. b. ELLERİ TAPINIM POZUNDA ÇIPLAK KARIN BÖLGESİ ÜZERİNDE KENETLENMİŞ FIGÜRİNLER (Lev. XXXVIII a - b).

Figürinler tamamiyle çıplak olup başlarında sadece yuvarlak bir başlık taşımaktadırlar (Kat. LVII). Başlığın kafaya oturan kısmı kalın bir şekilde kıvrılmıştır. Başlığın altından saçlar örgü veya helezonik şekilde omuzlara kadar inmektedir. Eller çıplak karın üzerinde saygı jesti ile birbirine kenetlenmiştir. Bu duruş pozisyonu Mezopotamya kökenlidir. Saçlarda izlenen helezonik kıvrımlar Mısır etkilidir (Fugman 1958: 54 ve Liebowitz 1988: 23 – 25).

Figürinler kalıpta biçimlendirilmiştir. Arka kısımları düzleştirilmiş olan figürinlerin tasvir alanını ön kısım oluşturmaktadır. Tasvir ön yüzde kabartma olarak gösterilmiştir.

Bu gruba ait iki figürin mevcuttur ve bu iki örnekte Hama'dan gelmektedir (Kat. LIX). Hama'da IV numaralı binanın kuzeybatı köşesinde ele geçirilmişlerdir. Susa'da ele geçirilmiş olan kalıp ve figürin Orta Elam Dönemine tarihlidir (Lev. LXXXIVe).

Aynı duruş biçimini mühürler üzerinde yer alan tasvirlerde de görüyoruz. Felix Blocher (Blocher 1992) *İştar*'ın doğrudan doğruya tasvir edilmediği sahnelerde çıplak olarak gösterilmiş kadın betimlemelerinin *İştar*'ın simgesi olabileceğini ileri sürmektedir¹ (Lev. XCI).

¹Felix Blocher, "Untersuchungen zum Motiv der nackten Frau in der altbabylonischen Zeit" Münchener Vonderasiatische Studien, 4 (1987), 111 Nr. 1.

II. 1. 1. 2. GIYİNİK ve AYAKTA DURAN KADIN FİGÜRİNLERİ

(Lev. Ic ve I, V, Xa, XVe)

II. 1. 1. 2. a. AYAKTA ve CEPHEDEN GÖSTERİLMİŞ, DÜZ DURAN KADIN FİGÜRİNLERİ (Lev. Ic,I)

Figürinlerin hepsi ayakta durmaktadır ve ayaklarına kadar uzanan uzun bir elbise giymişlerdir. Giysiler doğu dünyası ile karşılaşmış ya da Hellen etkisi almış doğulu eserlerde sıkça karşımıza çıkan ve Persepolis kabartmalarında açıkça görülebilen bir tür “peplos”¹ cinsi giysidir. Figürinlerin üzerinde görülen bu çok katlı kıyafetin büzgüleri, iç etek kıvrımları, uzun ve ön taraftan aşağı sarkan, çoğu kez, ucu püsküllü gösterilmiş olan kuşağı net bir biçimde görülmektedir ve başlarında yuvarlak hatlı fazla yüksek olmayan başlıklar taşımaktadırlar.

M. Ö. I. Binyılda peplos, chiton² ve Pers stili uzun etekli ve mantolu giysiler olmak üzere üç tip giysi çeşidi görülmektedir. Bunlardan chiton ve chimaton (uzun etekli ve mantolu)’u hem erkekler hem de kadınlar (Lev. XIIIa), peplos’u ise sadece kadınlar giymekteydi (Lev. XXIIIb).

¹**Peplos:** ağır bir kumaştan, özellikle yünden yapılan dikdörtgen şeklinde kumaş olup giyildiği zaman entari şeklini alan bir giysidir. Kumaşın karşılıklı iki kenarı karşılıklı gelecek şekilde vücudu sarar ve kumaşın üst kenarları omuzlar üzerinde iğne veya broşla birbirine tutturulur. Peplos genel olarak kolsuzdur ancak bazen kumaş omuzda, kol üzerine doğru biraz sarkarak kısa kol şeklinde bir görünüm kazanır. Kumaşın vücudun yan tarafına gelen iki ucu birbirine dikilmemiş olduğu için bazen yan taraftan aşağıya doğru zik zak yaparak sarkar. Peplos giyilirken üstte, vücudun yukarısına gelen tarafta 30 - 40 cm.’lik kısım göğüste gözüktür ve buna da “apoptigma”, bazen de “diploidion” denir. Peplos’ta meydana gelen bu apoptigmanın kemerle ilgisi yoktur (Boysal 1979: 8).

²**Chiton:** arkaik devirde dikdörtgen kumaşın karşılıklı iki kenarının birbirine dikilmesi suretiyle meydana gelir. Dipsiz çuvala benzeyen chimation, khlainno’un altına giyilen, kadınların da erkeklerin de giydiği bir giysidir (Boysal 1979: 8). Tüm bu giysi çeşitleri batıya doğru genişleme gösteren kültürlerin ana stilleridir. Batı’ya doğu medeniyetlerinin mirasıdır. Eğer tarih olarak biraz gerilere gidilirse chiton tarzı giysileri Geç Hitit tasvirli sanat eserleri üzerinde betimlenmiş Geç Hititli figürlerde de görmek mümkündür. Tekneleriyle Anadolu’nun güney sahillerine Almira (Antioche)’ya gelen Hellenler diğer pek çok şeyin yanı sıra giysi tarzını da benimsemişlerdir (Hense 1948: 112).

İonluların chiton’u ketenden yapılma olup uzun ve kolluydu, Dorlar’ınki yünden ve kısaydı. Chiton ya yukarıdan baştan geçirerek ya da aşağıdan ayaklar içine sokularak yukarı doğru çekilerek giyilirdi. Chiton’un yukarıya gelen kenarlarını omuzları üzerinde iğne ile herhangi bir şekilde birbirine tutturulur veya önceden bu kısım dikilmiş olurdu. chiton giyenler, özellikle de kadınlar, çoğu kez bağlanan kenardan yukarıya doğru giysi biraz çekerek kemeri kapatacak şekilde göğüs altında ve karın üzerinde sarkan kıvrımlı bir kısım oluştururlar ve chiton’un bu kısmına “kolpos” denir.

Hellenistik Dönemde chiton üzerine chimation giyen giyimli kadın heykelciklerinin özgünlükleri Hellenistik Dönemin erken zamanlarına kadar uzanmaktadır (Özyiğit 1990: 245).

Persli kadın tasvirleri, kalıplar yardımıyla plakalar üzerine yüksek kabartma olarak tasvir edilmiştir (Brosius 1998: 1).Uzun etek ve üstüne manto vâri bir giysi daha giymiş olan kadınların bu giyim tarzı genellikle kraliyet ailesine bağlı olan asil kadınlara özgüdür. Sarayda bir harem hayatının içinde yaşamlarını devam ettiren kadınların saray içi ve dışı giyiniş tarzları bu şekildedir yani; soylu kadınlar her zaman etek boyları uzun giysiler giymişler ve çok katlı uzun kıyafetler onların bir nevi iç eteklerini oluşturmuştur. Dökümlü bir tür kumaştan yapıldığı tahmin edilen bu giysilerin kolları son derece geniş olup aşağı sarmakta ve kol ağzı genişliğinin fazla olması da giysiyi daha dökümlü göstermektedir. Düşük belli etek kısmında kuşak kalın bir sicim halinde aşağı sarmakta olup ucu püsküllüdür (Root 1979: 273). Aynı tarz bağlanan ve bu model verilen giysileri Persopolis kabartmalarında (Lev. XXV) erkekler üzerinde de görmekteyiz. Kadınların bu kıyafetlerini tamamlama görevini kollarında, kulaklarında ve boyunlarında taşıdıkları ziynet eşyaları yerine getirmektedir. (Lev. XXIV) (Brosius 1998: 37).

Cepheden gösterilmiş kadın figürinlerinin saçları genelde yanlardan iki örgü ya da lüleler halinde sarkarken gösterilmiştir. Bu tip saç biçimi daha sonradan Arkaik Devir heykeltraşlık sanatında koreler üzerinde “basamaklı saç örgüsü” olarak adlandırılan biçime dönüşecektir (Boysal 1979: 1 – 15).

Figürinlerin yüz hatları dönemin diğer kadın figürin tiplerine nazaran daha ince olarak biçimlendirilmiştir. Yüz, çeneye doğru sivrilmiştir. Gözler, narin olarak biçimlendirilmiş fakat surata göre daha irice tutulmuş olup kabartma konturlarla sınırlandırılmıştır. Dudaklar çok hafif tebessüm eder gibidir.

Değişik atölyelerde üretilmiş olan bu figürinlerde genel olarak aynı üretim tekniği uygulanmıştır ve kalıpla şekillendirilmişlerdir. Figürinlerin arka kısımları kalıpta

şekillendirilmeden ötürü düz bir plaka görünümünde olup; figürinlerin tasvirleri ön kısımda ve kabartma olarak verilmiştir.

Bu gruba giren figürinler Kuzey Suriye’de Tell Halaf’ta (Kat. XXV), Tell Khalid (Lev. XLVIIc), Neirab (Lev. XLVIIg).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Oylum Höyük (Kat. III, IV), Amuk Ovası (Lev. XLVIId) ve Hacı Nebi Tepe’de bulunmuştur.

Batı Anadolu’da aynı duruş biçimine sahip “Giyinik ve Ayakta Düz Duran Kadın Figürinleri”nin, teknolojinin ve metalurji sanayinin de hız kazanmasıyla, çeşitli madenlerden yapıldıkları görülür. Bu tip figürinler Efes’te (Lev. LXXII, LXXIVb) ve Uşak’ta (Lev. LXXXII, LXXXIII) gün ışığına çıkarılmıştır.

II. 1. 1. 2. b. ELLERİNDE NESNELER TUTAN KADIN FİGÜRİNLERİ (Lev. V, Xa, XVf)

Bu gruba giren figürinler “Giyinik ve Cepheden Gösterilmiş Kadın Figürinleri” yle aynı tasvir özelliklerine sahiptirler ancak bu figürin grubunda farklı olarak kadınlar ellerinde yuvarlak nesneler taşımaktadırlar (tef ?, ekmek somunu ?). Figürinler ayakta durmaktadırlar. Ayaklarına kadar uzanan manto vâri bir üst giysi ve içlerine de bir içlik giymektedirler, bu içlik kimi zaman pileli düz ve uzun bir gömlek ya da Til Barsib’te örneğini gördüğümüz gibi desenli (dama desenli) uzun bir gömlek şeklindedir (Kat. XIX). Yüz hatlarının net biçimde görülebildiği figürinlerin saçları da özenle taranmış ve uzun tülbentli bir başlıkla saç tuvaletleri tamamlanmıştır¹.

¹Aynı biçimlendiriliş şekline sahip kıyafetleri M. Ö. I. Binyıl’da Anadolu’nun farklı bölgelerinde ele geçirilmiş olan Kubaba / Kuwawa / Kybele Heykelleri ve Kaya Kabartmaların’da da görmekteyiz. Ankara – Fidanlık’ta (Lev. LXXIIIa) ve Boğazköy’de (LXXIIIb) bulunmuş olan Kybele tasvirleri gibi. Ayrıca Phokaia (Eski Foça) kazıları sırasında keşfedilmiş olan ve Prof. Dr. Özyiğit tarafından tanrıça Kybele heykellerini koymak, saklamak ve denizden gelenler tarafından hemen görülebilsin diye iskele ile tiyatro binasına yakın yerlerde oyulmuş olduklarını belirttiği nişler bulunmuştur. Gene Felix Sartiaux (Sartiaux 1914, 1921) ve Ömer Özyiğit (Özyiğit 1994)’in ifade ettiği üzere Pers saldırıları sonucu Marsilya’ya (Güney Fransa)’ya göç etmek zorunda kalan Phokaia’lı kolonistler şarap ve zeytinyağı yapımı gibi maddi kültürlerinin yanı sıra Kybele tapınımı (ana tanrıça) kültürünü de Güney Avrupa’nın kıyı kentlerine taşımışlar ve yayılmasına yardımcı olmuşlardır. Kybele heykelleri’nin üzerinde taşıdığı kıyafetler figürinler üzerinde görmeye alıştığımız türden uzun etek, manto ve başında da omuzlara kadar inen bir tülüdür (Özyiğit 1994). Phokaia’lı kolonistlerin öncelikli olarak uğradıkları adalarda (Orak Adası, İncir Adası, Fener Adası) daha sonra da tüm Levant’ta Kybele kültürünü yaymada aktif rol oynamışlardır (Heradot 1991: I. 80, 142, 152, 162 – 167; II. 106, 178; VI. 8. 17).

Genellikle Pers tarzı kıyafetlerde gördüğümüz önden sarkan uzun kuşaklar dikkat çekmektedir. Ellerin arasında tuttukları nesneler genel olarak yuvarlak şekillidir ancak bunların tam olarak ne oldukları açık olmamakla birlikte hafifler tef olarak adlandırmaktadırlar.

Figürinler kalıpta biçimlendirme tekniği ile yapılmışlardır.

Bu gruba giren figürinler Kuzey Suriye’de Til Barsib’te (Kat. XIX).

Güneydoğu Anadolu’da Oylum Höyük’ te 1992 yılı kazısı ile 2 tane herhangi bir tabakaya bağlı olmaksızın yüzey buluntusu olarak ele geçmiştir (Kat.VI), Hacı Nebi Tepe’de 1 tane figürin ele geçmiştir.

Batı Anadolu’da Erthrai / Ildırı (Lev. LXIIIa) ve Assos / Behramkale’de (Lev. LXXa) bulunmuş olan figürinler elleri arasında bitkisel nesneler tutmaktadırlar (Bayburtluoğlu 1977 ve Serdaroğlu 1995). Bu her iki merkezde ele geçirilmiş figürinler üslup özelliklerinin yanı sıra yapım tekniği bakımından da birbirlerine çok benzemektedirler. Her iki figürinde kalıpta, yalnız belden yukarısı gösterilecek şekilde şekillendirilmiştir. Giysilerinde ve saç tuvaletlerinde görülen özen Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu kökenli figürinlere yakınlık gösterir. Kıbrıs’ta Nicosia’da (Lev. LVIIIa-e), Aija Irini’de Rodos’ta Tharros’ta (LXXXVIIa) ele geçirilmiş olan “Kadın Figürinleri” diğerlerine göre daha sade ve özensiz yapılmıştır. Elleri genelde araştırmacılar tarafından (Lubsen & Crouwel 1989, Tubb 1998) *tambura* olarak adlandırılan bir tür tef tutmaktadır. Yusuf Boysal (Boysal 1979) Kıta Yunanistan’da ve Adalarda figürinlerde görülen bu sadeleşmeyi bu dönemde, mimaride birer taşıyıcı eleman olan kore¹ ve heykel yapımına doğru artan eğilime bağlamaktadır.

¹ **Kore:** Kore sözcüğü Yunanca “kız” anlamındadır. Arkeoloji’de Kore, genç kız heykellerine verilen genel ad. Korelerin doğal ölçüde ilk örnekleri M. Ö. 7. yy. ortalarına kadar inmekte ve böylece yapımlarına, kuroslara nazaran daha erken başlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalara göre bu tür eserlerin bazılarının tanrıçaları bazılarının ölümlüleri tasvir ettikleri anlaşılmıştır. Bu sonuca eserler üzerindeki yazıtların incelenmesi ile varılmıştır (Saltuk 1990: 88). Bkz. İlk kore için Tell Halaf (Oppenheim 1955)

II. 1. 1. 3. SADECE KAFA KISIMLARI KORUNABİLMİŞ KADIN FİĞÜRİNLERİ (Lev. IV, Xb, XIc, XVf, XXVIII e-f)

Bu gruba giren figürinlerin hepsi boyun hizasından itibaren kırık ve eksiktir. Bu nedenden ötürü tam duruş pozisyonları belli değildir. Saçlarının üzerinde görülen başörtüsü bu figürinlerin giyinik olarak tasvir edilmiş olabilecekleri fikrini uyandırdığından , bu tez kapsamında değerlendirilen “Giyinik Kadın Figürinleri”nin alt grubuna dahil edilmiştir (Kat. V. XIV. XVIII).

Arka kısımları düz levha şeklinde olan ve sadece kafa kısımları korunabilmiş olan figürinlerin yüz hatlarının ayrıntılı ve son derece narin yapıldığı görülür (Lev. X, XI, XX, XXVIII f). Surat çeneye doğru hafif sivrilerek inmektedir. Gözler ve burun bu narin surata göre epey irice tutulmuştur. Dudaklar etli ama küçük olup hafif tebessüm eder gibidir. Figürinlerin özenli saç tuvaletleri vardır. Alın üzerinde bir dizi perçem bırakılmıştır ve gene saçların üzerinden aşağı doğru sarkan başörtüsünün altından saçları iki yana örgüler halinde sarmaktadır.

Yapım tekniği olarak kalıpta biçimlendirme suretiyle üretilmiş olan bu figürinlerin taslaklarının verildiği kalıptan kaynaklanan bazı özellikleri vardır. Bunun neticesinde iki tip kadın figürini kafası tasviri meydana gelmiştir. Birinci tipte figürinlerin kafalarının üzerindeki bitiş yerlerinde öne doğru bir çıkıntı görülmektedir (Lev. Xb, XXa, XXVIII f) aynı türden bu çıkıntıdan, tam olarak korunabilmiş, figürinlerin alt kısmında da görülür. Bu tip çıkıntıların yapım amaçları figürinlerin ayakta kendi başlarına durmalarını sağlamaktır ve bu figürinlerin de yüz hatları yukarıda bahsedildiği gibi narindir. Bu tip figürinlerin tüm haldeki örnekleri Tell Halaf tan (Lev. XXb, c) bilinmekte ve bu örnekler göz önünde tutularak üzerlerine giydikleri kıyafetlerde tahmin edilebilmektedir.

Bu tipe dahil figürinlerin Kuzey Suriye’de bulunduğu merkezler: Tell Halaf ta ele

geçmiş ve hafiri Oppenheim (Oppenheim 1955) tarafından “ Tanrıça Astarte ”¹ olarak adlandırılmıştır (Kat. XXXV).

Güneydoğu Anadolu’da bulunduğu merkezler: Oylum Höyük’te (Lev. Xb) ve Tilbeş Höyük’te (Kat. XIV) ele geçmiştir. Tilbeş Höyük’te bulunmuş olan figürin için hafiri “ Tanrıça Anahita ” figürini olduğunu belirtmektedir (Fuensanta 1998: 242). Kalıbın türünden kaynaklanan ikinci tip figürinde bu türden çıkıntılara rastlanmamaktadır (Lev. IV, Xlc, XVf, XXVIIIe). Bu figürinlerin birinci tipe dahil figürinlerle arasında tasvir özellikleri açısından tek farkı genel olarak bu figürinlerin yüz hatlarının daha toplu olmasıdır (Lev. IV, XVf, XXVIII f).

Kuzey Suriye’de bulunduğu merkezler: Til Barsib (Kat. XX).Güneydoğu Anadolu’da bulunduğu merkezler: Oylum Höyük (Kat. V).

II. 1. 2. ERKEK FIGÜRİNLERİ

II. 1. 2. 1. SÜVARİ FIGÜRİNLERİ (Lev. VII, VIII, XIb, XII, XIII, XVII b-e, ı-i, XIXa, XXVIII, XXXII)

“Süvari Figürinleri” buluntu durumlarına göre “Atlı ve Atsız Süvari Figürinleri” olarak ikiye ayrılmıştır.

¹Önemli Akdeniz limanları olan Tsor (Sur), Sidon (Sayda) ve Elat kentlerinin baş tanrıçasıydı. Aşk ve savaş tanrıçası Astarte’nin Anat’la pek çok ortak özelliği paylaşması, başlangıçta ikisinin de tek bir tanrıçayı ifade ettiğinin düşündürür. Arami tanrıçası Atargatis’in adı, bu iki tanrıçanın adlarının birleşmesinden doğmuştur. Kimi zaman çıplak kimi zaman giyinik olarak tasvir edilmiş tanrıça çoğu kez her iki elini de yukarıya kaldırmış halde orada bitkisel nesneler ya da ceylanlar tutmaktadır. Genelde ziynetlidir. Betimlemesi tamamen cepheden yapıldığı gibi, üst beden cepheden, bacaklar ve ayaklar profilden gösterilmiş olabilir. Saçları her iki yandan helezonik biçimde inen tasvirlerin yanında Mısır etkili başlıklar giymiş tanrıça tasviri ile de sık sık karşılaşmaktadır.

Astarte’ye Kenan Ülkesinde olduğu gibi Mısır ve Ugarit ile İsrailoğulları arasına karışan Geç Hitit Beylikleri arasında da tapınılırdı. Akkadlarda karşılığı İştar’dı. Daha sonra Mısır’da İsis ve Hathor ile, Yunan – Roma Dünyasında ise her biri ana tanrıça’nın çeşitli yönlerini yansıtan Aphrodite ve Artemis ile özdeşleşmiştir (Bahn 1996: 250).

II. 1. 2. 1. a. Atlı Süvari (Lev. VIII, X, XII a-b, XIII, XVII b-e, ı-i, XIX b-d, XXVIIId, XXVIII, XXXII a-c)

“Atlı Süvari Figürinleri” kendi içinde biçimlendiriliş tekniğine göre “Atıyla Bütün Halde Gösterilmiş Süvari” ve “Atından Bağımsız Gösterilmiş Süvari” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

“Atıyla Bütün Halde Gösterilmiş Süvari” figürinleri elde veya kalıpta biçimlendirilmiştir. Atlar ve süvariler elle biçimlendirmeden dolayı oldukça şematik gösterilmişlerdir (Lev. VIII, XIIa-b, XVIIe,ı-i, XIXb-d, XXVIII). Üç boyutlu bir görünüme sahip olan süvarilere ön taraftan bakılınca yalnızca kafa ve boyun kısımları, arka taraftan bakılınca sırt kısımları tamamen görülebilmektedir. Süvarilerin elleri atların kafalarının her iki yanına uzanmakta ve orada dizginleri tutar halde sabitlenmektedir. Süvarilerin gövdelerinin geri kalanı atlarıyla adeta bütünleşmiş gibi bir görüntü sergilemektedir (Kat. IX, XV, XXV, XXXIII, XXXVII, XXXVIII, XL). Persli özellikler gösteren (Moorey 1980: 100 - 105) (Oppenheim1955: 136 – 139) (Dunham 1995: 228 –239) bu süvariler kafalarında arkaya doğru kıvrılan ve Fenikelilerin giydiklerine benzer kukuleta benzeri bir başlık giymektedirler (Dunham 1995: 234). Yumuşak bir tür kumaştan yapılması muhtemel olan başlıklar tepeden ya arkaya sarkmakta ya da hafif yanlara kıvrılmaktadır (Lev. XI, XIIa ve c, XVII e, XVIIIa ve d, XXVIIId). Bu uç kısmı arkaya doğru kıvrılan maskenin benzerleri Persopolis kabartmalarında, tributerlerin kafalarında da görülmektedir (Lev. XXVb). Bazı süvari figürinleri ise kukuleta benzeri başlık yerine daha sade ve kar maskesine benzer, yüzün tüm hatlarını açıkta bırakan, tepe kısmı düz ve fazla yüksek olmayan bir başlık ya da bugün bile modern sınırlar içerisinde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ve Suriye gibi sıcak iklim bölgelerinde çokça gördüğümüz genişçe bir örtünün kafaya birkaç kere dolanması suretiyle oluşturulan başlıkların benzerlerini taşımaktadırlar (Lev. VIII, XIIb, XXXIIb ve c, Lev. XXXVIIc). Süvari atının üzerinde dik pozisyonda (Lev. XIIb, XVIIe, XVIIIc, XXVIIId, XXIXa ve b, XXXIIa) durabildiği gibi atını sürmekte ve ona hız kazandırmak amacıyla öne, atının boynuna doğru eğilmişken veya geriye doğru atını dizginleyerek durdurmak istemiş gibi eğilmiş olarak tasvir edilmişlerdir

(Lev. XXXIIb -c). Bu çeşitli türdeki biniş pozisyonları süvarilerin atlarına nasıl hakim olduklarını göstermek amacıyla yapılmış olabilirler. Süvariler genellikle bir tek ata hakimdirler ancak Deve Hüyük I'den 1913. 671 envanter numaralı örnekte (Lev. XVIIb) sürücünün yanyana duran iki atın dizginlerini tuttuğu görülmektedir (Moorey 1980: 102).

Süvariler çoğunlukla bıyıklı bir sakala, kemerli bir buruna ve dolgun dudaklara sahiptirler (Lev. XIb, XVIIIc ve d, XXVIIIId, XXXIIb, c), bıyıksız ve sakalsız tasvir edilmiş figürinlerin ise genç süvarileri temsil ediyor olması muhtemeldir (Lev. XIIc) (Dunham 1995: 237).

At tasvirlerinin çoğu şematik olup binicisine nazaran daha özenilerek yapılmışlardır. Atların gövdeleri kütleli olup bacakları öne doğru hafif meğillidir ve doğalcı olmayan bir anlayışla biçimlendirilmiş bacakların zaman zaman ön, zaman zaman da arka kısmında bacak aralığı bırakılmıştır (Lev. XIIb, XVIIe, XVIIIa,b,c ve d, XXVIIIId, XXXIIa,b,c). Bacaklarda verilen bu meğiller atların hareket halindeki durumlarını göstermek için tasarlanmış olabilirler.

“Atıyla Bütün Halde Gösterilmiş Süvari Figürinleri” elde ve kalıpta olmak üzere iki ayrı teknikle biçimlendirilmiştir. Elde biçimlendirilmiş figürinlerde çoğunlukla Woolley'in “snow-man” olarak adlandırdığı teknikle biçimlendirildiği görülür (Woolley 1939: 16 ve 1952: 257) (Moorey 1980: 102) (Lev. XVIIe, XXXIIc). Bu yapım tekniği ; küçük kil topaklarının figürin üzerine yapıştırılması suretiyle eserlerdeki ayrıntıların gösterilmesidir. “Figürin Yapım Teknikleri” ana başlığına ait bir alt başlık olan “Ayrıntıların Verilmesi”nde bahsi geçen “Dilcikler ve Şeritler” maddelerinde (Madde I. 5. 2. 2 ve I. 5. 2. 3) anlatılan yapım tekniğinin benzeridir. Figürinler üzerine uygulanan bu kil topakları ve şeritleri dışa taşkın (Lev. XVIIb, c ve e, XXXIIb, c) ve kimi zaman da abartılı bir görüntü vermektedir (Lev. XVIIId). Ayrıntılardaki bu abartılı gösterimi daha çok tek başına tasvir edilmiş ve bu tez kapsamında “Hayvan Figürinleri” ana başlığı altında incelenmiş olan “At Figürinleri” alt grubuna giren eserlerde çokça görmekteyiz.

Bu küçük kil topakçıklar atların burunlarının, gözlerinin, kuyruklarının ve koşum takımlarının; süvarilerin gözlerinin ve üzerlerine giydikleri zırhların betimlenmesinde ayrıntıları vermek için (Lev. VIa, VII, XVIIa, XVIIId) ya da doğrudan doğruya anlatılmak istenen nesneyi göstermek için (Lev. XVIIe, XXIa,b) uygulanmışlardır. Genelde tek renkli görmeye alıştığımız atların boyalı örnekleri de mevcuttur (Kat. XXII, XXIII, XXIV). Boyamaların, atların ön taraflarından (Lev XVII e) gövdelerinin sağ ve sol taraflarına doğru devam ettiği görülmektedir. Desenler iki geniş panelli olup panellerin arası üçgen gibi geometrik bezemelerle süslenmiş ve üçgenlerin içi nokta bezeklerle boyanarak doldurulmuştur. Süvarilerin yüzleri sivri uçlu bir alet yardımıyla biçimlendirilmiştir. Dunham'ın teorisine göre ise: Yüzler mühür gibi bir alet yardımıyla, hamur henüz yaş iken, hamurun üzerine bastırmak suretiyle biçimlendirilmiştir (Dunham 1995: 238 - 239).

Bu grup figürinlerin Kuzey Suriye'de görüldüğü merkezler: Deve Hüyük (Kat. XXV), Ebla (Kat. XXXVII), Tell Halaf (Kat. XXXII), Damas (Kat. XL), Umm el – Marra (Kat. XV).

Güneydoğu Anadolu'da görüldüğü merkezler: Oylum Höyük (Kat. VIII), Yunus Mezarlığı (Lev. XLVII a – b).

Kıbrıs'ta ve Samos'ta bulunmuş “Atıyla Bütün Halde Gösterilmiş Süvari Figürinleri”nde (Lev. LIXa, LXIIIb-c) “At” ve “Süvari”lerde göz, ağız, gem takımları, toynaklar gibi ayrıntılar çoğu kez boyamak suretiyle belli edilmiştir (Lev. LIXa, LXIIa). “Süvari” tasviri “At”a oranla daha az özenle biçimlendirilmiştir. “At” tasvirinde en belirgin özellik olarak burun ve yelelerinin bir hayli abartılarak yapılmış olmasıdır. Kıbrıs ve Samos'ta ele geçirilmiş figürinlerde “Süvari”lerin çok çeşitli başlıklar taktıkları görülür. Bu kimi zaman yukarı doğru küt biçimde uzanan (Lev. LXXXc-f), kimi zaman Fenikelilerin giydiklerine benzer¹ hafif bir tür deri ya da kumaştan yapılmış arkaya hafifçe kıvrılan veya tamamen farklı bir biçimde

¹Bkz. Daha ayrıntılı Bilgi için HARDEN, Donald 1962

karşımıza çıkabilen tepeden spiral biçimde kıvrılmış bir tür başlıktır (Lev. LXVIIIe).

“Süvari”lerin sakalları Kuzey Suriye eserlerinden Umm el – Marra ve Deve Hüyük buluntularında gördüğümüz tarzda üçgen – sivri şekilde sonlanmaktadır (Lev. LX, LXII). Üzerlerindeki kıyafetler Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu grubu eserlerinde gördüklerimizden farklıdır. Bu bölgelerde gün ışığına çıkarılmış “Süvari Figürinleri”nin giydikleri klasik tip, uzun pantolon ve manto / pelerin kombinasyonlu kıyafetler neredeyse hiç kullanmamaktadırlar. Bu tipte bir kıyafeti *Cesnola Koleksiyonu* bünyesinde bulunan (Lev. LXIVe) ve Luigi Palma di Cesnola tarafından (Cesnola 1885 – 1903) Kenan Ülkesinden ithal edildiği düşünülen figürün üzerinde görmekteyiz (Lev. LXIVe). Samos’ta bulunmuş olan (Lev. LXXXc-f) “Erkek Figürinleri”nin kafalarındaki başlıklar üslup özellikleri ile İran kökenli eserlere benzerlik göstermektedir (Schmidt 1968: 91 – 120). Kıbrıs ve Samos’ta bulunmuş olan figürinlerde, binicilerin ellerini atların boyun kısımlarına doğru uzatarak tutunmaları Kuzey Suriye, Güneydoğu Anadolu ve İran’dan tanınan figürinler ile duruş biçimleri açısından benzerlik göstermektedir (Lev. LVIIa, LVIIa, LVIIIb, LIX, LX, LXII, LXIIIe, LXIV, LXXVIIa-b. d-f, LXXIX). Figürinler çoğunlukla el yapımı olup “Süvariler” ya “At”larıyla beraber şekillendirilmişler (Lev. LIXa, LXIIb-c) ya da sonradan biraraya getirilmişlerdir. Boyalı figürinler (Lev. LVIIa (Aija Irini), LVIIIb (Nicosia), LIXb (Lapithos), LXIIa-b (Nicosia), LXXVII (Palaepaphos – Skales)) ve boyasız figürinlerin (Lev. LVIIe (Aija Irini), LXb (Lapithos / Lapta), LXIII (Aija Irini), LXXIXa-b (Samos)) üretimi birbirine eşit sayılabilir.

“Atlı Süvari” figürinlerinin kendi içinde biçimlendiriliş tekniğine göre ikinci grubunu “Atından Bağımsız Gösterilmiş Süvari” figürinleri oluşturmaktadır (Lev. X, XIII, XVIIb-d, XXXIIa-b).

M. Ö. I. Binyıl “Atlı Süvari” figürinleri içinde çoğunluğu atıyla beraber bir bütün oluşturmuş figürinler teşkil etse de, gene aynı dönem içinde önemli ölçüde at ve

süvari figürlerinin ayrı ayrı belli edildiği ve her iki figürün ayrıntılarının açıkça belirgin olduğu “Atından Bağımsız Gösterilmiş Süvari” figürinleri de üretilmiştir. Bu grup figürinler kendi içinde ikiye ayrılırlar. Birinci tip figürinler, bir önceki grubun tüm üslup özelliklerini devam ettirmekte olup sadece yapım tekniklerinde bir farklılaşma görülürken (Lev. XVIIb - d ve XXXIIa - b); bunlardan tamamen farklı özellikler gösteren ikinci tip figürinler yapım teknikleri ve üslup özelliklerine göre Moorey’in Seleucos etkili “Syro-Parth” (Moorey 1980: 102) grubu olarak tanımladığı ve tamamı iki parçalı kalıpta biçimlendirilmiş olan figürinlerdir (Lev.XIII ve XVII - i).

Katalog XXII, XXIII, XXIV, XVI, XXXIII, XL ve Levha XIX b-d ‘de tanıtılan birinci tip figürinler yukarıdaki paragraflarda anlatılmış olan “ Atıyla Bütün Halde Gösterilmiş Süvari” figürinleriyle üslup özellikleri ve yapım tekniği bakımından ortak özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu ortaklık yapım tekniği açısından elde biçimlendirme, üslup özellikleri açısından da gerek at figürlerinde gerekse, süvarilerde görülen şematikleşmeye kadar pek çok detayı içerir (Lev. XVIIb-d ve XXXIIa-b).

Süvari ve atı kütleli bir biçimde yapılmış ve şematik gösterilmiştir. Atların duruş biçimi düz ve hareketsiz veya (Lev. XXXIIb) hareketlilik katılmış ön ya da arka bacaklarına hafif meğil verilmiş ve bacak ayrımları belirli bir aralıkla belirginleştirilmiştir (Lev.XXXIIb). Süvari atının üzerinde dik açılı bir şekilde oturmaktadır. Yüz hatları “Atıyla Bütün Halde Gösterilmiş Süvari Figürinleri” grubuna ait olan “Süvari” tasvirleri ile tamamen aynıdır.

Elde biçimlendirilmiş bu gruba ait figürinlerde “At” ve “Süvari” ayrı ayrı şekillendirilmişler ve daha sonra biraraya getirilerek birleştirilmişlerdir. Bu yapım tekniğinde atın ya da süvarinin kırılması ve birbirlerinden ayrılarak kaybolmaları daha kolaydır (Lev. XIXa). “At” ya da “Süvari” figürinine ayrıntıların verilmesi Wooley’in “snow-man” tekniği ile yani küçük kil topakçıklarının ve şeritlerinin hamurun üzerine yapıştırılması ile olmuştur. Bu detaylar atların koşum takımları, kuyrukları, toynakları, yeleleri ve gözleri; süvarilerin ise başlıkları ve göğüsleri üzerinde taşıdıkları siperliklerinde uygulanmıştır (Lev. VII, XVIIb - d).

Bu figürinlerin Kuzey Suriye’de görüldüğü merkezler: Deve Hüyük (Kat. XXII, XXIII, XXIV), Tell Hammam et-Turkman (Kat. XL) ve El Mediyeh (Kat. XXXVIII).

Güneydoğu Anadolu’da Yunus Mezarlığı (Lev. XLVII a – b).

Moorey’in (Moorey 1980) “ Syro – Parth ” olarak gruplandığı figürinlerde, yukarıda anlatılan, figürin grupları ile aralarında belirgin farklılaşmalar görülür. Öncelikle yapım tekniğinde izlenen bu farklılaşma üslup özelliklerine de yansır. M.Ö. I. Binyıl’a damgasını vuran ve doğu - batı sentezli bir kültür olan *Parth Kültürü*’ne ait etkiler açık bir şekilde figürinler üzerinde izlenebilir (Lev. XIXd). Geç Demir Çağına tarihlendirilen figürinlerde tasvirlerin yüzeyden alçak kabartma halinde biçimlendirildiği görülür (Kat. XXVIIı-i, XVI) (Lev. XIXb - d). “At” figürinleri profilden, “Süvari”lerin çehreleri cepheden ve üç boyutlu gösterilmiş olup gövdeler yarı profilden yarı cepheden oturmuş pozundadırlar. “Süvari”lerin kıyafetleri son derece bol ve çok sayıda pliselerden oluşan şalvar türü bol bir pantolon ve V yakalı bol bir bluzdan oluşmaktadır (Lev. XVIIı - i) ancak Seleucos – Parth dönemine ait figürinlerde “Süvari”lerin alt – üst bu takıma¹ ek olarak giydikleri, ön taraftan bantlarla tutturdıkları pelerinleri atların sağrıları üzerinde kıvrımlar oluşturur (Lev. XIII, XIXb-d) . Bu pelerinler bize, Seleucos dönemine ait kaya kabartmalarındaki figürlerde sıkça gördüğümüz pelerinleri hatırlatmaktadır (Lev. XXXIII, XXXIV, XXXVI). Kafalarında simit gibi dairesel bantlı bir başlık vardır, saçları düz ve omuzlara kadar inmekte ve sakal traşları çenede üçgen biçimde sonlanmaktadır.

Atlar her zamanki gibi koşum takımlarıyla beraber tasvir edilmişlerdir. Yeleleri yukarı doğru havalanmış gibi dik kalkmıştır ve bacaklardan biri adım atar gibi yukarı kalkmış ve orada kıvrılmıştır.

¹ Bkz. Lev. XLIIa ve XLIII a - b

Figürinlerin tamamı kalıpta biçimlendirme tekniği ile iki parçalı kalıplarda şekillendirilmişlerdir. Kalıbın biçiminden dolayı iç kısımları boştur. At ve süvari dikdörtgen bir platform üzerinde durmaktadırlar (Moorey 1980: 103).

Figürinlerin Kuzey Suriye’de görüldüğü Merkezler: Deve Hüyük (Kat. XXIX), Til Barsib (Kat. XVI), Tell Halaf (Lev. XIXb,c,d).

II. 1. 2. 1. b. Atsız Süvari (Lev. VII, XIb, XIXa)

Tez kapsamında bu gruba ait figürin sayısı üç tane olup hepsi de kırık durumda ele geçmiştir (Lev.VII, XIb, XIXa). Figürinlerden Oylum Höyük’te R15 plan karesinde ele geçen figürin (Kat. VIII) ile Tell Halaf’ta bulunmuş olan figürin (Kat. XXXIII) anatomik özellikleri açısından birbirlerine çok benzemektedirler. Tell Halaf’ta (Lev. XIXa) ve Oylum Höyük’te (Lev. VII) bulunmuş olan figürinlerin bacaklarının arasındaki açıklığın fazla olması ve “Atlı Süvari Figürinleri”nden tanıdığımız oturuş biçimini anımsatması neticesinde “Süvari”lerin bir zamanlar “At” türü bir hayvanın üzerinde tasvir edilmiş olma ihtimali yüksektir. Ancak daha sonradan “At Figürini” kırılarak kaybolmuş olmalıdır. Her iki figürinin de gövdeleri geniş ve yassıdır, omuzlarındaki yuvarlaklık verilmeye çalışılmıştır. Oylum Höyük figürinin kolları ve kafası Tell Halaf figürinin aksine eksiktir. Tell Halaf’tan ele geçmiş figürinin kolları gövdenin her iki yanından kıvrılmış olup atın dizginlerini tutar pozisyonundadır. Bu tasvir anlayışı referans alınacak olursa Oylum Höyük figürininin de bir zamanlar benzer duruş biçimine sahip olduğu düşünülebilir.

Tell Halaf figürinin yüzü tombul ve hafif gülümser gibidir. Sakal ve bıyık özenle taranmıştır. Gözler iri, kaşlar tek noktadan çıkarak her iki yana kabartma bant olarak dağılmıştır (Oppenheim 1955: 137 – 139). Hacı Nebi Tepe’ de (Lev.XIb) bulunmuş olan “ Süvari Figürini ” Tell Halaf ve Oylum Höyük figürinlerine nazaran

anatomik yapısı bakımından çok küçüktür (Kat. XIII). Tıpkı diğer figürinlerde olduğu gibi tüm halde korunamamış olan bu figürinin de bir zamanlar “At” üzerinde durduğu hafiri Stein tarafından ileri sürülmektedir (Stein 1996: 111 – 112).

Bu gruba giren figürinler Kuzey Suriye’de Tell Halaf’ta (Kat. XXXIII) ele geçmiştir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Oylum Höyük’te (Kat. VIII) ve Hacı Nebi Tepe’de (Kat. XIII)’ te bulunmuştur.

II. 2. BAŞINDAN ŞUALAR ÇIKAN TANRI HELİOS / MİTHRAS FIGÜRİNLERİ (Lev. VIb, XII, XXII)

“Tanrı Helios / Mithras” figürinlerinin hiç birisi bütün halde ele geçmemiştir (Lev. VIb, XII, XXII). Korunabilmiş kafa ve boyun kısımlarından görüldüğü üzere kafalarında ışın kümelerinden oluşan bir taç taşımaktadırlar. Bu ışın kümeleri Oylum Höyük’te bulunan 12.18-93 envanter numaralı figürinde (Kat. VII) ve Hacı Nebi Tepe Hellenistik tabakasında bulunmuş olan figürinde (Kat. XII) olduğu gibi epey sivri ve belirgin ışınlardan meydana gelmiştir. Tell Halaf’ta bulunmuş olan “Helios / Mithras Figürini”nde tacın etrafında dağılan ışınlar daha az göze batmaktadır (Lev. XXII). Figürinlerin yüzü toplu ve hafif gülümser ifadeli bir şekilde tasvir edilmiştir, dudaklar etli ve küçük burunları vardır (Lev. VII, XIa, XXII). Kırık durumdaki figürinlerden, ne yazık ki, üzerlerinde ne tür bir kıyafet taşıdıklarına dair fazla bir bilgi mevcut değildir ancak Hacı Nebi Tepe C Alanında 15 numaralı açmada bulunmuş olan HN8527 envanter numaralı Akhamenid / Hellenistik Döneme tarihlendirilmiş figürinde kıyafetinin bir kısmı görülebilmektedir (Lev. XIa).

Figürin kafasında ışın demetli bir taç taşımaktadır, sol kolunu yukarıya doğru kaldırmış ve elinde bir şeyi tutar gibidir, sağ kolunu ise aşağı sarkıttığı tahmin

edilmektedir. Figürinin boyun kısmında V yakalı, bol piliseli bir elbise görülmekte olup kıyafetine dair eldeki tüm bilgi bundan ibarettir (Kat. XII).

M. Ö. I. Binyılda “Helios / Mithras” tasvirleri pişmiş toprak figürinlerinin yanı sıra kaya kabartmaları olarak da karşımıza çıkmaktadır (Lev. XXX ve XXXI, XXXIII, XXXIVa - b, XXXVI). Susa’da bulunmuş olan bir kaya kabartması Hellenistik döneme tarihlendirilmiş ve sanatsal açıdan son derece gelişmiş bir heykeltraşlık örneği sergilemektedir (Kat. XXXIX). Güneydoğu Anadolu’da modern Adıyaman ili sınırları içindeki Nemrut Dağı’nda bulunmuş Seleucos Dönemine tarihlendirilmiş olan üç adet kaya kabartması (Lev. XXXIII, XXXIVa ve b, XXXVI) üzerinde “Helios / Mithras” ya yalnız başına ya da kralla beraber tasvir edilmiştir (Kat. XLI, XLII). “Helios / Mithras”ın batılı etkiler altında Hellen – Parth özellikleri taşıdığı gözlenir (Lev. XXXIII) (Akurgal 1990: 547).

Erkeklerle ait bir kült olan *Mithras Kültü* batıya kaymaya başladıkça Hellenli etkiler ile karşılaşmıştır. Askerler sefere çıkmadan önce adalet ve ışık tanrısı olan *Mithras*’a törenler düzenler ve savaşta başarılı olmaları için ondan yardım dilermiş. Perslerde kadın üyesi olmayan bu kültün belirgin bir tapınağı yoktur ve Persler tapınak inşa etmemişlerdir¹. Kuzey Suriye’de ise; etkilenmiş olduğu Suriye’li tanrılardan ve dinsel ayinlerinden ötürü *Tanrı Helios* figürinlerini tapınaklara bırakmaya başlamışlardır (Heradot 1991: 59).

II. 3. HAYVAN FİGÜRİNLERİ (Lev. IXa, IXb, XIV, XVIIa,f, j-k XVIII l, XXI a-d)

II. 3. 1. AT FİGÜRİNLERİ (Lev. IXa-b, XIV, XVIIa,f ve l, XXIa-c, XXII)

M. Ö. I. Binyıl “Hayvan Figürinleri” içerisinde sayıca en fazla olanı “At Figürinleri”dir. Bu dönemde “At Tasvirleri” çokça ve sevilerek kullanılmıştır.

¹Bkz. Daha ayrıntılı bilgi için Heradot Tarihi

Bu dönem figürin sanatında “At” ve “Süvari” genellikle birlikte gösterilmişler ve adeta birbirlerinin tamamlayıcıları gibidirler. “At Figürinleri” süvarilerle beraber (Lev. XXII, XXIII, XXIV, XXVIIa-c) tasvir edildikleri gibi yalnız başlarına da tasvir edilmişlerdir (Lev. IXa ve b, XXII) (Kat. X, XI, XXI, XXVI, XXVII, XXXVI).

Figürinler genellikle kırık olarak ele geçmiş olsalar da, gene de, bunların tüme yakın bir görüntü verdiklerini söylemek yanlış olmayacaktır (Lev. XVIIIf, XXII). Bir zamanlar üzerinde bir binicinin olduğu anlaşılan figürinlerde binicinin bacaklarının korunan kısımları atın gövdesinin yan taraflarında görünmektedir (Lev. XIV, XVIIIf).

Tüme yakın kısmı korunabilmiş “At Figürinleri”nin haricinde; sadece plastik olarak gösterilen kafa kısımları korunabilmiş “At Figürinleri” de mevcuttur (Lev. IXa-b, XXI). Bu figürinlerde atların yeleleri düzden panele doğru değişmektedir, hatlar genel olarak yuvarlaktır ve koşum takımları belirtilmiştir. Yeleleri düz olarak gösterilmiş “At Figürinleri”ni Tell Halaf’ta görmekteyiz (Kat. XXXVI). Yeleleri düz ve yukarı doğru gösterilmiş figürinlerin tüm halde korunabilmiş bir örneğini Deve Hüyük I’de bulunmuş olan 49.47.329 envanter numaralı figürinde görmekteyiz (Kat. XXI). Düz yeleli figürinlerde daha doğalcı ve sade bir biçimlendiriliş anlayışı egemendir. Doğallık atların burunlarında ve başlarını saran koşum takımlarında izlenmektedir (Lev. XXI).

Yeleleri panelli gösterilmiş olan “At Figürinleri” abartılı ve şematik bir görünüme sahiptirler. Gövdeleri hantal, bacakları arasında açıklık bırakılmış ve burunları son derece küt-yuvarlak olarak gösterilmiştir. Yeleler dışa taşkın yuvarlak ya da şerit şeklindeki küçük kil parçacıklarının yan yana getirilmesi ile panelli bir görünüm kazanmıştır. Aynı şekilde kil parçacıklarının küçük topaklar halinde figürinin üzerine yapıştırılmasıyla koşum takımları, gem parçalarının bağlantı yerleri ve burunları belli edilmek istenmiştir. Uzun şerit halindeki kil parçaları ise koşum takımını birbirine bağlayan deri kayışları belli etmek için kullanılmış olmalıdır. Bu tip figürinler Til Barsip (Kat XVII), Tell Halaf (Kat. XXXVI), Karkamış/

Cerablus (Lev. XXIIc) ve Oylum Höyük'ten (Kat. X, XI) bilinmektedir. Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da gün ışığına çıkarılmış olan "At Figürinleri" hem elde hem de kalıpta biçimlendirilmişlerdir. Ayrıntıların dışa taşkın olarak verildiği figürinler elde (Lev. IXa-b, XXII), daha doğalcı bir anlayışla tasvir edilmiş olanlar ise kalıpta biçimlendirilmişlerdir (Lev. XXIIb-d).

Kıbrıs'ta bulunmuş örnekleri de el yapımı ve boyalıdır (Lev. LXI, LXII ve LXXVIIc), Samos örnekleri boyasızdır (Lev. LXXIX, LXXXa-b). Figürinlerin ortak özelliği burun ve yelelerinin dikkati sanki o bölgede yoğunlaştırmak ister gibi son derece abartılarak yapılmış olmalarıdır. Figürinlerde karşılaştığımız bu özellik Ada'da Cypro – Geometrik I – II döneminin karakteristik özelliğidir (Karageorghis 1983).

M. Ö. I. Binyıl "At Figürinleri"nin Kuzey Suriye'de görüldüğü merkezler: Tell Halaf (Lev. XXI), Til Barsib (Lev. XIV), Deve Hüyük (XVIIa,f).

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde görüldüğü merkezler: Oylum Höyük (Lev. Xa – b), Karkamış / Cerablus (Lev. XXIIc).

II. 3. 2. KOÇ FİGÜRİNLERİ (Lev. XVII I, XXId)

Tez kapsamındaki M. Ö. I. Binyıl "Koç Figürinleri"nin ayrıntılı bir anlayışla biçimlendirilmiş olduğu görülmektedir. Bu anlayışla biçimlendirilmiş olan "Koç Figürinleri"nden Deve Hüyük'te bulunmuş olan (O) 1913.729 envanter numaralı figürin tam halde ele geçmiştir, Tell Halaf'ta bulunmuş olan figürinin ise sadece kafa ve boyun kısmı korunabilmiştir. Deve Hüyük'te bulunan figürin (Kat. XXXI) hantal ve yuvarlak hatlı bir gövdeye sahiptir, kalın ve geniş olan kuyruğu arka kısmından aşağı sarkmaktadır. Boynuzlar yüzün ön kısmına doğru iç bükey bir şekilde kıvrılmıştır. Koç'un postu tüm gövde boyunca paralel taranmış çizgilerle belli edilmiştir. Bacaklar oldukça kalın ve küttür. Yüz kısmında fazla detaya gidilmeyerek ağız dudaklar yardımıyla belli edilmiştir.

Tell Halaf'ta bulunmuş olan figürinin yüz hatları bir önceki figürine göre daha detaycı bir anlayışla tasvir edilmiştir. Baş yarı profilden yarı cepheden gösterilmiştir. Boynuzlar iç kısma doğru kıvrılmış, kaş kemerleri hayli belirgin ve dışa doğru gösterilirken gözler biraz daha iç kısımda kalmıştır. ağız küçük bir aralık olarak gösterilmiştir (Lev. XXId).

Figürinler kalıpta biçimlendirilmiştir.

III. 3. 3. KUŞ FIGÜRİNLERİ (Lev. XVII j - k)

“Kuş Figürinleri”nin iç kısımları, iki parçalı kalıpta biçimlendirmeden dolayı, boştur. Enli ve geniş bir kuyruğa sahiptir, kanatlar alçak kabartma olarak gösterilmiştir. Kanatların orta kısmından bir hat geçmekte olup bu hat figürinin kalıba alınması sırasında oluşmuş olan izdir¹.

Kuş Figürinleri Batı Anadolu'da Assos'ta ve Kıbrıs'ta Palaepaphos – Skales'te (Lev. LXXb, LXXVIIa-b) mezarlarda lahitlerin içinden gelmiştir. Hafirleri bunların güvercin figürinleri olduğunu belirtmiştir (Karageorghis 1983 ve Serdaroğlu 1995).

Bu gruba ait figürinlerin Kuzey Suriye'de bulunduğu merkezler: Deve Hüyük I (Kat. XXX).

¹ Elde biçimlendirilmiş daha erken örnekler Harran'da (IV. Tabaka, III. Binyıl sonu – II. Binyıl başı) Kay Prag “*The 1959 Deep Sounding at Harran in Turkey*” *Levant II* (1970: Lev. XXXVB), Tell Asmar ve Tell Mardikh'te bulunmuştur “*The Gimilsin Tempel and the Palace of the Rulers at Tell Asmar*” O.I.P XLIII (1940):228. Hama'da bulunmuş olan figürinin yapım tekniği Deve Hüyük buluntusuyla aynıdır. İki parçalı kalıpta biçimlendirilmiştir. Kuş özellikle de, güvercin tasviri Tanrıça Kubaba'nın sembolü olduğu için önem taşımaktadır. E.Fugmann, Hama: Fouilles et recherches 1931-1938:II:L'architecture des périodes pré-hellénistiques (1958).

III. M. Ö. I. BİNYIL FİĞÜRİN TİPLERİNİN KUZEY SURİYE'DE GÖRÜLDÜĞÜ MERKEZLER

III. 1. MESKENE / EMAR (Lev. XXVIa)

Halep'in 20 km. güneydoğusunda ve Tell Mardikh ile Habuba Kabira arasında Fırat'ın Rakka şehrinde oluşturduğu dirseğin sol bendinde yer alan Meskehe / Emar 1971 yılında bir rastlantı sonucu keşfedildikten sonra, 1972 yılında J.C. Margueron başkanlığında antik kentin batı kesiminde bilimsel kazılar yapılmaya başlanmıştır (Har. IV). Kazıların henüz başlarında bulunan 14 adet Akkad Dönemine tarihli yazılı belge sayesinde buranın, Mari antik kentindeki kazılarda bulunmuş olan tabletlerde adı geçen eski Emar kenti olduğu anlaşılmıştır. Höyük'te kazısı yapılmış olan tabaka Geç Tunç Çağına ait buluntu ve mimari vermiştir. Mimari kalıntılar ise; bir resmi bina. iki tapınak (biri İhtar'a diğeri Teşhuba adanmış) ve "bit – hilani" tarzında halkın yaşadığı evlerden meydana gelmektedir.

Geç Tunç Çağı tabakaları daha geç dönemde Roma ve Bizans Çağı mezarlıkları tarafından kısmen tahrip edilmiştir.

Meskene / Emar'da 30'a yakın pişmiş toprak figürin bulunmuştur. Figürinler höyüğün kuzeybatı kesiminde yer alan İhtar Tapınağı'nda bulunmuşlardır. M. Ö. 14 / 13. yüzyıllara tarihlendirilmiş olan bu figürinlerin hepsi "Ziynetli Çıplak Kadın" tasvirlerinden oluşmaktadır. Figürinlerin arka tarafları düz plaka şeklinde olup kalıpta biçimlendirilmişlerdir. Figürinler günümüzde Halep Arkeoloji Müzesinde korunmaktadır (Badre 1980: 300).

III. 2. HAMA (Lev. XVIb)

Modern adı Hama, antik adı Hamath olan şehir modern Suriye sınırları içerisinde yer almaktadır. Batı'da Akdeniz'e dökülen ve Suriye'nin en uzun nehirlerinden biri

olan Asi Nehri'nin kıyısında yer almaktadır (Har. XI, XVII).

1931 – 1938 yılları arasında M. H. Ingholt başkanlığında sürdürülen kazılarda Neolitik Çağ'dan Demir Çağına kadar kesintisiz bir iskanın olduğu görülmüştür. Saray binalarında yapılan kazıların neticesinde pek çok arkeolojik malzeme ele geçirilmiştir. IV numaralı yapıdan ele geçirilmiş olan figürinler Demir Çağına tarihlendirilmiştir (Fugmann 1958: 20 – 33).

III. 3. TELL HAMMAM ET-TURKMAN (Lev. XXXII)

Tell Hammam et-Turkman adı, Türkler tarafından yakınında kurulmuş “Türkmen Hamamı Köyü”ne atfen ve höyüğü diğer höyüklerden ayırt edebilmek için verilmiştir. Höyük, Fırat'ın sol yakasında ve bir ayağını oluşturan Balih Vadisinde, Rakka'nın 65 km. kuzeyinde konumlanmıştır. Vadideki çok sayıdaki höyüklerin en büyük olanıdır. Boyutları 500 x 450 x 40 m.'dir. 1981, 1982 ve 1984 yıllarında Maurits Van Loon başkanlığında kazılmıştır. Höyük Orta ve Geç Tunç Çağlarında yoğun yerleşime sahne olmuştur. Demir Çağları boyunca da yerleşim sürmüştür.

Höyüğün batı kesiminde bulunmuş olan figürinler “Atlı Süvari” figürin grubundan oluşmaktadır. Atlarıyla bütün halde tasvir edilmişlerdir (Kat. LIV) (Van Loon 1988: 150 – 154).

III. 4. TELL MARDIKH / EBLA (Lev. XXXVIII d)

Tell Mardikh / Ebla modern Halep kentinin 55 km güneybatısında yer alır (Har. XIII). Trapez bir görünüme sahip olan höyük 9300 m²'lik yüz ölçümüyle III. ve II. Binyılları Suriye'sinin en geniş şehri gibi görünmektedir. 1964 yılında Paolo Matthiae başkanlığında Roma Üniversitesi tarafından bilimsel kazılar başlatıldı.

Höyük'teki tabakalaşmanın tespit edilmesiyle en eskisi tabakanın Amuk F (Geç Kalkolitik) dönemine ait, en geç olanının ise Roma ve Bizans dönemlerine ait olduğu anlaşılmıştır. En önemli iki döneminden ilki Amuk J (Akkad – III. Ur) ile çağdaş olan ve bir kapı, sur, bir tapınak ayrıca Sargon dönemine ait içinde binlerce çivi yazılı tableti barındıran son derece önemli bir saray yapısının yer aldığı kentsel yapıdır, İkinci önemli dönem Amuk K – L (İsin – Larsa / Geç Bronz) ile çağdaş gün ışığına çıkarılan bir saray, iki tapınak ve kentsel savunma sistemidir.

Kazı raporlarında bulunmuş olan pişmiş toprak figürinlerin tam tabakalandırılması yapılmamıştır. Tarihlendirilmeleri Hama'nın genel figürinlerine dayandırılarak yapılmıştır ancak Hama'nınkiler bile kesin değildir.

Matthia, Ebla kazılarını devam ettirirken aynı zamanda civar höyüklerde de araştırmalar yapmıştır. Tell Tukan ve Tell Dadikh'te Ebla'nınkilere benzer arkeolojik malzemeler bulmuştur (Badre 1980: 322).

Tell Mardikh kazıları ile açığa çıkarılan arkeolojik buluntuların ışığı altında tabakalaşması:

Mardikh I	M. Ö. 3500 - 3000	Uruk
Mardikh IIA	M. Ö. 2900 - 2400	Erhanedanlar
Mardikh IIB ₁	M. Ö. 2400 - 2250	Erhanedanlar son evresi ve Akkad
Mardikh IIB ₂	M. Ö. 2250 - 2000	Geç Akkad Lagaş II ve III. Ur
Mardikh IIIA	M. Ö. 2000 - 1800	İsin – Larsa
Mardikh IIIB	M. Ö. 1800 - 1600	Eski Babil
Mardikh IVA	M. Ö. 1600 - 1400	Mitanni
Mardikh IVB	M. Ö. 1400 – 1200	Orta Assur
Mardikh VA	M. Ö. 1200 – 900	Kassit

Mardikh VB M. Ö. 900 - 720	Geç Hitit
Mardikh VC M. Ö. 720 – 535	Pers
Mardikh VIA M. Ö. 535 - 325	Hellen
Mardikh VIB M. Ö. 325 – 60	Roma ve Bizans
Mardikh VII M. Ö. 60 – M. S. 4. yüzyıl	Roma ve Bizans

(Matthiae 1979: 2 – 20).

III. 5. TİL BARSİB / TELL AHMAR (Lev. XIII - XV)

Tişrin (Tishrin) Baraj Bölgesinde olup, Karkamış Höyüğü'nün 20 km. güneyinde yer alır. İlk olarak F. Thureau-Dangin ve Maurice Dunand tarafından 1929 – 1931 yılları arasında kazılmıştır. Höyük, Tişrin Barajı projesi ile Melbourne Üniversitesinden Guy Bunnens başkanlığında yeniden araştırılmaya başlanmıştır (Bunnens 1989: 4).

Tell Ahmar kenti'nin alanı 34,40 m., kale'nin alanı 1.10 m., kent duvarının uzunluğu 2.00 m.'dir. Kentte yürütülen kazı çalışmalarının çok kısa olması nedeniyle yeterince bilgi sağlanamamıştır (Har. XVI) (Naumann 1991: 223).

Gerçekleştirilen kısa süreli kazılarda M. Ö. 5. Bin ile 2. Binyıl arasına ait kalıntıların varlığı saptanmışsa da; kentin esas teşkil eden tabakaları ve yapıları M. Ö. I. Binyıla ait olanlardır (Dangin 1936: 185 – 189).

III. 5. 1. MEZARLAR

Höyük'te M. Ö. I. Binyıl pişmiş toprak figürinlerinin ele geçtiği mezarlar “G Mezarlığı”dır. Bu mezarlık Deirab ve Deve Hüyük I mezarlıklarıyla çağdaştır. Mezarlarda bulunmuş olan figürinler Woolley'in Sajur (Sadjour) Vadisindeki Deve Hüyük'te bulduklarıyla paralellik gösterir.

Gömülerde kadın iskeletlerinin yanına “Kadın Figürinleri”nin, erkeklerin yanına ise “Atlı Süvari” ve “At Figürinleri”nin bırakıldığı görülür. Zaten antik dönemlerde soyulmuş olan mezarlar M. S. 1900’lerden itibaren tekrar yoğun bir biçimde tarihi eser kaçakçıları tarafından talan edilmiştir (Dossin 1936: 80 – 92).

G – 1 mezarı, dikdörtgen planlı 4 x 1.70 m. boyutlarındadır. G – 2 mezarının hemen 2 m . kadar kuzey köşesindedir. Girişi doğu’ya bakmaktadır. Yağmacılar tarafından çok tahrip edildiği için etrafını saran duvar kısmının sadece bir kısmı kazılarda bulunabilmiştir, zemini sıkıştırılmış topraktır. Bu mezarda ele geçmiş figürinler “Gem Vurulmuş At” (Lev. XIV), “Atlı Süvariler” (Lev. XIII) ve “Kadın Figürini Parçası (kafa)”ndan oluşmaktadır (Lev. XVf).

“Atlar ve Süvariler” Pers etkilidirler. Koşum takımları, sürücü ve atın gözleri dışa taşkın kabartılı olarak verilmiştir, atlar şematik olarak biçimlendirilmiştir. “Atlı Süvari”ye hareket kazandırmak için atların bir ayakları önde adım atar gibidir. Deve Hüyük’te olduğu gibi atların yeleleri yukarı kalkıktır (Kat. XVI, XVII).

Til Barsib Höyüğü’nün kuzeydoğu kesimindeki Hellenistik tabakalarında bulunmuş olan figürinler genel olarak kadınları temsil etmektedir. “Kadın Figürinleri” ya “Çıplak (Lev. XVa,b,c,d) ya da “Giyinik ve Tef Çalarken” betimlenmiştir (Lev. XVe). M. Ö. I. Binyıl Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde görmeye alışık olduğumuz tipik “Çıplak ve Göğüslerini Tutan Kadın” betimlemesidir. Ellerini göğüslerinin altından kavrayarak yukarı kaldırarak şekilde yerleştirmiştir (Kat. XVIII).

Giyinik ve tef çalan figürinin başında bulunan başörtüsü omuzlarından aşağı sarmakta olup ön kısmı desenli uzun bir elbise giymiştir (Kat. XIX).

III. 6. KHAN SHEIKHAUN (Lev. XXVIII a-c)

Eski Ashkhamı şehri olarak bilinir. Hama yolu üzerinde Halep'in 40 km. kadar uzağında bulunur. 1930 yılında Du Masnil du Buisson Kontu tarafından çalışmalar başlatılmıştır. Ana topraktan itibaren 24,50 m. derinliğe kadar inmeyi başarmışlardır. Netlik kazanamamış bir tek tabaka haricinde tüm tabakalar belirlenmiştir. Sırasıyla dört tabaka birbirini takip etmektedir:

Tabaka A (en eski tabaka)	III. Binyıl
Tabaka B	III. Binyıl – II. Binyıl
Tabaka C	II. Binyıl sonu – I. Binyıl başı
Tabaka D (en yeni tabaka)	M. Ö. X.ve IV. Yüzyıllar arası

Khan Sheikhaun'da bulunmuş olan pişmiş toprak figürinler Tabaka C'den gelmektedir. Geç Tunç Çağı sonuna tarihlendirilmiş olan bu figürinler “Çıplak Kadın Figürinleri” ile temsil edilmektedir. Figürinler çıplak ve ayakta durmaktadırlar, elleri ile göğüslerini alttan kaldırmış tipik kadın figürinleridir (Dornemann 1977: 198 – 227).

III. 7. DEVE HÜYÜK (Lev. XVII)

1913'te Berlin'den Bağdat'a kadar uzanan “Bağdat Demiryolu” hattının yapımı sırasında köylülerce tesadüf eseri olarak bulunmuş olan yamaç mezarlıklarıyla keşfedilen Deve Hüyük Sajur Vadisinde ve Cerablus (Karkamış) yakınındadır.

Bağdat Demiryolu hattının yapımı sırasında arkeolojik tabakaların içine giren

hafriyat çalışmalarının sonucunda eserler gelmeye başlayınca mühendisler durumu İngiltere'ye bildirmişlerdir. Bunun üzerine The British Museum adına Sir Leonard Woolley bölgeye kazı yapmaya gönderilmiştir.

Demiryolu hattının yapımı sırasında döşenen raylar için yüzey toprağının kazılması gerekiyordu. Bu işlem sonunda arkeolojik tabakalara girildiğinin anlaşılması sonucu bu hat takip edilince arkeolojik tabakaların tüm vadi boyunca devam ettiği görülmüştür.

Woolley'in belirttiğine göre mezarlık alanı bütünüyle Akhamenid Döneme aittir (Woolley 1914: 87). Makalesinde değinebildiği eserler demiryolu yapımında ortaya çıkan ve köylülerin elinden yağmalanmadan kurtarılabilmiş olan kısımdır (Woolley 1914 – 16: 115 - 6).

Deve Hüyük için sağlıklı kronolojik sıralamanın ilk yapılmaya çalışıldığı zaman olan 1948 yılında henüz Suriye'nin Demir Çağı kronoloji çatısı tamamlanamamıştı bu nedendendir ki, Gjerstad Deve Hüyük buluntularını Kıbrıs ve Filistin buluntuları ile karşılaştırarak bir kronoloji yapmıştır. Gjerstad'ın kronolojisi seramikteki değişimleri takip ederek oluşturulmuştur:

Cypro - Geometric I	M. Ö. (y.) 1050 - 950
Cypro - Geometric II	M. Ö. (y.) 950 - 850
Cypro - Geometric III	M. Ö. (y.) 750 – 650

Mrs. Birmingham ise 1963 yılında bu kronolojiye karşı çıkmış ve bu kronolojinin kesin bir kronoloji olarak kabul edilemeyeceğini söyleyerek şu şekilde değiştirmiştir:

Cypro - Geometric I – II	M. Ö. (y.) 1050 - 900 : Erken Demir Çağı
Cypro - Geometric III	M. Ö. (y.) 900 - 600 : Orta Demir Çağı

(Birmingham 1963: 39).

Baramki (Baramki 1961) ise daha basit bir ayırım ile yukarıdaki çağların ve ait oldukları tabakaların Filistinli kolonistler tarafından kazısı yapılan tüm bu tabakalar boyunca kullanıldığını savunur.

Erken Demir Çağı	M. Ö. (y.) 1150 - 900
Orta Demir Çağı	M. Ö. (y.) 900 – 550 (Baramki 1961: 71)

Görüldüğü gibi başlıca ayırım Demir I ve IIa veya Erken ve Orta Demir Çağları arasındadır. Bölgesel Demir Çağı Ilc tabakası zayıf ve yıkılmakta olan bir Pers dönemine işaret etmektedir.

Suriye kronolojisine dayandırılarak oluşturulan başka bir kronoloji ise şöyledir:

Erken Demir Çağı (I)	M. Ö. (y.) 1150 – 950 / 900
Orta Demir Çağı (II)	M. Ö. (y.) 950 / 900 - 750
Geç Demir Çağı (III)	M. Ö. (y.) 750 / 725 - 550 (Deve Hüyük I)
İlk Pers Tabakaları	M. Ö. (y.) 550 - 330 (Deve Hüyük II)

Bu hüyükte tabakalaşmaya belirgin bir açıklık getirmek güç olmuştur. Onuncu yüzyılın ikinci yarısında Karkamış'ta damgasını vuran dönem Subis ve Katuwas dönemidir. Orta Demir Çağı pek çok yerleşim yerinde de olduğu gibi Arami Dönemine tekabül etmektedir. Geç Demir Çağı tabakalarının verdiği bilgiler Yeni Assur ve Yeni Babil Dönemlerinin idaresi altında olduğunu, sekizinci yüzyılın son çeyreğinin başlangıcı Sargon'un seferlerinin de başlangıç tarihine denk düşmektedir.

III. 7. 1. DEVE HÜYÜK I URNE GÖMÜLERİ MEZARLARI ve STRATİGRAFİSİ

Woolley ve Lawrence'ın 1913 yılında mezarlık alanında yaptıkları araştırmalar

sonucu mezarların ölçülerinin ve diziliş yönlerinin birbirlerine çok benzediğini kaydetmişlerdir. Bu mezarların düzenli bir dizi halinde ardılık göstermektedirler ve Karkamış'taki Yunus Mezarlığını uzaktan da olsa buluntuları ve sayıca üstünlüğü ile gölgede bırakmıştır (Moorey 1980: 7). Deve Hüyük I mezarlarına ait buluntuların bazıları kazı sırasında satın alınarak İngiltere'ye gönderilmiş ve Deve Hüyük II ve kremasyon mezar buluntuları ve diğer merkezlerin buluntularıyla karşılaştırma imkanı yaratmıştır (Woolley 1914: 87). Deve Hüyük kuzeydoğu kenarı üzerindeki mezarlar birbirine çok yakın sıralanmış ve yüzeye çok yakındır. Karkamış Bölgesinin dört mezarıyla birbirine paralellik gösteren bu mezarların içinden ele geçirilmiş buluntular yardımıyla Deve Hüyük I'in tek mi yoksa kolektif gömüler için mi olduğu belli değildir.

Urneler genelde tek renkli olup zaman zaman boyahlarıyla da karşılaşmıştır. Urnelerin üzerleri çanak çömleklerle, süslü bronzdan kaselerle ve fincan tabaklarıyla örtülmüştür, ağız kısımları ise ters çevrilmiş çan şeklinde kraterle kapatılmıştır, çok sayıda pişmiş topraktan yapılmış banyo kapları bulunmuştur. Bu kapların etrafına dizi halinde vazolar yerleştirilmiştir. Deve Hüyük I'de başka bir mezar ise M.Ö. 8. Yüzyıla tarihlendirilmiş ve 7. Yüzyıla ait başka bir mezar bu mezarın tabakasına girerek kesmiştir.

Yakma gömü geleneği; Eski Yakın Doğu tarihi içerisinde belirli bölgelerde ve belirli zamanlarda görülen ve seyrek olarak uygulanan ölünün yakılmasına dayanan bir cins gömü törenidir (Riis 1948: 37 ve Bittel 1958: 30). Anadolu'da M. Ö. İkinci Binyıl boyunca geniş bir yayılım alanı içerisinde uygulanmıştır. Zaten Gedikli Hüyüğe baktığımızda M. Ö. III. Binyılın son dönemlerinden başlayarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi için örnek oluşturması açısından askeri bir alanda, bu dönem için nasıl bir uygulama alanı oluşturabileceğini görmekteyiz (Alkım 1966: 55).

Yunus Mezarlığıyla (Lev. XLV – XLVI) son derece paralel örnekler sergileyen Deve Hüyük I'in tüm bu seramik grubuna ait seramik türlerinden 1. ve 3. tiplerin

hepsi Yunus Mezarlığında son derece güzel örneklerle karşımıza çıkmaktadır ve bu bağlamda Deve Hüyük I çok fazla ilave bilgi verememektedir. Woolley, kremasyon mezarlığın Karkamış Bölgesi (prensliği) dahilinde kaldığını ve Yedinci Yüzyılın sonunda Yeni Babil akınları ile bölgenin yönetiminin Yeni Babil'in eline geçinceye kadar da kullanıldığını Karkamış Şehrinin kazılarını yaptığı sırada ele geçen buluntular ve tabakaları karşılaştırması ile ispatlamıştır. Seramikler M. Ö. 605 yılının hemen sonrasına tarihlendirilmiş ve kullanım evresinin de bu tarihten çok kısa bir süre sonra başladığı tahmin edilmiştir. Seramiklerin kasabanın yerleşim yeri dışından bir konutun tabanından geldiği bildirilmiştir. Bilindiği gibi Deve Hüyük I seramiklerinden 1. ve 3. Tipler Yunus Mezarlığında bulunmuş olan örneklerle paralellik göstermekteydi ve bu tipler kendilerine, burada oldukça yaygın kullanım alanı bulmuşlardı (Woolley 1952: 234).

Küçük objeleri boncuklar ve figürinler oluşturmuştur. Boncuklar, genelde urnelerin veya banyo kabının etrafında dağılmış olarak bulunmuştur. Pişmiş toprak figürinler çoğunlukla çocuk mezarlarında bulunmuştur. At ve binici figürinleri erkek çocukların mezarlarında, kadın ve birleştirilebilen çok parçalı figürinler (oyuncak) ise kız çocuklarının mezarlarından gelmiştir ve bunlar Kıbrıs'taki çağdaşlarına benzer eserlerdir (Lev. XVIIa – 1). Çıplak kadın figürinlerinin hepsi kalıpla biçimlendirilmiş figürinlerdir (Lev. XVIIg-h), atlı süvarilerin elde biçimlendirilmiş olanları ve Barrelet'in ayrıntıları verme tekniğinde anlattığı gibi dilcikler, şeritler ve konilerin kullanıldığı figürinler olup süvariler genel olarak atlarıyla bir bütünlük teşkil etmektedir. Tek bir örnek dışında (Lev. XVIIId) tümü boyalıdır (XVII b-c,e). Kalıpta şekillendirilmiş olanların hepsi daha geç tarihli olup Hellenistik döneme tekabül etmektedir ve en yakın paralellerini Tell Halaf'ta bulmaktadır (Lev. XVII 1-i).

Hayvan figürinleri at figürinleri dışında (Lev. XVIIa ve XVIIIf) kalıpla biçimlendirilmiş olan figürinler olup kuş ve koç figürinleri olarak çeşitlilik gösterir (Lev. XVII j-k, XVII l).

III. 8. TELL HALAF

Tell Halaf, Habur su kaynakları bölgesinde bulunmaktadır. Burası Kuzey Mezopotamya'da Fırat'a karışan bir kol olduğu gibi birçok su kaynağının bulunduğu ve doğduğu bir bölgedir. Buradaki su kaynakları iki bölgede doğmaktadır. Bunlardan birisi Ras-el-Ayn köyünün yakınındadır. Diğer bölge ise Jirjip yatağında yer almaktadır. İlk kaynağı olan Ain-el-Beda, Ras-el-Ayn'ın 5 km. güneybatısından doğmaktadır. Doğuya doğru ise Jirjip ve diğer birçok kanallar onu izlemektedir. Bu nehrin suları Habur ile birleşerek Habur'un ikinci kolunu oluşturur (Oppenheim 1955: 33 - 34) (Har. IV ve XVI).

Eski Tell Halaf şehri kale ve kale dışı yerleşimi olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Şehir, uzun kenarı batıdan doğuya 1000 m. uzunluğunda olup bir dikdörtgen şeklindedir. Genişlik 600 m.'dir. Buna göre şehir 54.40 yaklaşık 60 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Kuzeyde ise Tell Halaf mimarisinin Mitanni etkisi altında kaldığı bilinmektedir (Har. XVI) (Oppenheim 1955: 77).

Tell Halaf arkeolojik alanı Habur'un kuzeyindeki Ain-el-Beda'nın 2 km. doğusunda bulunmaktadır. Bu noktada nehir yazları da dahil olmak üzere 30 yard (27,432 m.) genişliğindedir ve o kadar derindir ki, yalnızca nehrin iki sığ kenarından karşıdan karşıya geçilebilmektedir. Bunlardan biri eski Tell Halaf şehrinin altında diğeri de üstündedir. Habur su kaynakları bölgesi Ain-el-Beda ve Habur'un iki kolu arasındaki bir hat ile oluşan bir üçgen içinde yer almaktadır.

Burada birçok göl bulunmaktadır. Bu göllerden biri bol miktarda kükürt içermektedir. Ras - el - Ayn'ın yaklaşık 5 km. kuzeybatısında ikiz bir volkan bulunmaktadır. Nitekim taş heykellerin ve ortostatların yapımında kullanılan bazalt blokları bu volkandan elde edilmiştir. Habur bölgesi hem su kaynaklarıyla hem de volkanik karakterleri ile batı - doğu yönündeki yollar için önemli bir kavşak üzerinde bulunmaktadır.

Kuzey Mezopotamya ile güney bölgeleri arasındaki ticaret çok iyi bir şekilde organize edilmişti. Ticaret eşyaları yük hayvanları aracılığı ile taşınmaktaydı. Kaniş ve Mezopotamya arasındaki en iyi ve en yakın yol Toros ve Anti Toroslar aracılığı ile Kuzey Suriye'ye ulaşıyor, buradan da Harran'a varıyordu. Harran'da ise Habur bölgesindeki Tell Halaf şehrine gelmekteydi. Diğer bir taraftan Dicle Nehri de Assur ve oradan Babil'e gitmek için sallarla yapılan bir ticaret noktasını oluşturmaktaydı. Kültepe'den direkt olarak Güney Mezopotamya'ya ulaştırılmak istenen mallar Tell Halaf'a kadar getirilip buradan gemilere yükleniyorlardı. Nitekim burada bir liman saptanmıştır. Buradan da mallar Habur ve Habur'dan da Fırat'a ulaşmaktaydı. Arap Orta Çağında da Habur nehri ticarete ve pamuk taşımacılığında kullanılmıştır. Ain-el-Beda ve Ras-el-Ayn yerleşim yerleri yakınında Ön Hellenistik dönemlere ait iki önemli buluntu yeri vardır. Güney şehri Tell Halaf'tır; kuzeyde ise bugün Tell Fekheria olarak bilinen yerleşim yeri bulunmaktadır. Fekheria şehri Tell Halaf'tan daha büyüktür ve 1 km²'lik bir alandan daha fazlasını kaplamaktadır. Her iki şehir de eski Kuzey Suriye için önemli bir yere sahiptir (Oppenheim 1955: 33 - 34).

I. ERKEN KALKOLİTİK (Pre-Halaf ve Halaf Kültürleri)
II. ORTA KALKOLİTİK (Ubeyd Kültürü)
III. MİTANNİ KÜLTÜRÜ
IV. KAPARA DÖNEMİ
V. GUZANA DÖNEMİ
VI. GEÇ ROMA DÖNEMİ
VII. ARAP ORTA ÇAĞI
VIII. OSMANLI İMPARATORLUĞU

III. 8. 1. TELL HALAF I. BİN YIL MEZARLARI ve FİGÜRİNLERİ

Ne yazık ki Tell Halaf'ta bir nekropol alanı bulunamamıştır. Buradaki mezarlar genelde içinde her tür eşyanın bulunduğu zengin bir depo görünümündedir. Kralların ve yüksek statülerdeki kişilerin mezarlarında çoğunlukla pişmiş toprak kaplar, altın eşyalar, her türden sanat eserleri ve silahlar bulunmaktadır.

III. 8. 1. 1. DOĞRUDAN GÖMÜLER

Doğrudan doğruya gömü sisteminin uygulandığı dönem mezarlarında bronzdan süs eşyaları, pişmiş toprak “İnsan ve Hayvan Biçimli Figürinler”, cam boncuklar ve gözyaşı şişeleri ele geçmiştir (Oppenheim 1955: 222 - 224).

III. 8. 1. 2. KREMASYON MEZARLAR

Kremasyon mezarlar, tanrıça heykellerinin altında bulunan “Dikili Taşlı Mezar”larda gün ışığına çıkarılmıştır. Burada ölü mezarın içinde yakılmış ve külleri pişmiş topraktan bir kabın içine konmuştur. Bu küllerle birlikte birçok bronz eşya, cam boncuklar ve altın taneleri bulunmuştur. Büyük tanrıçanın ayaklarının dibindeki kabın içinden ayrıca iki yarım ay biçimli küpe ve düz, dar ve elips şeklindeki ağız plakası bulunmuştur. Mezardan, ayrıca fildişi bilezik, bronz kaplar, kemikten süs eşyaları, pişmiş toprak kaplar ile birlikte çok eski bir üç ayaklı kireçtaşı kap ortaya çıkarılmıştır. Pişmiş toprak “Kadın Figürinleri” ve idoller bu dikili taş mezardan gelmiştir.

İki tanrıça heykeli ile birlikte kale girişi arkasında birkaç tane daha mezar yer alır. Kapara dönemine ait yalnızca pişmiş toprak kaplar ele geçirilmiştir. Diğer mezar eşyalarının çalındığı düşünülmektedir. Guzana döneminden hoker pozisyonunda Assur geleneklerine göre yatırılmış ölü ile birlikte değişik şekillerde birçok lahit bulunmuştur. Bunların içinden bronzdan bazı süs eşyaları ortaya çıkarılmıştır.

III. 9. TELL CHUERA (Lev. XXXIX a –c)

Yukarı Habur ve Balih Nehri Vadileri arasında, nispeten düz olan bozkır içinde konumlanmıştır. Höyük, yöredeki diğer birçokları gibi, aşağı ve yukarı şehirden

oluşmaktadır. Doğudan batıya doğru uzanan belirgin bir çukur, iç - şehri iki kısma ayırmaktadır. 1958'den beri höyüğün kazılarına başkanlık eden Anton Moortgart'ın 1976'daki ölümü nedeniyle ara verilen kazılara, 1982'de yeniden başlanılmıştır. Höyük iki değişik yerleşim (Tell Khuaira I ve II) dönemine ait kalıntılar içermektedir. Tell Chuera I, yerleşimin kurulduğu ve azami büyüklüğe kavuştuğu dönemdir. Höyük, M. Ö. III. Bin'in sonunda terk edilmiş, Orta Suriye Döneminde (M. Ö. 15. veya 14. yy) yeniden yerleşilmiştir. En uzun süreli tabakalaşma, iç-şehrin merkezinde bulunan ve üst üste yerleşmiş sekiz seviyenin gözlemlendiği (Steinbau I) "Taş Bina I" den gelmiştir. Aşağı şehirde ise dokuz seviye tespit edilmiştir. Kuzey Tapınağından çok sayıda pişmiş toprak "Çıplak Kadın Figürini" ele geçirilmiştir (Lev. XXXIX d-e) (Moortgart 1959).

III. 10. TELL HARİRİ / MARİ (Lev. XXXIX a - c)

Suriye – Irak sınırına yakın bir yerde yer almaktadır. Dicle – Fırat Nehirlerinin ve Habur Vadisi'nin, Yukarı Mezopotamya'nın geçiş bölgesinde yer almakta olup Abu Kemal'e 11 km. uzaklıktadır.

1933 yılından 70'lerin başına dek, Milli Müzeler ve Milli Eğitim tarafından desteklenen bir Fransız Heyeti André Parrot'un yönetimiyle çalışmalar yapmışlardır. 1939'da altı çalışma sezonundan sonra II. Dünya Savaşı nedeniyle çalışmalar yarıda bırakılmak zorunda kalmıştır.

İlk çalışmaların neticesinde İstar Tapınağı ile Mari Hanedanlığına ait bir saray kompleksi açığa çıkarılmıştı. 1951 ve 55'te kazılar tekrar başladı ve 1960 yılında Şamaş, Ninhursag, Dagan, İstarat ve Ninni Zana'ya adanmış tapınaklarla benzer plana sahip başka bir saray yapısı ortaya çıkarılmıştır.

Mari'nin pişmiş topraktan figürinlerinin kronolojisi kesin değildir. Saray

bölgesindeki gibi (II. Binyılın başından itibaren) aynı zamanda İştar Tapınağı'nın sınırında (Akkad ve Erken Hanedanlık Dönemi tarihli) birbirine çok benzeyen çıplak ve tef çalarken betimlenmiş figürinler bulunmuştur (Lev. XXXIX a - c) (Parot 1959: 59 – 63).

III. 11. TELL AL-ABD

Zreyjeh Chams-ed-dine Köyü'nün 2,5 km. kuzeyinde ve baraj kasabası Tabka'nın (modern adı Al Thawra) yaklaşık 50 km. kuzeybatısındadır. Höyük, Fırat Nehrinin sol bendinde, doğuda Jabal Sin ile batıda Jabal Aruda arasındaki bir geçiş noktasında sarp bir kireçtaşı kayalığın üzerinde konumlanmıştır. 1971-1972 yıllarında, Adnan Bouinni başkanlığında kazılan höyük, 210 x 220 m. boyutlarındadır ve denizden yüksekliği 310,4 m.'dir. Pişmiş toprak figürinler, Hellenistik ve Akhamenid mezarlıklarının yoğun olduğu Seviye I'den gelmektedir. Pişmiş toprak figürinlerin yanı sıra, Yeni Babil Dönemine ait silindir mühürler de bulunmuştur (Orthmann 1979: 99).

IV. M . Ö. I. BİNYIL FİĞÜRİNLERİNİN GÜNEYDOĞU ANADOLU'DA GÖRÜLDÜĞÜ MERKEZLER

IV. 1. TELL AÇANA / ALALAKH (AMUK OVASI)

Düzlük Amuk Ovasının kuzeydoğusunda olup Asi Nehrinin doğu yönüne doğru geniş kavis yaptığı dirseğinin hemen kenarında yer almaktadır (Woolley 1953: 3) (Har. I).

Merkezde ilk kazılar Sir Leonard Woolley tarafından 1937 ve 1949 yılları

arasında The British Museum'un katkıları ile başlatılmıştır. Bu araştırmalarda Woolley ve kazı ekibi yukarıdan aşağıya numaralandırılmış. Erken Tunç Çağından Geç Tunç Çağına kadar uzanan bir stratigrafi saptamışlardır. Mezopotamya ve doğusu ile Ege ve batısı arasındaki kültür etkileşimini göstermesi ve Amuk Ovasının kronolojisini vermesi bakımından önem taşır.

Tell Açana / Alalakh'taki yerleşme Tell Tainat'ın tersine 1190 dolaylarında son bulmaktadır, buna karşılık Kalkolitik Döneme kadar da inmektedir. İçlerinde saraylar, tapınaklar ve savunma yapıları olduğundan (12. yy) – VII (18. yy) tabakaları önemlidir.

Girit – Miken kültürü, öte yandan Hitit kültürü ile sıkı ilişkiler içinde olduğu saptanmıştır Tabaka III ve II M. Ö. 1350 – 1275 Alalakh'ın Hitit etkisi altında kaldığı, Tabaka I M. Ö. 1270 Miken Etkisi altında kaldığı dönemdir. (Woolley 1953: 1 – 147).

AMUK OVASI

Amuk Ovası, Anadolu'nun güneyinde yer alır. Ova, 36° 15' kuzey, 36° 15' doğu boylamında yer almaktadır. Akdeniz iklim bölgesinin doğu ucunda kıyıda 22 km. kadar içeride olup denizden yüksekliği 80 metre kadardır (Har VIII).

Amuk Ovası kuzeye doğru üçgen biçiminde genişlemektedir. Batıda, Akdeniz tarafında Amanos Dağları (Nur Dağları) ve uzantısı olan Kızıldağ yer almaktadır. Jabal al – Akra (Kel Dağ), Jabal al – Ala ve Jabal Sim güneyi sınırlamaktadır. Amuk Ovası'nın doğusunda Kürt Dağı uzanmaktadır. Kuzey köşesinde Kırıkhan ve güneydoğu köşesinde, Suriye tarafında Rihanniyah yer almaktadır (Braidwood 1937: 8).

Hatay kentinin kuzeydoğusuna doğru genişleyen ve Hatay çöküntü alanının ortasında yer alan Amuk Ovası, zirai potansiyeli çok yüksek kalın bir alüvyonel toprak tabakası ile kaplı olup, anı zamanda ilin en büyük düzlüğünü oluşturur.

Başta Asi (Orontes) Nehri olmak üzere, Karasu ve Afrin Çayı ile beslenen Amuk Ovası'nda, yakın zamana kadar "Amuk Gölü" adıyla bilinen bir göl mevcuttu. Uzunluğu 16 km. olan bu gölün ve göl çevresindeki bataklıklarla beraber 310 km²'yi bulan arazinin bir bölümünün kurutulması ile göl kaybolmuştur. 1955 yılında başlayan ve 1980'de bitirilen DSI tarafından yapılan bu işlem sonucunda zirai verimi yüksek topraklar çiftçilere dağıtılarak tarıma açılmıştır.

Kenti ikiye bölen, Antik Çağın Orontes'i, günümüzün Asi Nehri'nin kaynağı, Lübnan Dağlarıdır. Amanoslar'la Kel Dağları arasında bir yatak oluşturan Asi'nin toplam uzunluğu 380 km. olup nehrin büyük bölümü Suriye toprakları içinde bulunmaktadır. Kuzey yönünde 380 km. boyunca Türkiye – Suriye sınırını oluşturacak şekilde akan Asi Nehri, Anadolu'ya girdikten sonra batıya döner ve bugün hemen hemen tümü kurumuş olan Amuk Gölünün ayağı Küçük Asi ile birleştikten sonra güneydoğu doğrultusuna yönelir ve yaklaşık 40 km. sonra, Samandağı'nın güneyinde bir delta oluşturarak Akdeniz'e dökülür (Demir 1996: 13 – 19).

Amuk Ovasındaki jeolojik oluşumların çoğu günümüze en yakın zamanda gerçekleşmiş olanlar sonucu biçim kazanmıştır. Kireçtaşı ve Anduvaz taşı yatakları bu dönemde oluşmuştur. Miyosen evrede deniz, aşağı Asi boyunca Kilis ve Halep'e kadar uzanmaktadır. Bu Kireçtaşı ve Kumtaşı Pliocene evrede denizin geri çekilmesinden sonra oluşmuştur. Ayrıca Bazalt yataklarının olduğu kesimlerde birçok volkanik aktivite de gerçekleşmiştir (Braidwood 1937: 9).

Antik Çağdaki ismi Silpius olan Habib – ün Neccar Dağı'nı da içine alan Kel Dağı sırası, ana yapısını Serpantin, Garbo ve yeşil renkli jeolojik oluşumlarla tamamlamıştır (Demir 1996: 13 – 19).

Amuk Ovası'nda çalışmalara başlanmasının asıl amacı, M. Ö. I. Binyılda Kuzey Suriye'deki Geç Hitit Krallıkları ve bunların yayılımının saptanmasıdır¹ (Braidwood & Braidwood 1966: 1). Ovada yapılan yüzey araştırmalarının sonucunda yüz yetmiş sekiz adet höyük tespit edilmiştir (Braidwood 1937: 20).

Geç Hitit Çağı monumental mimarisini tespit etmek amacıyla ilk olarak altı farklı tepede çalışmalara başlanmıştır. Bunlar: Çatal Hüyük, Tell al Judaidah, Tell Tainat, Talail al – Sharqi, Tell Tayinat al – Saghir ve Tell Kurdu'da yapılan çalışmalardır. Höyüklerde yapılan çalışmalar tam teşekküllü gerçekleştirilen, geniş çaplı kazılar niteliğinde değildir (Braidwood & Braidwood 1960: 1).

Amuk Ovası'nda farklı höyüklerde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda genel bir stratigrafi yapılmıştır. On farklı evre belirlenmiş ve bu farklı evreler birbirlerini izleyen kültürel silsileler şeklindedir. En erken evre “A” ile başlamakta ve “J” evresine kadar devam etmektedir. “J” evresi de M. Ö. 2000' de son bulmaktadır (Braidwood & Braidwood 1966: 4).

Kuzey Suriye – Anadolu etkileşiminde sözü edilecek yerler Halep (Aleppo)'in batı ve güney kısımlarında olup, özellikle komşu kültürlerin birbirlerini izleyen çok güçlü etkileri altında kalmışlardır (Naumann 1990: 32).

Amuk Ovası'nda 1932 yılına kadar gerçek anlamda bir arkeolojik yüzey araştırması yapılmamıştır (Braidwood 1937: 2). Birkaç tane seyyah buraya gezi düzenlemişler; fakat arkeolojik bir faaliyette bulunmamışlardır. 1896 yılında P. Perdrizet ve Ch. Fossey Şam (Damascus) 'tan Antakya, Halep ve Alexandretta'ya kadar araştırma maksatlı bir gezi yapmışlardır. Onlardan sonra M. Victor Chapot Antakya Ovası'nı baştan sona dolaşmıştır. 1905 yılında Princeton, güney ve doğudaki dağlarda yer alan Klasik ve Erken Hristiyanlık kalıntılarında bir yüzey araştırması yapmıştır; fakat yayınladığı raporunda ovada yer alan tepelerden bahsetmemiştir. 1924 yılında Perdrizet ve Seyrig aşağı yukarı Antakya ve al -

¹Bkz. SMİTH, Sidney Alalakh and Chronology, 1940

Suwaidiyyah'ta bir yüzey araştırması yapmışlar ve haritalardan topografik planı çıkarmışlardır. 1920 – 1928 yıllarında Fransız askerleri bölgenin kapsamlı haritalarını çıkarmışlardır (Braidwood 1937: 2 – 4).

Amuk Ovası'nda gerçek anlamdaki arkeolojik çalışmalar 1932 – 1938 tarihleri arasında University of Chicago'nun The Oriental Institute of Publications bölümü tarafından yapılmıştır. Bölgedeki çalışmalarla ilgili yayını ise R. J. Braidwood yapmıştır (Braidwood & Braidwood 1960: 1).

Antakya (Antiochia) ve Halep (Aleppo) arasında bugünkü yolun sağında ve solunda, görüş uzaklığı içinde modern Reyhanlı ilçesi sınırları dahilinde, Tell Tainat ve Tell Açana Höyükleri yer alır (Naumann 1991: 32).

1934 yılından itibaren Mc Ewan ve Braidwood, Oriental Institute of the University of Chicago desteğiyle Tell Tainat'ta çalışmaya başlamıştır (Braidwood & Braidwood 1960: 48). 1936 yılından itibaren Sir Leonard Woolley, Tell Açana'daki kazılarında çok önemli sonuçlar almıştır. II. Dünya savaşından sonra bu çalışmalar Türk arkeologları ile birlikte yürütülmüştür (Naumann 1991: 37).

1932 – 1938 yılları arasında yapılan çalışmalar sonucunda Amuk Ovası'nın genel bir kronolojisi çıkartılmıştır (Braidwood & Braidwood 1960: 498).

A – B Safhası	Neolitik
C – D Safhası	Erken Kalkolitik
E – F Safhası	Geç Kalkolitik
G Safhası	Jemdet Nasr – Erken Hanedanlar I
H Safhası	Erken Hanedanlar II – III A
I Safhası	Erken Hanedanlar III A – Akkad
J Safhası	Akkad – III. Ur Dönemi
K Safhası	İsin – Larsa Dönemi

L – M- N Safhası	Geç Tunç Çağı
O Safhası	Demir Çağı
P Safhası	Hellenistik

Tell Açıana kazıları ile ele geçirilen figürinler ovada bulunmuş figürinlerin çoğunluğunu teşkil etmektedir ve Tell Açıana / Alalakh Höyüğü'nün tabakalaşmasına baktığımızda; M. Ö. 1200 "Deniz Kavimleri"nin Anadolu'ya yaptıkları istilalardan sonra son bulunduğunu anlamaktayız. Ancak eldeki figürinler Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da I. Binyılda kullanılmış olan figürin tiplerine büyük benzerlikler gösterdikleri ve bu tez konusunun kapsadığı alan dahilinde olduğu ve ayrıca Demir Çağına geçişte Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu için temel örnekler oluşturmuş olabileceği düşüncesiyle bu tezin kapsamı içine alınmıştır. Tell Açıana / Alalakh pişmiş toprak figürinlerin sayısı 55'tir. Figürinler Antakya Müzesi (27 adet), The Ashmolean Museum (6 adet), The British Museum (13 adet) ve The London Institute of Archaeology (4 adet)'ye dağılmıştır ancak kazı raporlarında adı geçen 5 figürin bu müzelerin hiç birisinde bulunamamıştır.

İnsan Şekli Figürinler	3 / 2 oranında
Hayvan Biçimli Figürinler	3 / 1 oranında

Bu figürinlerin genel olarak bulundukları tabakalar I – X arasında değişmektedir. Kale bedenlerinde, binalardan ya da mezarlar gelmektedirler. Figürinin yapımı sırasında kullanılmak için kilden koparılan bir parça ile koniler (pastiller) ile figürinlerin detayları şekillendirilmiştir mesela parmaklar, kulaklarda küpeler ya da elde tuttukları nesneler gibi. Figürinlerde görebildiğimiz noktalamar ya ucu sivri bir kalem ya da matkap yardımıyla yapılmaktaydı. Elle biçimlendirme ve Barrelet'in "Düzleştirilmiş Gövdeli Heykelcik" yapım tekniği ile yapılmış figürinler çok sayıdadır. Kalıba alınmış figürinlerdeki yoğunluk Kuzey Suriye'deki merkezlere nazaran bu bölge için azdır.

Çıplak kadın figürinlerinin arka kısımları genelde düz (birkaç örnek arkada aşağıya doğru kazıma çizgilerle yapılmış ve kalça kısımlarına delik açılmış olarak pişirilmiştir). Kalçalar her iki yana doğru geniş, kasık kemikleri ve cinsel uzuv iyice belli edilerek zaman zaman matkap veya sivri uçlu kalem yardımıyla noktalanarak belirtilmiştir. Göbek çukuru küçük bir parça kil üzerinin delinmesi ile gösterilmiştir. Kol sık sık orantısız biçimde kısa ve çok incedir. Burun gene ufak bir parça kil yardımıyla çok küçük gösterilmiş ve ağız neredeyse yoktur. Başlarının üst kısımları düzleştirilmiş ve üzerlerinde kubbe şekilli nesnelere 2 veya 3 çukur açılmıştır (traşlanmış peruka tutturulmuş).Yuvarlak gösterilmek istenen kulaklara uymayacak biçimde kulak memeleri geniş gösterilmiş ve iki delik açılmıştır. bunun yanı sıra kulaklar zaman zaman çizgilerle belirtilmiştir. Göğüsler küçük topakçıklarla gösterilmek istenmiş ve aynı şekilde gözlerde gösterilmiş. Boyun kısımlarında, Kuzey Suriye'den çok iyi tanıdığımız örnekleri olan, kolyeler taşımaktadırlar.

Bu figürin tiplerini Kuzey Suriye'den tanımaktayız ancak Suriyeli figürinlerin üretimlerinde farklılık vardır. Yukarıdaki özellikleri taşıyan figürinlerin tarihlendirilmesi çok doğru yapılamamıştır:

Tabaka XIII	1 adet
Tabaka XI	1 adet
Tabaka X	2 adet
Tabaka IV - III	1 adet
Tabaka III	3 adet
Tabaka II	5 adet
Tabaka I	1 adet

Bu tipler en az 1000 yıl boyunca sevilerek üretilmiş ve kullanılmıştır. Bu 1000 yıllık sürede gelişim göstermişler ama bu gelişim kökten geniş çaplı bir gelişime

uğramamıştır. Günümüzde yapılan kazılarda bulunmuş olan bu tip örnekler tabakaların tarihlendirilmesinde yardımcı olmuştur. M. Ö. 25 veya 30. Yüzyıla ait örneklerde eşit delildedir.

Zaman içinde pek çok “Çıplak Kadın Figürini”ne benzer teknikle biçim verilmiştir ancak karakter bakımından diğer hususlar alışılmış olandan farklıdır: bacaklar kısaltılmış, kolların biçimi ve duruş pozisyonu ile biraz oynanmıştır. Kollar vücuda paralel uzatılmış, bir el göğüslerden birini alttan yukarı doğru kaldırır tarzda durmaktadır. Ancak bir defasında bir kol vücuda dik olarak düz ve aşağı doğru sarkmış bir vaziyette tasvir edilmiştir. Bu ilk etap tiplerinin Mezopotamya’dan bilinenlere çok yakınlık gösterdiği görülür, bu bilinen tiplerden biri “Çıplak Rahibe (kendini adanmış kadın)”dır (Woolley 1955: 247). Rahibe figürinlerinin neredeyse tamamı kalıba alınmış ayrıca detayların verilmesi için elle müdahale edilmiştir şöyle ki; kolların dirseklerinden itibaren olan kısmı yukarı doğru kıvrılarak kaldırılmış ve göğüslerini alttan sıkıca kavramış ya da ellerinin arasında bir nesne ile adeta tapınım pozunda tasvir edilmişlerdir. Bununla beraber Suriye’den bildiğimiz orijinal pişmiş topraklarda olduğu gibi tamamen elle biçimlendirilmiş çok sayıda figürin mevcuttur ancak kafa’nın biçimlendiriliş tarzı tamamen farklıdır ve belki de, bu nadir gözüken özellik ilk Suriyeli tiplerden kaynaklı ya da tamamıyla kendi yaratıcılıklarının sonucu kendi kendilerine vücuda getirdikleri bir modeldir.

On adet figürinden meydana gelmiş bir grup içinde, farklı bir formda biçimlendirilmiş kadın ve erkek figürinleri mevcuttur ve grupta hepsi aynı oturur pozda tasvir edilmişlerdir. Oturma pozuna yardımcı olması açısından arkadan bir kanca (çivi ?, askı ?) ile desteklenmiştir; eller, bazılarında her iki göğüslerini birden yukarı kaldırmak için göğüs altına yerleştirilmiş olarak tasvir edilmiş, bazılarında ise kucaklarında ya da vücutlarına paralel olarak ön taraftan aşağı sarkıtılarak uzatılmıştır. Bu parçalar diğer formlarla bir kombinasyon oluşturmuşlar, tüm parçalar V. Tabakadan veya daha öncesinden gelmektedir. Bundan dolayı bu figürinlerin VII. veya V. Tabakaların ait olduğu dönemin en moda formları ile biçimlendirilmiş oldukları kesinlikle söylenebilir ve daha sonraki geç dönemlerde kullanımı devam etmiştir.

Zaman içinde “Erkek Figürinleri”nin dağılımı kadın figürinlerinde olduğu gibidir ancak bu dönemlerde de, kadın figürinlerine ilgi daha fazladır. Tip olarak tek bir modelde ısrarcılık görülmez. Genelde sakal – bıyıklı, konik başlıklı dar pantolonlu, kemerli, süvari olarak nitelendirilebilecek figürinlerdir.

Tabaka VIII	3 adet
Tabaka V	1’den fazla
Tabaka IV – III – II	1 adet

Elle biçimlendirilmiş figürinlerde olduğu gibi, tek parçalı kalıpla şekillendirilmiş ön yüzleri kabartma olan figürinlerin başlıcaları ayakta duran ve her iki el göğüslerini kaldırırken betimlenmiş “Çıplak Rahibe/ Tanrıça (?)”dır. Tell Açana’da hem elle biçimlendirilmiş hem de kalıpta biçimlendirilmiş olmak üzere iki tür figürin yapım tekniği ile karşılaşıyoruz. Bu noktada da meydana gelmiş bir çeşitlilik vardır. Şöyle ki; bir el göğüslerden birini kaldırmışken diğeri boylu boyunca aşağı doğru sarkıtılmıştır ve diğeri ise her iki elin birden aşağı sarkıtılması şeklindedir. Pek çok figürin parçasında korunabilmiş durumdaki kolun belirli bir orana sadık kalınarak yapılmadığı anlaşılmıştır yani sayısal bir oran çerçevesinde yapılmamıştır. Anlaşıldığı gibi ilk en yaygın tasvir örneği şüphesiz ki, kolları aşağı sarkıtılmış olanlardır. Göğüslerini yukarı kaldırmış figürinlerin en yaygın örnekleri Tabaka VII’den gelmektedir. Yarım Lim Sarayının mangallı bölümünde ele geçmiştir.

Benzer tipteki örneklerin buluntu yerleri ve sayıları şöyle sıralanabilir: Tabaka V’de 7 adet, Tabakla V – IV’de 1 adet, Tabaka III – II 1 adet, Tabaka II 3 adet. Doğal olarak farklı kalıplardan elde edilmiştir zaten küçük detaylardaki farklılıklar da bu sebeptendir saçların biçimlendirilmesinde gözlenen genel kuaförlük tepede yassılaştırılmış biçimde ve cepheden tasvir edilmiştir. Eğer kafasında bir başlık taşımıyorsa o zaman, saçlara bir hacim verilerek bu yassı görünüşten kurtarılmıştır. Kulaklarında ağır üçlü bir küpe seti, kadın giyiminin tamamlayıcısı olarak düşünülmüş olan gerdanlık, bileklik veya bilezik ayrıntılı olarak verilmiştir.

Vücut elle biçimlendirilmiş diğer figürinlere göre nispeten daha doğalcı bir görünüme sahiptir. Bacaklar ve ayaklardaki doğallığa dönüş cinselliğin belli edilmesinde karşımıza çıkmaz aksine cinsel uzuv iyice belirginleştirilir. Kalıba alınmış “Çıplak Tanrıça / Rahibe” figürinlerinin biçimlendirilmesi Mezopotamyalı çağdaş örneklerine çok benzemektedir; çoklu küpelerin ve cinsel uzvun bir üçgen gibi gösterilmesindeki ufak detaylar belirli bir ilişkiyi ortaya koyar.

Sadece iki adet, kalıpla biçimlendirilmiş “Çıplak Kadın Figürini”lerinden başka tipte pişmiş toprak figürinler bulunmuştur. Badre, bu figürinlerin Woolley tarafından “Rahibe (kendini adanmış kadın)” figürinleri olarak adlandırıldıklarını ifade eder (Badre 1980: 243 – 250).

Tabaka III’de bulunmuş olan, bir geyiğin boynuzları arasında duran tanrıça uzun bir Hitit tacını kafasında taşımaktadır. Bu tacın en tepesinde de kanatlı bir güneş kursu bulunmaktadır. Geyiğin boynuzları bu kanatlı güneş kursunun içinden geçmekte ve orada sonlanmaktadır. Tanrıça’nın her iki eline birden birer su kuşu tünemiştir¹, tanrıça’nın göğsünün üzerinde birleşmiş olan iki çizgi ve dizlerinin yukarısında da etek kenarlarına benzer bir şey seçilmektedir. Bu durum, tanrıça’nın şeffaf bir pelerin (manto ?) türü bir şey giymiş olabileceğini düşündürmektedir. Bu eserde Hitit etkisi sezilmektedir (Lev. XXVIIc).

Tell Açana/Alalakh’da ilginç bir başka örnek ise Tabaka VII’deki tapınakta bulunmuş olan örnektir. Bu figürini ilginç kılan özellik ise onun mazgalın içinde bulunmuş olmasıdır. Örnek normal bir biçimde ancak alışık olmadığımız ölçülerdedir. Taban çapı 0,36 cm., uzunluğu 0,26 cm.’dir. Yüzey iki dizili parçadan oluşmuştur, düz boş alanlar bantlarla sınırlandırılmıştır, en yukarıda ve en aşağıda olmak üzere iki sicim motifi görülmekte olup bu motifin kalıpla basma yöntemi ile yapılmış olduğu sanılmaktadır. Bu ayırıcı öğeler figürinlerin sabitleştirilmesine veya

¹ M. T. Barrelet, Alalah kalıbındaki çıplak tanrıçanın kanatlı podyum üzerinde durduğunu tülünü açtığı noktalarda güvercin tasvirlerinin bulunduğunu ifade eder ayrıca; bu tasvirin “İştar”ı temsil ettiği kanısına varmıştır (Barrelet 1958: 33).

düz olarak ayakta durmasına neden olmuştur. Aynı kalıpta biçimlendirilmiş beş figürin de “Çıplak Kadın” tipindedir. Elleriyle göğüslerini yukarı kaldırmış, saç tuvaletleri incelikle ve dikkatle işlenmiştir. Bu parçaların tapınağın mobilyalarının dekorasyonunda kullanıldığı fikrini akla getirmektedir; bu figürinler dinsel özellikler taşımakta ve simgesel olarak ilahi varlıkları simgelemektedirler. Tapınakta yalnızca kadın figürinleri bulunmuştur.

Tell Açana’ da figürinler yalnızca tapınaklardan gelmezler, mezarlardan ele geçmiş figürinler de vardır. AT/49/17, ATG / 49 / 5 numaralı yetişkinlere ait mezarlardan dört adet figürin bulunmuştur. AT/46/238 ve ATG/46/15’de iki gömü vardır, birisi bir yetişkine diğeri de bir çocuğa ait gömüler olup figürinler iskeletlerin yanında bulunmuştur. Bu gömü şekline en paralel örnek Karkamış’ın Demir Çağı mezarlığında urne gömülerde rastlanır (Woolley 1955: 245 – 250).

IV. 2. OYLUM HÖYÜK

Oylum Höyük, Gaziantep’i Kilis’e bağlayan 60 km.’lik asfalt karayolunun 53. km.’sinde, yolun hemen solunda aynı adı taşıyan köyün yanında yer almaktadır. Yaklaşık 460 m.uzunluğunda ve 370 m . genişliğindeki höyük, kuzeyde 22 m. ve güneyde 37 m.’lik iki yükselti ile bunları bağlayan bir boyundan oluşmaktadır ve civardaki diğer höyükler arasında dikkat çekici büyüklüğü ile haklı bir üne sahiptir. (Özgen 1995: 95).

Höyük kuzey → güney yönde uzanmakta olup kuzey ve batı kısımları diğer kesimlere nazaran diktir (Özgen 1989-90: 22). Güney tepesi üzerinde Hz. Muhammed’in yazmanlarından biri olduğu iddia edilen Yusuf İzzetin’e ait bir yatır bulunmaktadır. Höyüğün batı eteklerinden Akpınar Deresi geçmektedir.

Oylum Höyük Halep’e 53 km. uzaklıktadır. Şu anda da olduğu gibi geçmişte de

büyük ticaret yollarının üzerinde olması, Suriyeden Anadolu'nun içlerine giden yollara kılavuzluk etmesinden ötürü her dönem son derece stratejik bir noktada olmuştur. Höyüğe ulaşan antik yollar doğu'da Fırat Vadisine, batıda Amuk Ovasına, kuzeyde İç Anadolu içlerine, güneyde Suriye'nin önemli merkezi noktalarına bağlanan ulaşım yollarının kavşağında kilit nokta olmuştur (Archi ve diğerleri 1971: 111).

U. Bahadır Alkım ve ekibi 1968 yılında İslahiye ve Gaziantep bölgesinden geçen tarihi yolları yeniden gözden geçirmek amacıyla Gaziantep'e bağlı Karkamış, Oğuzeli yöresinde incelemelerde bulunmuştur ve Oylum Höyüğün, Suriye içlerine giden tarihi yolun adeta kavşak noktasını oluşturmasından ve stratejik öneminden bahsetmiştir. Bunun yanı sıra; İslahiye bölgesindeki kazı çalışmalarının akabinde Oylum Höyük'te de kazı yapmayı planladıklarını belirtmiştir. Ayrıca tarihi yollar üzerinde 4 ayrı höyük'te de çalışmalar yapmışlardır: Til Başar (yeni adı: Yavuzlu ya da Yanan Köy), Körküm, Tünp Höyük (yeni adı: Yazılı) (Alkım 1969: 40 - 41) (Har IX).

1968 senesinde Alfonso Archi, Paolo Emilio. Pecorella, Murjo Salvini ve Pierco Meriggi'den oluşan İtalyan bir ekip Gaziantep'te yüzey araştırması yapmış ve küçüklü büyüklü 200'den fazla arkeolojik yerleşim yeri saptamışlardır. Ancak araştırılmış olan yerleşim bölgelerinin Gaziantep'e hakim İslahiye bölgesinin dışındadır. Çünkü bu bölgenin yeterince iyi tanındığını savunurlar. Ekip; güneye doğru küçük tepeler ve geniş ovaların sınırını çizdiği bu bölgede Karkamış / Cerablus dışında iki çok önemli *klasik ve klasik öncesi mevki* olduğunu söyler ve bunların Til Başar (Til Basere ismi III. Shalmanaser döneminde Bit - adını olarak geçiyor) ve Oylum Höyük olduğunu işaret eder (Archi 1971: 87, 109, 111).

1977 - 1978 yılları arasında James Mellaart'ın Kuzey Suriye'de Qoueiq Nehri civarındaki yüzey araştırmaları sırasında 13 merkezden topladığı portakal renkli seramik türünün. Gaziantep'in güneyinde Til Habeş, Karkamış, Lohan, Zincirli, Tilmen ve Gedikli Höyüklerin yanı sıra Oylum Höyük' te de mevcut olduğunu belirtmiştir (Matthers 1981: 150).

1985 yılında Hacettepe Üniversitesi'nden Prof. Dr. Engin Özgen, höyükte yüzey araştırmasında bulunmuş olup höyüğün stratejik öneminin yanı sıra köy halkının höyükte yaptığı tahribatın önüne geçmek amacıyla da kazı yapılmasını uygun görmüştür (Özgen 1989: 95). Höyüğün doğusunda yaklaşık 70 m. uzunluğunda ve 20 m. genişliğinde ve 35 m. derinliğinde çukur açılarak tahribat yapılmıştır. Benzer tahriplere batı kesiminde de rastlanılmıştır (Özgen 1988: 96) (Har. X)

1987 yılından beri Prof. Dr. Engin Özgen başkanlığındaki ekip bilimsel kazıları devam ettirmektedir. Yaklaşık 12 yıldır süren bu çalışmalar sonunda bölgenin tarih öncesi çağlardan itibaren devamlı iskana sahne olduğu anlaşılmıştır. Oylum Höyük M. Ö. III. Binden M. S. 17. Yüzyıla kadar devamlı yerleşmeye sahne olmuştur (Özgen 1988: 95).

Oylum Höyük M . Ö . I. Binyıl pişmiş toprak figürinleri'nin sayısı onbir tane olup bunlardan yedi tanesi mimari komplekslerin bulunduğu tabakalardan (Lev. Ic, Ila, I Ib, IV, VIa, VIII, IXa) ve dört tanesi de yüzey buluntusu (Lev. IIIi, V, VIb, IXb) olarak Gaziantep Arkeoloji Müzesine intikal etmiştir. Oylum Höyük I. Binyıl pişmiş toprak figürinleri “İnsan Biçimli ve Hayvan Biçimli” olmak üzere iki ayrı gruba ayrılmaktadır. Büyük bir çoğunluğa sahip “İnsan Biçimli Figürin” örnekleri biçimsel olarak ayakta durmakta ve göğüsleri hizasında ellerinde yuvarlak nesneler tutmaktadırlar (tef, çiçek, somun v.s.) veya doğrudan doğruya çıplak göğüslerini iki elleriyle kavrayarak yukarı kaldırmaktadırlar, bir figürin ise giyiniktir ve frontal duruş pozunda ayakta durmaktadır. “İnsan Figürinleri”nin pek çoğu *kadınları* temsil etmektedir ancak tüm halde korunabilen örnekleri mevcut değildir; ya yalnızca kafa kısımları (Lev. IV) ya da kafası kırılarak üst beden ve bacak kısımları koruna gelmiştir. “Kadın Figürinleri”nin arka yüzeyleri düz levha halinde önden yüksek kabartma olarak verilmişler ve kalıpta şekillendirilmişlerdir (Lev. Ila, I Ib, IV, V). Hepsı tek renklidir ve kaliteli bir hamur niteliğine sahiptirler.

“Giyinik Kadınlar” Önasya'nın M. Ö. I. Binyıl içerisindeki Hellenistik Kültürü içerisinde çok yaygın bir giysi tarzı olan ve Geç Hitit Şehir Devletçiklerinden

alındığı tahmin edilen chiton tarzı bir giysiyi ya da Perslerin geleneksel uzun eteklerinin üzerlerine giydikleri önden uzun ve püsküllü kuşaklarla bağlanan mantoları giymektedirler (Lev. Iı) (Ghirsman 1962: 188) ve (Lev. XXIV) (Jacobs 1994: 160 – 161), başlarındaki örtüler ise örgülü veya dalgalı saçlarını örtecek şekilde aşağı bırakılmıştır. Bazılarının saçlarının oldukça özenli yapıldığı görülmektedir (Lev. V). Yüz kısımları tahrip olmamış figürinlerde şu tasvir özellikleri görülür: Yuvarlak ve iri bir surat, dolgun ve çok hafif aralıklı dudaklar, iri bir burun, konturlu kalın kaşlar (Lev. Ib, Id, IV, V, Xa) tülle örtülmüş saçların önünde açıkta bırakılmış küçük kulaklar (Lev. V, Xa). Ziyet eşyası olarak sadece tef çalar biçimde betimlenmiş figürinlerin kollarında kalın bir bileklik göze çarpmaktadır.

Oylum Höyük figürinleri içinde bir tane de Tanrı *Helios / Mithras* olarak adlandırılan kalıpta şekillendirilmiş figürin vardır. Bu figürinin sadece kafa kısmı korunabilmiştir. Başının arkasında dokuz tane güneş ışığını temsil eden ışın kümesi veya ışın demetleriyle donatılmış bir tür başlık taşıyan bir örnektir (Lev. Id). Figürinin sahip olduğu yüz ifadesi tipik Oylum Höyük figürinleriyle benzerlik göstermektedir. Kuzey Suriye’de Tell Halaf’ta (Lev. XXIIa) ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Hacı Nebi Tepe’de (Lev. XIa) benzer örneklerini gördüğümüz ve bunun dışında Adıyaman Nemrud Dağı’nda Kommagene Krallığı Dönemine (M. Ö. 5. yy – M. S. 7. yy) ait olan kaya kabartmasında da *Tanrı Helios* tasviri görülmektedir (Lev. XXXIII - XXXIV) gene Susa’dan keşfedilmiş bir kabartmada *Tanrı Helios* tasvir edilmiştir (Lev. XXX ve XXXI).

Yalnız iki tane ele geçmiş olan “Erkek Figürinleri”nin tümü “Süvari”leri betimlemekte olup, tüm halde değildir. “Süvari” ya atının üzerinde adeta atıyla bütün oluşturacak şekilde gösterilmiş (Lev. VIII) veya bir zamanlar bir atın üzerinde olduğu belli olan ancak atı kırıları kaybolmuş “Atsız Süvari” “Erkek Figürinleri” grubunu oluşturmuştur. “Atıyla Bütünleşmiş Süvari Figürinleri” nin sayısı Eski Önasya’da bir hayli fazladır. Oylum Höyük figürinleri ile benzer örnekler Umm el – Marra’dan (Lev. XII), Deve Hüyük’ ten (Lev. XVIIa - c), Tell Halaf’ tan (Lev.

XVIII) bilinmektedir. Sadece gövde kısımları ele geçmiş olan “ Atsız Süvari ” nin (Lev. VIa, VII) göğsü üzerinden bir kabartma şerit halinde bant geçmektedir. Benzer örneği Tell Halaf ta (Lev. XIXa) bulunmuştur.

Oylum Höyük'te bulunan “Hayvan Biçimli Figürinler” iki tane olup biri 1988 diğeri de 1993 kazı sezonunda bulunmuştur (Lev. IXa, b). Her ikisi de yaklaşık M. Ö. 7. yüzyıl tarihlerine yani Akhamenid Dönemine tekabül etmektedir. Paralellerini Til Barsib (Lev. XIV), Deve Hüyük I (Lev. XVII), Tell Halaf (Lev. XXI), Karkamış'tan (Lev. XXII), Yunus Mezarlığında karşımıza çıkmaktadır.

IV. 3. HACI NEBİ TEPE

Hacı Nebi Tepe, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin vilayetlerinden biri olan Şanlıurfa ili sınırları içerisinde, Fırat Nehri'nin doğu tarafında, dik kıyısında yer alan 3,3 m. yüksekliğinde, fazla büyük olmayan bir tepedir.

Hacı Nebi Tepe konumu nedeniyle düzlük Birecik ovasında doğu → batı yönünde, savunulabilir bir noktada bulunmaktadır. Savunulabilir biçimde, batı yönünde dikine hızla akan nehir araziye kuzey → güney yönde aşındırarak derin bir kanyon oluşturmuştur.

Hacı Nebi Tepe, Mezopotamya ve Anadolu arasındaki kuzey → güney nehir ticaretinin başlangıç limanlarından birisidir. Birecik'teki başlıca stratejik, tarihi geçiş noktalarının üzerinde yer almaktadır ve bu bölge için bu özelliği daima elinde tutmuştur. M. Ö. 1. Binyıl'da Hacı Nebi'den sandallarla yapılan nehir ticaretinin tahminen 3 hafta sürdüğü düşünülmektedir. Suyun akış yönünden ötürü ticaretin

kuzey'den güney'e yapılması kolay ancak güney'den kuzeye yapılması zor oluyordu (Stein 1994: 122) (Har. XIV).

Höyük'te ilk kazı çalışmaları 1991 yılında Northwestern Üniversitesinden Dr. Gil Stein ve Şanlıurfa Müzesinden Adnan Mısır'ın ortak çalışması ile başlamıştır. 1993 yılından itibaren de Free University of Berlin, State University of New York Bington University of North Carolina, University of Michagan, University of Rome, Cambridge University, University of Chicago, University of Pennsylvania'dan gelen katılımcılarla kazı çalışmalarına devam edilmektedir (Stein 1994: 121 – 122).

Höyük, kazı alanı olarak yönler'e göre üç ana gruba ayrılmıştır: “A” alanı (kuzeydoğu köşe), “B” alanı (güney), “C” alanı (batı ve Fırat'a bakan yamaç kısmı)' dir.

Höyükte arkeolojik tabakaların en üstte olanı Hellenistik Döneme ait olan tabakalardır. Tarım toprağının 1.25 m. altından başlayan bu tabaka yaklaşık olarak M. Ö. 4 – 3. Yüzyıla ait Hellenistik Dönem çöküntülerinden oluşmaktadır. Bu tabakanın hemen altından yaklaşık M. Ö. 3700 – 3100'lere tekabül eden Kalkolitik Çağ gelmektedir ve bu tabaka ana toprağın 5 m. altında yer almaktadır. Geç Kalkolitik Çağ iki tabakadan oluşmakta olup Geç Kalkolitik A tabakası yaklaşık M. Ö. 3800 – 3600 arasına tarihlendirilmiştir. Bu çağ bölgesel Anadolu'lu Geç Kalkolitik seramiklerin ele geçtiği tabaka (*ön - etkileşim tabakası*) ve Son Geç Kalkolitik B tabakası yaklaşık M. Ö. 3600 – 3100 arasına tarihlendirilmiştir (*etkileşim tabakası*) bu her iki tabakada Mezopotamya Uruk stilinde seramikleri ve Bölgesel Anadolu'lu Geç Kalkolitik Seramik buluntularını ihtiva etmektedir.

Hacı Nebi kazısı sırasında ilk olarak Orta – Geç Uruk Mezopotamya kültürlerinin ticari yollarla yayılımının bölgesel Anadolu'lu Geç Kalkolitik Dönemlerle nasıl bir

etkileşim oluşturduğunu ve etkileşimin sonuçlarını tabakalarda izlemek için başlamıştır ve kazılar 1993 yılından itibaren Hellenistik Dönem tabakalarında yoğunlaştırılmıştır (Stein 1994: 122 ve 1995: 110). Hacı Nebi Tepe’ de Hellenistik Dönem tabakaları M. Ö. 5. ve 2. yüzyıllar arasındadır. Hellenistik Dönem tabakalarındaki çalışmalar A, B, C, D olmak üzere çeşitli alanlara bölünmüş ve çalışmalar burada sürdürülmüştür

A ALANI:

Höyüğün kuzeydoğu köşesinde yer alan A alanında altı açmada (1, 4, 6, 10, 14, 15 numaralı açmalar) ve üç küçük test alanında (3, 8, 9 numaralı açmalar) çalışılmıştır. Alan yaklaşık 600 m² lik alanı kaplamaktadır.

8 ve 9 Numaralı Açma :

Hacı Nebi Tepe’nin kuzeydoğu kısmında bulunan 8 ve 9 numaralı alanlar test için açılmış çukurlardır bu alanlarda magnetometry aletleri ile çalışılmıştır. 8 numaralı açma, 2 x 10 m. boyutlarında bir çukurdur. 9 numaralı açma, 2 x 10 m. boyutlarında ve konum olarak hemen hemen 8 numaralı açmanın yanında yer almaktadır.

8 numaralı açmanın yerleşime ait kültür katına sahip olduğu ve zeminin 1,2 m. altında doğu yönünden, kuzeydoğu → güneybatı istikametinde uzanan geniş duvarlara sahip olduğu tespit edilmiştir. Kazı alanında üst üste 3 kompleks bulunmuştur, yerleşim alanında bir tandır ele geçmiştir. Hafiri bu tandırın geniş mimari komplekslerde ele geçmesinin pek de alışık olunmayan bir özellik olduğunu belirtmektedir.

9 numaralı açmada aletli test sonuçları ve yapılan kazılar sonucunda bu açmalarda Hellenistik Dönem mimarisine rastlanılamamış olsa da, Hellenistik Dönem tarihli çok sayıda çöp çukuru bulmuşlardır. Bu çukurlar Geç Kalkolitik tabakasını tahrip

etmişlerdir. Ele geçen buluntular arasında 9 numaralı açmada çöp çukurunun içinden, yaklaşık 1.5 m. derinlikten Parth üsluplu pişmiş toprak bir yağ kandili bulunmuştur (Stein 1994: 111 - 112, 130).

C ALANI :

Höyüğün batısında Fırat'a bakan yamaç kısmında yer alıp toplam 300 m²' lik bir alanı kaplamaktadır.

15 Numaralı Açma:

Güney bölümünde yer alan 15 numaralı açmada çalışmalar 10 x 10 m. boyutlarındaki çukurda sürdürülmüştür. Buradaki çalışmalar en üst tabaka olan Akhamenid / Hellenistik tabakalarında olduğu gibi en üstteki tabaka'nın alt tabakaların içine girmesi şeklindedir (Stein 1996: 87 – 90). Oylum Höyük' te olduğu gibi Hellenistik Dönem çukurları sayıca epey fazladır, ancak Oylum Höyük' ten farkı bu çukurlar ikinci kullanım evresi geçirmiş ve mezar olarak kullanılmışlardır (Stein 1995). Hellenistik büyük çukurlar Geç Kalkolitik tabakayı tahrip etmiştir. Çukurlar derin ve çapları büyük çukurlardır. Dönem çukurları hububat deposu şeklinde tasarlanmışlar ve iç yüzeyleri ile tabanları sıvanmıştır. Belirli bir zaman sonra farelerin istilasına uğrayan bu mezarlar, zaten ilk tasarım anında derin ve geniş yapılmış olduğundan, ya çöp çukuru ya da gömü yapılan mezarlar olarak ikinci bir kullanım aşaması geçirmişlerdir. İçlerinden yerel Anadolulu seramikler, figürin, taş eserler bulunmuştur (Stein 1995). Bu söz konusu çukurların hemen altında uzanan Akhamenid / Hellenistik tarihli yapının içine girerek, zaten kötü korunmuş olan kerpiç tuğlamanın binanın duvarlarını çok kötü biçimde tahrip etmiştir. Bu duvarlar görünüşte içinde ocağı olan, iç avlulu bir evin duvarlarını teşkil etmekteydi. Mimarının kötü korunma sebepleri sadece çukurlar değil o dönem ev halkının eskimiş binalarını yıkmaları ve çevre şartlarıyla da ilgilidir. Açmada ele geçmiş buluntular hemen her dönemden çok iyi tanıdığımız pişmemiş kilden kırk iki adet dokuma tezgahı ağırlıkları ve bazalttan bir öğütme taşı parçası bulunmuştur (Stein 1996: 87 – 88).

Hacı Nebi Tepe figürinleri tipik M. Ö . I. Binyıl figürinleri ile temsil edilmekte olup hepsi kalıpta şekillendirilmiş figürinlerdir. Figürinler C Alanından Hellenistik tabakalarından gelmektedir.

a) I. Binyıl figürinleri arasında en yaygın tasvir alanını teşkil eden “Pers kıyafetli ve elinde bir nesne tutan” kadın figürini burada da Hellenistik tabakaları tahrip eden çöp çukurundan bulunmuştur. Pişmiş topraktan yapılmış ve kalıpta biçimlendirilmiştir. Hafirine göre elinde bir çiçek tutmaktadır. Bu diğer örneklerde somun, tef gibi çeşitli nesneler olabilmektedir. Başındaki başlık Mısır etkilidir (Stein 1995).

b) İkinci ve en yaygın örneklerden biri de *Başından Şualar Çıkan* tanrısal nitelikli figürindir (Lev. XIa) arkası plaka şeklinde kalıba dökmek suretiyle tasvir edilmiş, geniş suratlı bir kadın figürinidir.

Stein’a göre (Stein 1996) Akhamenid / Hellenistik dönem bu tip kadın (tanrıça ?) figürinlerinde başlarında bir başlık ya da güneş ışınlarını temsil eden şualar, ilahi ışıklar ve halelerle tasvir edilmekteydiler. Bu figürin, iki kalıp yardımıyla yapılmıştır (ön ve arka yüz). Ön yüz eserin esas tasvir alanını oluşturmaktaydı, arka taraftaki pürüzler ve fazlalıklar kalıp yardımıyla düzeltilmiştir daha sonradan eserin pişirildiği anlaşılmaktadır. Eserin yalnızca 7,85 cm.’lik baş ve üst kısmı korunabilmiştir (Stein 1996: 87 —90).

c) Yaklaşık olarak M. Ö. 4. ve 3. Yüzyıllara tarihlendirilmiş açmayla aynı dönemi paylaşan başka bir eserde “Persli Asker” figürinidir (Lev. XIb). Bu figürinin tasviri Önyasya’nın diğer I. Binyıl merkezlerinden bilinmektedir. Persli bir süvarinin tasvir edildiği bu figürinin alt parçası kırık ve eksiktir. Tamamlaması yapılacak olursa desteksiz ayakta durabilecek nitelikte bir eser ortaya çıkacaktır.

Yüzü bir başlık ve sakalla sınırlandırılmıştır. Başında Friglilerin giydiğine benzer bir başlık taşımaktadır. Atı ile son derece şematik bir biçimlendiriliş tarzı vardır. Anatomik yapısı çok küçük ve özensiz yapılmıştır. Bu figürinler sık sık ya boyaya

daldırma ya da boyanın sıçratılması yöntemiyle renklendirilmiştir. “Atlı Persli” figürinleri Orta Doğu’da Akhamenid yayılım alanlarından iyi bilinmektedir. Anadolu’da da Atatürk Barajının suları altında kalan Lidar Höyük’te ele geçmiştir (Stein 1994: 111 – 112).

IV. 4. TİLBEŞ HÖYÜK

Höyük, Şanlıurfa’nın Birecik ilçesinin 22 km. kuzeyinde yer almaktadır. Birecik Barajı kapsamı içerisinde kalmaktadır. Fırat Nehrinin kıyısına yakın bir alanda yer alan büyük bir höyüktür (Fuensanta 1998: 228) .

Tilbeş Höyük yapısal bakımdan konik görünüşlü bir höyüktür. Günümüz kesin yüksekliği (en yüksek noktada) 37, 4 m.’dir, çapı 110 m.’dir. Stratigrafik birikintileri 14 m. yükseklikten sonra başlamaktadır. Höyük, Fırat Nehrinin sol bendine yakın bir yerde bulunup; nehirden (deniz seviyesinden) doğal yüksekliği 10 m.’dir. Tepeden ovaya bakılınca arazinin ziraata uygun, verimli topraklarla çevrili olduğu görülmektedir.

Heyetin yapmış olduğu jeoarkeolojik araştırmalar ortaya koymuştur ki; tepenin etrafındaki arazide yoğun mesozoik kireç taşları, tebeşir taşı – kum taşı ve fosilize olmuş toprak, globigeryns, globorotails ve algaslar bulunmuştur (Fuensanta 1998: 227 – 228).

1996’da ilk çalışmalar höyüğün topografisini çıkarmakla başlamıştır (Har. XV). Höyüğün en yüksek kesiminde yüzey araştırmaları yoğunlaştırılmıştır. Höyükte çalışmaları kolaylaştırmak için yüzey suni olarak beş bölüme ayrılmıştır. A (höyüğün doğusu), B (höyüğün kuzeyi), C (höyüğün tepesi), D (höyüğün doğusu), E (höyüğün güneyi).

Höyüğün özellikle batı yamacı çok diktir ve burada kazı çalışmalarını yapmak güç olmuştur. A bölümü çok sayıda Geç Kalkolitik ve Geç Bronz Çağı / Erken Orta Tunç Çağı buluntuları vermiştir. Bundan başka höyüğün bir başka bölümünde, E bölümünde, Erken Pers / Hellenistik buluntuları ele geçmiştir.

Höyüğün tepe kısmında yani C bölümünde Roma, Hellenistik ve Orta Çağa ait çanak çömlek parçaları toplanmıştır ancak bunların yoğunluğu Bronz Çağı parçaları kadar çok değildir.

Tepede yoğunlaştırılmış çalışma kadar “aşağı kasaba”da da yüzey araştırması yapılmıştır. Nehir civarında yapılan keşif gezisinde antik döneme ait olabileceği düşünülen nehir üzerinde yer alabilme ihtimali yüksek iskelenin taş ayaklarından biri nehir içinde hemen kıyı kesimde ele geçmiştir. Masif kireç taşından bir blok olan bu ayağın üzerinde simetrik 24 adet delik görülmektedir. İskele ayağına yakın bir yerde başka bir taş obje bulunmuştur, bunun ise çapa olarak kullanıldığı sanılmaktadır (Fuensanta 1996: 228 – 229).

Tilbeş kazıları ve araştırma projesi Türkiye’de *İspanyol Arkeoloji Araştırmaları* projesi çerçevesinde yürütülmekte ve Türkiyedeki İspanyol elçiliğinin katkılarıyla University of Alicante başta olmak üzere İspanyadaki University Parague, University Autonoma of Madrid, Widener University’nin katkılarıyla başkanlığını Jesús Gil Fuensanta ve Urfa Müze Müdürlüğünden Adnan Mısır yürütmektedir.

Tilbeş Höyükte en erken dönem tabakası IV. Binyıla tarihlendirilmiştir. Höyük üzerinde tespit edilen tabakalar sırasıyla şöyledir:

Geç Kalkolitik Çağı
(en erken) Erken Bronz Çağı (en geç) Erken Bronz Çağı
Erken Bronz Çağından Orta Bronz Çağına Geçiş – Orta Bronz Çağı
Pers / Hellenistik

(Algaze 1994: 1 – 96 ve 1996: 33 – 52).

Tilbeş Höyüğü'nün tabakalaşması Fırat Nehrinin kenarındaki diğer höyüklerle özellikle, Hacı Nebi'deki tabakalaşmaya benzemektedir (Fuensanta 1998: 228). Tilbeş Höyük'te herhangi bir Ubaid yerleşim katı bulunamamış olsa da bu döneme ait seramik parçası bulunmuştur (Fuensanta 1998: 236 – 237). Burada Hacı Nebi'de eksik olan Geç Uruk buluntuları bir hayli fazladır, höyükte başlıca en iyi örnekler çok az bilinen En Erken Bronz Çağı ve Kurban V kültür tabakalarıdır (Fuensanta 1998: 228).

Bölgesel Kalkolitik Dönem uzun ve farklı bir silsileye sahiptir; zengin buluntu grubuna sahip olmayan en erken tabaka, *ön etkileşim* (içsel bölgelerle etkileşim göstermiş olabilen) ve üçüncü tabaka “ Uruk Etkileşim ” katıdır (Fuensanta 1998: 236 – 237).

Ön etkileşim Geç Kalkolitik tabakalarının yanı sıra Geç Kalkolitik - Uruk etkileşimini işaret eden objeler ele geçmiştir. Bu kalıntılar Geç Uruk çağına açılan bir pencere olmuştur.

Tilbeş Höyük IV. Binyıl buluntularının pek çoğunun aynı bölge içindeki merkezlerden (Samsat / Lidar, Karkamış arasındaki höyüklerde) tanınmaktadır (Fuensanta 1998: 236 – 237).

Höyükte aynı zamanda geç Erken Tunç Çağı tabakaları mevcuttur. Tilbeş Höyük'te Erken Bronz Çağı çok önemli bir dönemi teşkil etmektedir. En erken Erken Bronz Çağı - bu özelliği Fırat Nehrinin akım alanı içinde bulunan Karkamış'ta - Birecik Bölgesinde çok nadir olarak karşılaşılmaktadır. Hayli fazlaca miktarda buluntu Hassek Höyük Erken Bronz I ve Kurban V seramik gruplarıyla benzemektedir (Algaze 1994: 1 - 14). Burada Erken Bronz Çağına geçiş tabakaları birbirini takip etmiştir.

Höyüğün Akhamenid / Hellenistik tabakaları önem taşımaktadır. Ancak Akhamenid / Hellenistik tabakalarına geçiş Geç Bronz ve Demir Çağları olmaksızın gerçekleşmiştir. Nehrin varlığı potansiyel nehir ulaşımının ve ticaretinin sürekliliği kesintisiz ve ardışık bir kültür tabakasının oluşmasını sağlamıştır (Fuensanta 1998: 228).

A – 2a Basamaklı Açması

Doğu yamaçta bulunan A alanındaki bu açma A – 1 açmasına çok benzemektedir. A – 2a 1.40 x 2 m. Boyutlarındadır. 14 m²'den fazla bir alanda uzanmakta olup 24 tabaka bir sıra halinde birbirini takip etmektedir.

E – 4 Açması:

Pers / Hellenistik ve Roma dönemlerinin kronolojik sıralanışı höyüğün bu bölümünde daha rahat izlenebilmektedir. E – 4 açması 3 x 10 m. boyutlarında ve stratigrafik derinliği 3,89 m. dir. Bu açma A-4a ve A-4b olarak ikiye ayrılmış olup sadece üstteki A-4a kazılmıştır (Fuensanta 1998: 234 – 235). E – 4:0 açmasında güney ve güneybatı yönleri boyunca uzanan taş temelli bir duvar bulunmuştur, bulunan birkaç koyu kahverengi astarlı seramik parçaları ile küçük buluntu grubu bu tabakaların Akhamenid / Hellenistik Dönem olduğunu ortaya koymuştur (Fuensanta 1998: 235).

IV. 4. 1. MEZARLAR

E – 4a Tabakası:

Güney bölümde 371.80 m.'de T6 / 1 olarak isimlendirilmiş geçişsiz bir gömü bulunmuştur. Geç döneme ait bir gömünün tarihlendirilmesi bu mezarda bulunmuş olan bir demir bilezik sayesinde yapılmıştır. Burada çapı 20 – 25 cm. kadar olan

yoğun küllü bir alana rastlanmıştır; bu alanın taş temelli ve tuğlalı olup yıkılmış duvarla aynı dönemi paylaştığı düşünülmektedir. Bu duvarın temelleri 372.16 metrede in-situ durumunda bir Orta Bronz seramik deposuna ait bölümün içine girmiştir. Bu alanda seramik buluntu grubuna sıkça rastlanmamış olsa da depo olarak kullanıldığı sanılan bölümde epey parça mevcuttur. Buranın bağlantısı doğu alanında 4. metrede bir çocuğa ait olan gömü ile alakalıdır. T6/2 olarak adlandırılan bu gömü pek de iyi korunmamıştır. İlk bakışta sanki birkaç parçadan meydana geliyormuş gibi bir izlenim uyandırmaktadır. Çevresindeki taşlar yıkılmak suretiyle mezarın bir kısmı kapatılmış hatta mezarın dağılmasına neden olmuştur E – 4a:3 alanında bulunan M. Ö. 4. Yüzyıl sonlarına tarihlenen kapların karın bölgesinde bir genişleme olduğu görülmüştür ve çok sayıda seramiğin omuz kısmına yakın yerde, ayrıca bulunan kırık seramik parçalarının omuz kısımlarında, mühür baskısı görülmektedir (Fuensanta 1998: 235 - 236).

Tilbeş Höyük E - 4a:3 alanında bulunmuş olan ve höyüğe ait tek figürin örneği olan eser pişmiş topraktan arkası düz bir plakanın üzerine kabartma olarak tasvir edilmiş “Anahita” figürininin bir parçasıdır. Anahita, Pers dini inanışlarında su ve bereket tanrıçasıdır. Bu tanrıça ilerleyen dönemlerde Sasani dininde de karşımıza çıkmaktadır (Lev. Xlc) (Fuensanta 1998: 235 – 237).

IV. 5. KARKAMIŞ / CERABLUS

Karkamış / Cerablus, Gaziantep ilinin Nizip İlçesi sınırları içerisinde. Kale höyüğü “Kal’at” bir boyunla ikiye ayrılmıştır (Har. VII). Biri güneydoğuda ve diğeri kuzeybatıda olmak üzere iki tepeli uzun bir höyüktür. İlk defa 1876’da, George Smith’in bir dizi heykeltraşlık eseri bulması ile dikkatleri çekmiştir. 1878 – 1881’de, Kale Höyük’te, P. Henderson tarafından sondaj yapılmıştır. Kazılar, 1911’de D.G. Hogarth, 1914 ve 1920’de ise C. Leonard Woolley başkanlığında yürütülmüştür .

Bağdat Demiryolu'nun yapımı, demiryolu güzergâhı üzerindeki ören ve mezarlıkların tahrip ve talan edilmesine yol açmıştır. Britanya Müzesi Araştırma Heyetinin, demiryolunun yapım dönemine rastlayan Karkamış'taki 1911 – 1914 kazıları sırasında C. Leonard Woolley ve ekibi, talan edilen mezarlardan gelen nesnelerin bir kısmını köylülerden satın almayı ve mezar eşyaları ile geldikleri mezarlar hakkında bilgi sahibi olmayı başarabilmişlerdir.

Karkamış'ta bulunan en eski kalıntılar Neolitik Çağ'a aittir. Kalkolitik tabakalarını M. Ö. 3. Bin Uruk – Cemdet Nasr Dönemi seramiklerinin bulunduğu tabakalar takip eder. Bronz Çağlarının sırasıyla birbirini izlediği höyük'te en geç tabaka Geç Hitit Şehir Devletine ait yapıların bulunduğu tabakalar ve Erken Demir Çağı mezarlarının oluşturduğu tabakalardır.

Karkamışla ilgili ilk yazılı belgeler, Aplahanda adlı bir kraldan söz eden Mari mektupları'dır (M. Ö. y. 1700). O sıralarda bir ticaret merkezi olan kentin, Anadolu'dan sağlanan kerestenin Fırat Irmağı'nın aşağı kesimlerine nakledilmesinde önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır. Daha sonra Hitit Kralı Şuppiluliuma (M. Ö. y. 1380 – 46) oğlunu kentin kralı yapmış ve Karkamış'ı da Assur , Mitanni ve Mısır'a karşı tampon bir devlet olarak kullanmıştır. Hitit İmparatorluğunun çökmesi üzerine Karkamış'ın Deniz Halkları'nca istila edildiği sanılmaktadır. (Kinal 1958: 69 – 77).

Demir Çağı buluntuları veren mezarlardan gelen pişmiş toprak insan ve hayvan biçimli figürinler, aynı ekip tarafından Deve Hüyük mezarlarında yapılan kazı çalışmalarının sonunda bulunan pişmiş topraklarla yaptıkları kıyaslamalar sonucunda bu figürinleri Erken Demir Çağına tarihlenmişlerdir (Deve Hüyük I).

“İnsan Biçimli Figürinler” “Kadın Figürinleri”nden oluşmaktadır. Figürinler şematize edilmişlerdir. Çıplak ve ayakta durmaktadırlar, elleriyle göğüslerini yukarı kaldırmışlardır. Elle biçimlendirilmişlerdir, ayrıntılar küçük kil toprakları ve şeritlerinin figürin üzerine yapıştırılması suretiyle verilmiştir.

“Hayvan Biçimli Figürinler” “At Figürinleri” nden oluşmaktadır. Figürinler Oylum Höyük, Til Barsib, Tell Halaf’tan tanıdığımız figürinlere çok benzerlik göstermektedir. Şematik olarak yapılmış olan atların gövdeleri üzerinde koşum takımları açıkça gösterilmiştir. Elle biçimlendirilmiş olan figürinler de ayrıntılar “Kadın Figürinleri”nde olduğu gibi küçük kil topakları ve dilcikler yardımıyla gösterilmiştir¹ (Lev. XXIIc) (Woolley & Barnett 1952: 200 – 212).

¹Bkz. (Woolley 1939: 11 ve lev. XVIII)

SONUÇ

Her kazı sezonu sonunda gün ışığına çıkarılan yeni buluntular, kültürlerin ve bu kültürlerde yaşam bulmuş olan sanatların gelişim aşamalarını tanımamızda ve onları daha iyi yorumlayabilmemizde bizlere yardımcı olmaktadır. Bu şekilde arkeoloji biliminin eksik parçaları ilerleyen zaman zarfında, bilimsel kazaların verilerinin ışığı altında yerlerine oturacaktır.

Bu yüksek lisans tezinin ana konusunu oluşturan “M.Ö. I. Binyıl Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Pişmiş Toprak Figürinleri” arkeoloji mozağının sadece bir parçasıdır. Bildiğimiz gibi figürin genellikle canlı varlıkları betimleyen, kolay taşınabilir nitelikte, üç boyutlu küçük sanat yapıtlarıdır. Taş, ahşap, pişmiş toprak, maden gibi her türlü malzemeden yapılabilirler.

Bu yüksek lisans tezinin ana başlığı altında incelenmiş olan pişmiş toprak figürinler ilk etapta, temel olarak “Kadın ve Erkek Biçimli Figürinler” olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Daha erken çağlarda çokça gördüğümüz (örn. Çatalhöyük ve Hacılarda) ve sevilerek kullanılmış olan “Kadın Figürinleri”nin üretimi Demir Çağlarına kadar sürmüş ve Demir Çağları boyunca da üretimleri devam etmiştir. Bu dönemde “Erkek Biçimli Figürinler”in sayısında da belirgin bir artış olmuştur. Zamanın ilerlemesi ve buna bağlı olarak da insanoğlunun doğayı kontrolü altına alma girişimlerinin neticesi olarak geliştirdikleri teknolojiden fayda sağlamaları ile önceki dönemlerin tarıma dayalı toplayıcı – avcı toplumları bu kimliklerinden sıyrılmışlardır. Tarımsal ekonominin yanı sıra çeşitli meslek türlerinin ve zanaatın gelişmesiyle kadın egemenliğinin ağırlığını hissettirdiği toplumdan daha erkek egemen bir toplum anlayışa doğru kayma olmuştur. Doğal olarak bu zaman zarfında, erkek figürinlerinin sayısında bir artış olduğu gibi daha nitelikli bir biçimde üretilmeye başlandığı da görülmektedir.

Aynı dönem içinde, erkek figürinlerine göre daha yoğun bir şekilde üretilen kadın figürinlerinin hemen hepsi cepheden ve ayakta durur halde betimlenmiştir. Aynı

duruş biçiminde olan daha erken dönemlere ait figürinler Eski Önasya'nın pek çok merkezinden bilinmektedir (örn. Ras Shamra / Ugarit, Kamid el – Loz (Kat. LXIV), Hacılar) . Bu temel duruş biçimi dönemler boyunca, birkaç ufak detay dışında, değişmeden kullanılmıştır. Ayakta durmakta olan kadın figürinleri hem çıplak hem de giyinik olmak üzere iki ayrı biçimde tasvir edilmişlerdir.

Çıplak olarak betimlenmiş figürinlerde genel duruş biçimleri her iki elleriyle göğüslerini alttan kavrayarak yukarı doğru kaldırmalarıdır (Lev. II a- b, XV a – d, XVI b – c, XVII g – h, XXd, XXVI, XXVII a – d, XXVIII a – c, XLVIII a – b,e). Neolitik Dönemden¹ beri görmeye alıştığımız bu duruş biçiminin yanı sıra her iki elini vücuduna paralel bir şekilde yanlardan sarkıtmış veya bir eli göğsünü kavramışken öbür eli yandan sarkıtılmış halde verilmiş (Lev. XXVIIId) veya ellerini çıplak karın bölgesi üzerinde birleştirmiş olarak betimlenmiş figürinler biçimlendirilmiştir. Ancak bu tezin dönemini teşkil eden M. Ö. I. Binyıl figürinlerinden anlaşıldığı gibi M. Ö. I. Binyılda Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde duruş biçimi olarak en çok iki eliyle göğüslerini kavramış (Lev. II a – b, XV a – d, XVI b – c, XVII g – h, XXd, XXVII a – d, XXVIII a – c, XLVIII a – b,e) ya da saygı jestiyle ellerini birbirine kenetlemiş (Lev. XXXVIII) olan çıplak kadın figürinleri rağbet görmüştür. M. Ö. I. Binyıl temel duruş biçimlerinin dışında yukarıda sıralandırılmış olan diğer duruş biçimleri daha çok Geç Tunç Çağında Suriye'de Tell Rifaat'ta, Meskeneh Emar'da, Ras Shamra / Ugarit'te ve Kamid El – Loz'da; Anadolu'nun güney ucunda Tell Açana / Alalakh'ta, Tell Cudeyde'de karşımıza çıkmaktadır.

“Göğüslerini Kavramış ve Yukarı Kaldırmış Kadın Figürinleri” ile “Saygı Jestisiyle Ellerini Birleştirmiş Kadın Figürinleri” M. Ö. I. Binyılda da, Tunç Çağları boyunca gördüğü ilgiden bir şey kaybetmeden üretilmeye ve kullanılmaya devam etmiştir. Bu dönemden figürinlerin yapım tekniklerinde ağırlığı kalıpta biçimlendirme tekniği oluşturduğu için aynı eserden seri bir şekilde çok sayıda imal etmek mümkün

¹Bkz. (Kulaçoğlu 1992)

olmuştur yani daha kısa zamanda daha çok figürin elde etmişlerdir.

“Kadın Figürinleri” ana başlığı altında incelenen ve üslup özellikleri *M. Ö. I. Binyıl Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu Pişmiş Toprak Figürinlerinin Tipolojisi* bölümünde, II.1.1.1.a ve II.1.1.1.b maddelerinde anlatılmış olan “Kadın Figürinleri”nin temel özellikleri üzerlerine hiçbir giysi giymemiş olmaları, cepheden ve ayakta gösterilmiş olmalarıdır. Duruş biçimleri göğüslerini alttan kavramaları veya ellerini çıplak karın üzerinde kenetlemeleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Bu iki gruba ait figürinlerin bir kısmı tamamıyla çıplak yani üzerlerinde hiçbir şey taşımamaktayken, bir kısmı da, çıplak olarak betimlenmiş olan vücutlarında bazı ziynet eşyaları taşımaktadırlar (Lev. XVb, XVI b – c, XVIIh, XXVI e – g, XXVIId, XLVIII a – b, e).

Araştırmacılarca (Woolley 1955: 207, Dangin & Dunand 1936: 80-83, Moorey 1980: 103, Oppenheim 1955: 14, Badre 1980: 380-387, Bossert 1951: 36, Black & Green 1998: 144, Langdon 1919: 531 – 556¹, Barrelet 1968 ve Emre 1971²) genel eğilim olarak “Çıplak Kadın” tasvirleri *tanrıça* olarak sıfatlandırılır. Tüm bu araştırmacıları ortak bir payda altında birleştiren esas; figürinlerdeki çıplaklıktır. “Çıplak Kadın” tasvirleri sadece figürinlerde görülebilecek bir özellik değildir. Mühürler üzerinde yer alan tasvirlerde de “Çıplak Kadın” betimlemeleri sıkça kullanılmıştır. Dominique Collon (Collon 1990) mühürler üzerindeki “Çıplak Kadın” tasvirlerini *Tanrıça İştâr* olarak görmek istemektedir. Ayrıca Felix Blocher (Blocher 1992), mühürler üzerinde *İştâr*’ın direkt tasvir edilmediği sahnelerde çıplak olarak tasvir edilmiş kadınların *İştâr*’ı temsil ettiğini (Lev. XCI) ifade etmektedir (Blocher 1992: 117, 131). Armağan Erkanal’da mühürler üzerindeki “Çıplak Kadın” tasvirleri için *tanrıça* tanımlamasında bulunmuştur³.

¹ Cf. S. Langdon *tanrıçaların* karakteristik özelliği olarak çıplak halde ayakta durmak olduğunu ifade eder (*J. R. A. S.*, “Gesture in Sumerian and Babylonian Prayer” 1919, XV: 531 – 556)

² Kaniş Karum’un II. Katın’da ele geçirilmiş, kurşundan yapılmış olan “Göğüslerini Altın Kavramış” kadın figürinlerini “İştâr olarak yorumlamaktadır (Lev. LVI b) (Emre 1971)

³ Bkz. Armağan Erkanal (Erkanal 1993) *Anadolu’da Bulunan Kuzey Suriye Kökenli 2B Üsluplu Mühürler* üzerinde görülen çıplak kadın tasvirlerinin *tanrıça* olduğunu ifade ediyor (Erkanal 1993: 29)

Yukarıda adını saydığımız araştırmacıların görüşlerinin yanı sıra “Çıplak Kadın” tasvirlerinin kesin olarak tanrıça kavramına bağlanması özellikle de kadın vücudunun çıplak olarak tasvir edilmesi onun doğurganlığının dolayısıyla da üretkenliğinin simgelenmesi açısından önemlidir. Bu bağlamda bu figürinlerin *Tanrıça İştâr*’ı temsil ediyor olması olasıdır. Ancak göz ardı edilmemesi gereken bir konu var ki, eğer mitolojiler hatırlanacak olursa “Gılgamış ve Enkidu” mitosunda geçen bir pasajda bahsi geçmekte olan bu dönemde tanrıçalara ve tanrılara adanmış tapınaklarda çalışan ve yaptıkları işleri tanrı / tanrıça adına kutsal olduğu ifade edilen *tapınak fahişeleri*¹ olması da mümkün olabilir zira Woolley, Geç Tunç Çağı’na ait Tell Açana / Alalakh’ta tapınaktan gelmekte olan pişmiş toprak “Çıplak Kadın” figürinlerine getirmiş olduğu yorumda bunların “kendini tapınağa adanmış kadınlar (rahibeler) olduğunu iddia etmektedir (Woolley 1955: 245 – 250). Bu noktada iki ayrı düşünce oluşmaktadır bu eserlerin tapınaklardan gelmesi ayrıca göğüslerini yukarı kaldırarak onları karşı tarafa sunuyormuş gibi bir pozda olması ve de elleri arasındaki yuvarlak nesnelerin ekmek somunu olduğu kabul edilirse bu figürinlerin *tanrıça* figürinleri oldukları ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ancak bu yuvarlak nesnelerin tef gibi bir çalgı aleti olduğu ihtimali göz önüne alınırsa Woolley’in (Woolley 1955) Tell Açana’da bulunmuş olan figürinleri nitelediği gibi *kendini tapınağa adanmış kadınları* temsil ediyor olmaları daha olası gibi gözükmektedir.

Çıplak ve ellerini karın üzerinde birbirine kenetlemiş olan ve bunun saygıya dayalı bir jest olduğu düşünülen figürinlerin (Black & Green 1998, Reade 1996: 60 - 61) bu pozu Mezopotamya’da en eski devirlerden beri bilinmektedir. Black ve Green (Black & Green 1998) ellerini karın üzerinde kenetlemiş ve başında şapkası olan kadın figürinleri için *Tanrıça İştâr* tanımlamasını kullanmaktadırlar. Collon’da (Collon 1990), aynı duruş biçimi ile mühürler üzerinde tasvir edilmiş kadın figürlerinin tanrıça İştâr’ı sembolize ettiğini söyler. Lev. XLIV.’de İsin-Larsa dönemine tarihli bir silindir mühür üzerinde görüldüğü gibi *tanrıça*’nın hem giyinik halde simgeleri ile hem de çıplak halde ellerini birbirine kavuştururken aynı mühür

¹Eski çağda özellikle İştâr, Kybele gibi aşk tanrıçalarına adanan tapınaklarda, tanrıçaya hizmet yolunda, kendini tapınağa adanmış kadınlardır (Hooke 1995: 52) ve (Sandars 1960)

üzerinde yan yana tasvir edildiği görülmektedir (Collon 1990: 30 – 32). Tez kapsamında ele alınmış olan bu tip figürinler Hama'da IV numaralı binanın tabanında bulunmuştur (Lev. XXXVII a - b). Mezopotamyalı örneklerinden Geç Babil Dönemi figürinlerinden de tanıdığımız bu duruş biçiminde *tanrıça* olarak nitelendirilen “Çıplak Kadın”, ellerini her zaman ki, görmeye alıştığımız biçimde yani birbirine kenetlemiş halde, kimi zaman bir tabure gibi yüksek bir şeyin üzerinde dururken kimi zaman da doğrudan doğruya zemine basarken gösterilmiştir (Lev. LI). Ne yazık ki, Hama'da bulunmuş olan, bu duruş biçimine sahip figürinlerin yarısı kırık olduğu için nereye bastıkları anlaşılamamıştır, Badre (Badre 1980) bu figürinlerin tanrıçaları temsil ettiğini düşünmektedir. Bu duruş biçiminin yukarıda adını saydığımız araştırmacılar tarafından belirtildiği gibi, mutlak saygıyı ifade ettiği düşünülürse (Collon 1990, Badre 1980 , Black & Green 1998) bu durumda çıplaklığı referans alarak bu duruş biçimini ve tanrıça olarak sıfatlandırılan figürinleri ayrı ayrı değerlendirdiğimizde bu figürinlerin *tanrıça* olma olasılığı yüksek gibi görünmektedir. Ancak şu da var ki, bu “Kadın Figürinleri”nin tamamen çıplak olmaları bu figürinlerin kesinlikle neyi temsil ettikleri hususuna açıklık getirmemektedir. Salt çıplaklık dışında onu *tanrıça* olarak nitelerken bu görüşü destekleyecek başka bir dayanak yoktur.

Batı Anadolu'da Assos (Behramkale), Smyrna (Eski İzmir) ve Erythrai (Ildırı)'da, Kıbrıs'ta Palaepaphos – Skales'te (Lev. LXXVIII), Aija Irini'de (Lev. LVa-b) ve Samos (Sisam) Adası'nda (Lev. LXXXIb-d) gün ışığına çıkarılmış M. Ö. I. Binyıl “Göğüslerini Alttan Kavramış Çıplak Kadın Figürinleri” Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu'lu çağdaşlarıyla, aralarında büyük farklar olmaksızın, tasvir özellikleri ve yapım teknikleri yönünden benzerlik gösterirler. Ancak Batılı figürinlerin biçimlendirilişlerinde vücut oranlarına biraz daha dikkat edildiği görülmektedir. “Ziynetli Çıplak Kadın ve Ziynetsiz Çıplak Kadın Figürinleri” aynı dönem içerisinde üretilmeye devam etmişlerdir (Lev. LXXIIIb-d, LXXIVa, LVa-b ve c-l, LVla-d, LVIIb). Bu dönem içinde “ Göğüslerini Alttan Kavramış Çıplak Kadın Figürinleri ” kadar “ Ellerini İki Yandan Sarkıtmış Çıplak

Kadın Figürinleri”ne de o oranda rağbet olmuştur. Bu tip figürinler Batı Anadolu’da Ephesos’ta (Lev. LXXIVa), Kıbrıs’ta Kythrea – Temenos’ta (Lev. LXIIIc-d) ve de Samos (Sisam) Adası’nda (Lev. LXXXIa) ele geçirilmiştir. Batı Anadolu Hellenistik Çağında ve Kıbrıs’ta Cypro Arkaik II Döneminde figürin yapımında seçilen malzemedede de çeşitlilik artmış ve madenden yapılan figürinlerinlerde artış olmuştur.

Bu yüksek lisans tezi kapsamı içinde "Çıplak ve Ayakta Duran Kadın Figürinleri" ana başlığı altında incelenen "Ziynetli Kadın Figürinleri" yukarıdaki paragraflarda anlatılan "Ziynetsiz Kadın Figürinleri"yle duruş biçimleri ve çıplaklıkları açısından aynı ortak özelliklere sahiptirler. Ancak bu ikinci grup "Kadın Figürinleri"ni diğerlerinden ayıran çok önemli bir özellik vardır; bu da, çıplak olarak tasvir edilmiş vücutlarında çok çeşitli ziynet eşyaları taşıyor olmalarıdır (Lev. XVb, XVI b – c, XVIIh, XXVI e – g, XXVIIId, XLVIII a – b, e). Bu tipteki kadın figürinleri için ileri sürülen *tanrıça* tanımlaması figürinlerin ziynet eşyaları sayesinde bir anlam kazanmakta ve ben de bu noktada araştırmacıların *tanrıça* görüşlerine katılmaktayım. Çünkü bu kadın figürinlerinin üzerlerindeki ziynet eşyaları onların tanrıçaları temsil eden figürinler olabilecekleri fikrini uyandırmaktadır. Bilindiği gibi kökeni Sümer mitoslarına kadar geriye giden "İştâr'ın Yeraltı Dünyasına İnişi" başlıklı mitosun Babilonya örneğinde (daha erken versiyonu olan Sümer versiyonu "Dumuzi ile İnanna") anlatıldığı üzere (Hooke 1995: 21 ve 40) *Tanrıça İştâr yeraltı dünyasının*, yedi kapısından geçerken her bir kapının önüne geldiğinde "Kapıcı Neti"ye, kendine güç veren takılarının bir parçasını çıkarıp vermek zorundaydı¹. Bu mitos ve ziynet eşyaları bu tipteki "Kadın Figürinleri"nin *tanrıçayla* olan bağlantısını destekler gibidir.

Ele aldığımız "Kadın Figürinleri" tapınaklarda, evlerin tabanlarında, mezarlarda ve çöp çukurlarında bulunmuştur. Mimari tabakalarda bulunmuş olan figürinler, Kuzey Suriye’de Tell Halaf (Lev. XVIII – XIX – XX - XXI), Meskenah / Emar (Lev. XVI a, d – g), Khan Sheikhaun (Lev. XXVII a – c), Hama (Lev. XVIb,

¹ Bkz. Bu mitos hakkında daha ayrıntılı bilgi için (Hooke 1958 ve 1995, Witzel 1935, Kramer 1956)

XXXVII a- b), Neirab (Lev. XLVIIIa), Halep (Lev. XLVII b), Tell Qasis (Lev. XLVIIIe), Ebla (Lev. XXVIII d), El Medeiye (Lev. XXIX a – b), Umm el -- Marra (Lev. XII); Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Oylum Höyük (Lev. Ic, III, IV, VI, VIII, IXa – b), Hacı Nebi Tepe (Lev. XIb), Tell Açana / Alalakh (Lev. XXVIIIa)'da ele geçmiştir. Mimari tabakalarda evlerin içinde ele geçirilmiş olan figürinleri Woolley (Woolley 1955) ve Özgüç (Özgüç 1943) evlerin korunmasına yönelik apotropeik karaktere sahip olarak dinsel duygularla evlerde saklanan birer obje olabileceklerini ileri sürerler. Ben de, Woolley'in ve Özgüç'ün bu görüşlerine katılmaktayım. Bu tip inanışların günümüzdeki uzantısı olarak Hz. İsa, Meryem ikonları ya da haç işaretlerini örnek görmekteyiz.

Mezarlarda bulunmuş figürinler Kuzey Suriye'de Til Barsib (Lev. XIII – XIV – XV), Deve Hüyük (Lev. XVII); Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Karkamış (Lev. XXIIc) ile Tell Açana / Alalakh (XXVIIb)'da ele geçmiştir. Bu figürinlerin niteliği hakkında arkeologlar tarafından çeşitli yorumlar yapılmaktadır: Örneğin, Woolley (Woolley 1955), Deve Hüyük, Yunus Mezarlığı ve Tell Açana / Alalakh gömülerinden yola çıkarak antropomorfik figürinlerin küçük çocuklara son yolculuklarında refakat etmesi için hemen urnelerin yanına bırakıldığı görüşü üzerinde durmakta ve kız çocukları için kadın biçimli, erkek çocukları için de kilden at sırtında binici veya binicisiz at figürinlerinin gömü hediyesi olarak mezarlara bırakılmış olabileceklerini ifade etmektedir. Çocuklara ait gömülerde izlenen bu özellik yetişkinlerin mezarları için söz konusu değildir. Woolley; Karkamış, Deve Hüyük ve Tell Açana / Alalakh'ta gördüğümüz çocuk mezarlarına bırakılmış bu eserlerin çocukların yaşarken oynadıkları oyuncaklar olduğunu düşünmektedir (Woolley 1955: 245 – 250). Belki de onu böyle düşünmeye iten şey mezarlardan gelen figürinlerin yapım tekniğinin son derece doğalcı olmasıdır. Henry May (May 1935: 28) figürinlerin koruyucu bir rol oynadığını ve cenazeye olan saygınlığı ifade ettiğini belirtir. Figürinlerin buluntu durumuna gelince, tüm halde ya da kırık olarak ele geçmişlerdir. Ghirsman ailenin bir ferdi öldüğü zaman figürinlerin kasten kırılmış olabileceklerini öne sürmektedir. Bu görüş doğrultusunda Black & Green'in (Black & Green 1998), bazı figürinlerin antik çağda gömü sırasında kırıldığı hipotezini doğrulayabilir. Tell Açana / Alalakh Geç Tunç Çağı tarihli figürinler mezarların

yanısıra tapınaklarda da ele geçmiştir (Lev. XXVII a – c). Yalnızca kadını simgeleyen bu eserler, tapınağa kendini adanmış kadın figürinleri olabileceği gibi, tanrıçaları temsilen tapınağa olan saygının bir ifadesi olarak buraya bırakılmış olabilirler. Bu figürinleri yaparak buraya bırakanlar tapınağa bağışta bulunanlar veya tapınakta çalışanlar olabilir. Bütün bunlar onların dinsel dünyalarının dışı vurumudur. Nitekim Garstang (Garstang 1966) da, kadın figürinleri için tanrıça terimini kullanmaktadır.

Tilbeş Höyük (Lev. XIc) ve Al – Hawa'da ise (Ball, Trucker & Wilkonson 1989: 18) figürinler çöp çukurundan gün ışığına çıkarılmıştır. Barrelet (Barrelet 1980) üretim sırasında kırılan veya başka nedenlerden dolayı kullanılmayan figürin parçalarının belirli yerlerde toplandığını belirtmektedir. Ancak Tilbeş Höyük'te bulunmuş olan tek figürin Hellenistik Döneme ait bir çukurda ele geçmiştir.

Bir çoğu M. Ö. 7 - 5. Yüzyıllar arasına, Pers Dönemine, tarihlendirilen ayakta durur halde elleri arasında bir nesne tutarken idealize edilmiş olarak görmeye alıştığımız "Giyinik Kadın Figürinleri"nin hepsi ayakta durmakta ve elleri arasında yuvarlağa yakın nesneler tutmaktadırlar. Hama'da bulunmuş olan tek bir örnek giyinik ve ayakta durmakta ancak figürin iki eliyle göğüslerini kavrayarak yukarı kaldırmaktadır.

Figürinlerin ellerinin arasında tutmakta oldukları yuvarlak nesneler için Danguin & Dunand (Danguin & Dunand 1936), Lubsen & Crouwel (Lubsen & Crouwel 1989) ve Tubb (Tubb 1998) bunların tef olduğunu, Ghirshman (Ghirshman 1962) ve Kilmer (Kilmer 1977) ise ekmek somunu olduğunu ileri sürmektedir. Figürinler ellerinde yuvarlak nesnelerden daha farklı biçimlere sahip nesneleri de tutmaktadırlar özellikle Hacı Nebi Tepe ve Oylum Höyük'teki (Lev. Xa) figürin grubuna dahil olan bu figürinlerde gördüğümüz nesneler için Stein (Stein 1995) bunların çiçek buketi olduğunu düşünmektedir.

" Şua Başlı Helios / Mithras Figürinleri " (Lev. VIb, Xc, XIa, XXII a – b)

Suriye`de Tell Halaf ( Lev. XXXII a – b ) Güneydoğu Anadolu Oylum Höyük ( Lev. VIIb, Xc ) ve Hacı Nebi Tepe`de (Lev. XIa) ele geçmiştir. Hepsi kalıpta biçimlendirilmiş olan figürinlerin hiç biri tüm olarak bulunamamıştır ancak Hacı Nebi Tepe`de (Lev. XIa) bulunan ve belden yukarı kısmından anlaşılabildiği üzere sol kolunu yukarı kaldırmış ve sanki orada, elinde bir şeyi tutuyormuş gibi bir duruş biçimine sahiptir. Mezopotamya mitolojisinde güneş tanrısı olarak geçen *Utu* ' *Šamaš* 'ın Hellenistik dünyasıyla karşılaşması ve batılı tesirler almaya başlamasıyla kendine *Helios* adı altında Yunanistan ana karasında ve Rodos`ta geniş tapınım alanları bulmuştur. Aynı şekilde Yunan metinlerinde *Mitras* olarak geçen doğulu bir tanrı olan *Mitra*, Zerdüş dini öncesinde İran`ın güneş, adalet, anlaşma ve savaş tanrısıdır. Gündüzle ilişkisi bakımından güneşle bağlantılı özellikler de taşımaktadır. Bu tanrı Perslerin Büyük İskender`e yenilmesinden sonra ( M. Ö. 330 ) bütün Yunan dünyasına yayılmıştır. Güneş ve ışıkla olan bağlantısı sonucu Yunan tanrısı *Helios* ile ilişkilendirilir genellikle bereket getiren suların tanrıçası *Anahita*`nın kocası sayılırdı.

Şua başlı *Helios* / *Mitras* tasvirlerine Susa`da ( Lev. XXX - XXXI ), Tâli Bâkûn`de (Lev. LI, LIII), Adıyaman`da Nemrud Dağın`da (Lev. XXXIII - XXXIV, XXXVI) kaya kabartmaları üzerinde de rastlamaktayız. Kaya kabartmalarındaki *Helios* / *Mitras* tasvirinin duruş biçimi pişmiş toprak figürinlerinininkinden tamamiyle farklıdır. Kabartmalarda sadece *Helios*`un kendisi işlenmiş olabildiği gibi ( Lev. XXX - XXXI ) pek çok kere de *Mithra*`yı Persli kıyafetler içindeki kralla ya da bir komutanla el sıkışırken görmekteyiz. Kaya kabartmalarında *Helios* / *Mitras* karakterinin savaşçı ve anlaşma yönü daha fazla ön plana çıkarılmak istenmiştir. Zaten erkeklere yönelik bir inanış olan Mitra kültü için kaya kabartmalarındaki tasvir anlayışı doğal bir mizansene sahiptir. Bu noktada bu tez kapsamında II. 1. 2.1.a ve II.1.2.1.b. maddelerinde incelenmiş olan " Atlı ve Atsız Süvari Figürinleri " nin (Lev. VII, VIII, XII b – c, XIII a - b, XVII b - e, h - i, XVIII, XIX, XXVIII, XXIX a - b, XXXII, XLVII a - b) *Mitra* kültüyle bağlantılı olabileceğini düşünmekteyim. Persli kıyafetler içinde betimlenmiş olan süvarilerin M. Ö. I. Binyılda yaşadıkları toplum içinde sahip oldukları meslekten ötürü ayrıcalıklı bir statüye sahip oldukları bellidir.

Kuzey Suriye’de Karkamış Yunus Mezarlığı, Tell Halaf, Deve Hüyük I; Güneydoğu Anadolu’da Oylum Höyük ve Hacı Nebi Tepe’de bulunmuş olan "Süvari Figürinleri" yapı katlarında evlerden ya da mezarlardan gelmektedir. Orjinal Pers inanışlarında Mitra için tapınak yapmamışlar ve yapanlara da deli gözüyle bakmışlardır. Fakat bu inanış daha batıya doğru yayılmaya başladıkça dinsel törenlerde de farklılaşma olduğu görülmüştür örneğin Filistin ve İsrail’in kıyı şeridinde, Babil ve Kıbrıs (Kourion)’ta önemli sayıda diğer figürin örnekleri ile birlikte “Süvari Figürinleri”nin farklı örnekleri bulunmuştur. Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu’da bulunmuş olan “Süvari / Binici Figürinleri” ile Kıbrıs ve Samos (Sisam) Adası’nda bulunmuş olanların benzer yönleri şunlardır: Süvarilerin duruş biçimi olarak ellerini, atlarının yelelerine uzatarak orada tutmaları; yapım tekniği olarak elde yapılmaları; şekillendirilmeleri *atlarıyla bütün halde ve ya ayrı olarak şekillendirilmiş* olmalarıdır; farklılıklar ise figürinlere detaylarını vermede Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu’da gün ışığına çıkarılmış eserlerde sıkça karşımıza çıkan Woolley’in “Snow-man” tekniği olarak adlandırdığı kil topakçıklar ve şeritlerin uygulanmayarak , sadece boyamak suretiyle gösterilmiş olması ayrıca “At”larda yele ile burun kısmının bir hayli abartılarak yapılmış olması. “Süvari”lerin üzerindeki kıyafetlerin Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu’lu eserlere nazaran oldukça sade olmasıdır. Tüm bu farklar bölgesel üslup özellikleri açısından en belirgin olanlarıdır. Figürinlerin buluntu yerleri mabedlerin ya içleri ya da yanlarında ve mezarlarda lahitlerin içinde bulunmuştur; mabed içlerinde ve çevresinde ele geçirilmiş olanlar ihtimalle tanrıya adak olarak sunulan hediyelerdir (Dunand 1995: 235 – 237). Bunun yanısıra tanrıya teşekkürlerini, minnettarlıklarını sunmak veya çıkacağı bir seferin sonunda gireceği bir savaştan galip olarak dönmesi için kendisine yardımcı olmasını istemek üzere bu figürinleri kullanmış olabilirler.

Dunand’ın teorisine göre Eski Suriyeli tanrılar Akhamenid Dönemi boyunca bu dönemin ikonografisine tesir etmeyi sürdürmüşlerdir (1995: 238).

Herodot’un ifade ettiği üzere (Herodot 1991: 59) Persliler sefere çıkmadan önce bir dizi - savaş öncesi - seramonide bulunarak tapınırlar ve tanrı Zeus’a kurban

kesserlerdi¹. Kral, komutanları ve askerleri düzenli bir sıra halinde bu törende yerlerini alırlar *Mithra*'dan savaşta kendilerine yardım etmesini, yeni ülkelerin topraklarını fethederek dönmeyi dileyip *Mithra*'dan atlarının yelelerine şans, hız ve güç vermesi için dua ederlerdi. Aynı dinsel gelenekleri Roma Dönemi yazılı belgelerinde de bulmaktayız. Kral ve birliği savaşa gitmeden önce güneşe, *Mithra*'ya ve ölümsüz ateşe törenler düzenlerdi (Hinnells 1985: 76). Maalesef Hinnells askerlerin savaşa gitmeden önce ettikleri duanın tam metninin açılımını yapmamıştır. Askerler atlarının yeleleri için dua ederken belki de dualarını somutlaştırmak ve “Persli Süvari” figürinlerinin aracılığı ile arzularını vücuda getirerek sonsuza kadar yaşatmak istemiş olabilirler.

Kuzey Suriye’de bulunmuş bu tip figürinlerin tasvirlerindeki ilişki doğudan ve batıdan etki almış ve hâlâ daha da çok büyük bir oranda Kuzey Suriye dinsel dünyasının tesiri altında olduğu görülmektedir. Tanrı heykelleri, tapınak ve sunak gibi şeyleri bilmeyen hatta yapanlara deli diyen Perslilerin (Herodot 1991: 59) batıya açılmaları ile Kuzey Suriyeli tanrılar ve dinsel inanışları karşılaştılar. Batılı geleneklerden etkilenerek yaptıkları *Mithras* figürinlerine rağmen bu tip figürinler tapınaklardan gelmemektedir. Buna göre figürin yapım tekniği Kuzey Suriyeli, Tanrı *Mithra*'ya tapınım ise batılı etkileri gösterir. Figürinler Akhemenid İmparatorluğunun doğu’ya, batıya ve kuzeye doğru yayılımının birer göstergesidirler. Hellen ifadeli “Persli Süvariler” farklı bölgelerden farklı geleneklerdeki kültürlerin birbirlerini nasıl etkilediğini çok iyi gösterir, aynı etkiyi “Giyinik ve Cepheden Gösterilmiş Kadın Figürinleri” için söylemek mümkündür. “Giyinik Kadın Figürinleri” nin üzerinde taşımakta oldukları giysiler (Lev. III) Pers kabartmalarında erkek tasvirlerde görmeye alıştığımız uzun etekli, önden uzun ve püsküllü kuşaklı, mantolu kıyafetlerden meydana gelmektedir. Erkeklerle benzer giysileri giymiş olan kadınların Pers dünyasında da fazla bir varlık gösteremedikleri görülür².

¹Bkz. Heradot Tarihi, 1991: 59, 1. Bölüm (Klio)

² Koyu bir erkek egemenliğinin ve yerleşik bir harem hayatının sürdürüldüğü Pers saraylarında bir kadın evlenmiş hatta çocuk doğurmuş dahi olsa sanki medeni durumları değişmemiş gibi soyadları ve sıfatlarında bir değişiklik olmamaktaydı. Metinlerde bir kadından bahsedilirken kimin karısı olduğu belli değildir kullanılan sıfatlar anne ya da kız kardeş gibi sıfatlardır. Bugün bile modern İran’da kadınlar eşlerinin soyadlarını alamamaktadırlar (Brosious 1998: 35, 82 – 85). Pers sarayında kral kendi eşleri için para harcamamakta, kadınların, yani haremın tüm harcamaları çeşitli şehirlerden gelen hediyeler ve vergilerle karşılanıyordu. (Heradot Tarihi Birinci kitap “Klio” 131 ve 132. Paragraf)

Giyinik kadın figürinlerinin Susa ve Adıyaman Nemrud Dağı'nda yüksek kabartma rölyefler üzerinde yer almasına karşın Tell Halaf (Lev. XX), Til Barsib (Lev. XVe), Neirab (Lev. XLVIIIa,g), Halep (Aleppo) (Lev. XLVIIIb), Tall Khalid (Lev. XLVIIIc), Tall Qasis (Lev. XLVIIIe), Salamia (XLVIIIf) ve Amuk Ovası'nda (Lev. XLVIId) ve Oylum Höyük'te (Lev. III) pişmiş topraktan yapılmış örnekler ele gün ışığına çıkarılmıştır.

Hayat standartlarının ve refah düzeyinin arttığı M. Ö. I. Binyıl için bu tür etkileşimlerin hızla ve yoğun bir biçimde yaşanmış olması doğaldır. Kalıpla şekillendirmek suretiyle seri üretimlerinin yapıldığı figürinler ilerleyen dönem teknolojisine bağlı olarak artan talebin ve ihtiyaçların sonucunda hızla üretilmek durumunda kalmış olabilirler. Keşfedilmiş yeni coğrafyalar ve oralara taşınan dinsel ve kültürel özellikler, en önemlisi de artan nüfus beraberinde talebi ve üretimi doğurmuştur.

Eldeki bütün verilerin ışığında figürinler için getirmeye çalıştığım yorumlar şunlardır:

1. Çıplak kadın figürinlerinin doğrudan doğruya bir tanrıçayı temsil ediyor ve cinsellikle beraber verimliliği de beraberlerinde taşıyor olmaları ve bereketi arttırmak için *Tanrıça İştar*'a adanmış olabilecekleri olasıdır.
2. Diğer taraftan çıplak kadın figürinlerinin bir kısmı kendilerini tapınağa adanmış kadınları temsil ediyor olabilirler.
3. Çocuk gömülerinde bulunmuş olan figürinler oyuncak olarak tasarlanmış olabilirler.
4. Figürinler gömü hediyesi olarak öbür dünyaya son yolculuklarında refakat etmesi için ölünün yanına bırakılmış olabilirler.

5. Mezarlarda bulunmuş pişmiş toprak hayvan figürinleri gömü töreni esnasında kurban edilen hayvanların yerine bırakılmış olabilir.
6. Evlerde ele geçen insan figürinleri evleri ve aile bireylerini koruma inancını yansıtır olabilir.
7. Pişmiş toprak “Süvari Figürinleri” ise onların adalet, anlaşma, güneş ve savaş tanrısı olan *Tanrı Helios / Mithras*’a seferlerinde kendilerine yardımcı olması için yalvardıkları sırada ona adanmış figürinler olabilirler.
8. Persli kıyafetler içinde tasvir edilmiş erkek figürinleri Pers Süvari Bölüğüne bağlı askerler olabilecekleri gibi I. Darius (M. Ö. 522 – 486)¹ zamanında kurulmuş olan Posta Teşkilatının atlı askerlerini de tasvir ediyor olabilirler.

Bütün bunların sonucunda, bilginin düşünceye bırakılması ile sınırsız sayıda yorum yapılabilir. İdeal olan tabii ki, figürinler hakkında bizlere en doğru bilgiyi yazılı belgelerin kazandıracak olmasıdır. İlerleyen bilimsel kazılar ve araştırmalar neticesinde ve ayrıca yazılı belgelerin çözülmesi ile bu figürinlerin yapım amacı ve gerçek fonksiyonları aydınlığa kavuşmuş olacaktır.

¹M. Ö. 600 - 331 (İran’da IV. Demir Devri) Akhamenid Devri bu dönem tüm Önasya’nın kaynaştığı ve İran’da yansımasını bulduğu dönemdir. Anadolu içlerinden geçen ünlü *Kral Yolu*’nu kullanarak hem Anadolu’ya hem de Kıta Yunanistan’a kadar ilerleyebilen Persler seferler sayesinde kültürlerini bu bölgelere kadar yayma imkanı bulmuşlardır (Har. XXVIII).

Katalog No: I Levha No: Ia, IIa, IIIa

Eserin Adı: Kadın Figürini

Eser Envanter No: 4. 18. 93

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer: W 11 B

Eserin Kazı No: OY 93 / 4

Eserin Ölçüleri : y: 7.2 cm., g: 3.7 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli: 1993 Oylum Höyük Kazısı ile

Eserin Müzeye Geldiği Gün: 28. 08. 1993

Eserin Müzedeki Yeri: 1. CD OY - A2

Eserin Astar Rengi: 5YR - 7 / 6 kırmızımsı

Eserin Hamur Rengi: 7.5 YR - 7 / 3 pembe

Eserin Analizi: İyi pişmiş ince kum katkılı

Eserin Defter No: 21. 14. 93 - 2. 36. 94

Eserin Sayfa No: 21

Eserin Tanıtımı: Pembemsi deve tüyü hamurlu. Arka kısmı düzleştirilmiş. Ön yüzde kabartma biçiminde iki eliyle iki göğüsünü tutan çıplak kadın betimlenmiş. Baş kısmı ve ayaklarının uç kısmı kırık ve eksiktir.

Katalog No: II

Levha No: Ib, IIb, IIIb

Eserin Adı: Kadın Figürini

Eser Envanter No: 156. 13. 91

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş toprak

Eserin Bulunduğu Yer: Oylum Höyük - S116 Alan 11

Eserin Kazı No: OY 1991 / 21

Eserin Dönemi: Hellenistik

Eserin Ölçüleri : y: 7.5 cm., g: 3.6 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli: 1991 yılı Oylum Höyük Kazısı ile

Eserin Müzeye Geldiği Gün: 08. 08. 91. Amiyet makbuzu tarihi: 24. 08.93

Eserin Müzedeki Yeri: I. 4D OY A2

Eserin Astar Rengi: 2.5 Y - 8 / 3 - pembe

Eserin Hamur Rengi: 5 YR - 8 / 3 Mat arası

Eserin Analizi: İyi pişmiş, ince kum ve çok ince taşçık katkı

Eserin Defter No: 5, 55 . 90 - 83 2. 92

Eserin Sayfa No: 176

Eserin Tanıtımı: Bej rengi hamurludur. Vücut hatları detaylı yapılmıştır, bir kadın betimidir. Arkası düzdür. Elleri ile göğüslerini tutmaktadır. Bacakları yoktur.

Katalog No: III

Levha No: Ic

Eserin Adı: Kadın Figürini

Eser Envanter No: 5. 64.89

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş toprak

Eserin Bulunduğu Yer: Oylum Höyük, N10 - W20 plankaresi (yuzey)

Eserin Kazı No: OY 89 -291

Eserin Dönemi: Hellenistik

Eserin Ölçüleri : y: 7.6 cm., g: 5.3 cm

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Oylum Höyük Kazısı ile

Eserin Müzeye Geldiği Gün: 25. 08. 1989

Eserin Müzedeki Yeri: 1. Depo OY / 4

Eserin Astar Rengi: 5YR - 6 / 2 - açık kırmızımsı turuncu

Eserin Hamur Rengi: 5YR - 6 / 2 - açık kırmızımsı kahverengi

Eserin Analizi: İnce kum katkılı iyi pişmiş

Eserin Defter No: 8. 3. 88. 18 11. 89

Eserin Sayfa No: 2

Eser Foto No: 1990 / 3 / 43 - 44

Eserin Tanıtımı: Dikdörtgen biçimli üzerinde alçak kabartma olarak yapılmış avakta duran, frontal bir kadın figürünü yer alır. Deve tüyü hamurlu plakaların alt ve sağ üst köşesi kırıktır.

Katalog No: IV Levha No: IIIi

Eserin Adı: Giyinik Kadın Figürini

Eser Envanter No: 10. 18. 93

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer: Oylum Höyük Yüzey Buluntusu

Eserin Kazı No: OY - 93 / 10

Eserin Dönemi: M. Ö. I. Binyıl

Eserin Ölçüleri: y: 5.4 cm., k: 1.7 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli: 1993 Oylum Höyük Kazısı ile

Eserin Müzedeki Yeri: I. 40, OY . A2

Eserin Astar Rengi: 10 YR - 7 / 3 - Çok mat kahverengi

Eserin Analizi: Çok ince katkılı iyi pişmiş

Eserin Defter No: 21. 14. 93 - 2. 36. 94

Eserin Sayfa No: 27

Eserin Tanıtımı: Eser açık deve tüyü renkte hamurlu. Arka kısmı düzleştirilmiş. Belden yukarısı ve ayak uçlarından itibaren kırık ve eksiktir. Bacakları saran elbise kıvrımları yiv şeklindedir.

Katalog No: V

Levha No: IV

Eserin Adı: Kadın Figürini Başı

Eser Envanter No: OY 95 13 . b OY 95 / F: 5

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer: R15 Lot 32

Eserin Dönemi: Demir Çağı

Eserin Ölçüleri: u: 2.9 cm., g: 3 cm., k: 1.4 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Oylum Höyük Kazısı ile

Eserin Astar Rengi: 7.5 YR - 6 / 4 Kahverengi

Eserin Hamur Rengi: 10 YR - 7 / 4

Eserin Analizi: Deve tüyü renk hamuru çok iyi elenmiş ve fırınlanmıştır.

Eserin Tanıtımı: Arka yüzü düzleştirilmiş ve yüksek kabartma olarak yapılmış kadın figürini başı. Alnından başlayıp saçını örten bir örtü kullanılmaktadır. Dolgun yüzünde iri gözler ve burnun yanısıra küçük bir ağız bulunmaktadır.

Katalog No: VI**Levha No: V****Eserin Adı: Figürin Parçası****Eser Envanter No: OY 95 - 32 OY 95 / F 2****Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş Toprak****Eserin Bulunduğu Yer: Yüzey Buluntusu****Eserin Dönemi: Demir Çağı****Eserin Ölçüleri: y: 6.2 cm., g: 3.5 cm , k: 1.8 cm.****Eserin Müzeye Geliş Şekli: Oylum Höyük yüzeyden**

Eserin Tanıtımı: Arkası düz plaka şeklinde yapılmış başında örtüsü olan, gözleri badem şeklinde, burnu ve ağzı belirgin, yuvarlak yüzlü, elleriyle göğüs hizasında aynaya benzer bir nesneyi tutan kadın figürininin bel hizasından itibaren alt kısmı kırık ve noksandır.

Katalog No: VII

Levha No: Id, VIb, Xc

Eserin Adı: Figürin Parçası

Eser Envanter No: 12. 18. 93

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer: Oylum Höyük yüzey buluntusu

Eserin Kazı No: OY 93 / 12

Eserin Dönemi: Hellenistik

Eserin Ölçüleri: y: 4.4 cm., k: 2.8 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli: 1993 Oylum Höyük Kazısı ile

Eserin Müzedeki Yeri: I. CD OY - A2

Eserin Astar Rengi: 10 YR - 7 / 3 - çok mat kahverengi

Eserin Hamur Rengi: 5 YR - 7 / 4 - pembe

Eserin Analizi: İyi pişmiş, çok ince kum katkılı, ince elenmiştir.

Eserin Defter No: 21. 14. 93 - 2. 36. 94

Eserin Tanıtımı: Şua başlı Helios başıdır. Şua tacın kenarları kırık ve eksiktir. Boyun hizasından itibaren kırıktır.

Katalog No: VIII

Levha No: Ia, VIa, VII

Eserin Adı: Süvari Figürini Parçası

Eserin Envanter No: 9 18. 93

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer: X11A

Eserin Kazı No: OY 93 19

Eserin Dönemi: Hellenistik

Eserin Ölçüleri: y. 5.9 cm

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Oylum Höyük Kazısı ile

Eserin Müzeye Geldiği Gün: 28. 08. 93

Eserin Müzedeki Yeri: I ÇD OY - A2

Eserin Astar Rengi: 7.5 YR - 7 / 6 - Kırmızımsı sarı

Eserin Hamur Rengi: 10 YR - 6 / 1 - kırmızımsı gri

Eserin Analizi: İnce hamurlu orta boy taşçık katkı, kum katkı ve iyi pişmiş.

Eserin Defter No: 1 14 93 - 2. 36. 94

Eserin Sayfa No: 81

Eserin Tanıtımı: Boynu, elleri, ayakları kırık ve eksiktir. Sol omuz üzerinden gelen ve sağ kolunun altından geçip sırtını dolanan bir kuşak takınmıştır. Gövdesi hantaldır

Katalog No: VIII

Levha No: Ia, VIa, VII

Eserin Adı: Süvari Figürini Parçası

Eser Envanter No: 9. 18. 93

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer: X11A

Eserin Kazı No: OY 93 19

Eserin Dönemi: Hellenistik

Eserin Ölçüleri: y: 5.9 cm

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Oylum Höyük Kazısı ile

Eserin Müzeye Geldiği Gün: 28. 08. 93

Eserin Müzedeki Yeri: I ÇD OY - A2

Eserin Astar Rengi: 7.5 YR - 7 / 6 - Kırmızımsı sarı

Eserin Hamur Rengi: 10 YR - 6 / 1 - kırmızımsı gri

Eserin Analizi: İnce hamurlu orta boy taşçık katkılı, kum katkılı ve iyi pişmiş.

Eserin Defter No: 1. 14. 93 - 2. 36. 94

Eserin Sayfa No: 81

Eserin Tanıtımı: Boynu, elleri, ayakları kırık ve eksiktir. Sol omuz üzerinden gelen ve sağ kolunun altından geçip sırtını dolanan bir kuşak takınmıştır. Gövdesi hantaldır.

Katalog No: X

Levha No: If, IXa,

Eserin Adı: At Figürini Başı

Eser Envanter No: 5. 65. 192

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer: Oylum Höyük N10 W30 plankaresi, yüzey

Eserin Kazı No: 09. 89. 192

Eserin Dönemi: Hellenistik

Eserin Ölçüleri: y: 6.5 cm., g: 6.4 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Oylum Höyük Kazısı ile

Eserin Müzedeki Yeri: 1. Depo OY - 4

Eserin Hamur Rengi: Devetüyü Renkli

Eserin Defter No: 8. 3. 88 - 18. 11. 89

Eserin Foto No: 1990 / 3134 - 44

Eserin Tanıtımı: Baş, boyun ve ön bacakların en üst kısmı korunabilmiş bir at figürinidir. Alnında çentiklerden oluşan bir süslemesi vardır. Devetüyü hamurlu figürin üzerinde kırmızı boya izleri vardır.

Katalog No: XI

Levha No: Ie, IXb

Eserin Adı: At Figürini Başı

Eser Envanter No: 4. 1. 93

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer: Oylum Höyük

Eserin Dönemi: M.Ö. I. Binyıl Demir Çağı

Eserin Ölçüleri: y : 6.8 cm

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Yüzey buluntusu, Oylum Höyük Kazı ekibi tarafından bulunmuştur.

Eserin Müzeye Geldiği Gün: 26. 09. 93

Eserin Müzedeki Yeri: I. ÇD OY - A2

Eserin Astar Rengi: 10 YR - 6 / 6 - açık kırmızı

Eserin Hamur Rengi: 1.2 YR - 6 / 6 - açık kırmızı

Eserin Analizi: Orta derecede iyi pişmiş ince kum katkılı

Eserin Defter No: 78. 54. 92 - 20. 4. 92

Eserin Sayfa No: 81

Eserin Tanıtımı: Gövde ve ayakların birleşim yerinden kırılmış. Kirli sarı hamurlu. Koşum takımı dışa taşkın kabartılı halde verilmiştir.

Katalog No :XII

Levha No : XIb

Eserin Adı : Başından Şualar Çıkan Tanrı

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Hacı Nebi Tepe C Alanı – 15 Numaralı Açma - Hellenistik Tabakası

Eserin Dönemi : Hellenistik

Eserin Ölçüleri : y: 7,5 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Hacı Nebi Kazıları ile

Eserin Astar Rengi : Koyu Deve Tüyü / Pembe

Eserin Analizi : Ön ve arka yüz kalıpla şekillendirilmiş, arkadaki pürüzler ve fazlalıklar kalıp yardımıyla alınmış ve iyi pişirilmiştir. Hamur ince elenmiş ve katkısızdır.

Eserin Tanıtımı : Tasvir edilen tanrısal nitelikler taşıyan bir kadındır. Kafasında taşıdığı geniş bir tacın etrafında güneş ışınlarına benzer ışınlar çıkmaktadır. Geniş bir surat ve çıkık elmacık kemikleri vardır. Eserin yarısından fazlası kırık ve eksiktir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Stein 1996: 87 - 90.

Katalog No :XIII

Levha No :XIb

Eserin Adı : Atlı Persli

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Hacı Nebi Tepe, 9 Numaralı Açma

Eserin Dönemi :Hellenistik

Eserin Müzedeki Yeri : Şanlıurfa Müzesi

Eserin Tanıtımı : Yüzü bir başlık ve sakalla sınırlandırılmıştır. Başında Friglilerin giydiğine benzer bir başlık taşımaktadır. Atı ile son derece şematik bir biçimlendiriliş tarzı vardır. Anatomik yapısı çok küçük ve özensiz yapılmıştır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Stein 1996: 111 – 112

Katalog No :XIV Levha No : Xlc

Eserin Adı : Tanrıça Anahita Figürini Parçası

Eserin Envanter No : Tb96040

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Tilbeş Höyük, E - 4a:2 Açması'nda Çöp Çukurundan

Eserin Kazı No : Tb 96 . 029

Eserin Dönemi : Geç Hellenistik

Eserin Analizi : Kalıpla şekillendirilmiş arka kısmı düzleştirilmiş bu figürinin tasvir alanı ön yüzde kabartma olarak verilmiştir.

Eserin Tanıtımı : Eserin boyun kısmından aşağısı kayıp ve eksiktir. Tanrıçanın yüz hatları son derece ince ve narin gösterilmiştir. Başında yuvarlak bir taç kısmı olan ve yukarı doğru sivri bir başlık taşımaktadır. Uzun saçları başının her iki yanından iki bukle (lüle / saç örgüsü ?) halinde aşağı doğru sarmaktadır. Gözler ince yüz hatlarına göre epey iri tasvir edilmiştir. Ağız küçük bir çizgi halindedir. Çene yumuşak bir üçgen şeklinde sivriltilmiş ve boyun çok ince gösterilmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Fuensanta 1998: 242

Katalog No :XV

Levha No :XII

Eserin Adı : Persli Süvari / Binici ve Müzisyen Figürinleri

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Umm el - Marra Batı A Alanı, Geç Hellenistik Ib Tabakası, 1068/3856 no'lu açma (bütün olarak korunmuş süvari), 1074/3866 no'lu açma (kırık durumdaki süvari için), 1062/3856 no'lu açma (müzisyen figürini için).

Eserin Kazı No: UMM95.H013 (bütün haldeki süvari için), UMM95.H008 (kırık durumdaki süvari için) ve UMM95.H002 (müzisyen figürini için)

Eserin Dönemi : Geç Hellenistik (müzisyen figürini), M . Ö . 650 - 600 8 süvariler için)

Eserin Ölçüleri : 10 x 5.9 x 2.4 cm. (bütün durumdaki süvari), 6.3 x 3.2 x 2.5 cm. (kırık durumdaki süvari) ve 6.3 x 3.2 x 2.5 cm. (müzisyen figürini)

Eserin Analizi : Bu üç figürinin de yüzü ya kalıp ya da mühür gibi basılan bir şeyle, vücudun diğer bölümler elle biçimlendirilmiştir.

Eserin Tanıtımı : Umm el - Marra Höyüğünün batısındaki A alanındaki Hellenistik Dönem tabakalarında yapılan çalışmalarda bir tam ve iki kırık figürin ele geçmiştir. Figürinler tipik Pers süvarileri gibi giyinmişlerdir ve elleri hizasında tuttukları bir nesne ile dikkat çekmektedirler.

Lev. XIIa) Tüm halde korunabilmiş olan süvari tamamiyle tipik karakteristik Kuzey Suriyeli özellikler taşımaktadır. Sürücünün vücudu ve atın boynu birleştirilerek bir bütün halinde üç boyutlu bir görünüm kazandırılmıştır. Atın bacakları kalın bir parça kille basitçe, öne doğru açılı bir düz çıkıntı şeklinde biçimlendirilmiştir. Ön bacaklar sağa doğru eğim yapmakta, arka bacaklara aşağıdan bir küçük açıklık kazandırılarak bacak ayrımı ifade edilmek istenmiştir.

Binicinin çenesi ileriye doğru keskin olmayan bir çıkıntı yaparak aşağı doğru çok hafif bir eğim yapmakta ve atın şematize edilmiş başıyla birleşmektedir. Binicinin

elleri atın üst yan tarafında, gelişi güzel, basit birer çıkıntı olarak gösterilmiştir. Süvarinin çehresi bir sakalla çevrelenmiştir. Süvari kafasında kukuleta benzeri bir başlık taşımakta ve bu yumuşak kumaştan yapıldığı anlaşılan başlığın tepe kısmı kıvrılarak sağ tarafa dönmüş ve sarmaktadır. Atın arka ayakları öne nazaran daha kısadır.

Lev. XIIb) Bu yarısı kırık ve eksik olan diğer süvari figürini tam olarak korunmuş süvari figurinine paralel özellikler gösterir. Ancak, ne yazık ki, yalnızca sürücünün küçük olarak betimlenmiş ve bastırma suretiyle şekillendirilmiş suratı ve atın şematize edilmiş başı korunabilmiştir. Tüm haldeki figürinde olduğu gibi bu figürinin de burnu tahriplidir.

Elayi'nin Kuzey Fenikeli ve Suriyeli "Persli Süvari / Biniciler" için yapmış olduğu araştırmasında kalıpla biçimlendirme tekniğinde Elayi; temel karakteristik olarak iki ayrı grup oluşturmuştur. Her iki grupta kaşlar derin yerleştirilerek gösterilmiştir. Fakat her ikisinde de badem biçimli (Grup A) veya yuvarlaklaştırılmış (Grup B) ve göz kapağı gözü açıkça yukarıdan sınırlamıştır. Ağız her ikisinde de ya çok az gülümser (Grup A) ya da hiç gülümsemez pozdadır (Grup B) her iki durumda da bıyık dudakların üst kısmında, sakal da aşağıda çeneyi bütünler durumda yüzü çevrelediği görülmektedir. Bununla birlikte, kaşların yuvarlaklığı göze çarpmamaktadır. Yüzün tasarımında derine yerleştirilmiş gözlerin üzerinde yer alan kaşlar gölge gibi göz kapağının üzerindedir. Dudaklar gülümse pozda değildir. Dudak biçimi kısa, dar ve etlice biçimlendirilmiş olup dudakların üst kısmında bir bıyık yer almamaktadır. Bıyiksız tasvir edilmiş bu figürinde, bıyığın eksik oluşu bu süvarinin genç bir kişiyi tasvir ettiği yönündeki düşüncüyü kuvvetlendirmektedir. Figürinin gözleri ve ağız kısmında görülen bu tasvir özelliklerinin devamını Klasik ve Hellenistik Yunan Sanatında bulmuştur.

Lev XIIc) Umm el - Marra'dan aralarındaki benzerlik ve ilişki bakımından üçüncü örnek "Müziyen Figürini"dir. Bu figürin sahip olduğu özellikler bakımından üzerinde

durulmaya değerdir. Bu figürinde, diğerlerininkini çağrıştırır tarzda, kukuletaya benzer bir başlık giymiştir. Yumuşak kumaştan yapılmış olduğu düşünülen bu başlık en tepeden sol tarafa doğru kıvrılarak son bulmaktadır. Yüz kısa traş edilmiş sakal ile çevrelenmiştir. Kaşlar yuvarlaklaştırılmış ve burnunun başlangıç noktasıyla birleştirilmiş gibi gösterilmiştir. Gözler ise yuvarlak ve dışa doğru çıkıntılı ve göz kapağı yuvarlaklığı ile belirtilmiştir. Ağız, çizgi halindeki dudaklar ve dudakların üzerinden aşağı kıvrım yapan dolgun bir bıyıkla gösterilmektedir. Bu özellikleri ile Elayi'nin Grup B'sine ait olabileceği düşünülmektedir.

Ayrıca bu figürin elinde köşeli bir nesneyi tutmaktadır. Bu nesne bir cins müzik aletinin olabileceği fikrini uyandırmaktadır; bunların davul ya da tambura olması muhtemeldir.

Bu üç figürin Neirab'ta bulunmuş olan figürlere benzerlik göstermektedir. Neirab ve Umm el - Marra figürlerinin dikkate değer özelliklerinden biri de figürinlerin bacaklarının gösterilmemiş olmasıdır.

Umm el - Marra figürlerinin hepsi Batı A alanında bulunmuştur. Hepsi de farklı açmalardan gelmekte olup toplu bir buluntu grubu değildir. Bu nedenle hepsi için aynı tarihleme yapılamamaktadır. Kesin olarak söylenebilecek tek şey: Hepsinin de Hellenistik Döneme ait olduklarıdır. Elayi bu tipleri M . Ö . IV. Yüzyıla yerleştirmiştir. İki süvari aynı dönemde, aynı teknikle şekillendirilmiştir. Bunların en yakın paralelleri Abu Danne'de Ib tabakasından Ia tabakasına geçişte yer alan ara tabakada bulunmuştur. M . Ö . 600 - 50 arasında bu örneklerden ve farklı tabakalardan gelme örneklerde gözlenen ufak üslup farklılaşmasından söz etmektedir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Dunham 1995: 228 – 240

Katalog No :XVI

Levha No :XIII

Eserin Adı : Süvari Grubu

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Til Barsib

Eserin Dönemi : Pers Dönemi

Eserin Tanıtımı : Atlar ve üstüne binmiş olarak betimlenmiş süvariler plastik gösterilmiştir. Atların sağrsının üzerinde görülen etek kıvrımları, süvarilerin pelerinlerine aittir. Pelerinler  nden bir veya iki bant ile tutturulmuştur. Başlarında yuvarlak simit gibi bir başlık görülmektedir. Atların koşum takımları takılmıştır. Başlarının üstünde, yeleleri yukarı doğru dik gösterilmiştir. Atların sol  n ayakları adım atıyor biçimdedir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Danguin & Dunand 1936: 80 - 83

Katalog No : XVII

Levha No : XIV

Eserin Adı : At Figürini

Eser Envanter No :

Eserin Yapıldığı Madde :Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Til Barsib yağma edilmiş mezardan

Eserin Dönemi : I. Binyıl

Eserin Analizi : Elde biçimlendirilmiştir. Ayrıntılar kabartma bant ve kilin yuvarlak parçalar halinde koparılması ve yapıştırılması şeklinde oluşturulmuştur.

Eserin Tanıtımı : Eserlerin hepsi kırık ve eksiktir. Eserlerden birinde; atın sol sağrısı üzerinde sürücünün bacağı görülüyor. At figürinin oranı doğalcı değildir. Bacaklar küt ve kalın, gövde kısa, kafa iri ve şematiktir. Ön taraflarında gemlerinin ve diğer koşum takımlarının parçalarının betimlendiği görülür.

Eserin Yayınlandığı Yer : Dangin & Dunand 1936: 80 - 83

Katalog No :XVIII

Levha No :XV a-d

Eserin Adı : Çıplak Kadın Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Til Barsib, 0 m 11. tabaka

Eserin Dönemi : Hellenistik Dönem

Eserin Tanıtımı : Suriye bölgesindeki bütün kazılar gibi Tell Ahmar'da Assur'luların akımından sonraki tabakaları takip eden tabakalarda; höyükteki küçük buluntular arasında göğüslerini tutan kadın figürinleri çoğunluk göstermiştir. Figürinlerin yapım döneminin içine giren diğer örneklerinden pek bir farkı yoktur. Tanınmış sayısız doğurgan ve besleyici tanrıça figürinlerinden farklılık göstermez.

Ayakta durmakta olup çıplaktırlar. Ellerini göğüslerinin üzerinde koymaları tüm Önasya'da tanınmış bir duruş stili'dir. Eller dirseklerden kıvrılmış ve göğüslerini alttan kavramıştır. Eserlerden ikisinin ayakları kırık ve eksiktir, diğer ikisinin hem kafası hem ayakları kırık ve eksiktir. Benzer stilistik özellikleri göstermekte olup farklı atölyelerden gelmektedirler. Örneğin Lev. XVb'deki figürin diğerlerine göre daha özenilerek ve detayda belirginliğe önem verilerek yapılmıştır. Daha doğalcı çizgiler taşır; baş hafif sola yatık, bacak ayrımı ve cinsellik iyice belli edilmiş ve göbek deliğinin yukarısından göğüslerin arasına kadar derin bir çizgiyle kaburgalar arasındaki boşluk gösterilmek istenmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Danguin & Dunand 1936: 80 - 83

Katalog No :XIX

Levha No :XVe

Eserin Adı : Tef Çalan Kadın Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Til Barsib, höyüğün kuzeyi 0.102 m.

Eserin Dönemi : I. Binyıl

Eserin Tanıtımı : Karşıdan gösterilmiştir, iki eliyle göğüsleri hizasında davul tutan ayrıca davulu çalıyormuş gibi bir pozda olan kadın figürinidir. Figürin ayakta tasvir edilmiştir. Saçlarından omuzlarına bir tülbent sarmaktadır. Başlığının üstü birbirine paralel çizgilerle belirtilmiştir. Yüz oval, dudaklar küçük, gözler nokta şeklindedir. Boyun uzun ve incedir. Uzun gömleğin ön tarafı damalı bezekler veya eşkenar dörtgen motifiyle sağ tarafında ayrıca bir motif oluştururcasına bezenmiştir. Uzun gömleğin her iki yanından, aşağıdan yukarıya doğru uzanan birbirine paralel süslemeler belki de, mantonun bağlantı yerlerindeki saçak süslerini görülmektedir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Danguin & Dunand 1936 80 -- 83

Katalog No :XX

Levha No :XVf

Eserin Adı : Kadın Figürini Kafası

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Til Barsib, Yağma edilmiş mezar

Eserin Dönemi : M . Ö . I. Binyıl

Eserin Hamur Rengi : Pembemsi

Eserin Tanıtımı : Figürinin sadece korunabilmiş kısmı olan yüzü toplucadır. Gözler badem gibi, burun iri ve belirgindir. Kafa kısmında perçemlerinin üzerinden kalın bir bant geçmekte ve baş örtüsünün yan kenarları altında kalmaktadır. Başında bir örtüsünün olduğu kesindir. Saçları düz ve omuzları hizasına inmektedir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Dosin 1936: 57

Katalog No :XXI

Levha No : XVIIa

Eserin Adı : At Figürini

Eser Envanter No : E. 74. 1913

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Deve Hüyük I

Eserin Dönemi : M. Ö. I. Binyıl Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : y: 0.100, g: 0.090

Eserin Müzeye Geliş Şekli : 1913 Deve Hüyük kazısı ile

Eserin Müzedeki Yeri : The Ashmolean Museum, Eski Eserler Bölümü

Eserin Astar Rengi : Astarsız

Eserin Hamur Rengi : Kahverengimsi sarı renk

Eserin Tanıtımı : Eser tam olarak korunabilmiştir. Figürinin baş kısmında görülen ve figürinin yapımında kullanılan aynı hamurdan kopartıldığı anlaşılan küçük, konik ve düz parçacıklarla figürinin bir koşum takımı taşıdığı anlatılmak istenmiştir. Küçük su damlacığı gibi kopartılmış olan parçalar koşum takımının madeni parçalarını temsil etmektedir. Kafanın arkasındaki uzunlamasına yerleştirilmiş olan parça ise yelesini tasvir etmektedir. Figürinin kuyruk kısmında ise üç adet yuvarlak kil parçası yerleştirilmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Moorey 1980. 100

Katalog No :XXII

Levha No :XVIIb

Eserin Adı : At ve Binici

Eser Envanter No : 1913. 671

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Deve Hüyük

Eserin Dönemi : M.Ö. I. Binyıl

Eserin Ölçüleri : y: 0.073, u: 0.076

Eserin Müzeye Geliş Şekli Şekli : Deve Hüyük kazıları ile

Eserin Müzedeki Yeri : The Ashmolean Museum, Eski Eserler Bölümü

Eserin Hamur Rengi : Kahverengimsi Sarı

Eserin Tanıtımı : Adeta masif bir görüntü verircesine birleştirilmiş olan at ve sürücüsünün birleşim yeri en alttan itibaren başlamakta ve bu özelliğinden ötürü de kendi başına ayakta durabilmektedir. At figürinine ön taraftan bakıldığında yan yana iki kafasının yerleştirildiği görülmektedir, elbette, hiç şüphesiz bu bize iki atın birden dizginlendiğini göstermektedir. Atın sürücüsünün arka tarafa doğru olan oturma şekli neredeyse yere yakın bir görüntü sunmaktadır. Sürücü başında " kar maskesi " görünümü veren bir başlık taşımakta olup bu başlığın sivri ucu arkaya doğru bir kıvrım göstermektedir.

Atın arka kısmı oldukça sade ve süsten yoksun olmasına karşın, ön kısmı oldukça süslüdür. Atın ön kısmı genişçe, iki ayrı bantla ayrılmış olup bantların içi üçgenlerle bezenmiş ve bu üçgenlerin iç kısımlarını ise boyamak suretiyle küçük, siyah renkli nokta bezeklerle doldurulmuştur. Bu höyükte ele geçmiş olan pek çok figürinde görüldüğü gibi damlacık şeklinde kil topaklar atın ve sürücüsünün gözlerini belirginleştirmek amacıyla kullanılmıştır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Moorey 1980: 102

Katalog No : XXIII

Levha No : XVIIc

Eserin Adı : At ve Binici

Eser Envanter No : E. 75. 1973

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Deve Hüyük

Eserin Dönemi : M. Ö. I. Binyıl

Eserin Ölçüleri : y: 0.119, u: 0.092

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Deve Hüyük kazıları ile

Eserin Müzedeki Yeri : The Ashmolean Museum, Eski Eserler Bölümü

Eserin Hamur Rengi : Kahverengimsi Sarı

Eserin Tanıtımı : Deve Hüyük figürin buluntuları içinde ilginç örneklerden biri olan bu figürinin özelliği sakallı olmasından ileri gelmektedir ve bu sakal bir üçgenin sivri kenarı gibi bitirilmiştir. Atın arka ayakları birleştirilmiş ve sabit durmaktadır. Atın gövdesinde birbirine paralel çizgilerle bezemeler yapılmıştır. Bantlar kırmızı renkli boya ile yapılmış olup içi siyahla boyanmıştır. Atın ve sürücünün gözleri yuvarlak killerden applike yapılmıştır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Moorey 1980: 102

Katalog No :XXIV

Levha No :XVIIId

Eserin Adı : At ve Binici

Eser Envanter No : 1913. 653

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Deve Hüyük I

Eserin Dönemi : M.Ö. I. Binyıl

Eserin Ölçüleri : y: 0.073, u: 0.076

Eserin Müzeyle Geliş Şekli : Deve Hüyük Kazısı ile

Eserin Müzedeki Yeri : The Ashmolean Museum, Eski Eserler Bölümünde

Eserin Hamur Rengi : Kahverengimsi sarı

Eserin Analizi : Woolley'in tanımlaması ile " snow - man " tekniği ile yani detayların küçük su damlacıkları gibi gösterildiği yapım tekniği ile biçimlendirilmiş olan figürinde binici ve atı ayrı ayrı şekillendirilmiş ve her iki figürin sonradan birbirine adapte edilerek bir bütün oluşturması sağlanmıştır.

Eserin Tanıtımı : At figürünün ön ayaklarından biri kırılarak kaybolmuştur. Sağlam olan diğer bacağın bileğe yakın kısmında bir kil bant görülmektedir. At figürünün boyundan aşağı kısmında da damlacık şeklinde küçük kil parçacıkları görülmektedir; muhtemelen boyunda asılı duran ve ses çıkaran bir nesne betimlenmek istenmiştir gene alın kısmından ense köküne kadar altı adet damla şeklinde küçük kil topakçıkları göze çarpmak olup bunlar yeleleri simgelemektedir. Kuyruk üzerinde de kil şeritler görülür.

Binici figürinine at figürinindeki kadar detay verilmemiştir ancak ilk etapta şunlar göze çarpmaktadır: Binici kabartma süslü bir göğüslük ve başının alın hizasında da yan yana paralel kabartma süslerle gösterilmiş bir alınlık taşımaktadır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Moorey 1980: 102

Katalog No : XXV

Levha No : XVIIc

Eserin Adı : At ve Binici

Eser Envanter No : E . 75 . 1913

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Deve Hüyük I

Eserin Dönemi : M . Ö . I. Binyıl

Eserin Ölçüleri : y: 0.110, g: 0.100

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Deve Hüyük Kazıları ile

Eserin Müzedeki Yeri : The Ashmolean Museum. Eski Eserler Bölümü

Eserin Hamur Rengi : Kahverengimsi Sarı

Eserin Analizi : Bu figürin Woolley' in "Snow-man" olarak adlandırdığı teknikle, elle biçimlendirilmiştir.

Eserin Tanıtımı : Sürücü ve at masif bir şekil sergilemektedir. Süvari atın boyun kısmına hamur yaşken yapıştırılmıştır. Sürücünün göğüs kısmının bir parçası ve kafa kısmı plastik olarak görülebilmektedir. Süvari kafasında tipik bir başlık taşımaktadır, başlığın tepe kısmı arkaya kıvrılmaktadır.

Atın detayları özenilerek yapılmıştır. Üzerindeki örtü siyah renkle boyanmıştır. Örtüdeki motifi oluşturan panellerin arası üçgen ve nokta bezeklerle doldurulmuştur.

Eserin Yayınlandığı Yer : Moorey 1980: 102

Katalog No : XXVI

Levha No : XVIII

Eserin Adı : At (sürücüsü kayıp)

Eser Envanter No : 49. 47. 329

Eserin Yapıldığı Madde :Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Deve Hüyük

Eserin Dönemi : M. Ö. I. Binyıl

Eserin Ölçüleri : y: 0.140, u: 0.103

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Deve Hüyük kazıları ile

Eserin Müzedeki Yeri : The Ashmolean Museum, Eski Eserler Bölümü

Eserin Hamur Rengi : Kahverengimsi Sarı

Eserin Tanıtımı : At figürininin ön ayaklarının ayrımı fazla belli değildir, atın yelesi yukarıda ve sanki öyle sabit duruyormuş gibi biçimlendirilmiştir, gözler epey ileri çıkık ve kalın sayılabilecek bir kil parçasıyla biçimlendirilmiştir. Maalesef süvariye ait olabilecek kısımlar sadece sağ ve sol yandan korunabilmiş olan bacaklarından ibarettir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Moorey 1980: 102

Katalog No :XXVII

Levha No :XVIIg

Eserin Adı : Çıplak Kadın Figürini

Eser Envanter No : 108669

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Deve Hüyük

Eserin Dönemi : M. Ö. I. Binyıl

Eserin Ölçüleri : g: 0.033, u: 0.102

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Deve Hüyük kazıları ile

Eserin Müzedeki Yeri : The Ashmolean Museum, Eski Eserler Bölümü

Eserin Hamur Rengi : Kahverengimsi

Eserin Tanıtımı : Figürin tamamen çıplak olup sadece başında bir bant taşımaktadır. Saçları omuzlarına dökülmektedir. Figürin cepheden gösterilmektedir ve arkası bir plaka şeklindedir. Düzleştirilmiş olan arka kısımda görülen teknik tabanda da gözlenmektedir. Figürin çıplak göğüslerini elleriyle kavramıştır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Moorey 1980: 103

Katalog No : XXVIII Levha No: XVIIh

Eserin Adı : Çıplak Kadın Figürini

Eser Envanter No : E. 52. 1913

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Deve Hüyük

Eserin Dönemi : M. Ö. I. Binyıl

Eserin Ölçüleri : g: 0.120

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Deve Hüyük kazıları ile

Eserin Müzedeki Yeri : The Ashmolaen Museum, Eski Eserler Bölümünde

Eserin Hamur Rengi : Koyu kahverengimsi

Eserin Tanıtımı : Eser önden tasvir edilmiş olup arka kısmı bir plaka gibi düzleştirilmiştir. Tamamen çıplak tasvir edilmiştir. Çıplak göğüslerini elleriyle kavramıştır. sağ bileğinde bir bileklik taşımaktadır. Saçları omuzlarına kadar inmektedir. Ayakları kırıktır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Moorey 1980: 103

Katalog No :XXIX

Levha No : XVII 1 - i

Eserin Adı : Persli Süvari

Eser Envanter No : Lev. XVIIİ: (O) 1913.727, Lev. XVIIİ: 1913.454

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Deve Hüyük

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : Lev. XVIIİ: y: 0.140, g: 0.088, Lev. XVIIİ: y: 0.183, g: 0.127

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Deve Hüyük Kazıları ile

Eserin Müzedeki Yeri : The Ashmolean Museum, Eski Eserler Bölümü Deposu

Eserin Hamur Rengi : Koyu Kahverengi

Eserin Analizi : Kalıpla şekillendirilmiş olan bu figürinin iç kısmı boştur ve tek başına ayakta durmasını sağlayacak altta, bir platform kısmı mevcuttur.

Eserin Tanıtımı : Süvari, diğer “Persli Süvari” figürinlerinden alışık olduğumuz tarzda düz, sivri, taranmış ve bıyıkla tamamlanmış bir sakala sahiptir. Saçlar düz taranmış ve omuzlarda küt kesimlidir. Başında alın kısmını dolanan bir bant vardır. Süvari iki parçalı bol ve büzgülü bir takım giymiştir. Üzerindeki “V” yakalı bir kaftandır. Lev. XVIIİ’da bacağına hemen yanından sarkan sadağı görülebilmektedir. Süvarilerin yüzü tamamen cepheden, kendi vücutları ve atların gövdeleri yarı cepheden gösterilmiştir. Uzun bir kuyruğa sahip olan atın koşum takımları açıkça belli edilmiştir ve ata hareket kazandırması için sağ ayağı havada adım atar pozisyonda sol arka ayak ise hafif kırılmış olarak gösterilmiştir.

Rostovtzeff (Rostovtzeff 1943; 184) bu tip figürinleri “Syro - Parth” grup olarak nitelendirmektedir. Benzer örnekler Ain el - Beida’da ve Dura - Europos 28 numaralı mezarda ele geçmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Moorey 1980: 103

Katalog No :XXX

Levha No :XVII j - k

Eserin Adı : Kuş Figürinleri

Eser Envanter No : Lev. XVIIj: (O) 1913.728, Lev. XVIIk: (WA) 108670

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Deve Hüyük I

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : Lev. XVIIj: y: 0.043, u: 0.037 ve Lev. XVIIk: yü: 0.045, u: 0.072

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Satın alma yolu ile

Eserin Hamur Rengi : Koyu Kahverengi

Eserin Analizi : Kuş figürinleri Deve Hüyük I “Hayvan Figürinleri”nin hemen hepsinde görülen iki parçalı kalıpta şekillendirme tekniği ile yapılmıştır. İç kısmı boştur. Son derece iyi pişmiştir, belirgin bir alçak kabartma olan kanatlarının ortasından ince bir hat halinde kalıbın ayırım izi görülebilmektedir.

Eserin Tanıtımı : Kuyruk yatay ve kalın gösterilmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Moorey 1980: 104

Katalog No :XXXI

Levha No :XVII I

Eserin Adı : Koç Figürini

Eser Envanter No : (O) 1973 . 729

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Deve Hüyük I

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : y: 0.086, g: 0.049, u: 0.120

Eserin Hamur Rengi : Kahverengimsi

Eserin Analizi : İki parçalı kalıpta şekillendirilmiş olduğu için iç kısmı boş bir figürindir. Eksiksiz ele geçmiştir.

Eserin Tanıtımı : Epey kalın ve küt bir gövdeye sahip olup uzun ve kıvrık tüylü bir koç tasvir edilmiştir. Bu tüyler ince uçlu bir tarak vasıtasıyla yapılmıştır. Kuyruğu kalın ve uzun olup arka gövde boyunca aşağı sarmaktadır. Boynuzları uzun ve içe kıvrıktır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Moorey 1980: 104

Katalog No : XXXII

Levha No : XVIII

Eserin Adı : Süvari Figürinleri

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Dönemi : Hellenistik Dönem

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Tell Halaf kazıları ile

Eserin Hamur Rengi : Bej

Eserin Tanıtımı : Süvariler atlarının üzerinde tasvir edilmişlerdir. Şematik yapım tekniğine sahiptirler. Vücut uzuvlarının tam gösterimi açısından kafa ve boyundan ibarettirler, gövdelerinin gerisi adetâ atlarıyla bütünleşmiş gibi görünmektedir. Eller atların şematik kafalarının her iki tarafına paralel uzanmakta ve kafa ile birleşmektedir. Süvarilerin yüksek başlıkları vardır, gözler iri ve bıyıksız bir sakala sahiptirler. Sakal ayrıntılı belirtilmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Oppenheim 1955: 137 - 139

Katalog No : XXXIII

Levha No : XIXa

Eserin Adı : Süvari Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Tell Halaf

Eserin Dönemi: Demir Çağı

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Tell Halaf kazıları ile

Eserin Tanıtımı : Fenikeliler tarafından kopya edilmiş bir Persli Süvari söz konusudur. İki bacak arası genişliğinin fazla olması, altında bir zamanlar at türü bir hayvanın olduğunu işaret eder. Gövde kısmı geniş ve yassıdır. Omuzlardaki yuvarlaklık verilmeye çalışılmıştır. Omuzlardan çıkan kollar gövdenin iki yanından kıvrılmıştır ve bileklerden kırıktır ancak kol dizginleri tutar pozisyonundadır. Yüz tombul ve hafif gülümser gibidir. Sakalındaki sekiz sıra boncuk dizilerini andırır yuvarlak kabartılar sakalın ve bıyığın özellikle özenilerek yapıldığını gösterir. Gözler kabarık, kaşlar tek noktadan çıkarak her iki yana hilal biçiminde dağılmıştır. Alnında, kafasındaki başlığın süsleri seçilebilmektedir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Oppenheim 1955: 13

Katalog No : XXXIV Levha No : XX

Eserin Adı : Çıplak Kadın Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

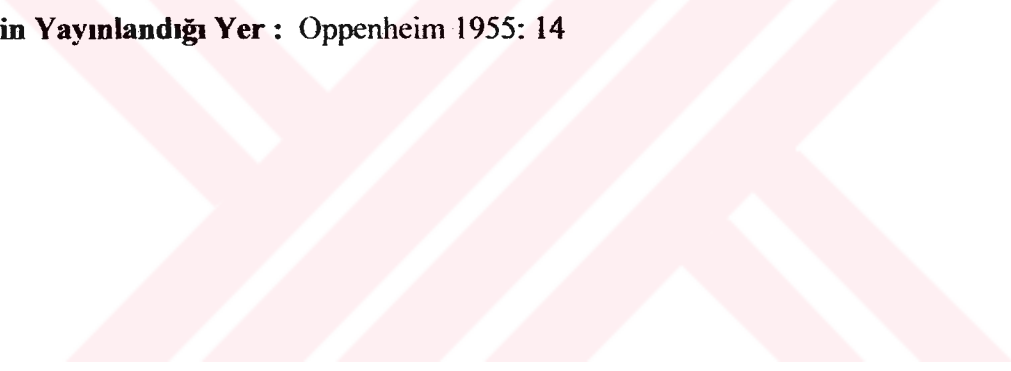
Eserin Bulunduğu Yer : Tell Halaf

Eserin Dönemi : M . Ö . 580 - 530 arası

Eserin Hamur Rengi : Mat Pembe

Eserin Tanıtımı : Eserin kafa kısmında suratının yarısı kırıktır.. Boynunda bir kolye taşımaktadır. Bilezikli kolları dirseklerinden itibaren kıvrılmış ve çıplak karın bölgesi üzerindedir. Göğüslerini alttan kavramıştır. Bacakları birbirine bitişik, ayakları kırık ve eksiktir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Oppenheim 1955: 14

Katalog No : XXXV

Levha No : XX

Eserin Adı : Giyinik Astarte Figürinleri

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Tell Halaf

Eserin Dönemi : M . Ö . 580 - 530 arası

Eserin Tanıtımı : Levha XXa ve b' deki figürinler tüm halde korunabilmişken, Lev. XXc' deki figürinin sadece kafa kısmı korunabilmiştir. Değişik atölyelerde üretildiği belli olmasına rağmen aşağı yukarı aynı üretim tekniği kullanılmıştır çünkü üçü de, karakteristik olarak aynıdır yani “Düzleştirilmiş Bükümlü Heykelcik” tipine girmektedir. Ayakta durmaktadırlar, arkaları düz plaka şeklindedir. Tüm hatlar ön taraftan seyirciye sunulmuştur. Her üçünün de saç modeli aynıdır. Saçlar yanlardan kıvrılarak omuzlara kadar inmektedir. Suratlar sivri / yuvarlaktır, yüz hatları belirgindir. Kaşlar kabartma olarak yapılmıştır. Gözler iri ve kabartma konturludur, burun iri, dudaklar hafif gülümser gibidir. Saçlar başlıkla şekillendirilmiş aynı zamanda giysiler Pers kabartmalarında görebileceğimiz türden giysidir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Oppenheim 1955: 19

Katalog No : XXXVI Levha No : XXI

Eserin Adı : At Figürini Parçası (Kafa)

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Tell Halaf

Eserin Dönemi : M . Ö . 6. Yüzyıl

Eserin Ölçüleri : en küçüğü 2.5 cm., en büyüğü 6 cm.

Eserin Hamur Rengi : Koyu Pembe Gri

Eserin Analizi : Hamur iyi pişmemiş ve çok sayıda taşçık içermektedir

Eserin Tanıtımı : Yeleler düzden panele doğru değişmektedir. Hatlar genel olarak yuvarlaktır, koşum takımları belirtilmiştir. Hayvanların sadece plastik olarak verilen kafa kısımları korunabilmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Oppenheim 1955: 250 – 252

Katalog No: XXXVII Levha No: XXVIII d

Eserin Adı: Süvari Figürini

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer: Ebla e Sarayı

Eserin Dönemi: I. Binyıl

Eserin Tanıtımı: Süvari plastik olarak biçimlendirilmiş ve atıyla bütünleşmiş gibidir. Süvaride bir sadelik göze çarpmakta olup başında bir başlık taşımaktadır. Gömlekte rütbe şeritleri görülmektedir. Pantolonun üstünde süslemesiz ve arka tarafında görülmeyen uzun bir gömlek vardır. Figürinlerin gömleklerinin üzerine giydikleri uzun mantonun kıvrımları belli olmaktadır. Atlar profilden, süvariler cepheden gösterilmiştir. Kıyafetler Parth üslupludur.

Eserin Yayınlandığı Yer: Matthiae 1977: 215

Katalog No : XXXVIII

Levha No : XXIX a - b

Eserin Adı : Süvari Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : El-Medeiyeh

Eserin Dönemi : M. Ö. 9 - 8. Yüzyıl

Eserin Tanıtımı : Tahminen at olarak gösterilmiş hayvan ile ona bacakları ve kollarıyla tutunmuş süvari betimlenmiştir.

(a): Orjinal eser doğrultusunda kağıt üzerinde şekillendirilen tamamlama çalışmalarında; oldukça şematik verilmiş at figürünün üzerinde oturan süvarinin oturuş biçimi eğik ve açılıdır. Süvari ayaklarında ayakkabıları ile betimlenmiştir. Eserin yalnızca ata ait sağ bacak ve alt gövde kısmı korunabilmiştir.

(b): Yukarıda (a) figürini ile benzer özellikler taşımaktadır. Ancak süvari bu defa atının üzerinde dik oturmaktadır. Bu figüründe ata elleri ve ayakları aracılığı ile sabitlenmiştir. Figüründe ata ait burnun üst kısmı, kulaklar ve ön gövde kısmı; süvariye ait ise kollar, kalça kısmı ve bacaklar korunmuştur.

Eserin Yayınlandığı Yer : Glueck 1970: 188

Katalog No : XXXIX

Levha No : XXX ve XXXI

Eserin Adı : Helios Kabartması

Eserin Yapıldığı Madde : Mermer

Eserin Bulunduğu Yer : Susa

Eserin Dönemi : M. Ö. III. Yüzyılın başı

Eserin Ölçüleri : yük: 21,5 cm., gen: 20,5 cm., kal: 10 cm.

Eserin Analizi : Eser gözenekli bir mermerin üzerine yüksek kabartma olarak yapılmıştır. Üzerinde hafif bir paslanma vardır.

Eserin Tanıtımı : Eserde burun, çene ve dudağın üst kısmı kırıktır. Kenarları tahripli olup kenar yuvarlaklığı zarar görmüştür. Ufak tahripler, güneş ışınlarında ve saç örgülerinde de görülmektedir. Ağızının iç köşesinde iki tane delik açılmıştır. Kabartma cepheden gösterilmiştir. Mantosu veya gömleği yuvarlak bir düğme ile sağ omzunda sabitleştirilmiştir. Orijinal bir çalışma söz konusudur. Güneşe benzeyen disk küçük kazımlarla tabandan hafif bir şekilde ayrılır. Sol tarafında çok net bir şekilde belli olmaktadır. Yüz hafifçe sağ omza ve yukarı doğru yönlendirilmiştir. Sol omuz kemiği ve kulak sağ tarafından daha belirgin bir şekilde yapılmıştır. Kulak memeleri gözükür bir şekildedir. Uzun ve dalgalı saçları omzuna kadar inmektedir. Diğer kısa örgüler alnın ortasından üst üste gelip birbirine karışmaktadır. Yüzü çok net bir biçimde açıktır ve alnının ortasından yatay bir alın kırışıklığı geçmektedir. Kaş kemerleri çıkıntılıdır ve gözler mermer yüzeyinden daha derine yerleştirilmiştir. Elmacık kemikleri çıkıntılı olup yanaklar belirgindir ve üst göz kapakları ince bir hatla netleştirilmiştir, alt göz kapakları ise yok denecek kadar az bir şekilde belli olmaktadır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Dörig 1975: 300

Katalog No : XL

Levha No : XXXII

Eserin Adı : Süvari Figürinleri

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Tell Hammam et-Turkman

Eserin Dönemi : Pers Dönemi

Eserin Analizi : Elde Biçimlendirilmiş

Eserin Tanıtımı : Süvariler âdeta atlarıyla bütünleşmiş olarak gösterilmişlerdir. Gene de bu figürinler aynı döneme ait başka süvari figürinlerine göre atından biraz daha bağımsız gösterilmiş ve süvariler biraz daha belirgin yapılmıştır. Süvariler başlarına yüksek bir başlık takmıştır, bu başlık yüzü çepeçevre sarmakta bunun yanı sıra yüzün ana hatlarını da kapatmamaktadır. Kemerli burunları, iri gözleri, sakal ve bıyıkları tasvirde açıkça görülmektedir. Atlar şematik ve oransızdır. Lev. XXXIIa'daki at koşuş pozisyonunda başı öne eğik, arka bacakları açılı bir şekilde arkadadır. Bu örnekte şematikleşme olayı en fazla süvaride izlenmektedir. Lev. XXXIIb'deki süvari ellerini atının göz hizasında tutmaktadır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Elay 1991: 180 – 216

Katalog No : XLI

Levha No : XXXIII

Eserin Adı : El sıkışan Antiochos ve Apollon- Helios Steli

Eserin Yapıldığı Madde : Bazalt

Eserin Bulunduğu Yer : Sofrazköy, Nemrud Dağı, Karakuş Tümülüsü

Eserin Dönemi : M. Ö. 50

Eserin Ölçüleri : yük: 1. 22 m.

Eserin Analizi : Yüksek Kabartma

Eserin Tanıtımı : Kral I. Antiochos ve Apollo - Helios'un el sıkışması tasvirinde heykeltraş kralın zengin kıyafetini büyük bir özenle biçimlendirmiştir. Çeşitli parçalardan oluşan bu kıyafetin , sık sık at sırtında yolculuk eden bir hükümdar için yapılmış olduğu bellidir. John Howard Young, bu kıyafet parçalarını, kralın giydiği düşünülebilecek sıra için şöyle tasvir etmiştir: “Önce gömlek ve pantolon gelmektedir, bunlar yumuşak kumaşandır ve çok sayıda şematik kıvrımlarla düzenlenmiştir. Gömlek kola iyice oturuyor, ayakkabılar içinde son bulan pantolon bacakları sıkıca sarıyor. Bu kumaş son derece inceydi (ipek ya da keten olabilir). Yuvarlak burunlu, ayak bileklerine kadar çıkan ayakkabıların bir tür güderiden yapıldığını anlaşıyor. Önleri hafif açıktır, ayağın iki yanından yere düşen birbirinden ayrı, düğümlü deri bağcıklarla bağlanmıştır. Bağcık yerinin üst tarafında dile benzer bir şekilde yuvarlak kenarı görülüyor. Dilin üzerinde ayak ucuna kadar uzanan bir yaprak motifi seçilebiliyor. Kabartmada kralın üzerinde uzun kollu bir gömleğin üstünde yanları kalın deri bağlarla kapatılan kısa kollu, önü açık bir göğüs zırhı ağır bir maddeden yapılmış ve vücuda iyice yapışmış. Bağlar arasında kenarların nasıl torbalandığı görülüyor. Zırhı kalan kısmı Kommagene’de sevilen motiflerle süslenmiştir.

Zırhın alt ucunu örten geniş kuşak, bir çift asma yaprağı motifi ile boylu boyunca süslenmiş iç içe sıkıştırılmış yapraklar, hafif bükülmüş saptan birbirine dolanarak fişkırıyor. Kuşak önde bel hizasında bağlanmış, aşağıda sarkan dalgalı uzun uçları, aşağıda bir düğümlle dolanmış ve sonra kalçalara kaldırılıp tutturulmuş. Bu kuşak

sadece göğüs zırhını tutmuyor, onun altında giyilen ağır bir maddeden (yün veya muhtemelen hafif deri) yapılmış basit bir eteği de tutuyor. Ayak bileklerine kadar dökülen etek, kuşağın öndeki düğümlerinden çıkan ve muhtemelen arkada da aynı şekilde tutturulmuş olan bacakların arasında birbirine paralel giden iki şerit ile diz kapağı seviyesine kadar kıvrılıyor. Bu tuhaf, eteği bacakların arasında kıvrırma yöntemi, yukarıda geniş “u” şeklinde aşağıda yan taraflarda ise derin, dikey kıvrımlı zengin bir draper oluşturuyor.

Kralın son giysisi sağ omzuna atılmış ve oraya tutturulmuş ağır bir pelerin oluşturuyor. Pelerin önde sol göğse iniyor, keskin bir kıvrımla tekrar omuza çevriliyor; sırtta birbirine eşit zikzak bükümlerle yere kadar sarkıyor; üstteki iki bükümün her birinin ucunda birer ponpon vardır. Pelerin bacakların arasından da görülüyor. İç astarın üstünde çift asma yapraklı geniş ve dikey bir şerit vardır.

Kralın alınlı olmamış başlığının iki bölümünde dar bir diadem ve onun üstündeki yüksek, silindirik biçiminde de, ucu düz bir tiaradan oluşuyor. Alınlığı kafanın arkasındaki görülmeyen bir toka tutuyor gibidir. Alınlık bir dizi kabartma arslanla süslenmiş, çok aşınmış olan kabartmalar güçlükle seçilebiliyor ancak karşılaştırıldıklarında tiara'nın üstündeki daha iyi belli olan arslanlarla aynı oldukları görülebiliyor.

Tiara ise dört bölümden oluşuyor. Yüksek silindire benzer iki kısmın alt yanını yanaklardan geçen bağlar örtüyor. Süslemeleri asma yapraklarıyla yapılmış ve ortada birbirine dolanarak giden saplardan çıkıyorlar. Sapın biri önden, biri arkadan yükseliyor, keskin bir bükümle üstteki parçanın üzerinden geçerek yine bu parçanın orta yerinde buluşuyorlar. Bu köşelerin çevrelediği alanı bir arslan dolduruyor. Çok ağı bacakları, göstermelik bir kuyruğu ve alınlığın üstündeki oldukça belirsiz öbür kabartma arslanlardaki gibi gülünç, bu arslanın kutup ayısınıninkine benzer bir kafası vardır.

Tiara'nın esas bölümünün üzerinde beş sivri uç yükseliyor, bu uçların her biri dar bir

üçgen biçiminde ve yaprak veya tüy motifiyle süslenmiştir. Bu motif orta boylu, dikey saplardan oluşuyor; sapların içinden yukarıya ve yan tarafa uzanmış küçük yapraklar çıkıyor. Her sivri ucun bitiminde bir yuvarlak, birinciye benzer bir sivrilik yer alıyor.

Tiara'nın alt arka yanında, kenarları incilerle bezenmiş, omuzlara kadar dökülen ve yuvarlaklaştırılmış bir ense koruyucu bulunuyor. Bunun dışında kralın üzerinde kıyafetini tamamlayan başka kudret ve paye işaretleri de var. Kurban hançeri ve bilezikler bunlar arasında sayılabilir. Hançer özenle işlenmiş bir kına sokuludur; kın, sağda kalça yüksekliğindeki kuşaktan aşağıya sarkıyor. Silahın sadece yukarı doğru incelen düz biten sapı görülüyor.

Işın demetiyle tasvir edilen, kralın sağ eliyle tokalaştığı figür dexiosis'teki yazıta göre (5. ve sonraki satır) “dualara kulak veren” Apollondur. Apollon geleneksel tarzda, sol elinde defne dalı tutmaktadır. Tam anlamıyla Grek - Pers dininin sentezini henüz gerçekleştiremediği I. Antiochos zamanına tarihlenen bu dexiosis'te Apollon Helios çıplak ve kaslı gösterilmiş. Omuzlara atılmış pelerinin iki ucu yuvarlak bir broşla birleştirilmiş ve bu birleşmeden ötürü kıvrımlar oluşmuştur. Sol omuz üzerinde pelerin bir kat yeri oluşturacak şekilde omuzlardan aşağıya dökülmektedir. Arkada ayak bileklerine kadar devam eden pelerinin boyu düz olmayıp olasılıkla kumaşın kesiminden ötürü dalgalı hatlardan oluşan bir kıvrılmaya sahiptir.

Apollon Helios'un kafası profilden gösterilmiştir. Dar alınlı, alından düz çıkmış kemersiz bir burun, ince dudaklar ve gene küçük bir çene ile profil tamamlanır. Dolgun yanaklı, çıkık elmacık kemiklidir. Göz cepheden gösterilmiştir ve yüzeyden daha derin, oyuk verilmiştir. Boyun kısa ve kalındır. Göğüs kafesi ve karın bölgesi oldukça doğal verilmiş ve tıpkı bacaklar gibi cepheden gösterilmiştir Apollon Helios'un profilden verilmiş başında saçları kısa ve dalgalıdır. Kafasına yuvarlak, asma yapraklarının iç içe açtığı oluşturduğu desenlerle süslü bir diadem takmıştır. Diadem'in arkada bitim düğümü yuvarlak bir kesbet oluşturur. Kafanın hemen arkasından oniki tane güneş ışınlarını temsil eden şualar yükselmektedir. hemen arkasında ise tam daire şeklinde bir disk yer alır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Dörner 1990: 177 – 198

Katalog No : XLII

Levha No : XXXVI

Eserin Adı : Antiochus ve Apollo - Mithras

Eserin Yapıldığı Madde : Bazalt

Eserin Bulunduğu Yer :Eski Kahta, Nemrut Dağı, Karakuş Tümölüsü

Eserin Dönemi : M. Ö. 69 - 34

Eserin Analizi : Yüksek Kabartma

Eserin Tanıtımı : Kabartma üzerinde görülen Apollo – Mithras'ın ve Kral Antiochus'un kıyafetleri Katalog LV'de tanıtımı yapılan stelin üzerindeki tasvirde görülen kıyafetin aynısıdır. Kefasında gene Persli bir tiara taşımaktadır. Ana tema temelde aynıdır. Eser Arkaik Yunan etkilidir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Dörner 1990: 186 ve Ghirsmann 1962: 63

Katalog No :XLIII

Levha No : XXXVII a - b

Eserin Adı : Kadın Figürinleri

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Hama Kraliyet Sarayı IV numaralı odası

Eserin Dönemi : M. Ö. VI. Yüzyıl

Eserin Analizi :Kalıpta Biçimlendirilmiş

Eserin Tanıtımı : Figürinler bacak kısımlarından itibaren kırıktır. Tasvir alanı arkası düz bir plakanın ön yüzünde oluşturulmuştur. Figürinler başlarında yuvarlak silindirik bir başlık taşımaktadırlar. Başlığın alna oturan kısmı kalın bir şekilde kıvrılmıştır. Saçlar helezonik bir şekilde omuzlara inmektedir. Eller saygı jesti ile birbirine kenetlenmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Badre 1980: 37 ve Fugmann 1958

Katalog No : XLIV

Levha No : XVlb

Eserin Adı : Kadın Figürini

Eser Envanter No : 8A 163 (C)

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Hama, IV numaralı bina

Eserin Dönemi : Ön - Hellenistik

Eserin Analizi : Kalıpta Biçimlendirilmiştir

Eserin Tanıtımı : Figürin, çıplak göğüslerini elleriyle yukarı doğru kaldırmıştır. Biçimsiz yapılmış kollarından, sağ kolunun, bileğinde üstü yuvarlaklaştırılmış ve irice gösterilmiş (belki bir süs taşı ? belki de kıymetli madenden ?) bir bileklik taşımaktadır. Boynuna yan yana dizili sıralardan oluşan bir kolye takmıştır. Saçların biçimlendirilişi kafasının yanından sarkan iki saç örgüsü şeklindedir. Kafasında fazla yüksek olmayan bir başlık vardır. Korunabilen bel kısmından anlaşıldığı kadarıyla figürin normal vücut ölçülerine sahip bir kadını temsil etmektedir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Fugmann 1958: 236

Katalog No : XLV

Levha No : XXIIc

Eserin Adı : At Figürinleri

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Karkamış, Kuzey-batı Kalesi, E Odası “Altın Mezar”

Eserin Dönemi : M. Ö. 4. Yüzyıl

Eserin Analizi : Elde biçimlendirilmiş ve küçük kil parçaları ile detaylar verilmiştir.

Eserin Tanıtımı : Onbir parçadan oluşan ve tamamı “At Figürinleri”nden meydana gelen figürinlerin dışa taşkın ve abartılı gösterilmiş koşum takımları vardır. On numaralı figürinin üzerinde çentiklerden meydana gelmiş bir tarama yapılmıştır. Atların burunları uzun ya da küttür. Yeleler panelli ve dışa taşkın olarak belli edilmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Woolley ve diğerleri 1952: 190

Katalog No: XLVI

Levha No: LI

Eserin Adı : Sûvari Figürini

Eser Envanter No : Taşkent Müzesi,

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Kuzeydoğu Aşkabad, Namazgah Tepe VI. tabaka

Eserin Dönemi : M. Ö. I. Binyıl

Eserin Tanıtımı : Atının üzerinde tasvir edilmiş bu sûvari figürininin kolları kırıktır. Eser detaylı bir işlenişe sahip olmayıp genel çizgileri belli etmeye çalışmışlardır. Sürücü başında sivri bir başlık taşımaktadır. Sürücünün üzerine bindiği at figürini de basit yapılmıştır. Birbiriyle oransız, kalın ve kısa bacaklara sahiptir, yelesi kabartı bir şerit halinde boynundan alnına doğru uzanmaktadır. Gözleri yuvarlak ve çıkıktır. Kulaklar küçük çıkıntılar halinde yelenin iki yanında yer alır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Knobloch 1972: 182 - 183

Katalog No : XLVIII

Levha No : LIIb

Eserin Adı : Tef Çalan Kadın Figürini

Eser Envanter No : Ad 12205

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Shikmona, İsrail

Eserin Dönemi : M. Ö. 580 - 550

Eserin Tanıtımı : Arkası düz bir plakanın üzerine, kabartma olarak yapılan eserde figürin ayakta durmaktadır. Tanrıça iri surath, gözler ve burun iri, dudaklar iki küçük çizgi ile belirtilmiştir. Saçlar ortadan ayrılmış ve omuzların hizasına dökülmektedir. Boyun belli edilmemiş, tanrıça “V” yakalı, uzun kollu bir bluz giymiştir. Dirseklerden kıvrılmış kolların parmakları uzun ve ayrı ayrı belirtilmiştir. Tanrıça ellerinin arasında tef tutmaktadır. Tanrıçanın beli açıkta gösterilmiştir, göbek ise bir delikle belirtilmiştir. Göbeğin altında bikini tarzı bir kıyafet dikkat çekmektedir. Bacaklar birbirine bitişik ve çıplaktır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Kilmer 1977: 138

Katalog No : XLIX . Levha No : LIIb

Eserin Adı : Tef Çalan Kadın Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Eski Ürdün Devleti yakınındaki Nebo Dağında bulunmuştur.

Eserin Dönemi : Demir Çağı II

Eserin Ölçüleri : g: 2 cm.

Eserin Tanıtımı : Bereket tanrıçası elinde ekmek somunu veya diğer kutsal objelerden birini, muhtemelen müzikal enstrümanlardan birini, tutuyor. Filistindeki Megiddo'da ve Beison'da ayrıca Eski Ürdün Devleti yakınındaki Kerak'ta ve Nebo Dağı yakınında; Eski Ürdün Devletindeki Themed Vadisi üzerinde el - Medeiye ve Balûah'da bulunan Demir II dönemi bereket tanrıçalarının sahip olduğu fiziksel özelliğe sahiptir. Büyük kulaklar, uzun surat üzerindeki kabarık gözler, yarım daire şeklinde çıkıntılı kaşlar, geniş yapılmış yanaklar, hafif aralıklı ağız, sivri bir şekilde noktalanmış çene ve uzun lüleli saçlar ortak özellikleri oluşturuyor. Bu figürinin başına taktığı tülbent omuzlarına iniyor. Figürinin alt kısmı kırık ve eksiktir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Glueck 1970: 188

Katalog No : L

Levha No : XXVIIIb

Eserin Adı : Çıplak Kadın Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Khan Sheikhoun, Pl C tabakası

Eserin Dönemi : Geç Tunç Çağı Sonu

Eserin Müzeye Geliş Şekli : 1930 yılı Khan Sheikhaus kazıları ile

Eserin Müzedeki Yeri : Halep Müzesi

Eserin Hamur Rengi : Açık Yeşil

Eserin Foto No: Alep Res. 443

Eserin Tanıtımı : Arkası düz levha şeklindeki figürinlerin ön yüzü kabartma olarak yapılmıştır. Figürin çıplak ve ayakta durmaktadır. Baş ve ayaklar kırıktır. Kollar göğüsleri alttan tutar pozisyonda kıvrılmıştır. Parmaklar şematize edilmiş ve belirgin değildir. Bel ince gösterilmiştir. Bacakların arası açık verilmiş ve cinsel uzuv belli değildir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Badre 1980: 199 - 201

Katalog No : LI

Levha No : XXVIIIc

Eserin Adı : Çıplak Kadın Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : C Tabakası

Eserin Dönemi : Geç Tunç Çağı Sonu

Eserin Müzeye Geliş Şekli : 1930 yılı Khan Sheikhaun kazısı ile

Eserin Müzedeki Yeri : Halep Müzesi

Eserin Hamur Rengi : Sarımsak Turuncu

Eserin Foto No: Alep Res. 451

Eserin Tanıtımı : Arkası düz levha şeklindeki figürinin ön yüzü kabartma olarak yapılmıştır. Figürin çıplak ve ayakta durmaktadır. Baş kırık ve eksiktir. Kollar göğüsleri alttan tutar pozisyonda kıvrılmıştır. Parmaklar şematize edilmiş ve belirgin değildir. Bel ince gösterilmiştir. Bacakların arası açıktır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Badre 1980: 199 - 201

Katalog No : LII

Levha No :LVIIb

Eserin Adı : Çıplak Kadın Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Nicosia

Eserin Dönemi : M. Ö. (y) 750 - 600 (Cypro - Archaic I)

Eserin Ölçüleri : y: 19,5 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Nicosia Kazıları ile

Eserin Müzedeki Yeri : Cyprus Museum

Eserin Astar Rengi : Kırmızı

Eserin Analizi : El yapımı. Figürinin her yeri kırmızı renkli boya ile boyanmıştır

Eserin Tanıtımı :Eller göğüsleri alttan kavrayarak yukarı kaldırmıştır. İri bir burun, gözler ve kulaklara sahip olmasına karşın küçük ve dar dudakları vardır. Çeşitli uzuvlarında ziynet eşyaları taşımaktadır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Lubsen & Crouwel 1998: 172 ve Karageorghis 1977:

Lev. 34b

Katalog No :LIII Levha No :LVIIIa

Eserin Adı : Tef (Tambura ?) Çalan Kadın Figürini

Eser Envanter No : C. 581

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Nicosia

Eserin Dönemi : M. Ö. 600 - 475 (Cypro - Archaic II)

Eserin Ölçüleri : y: 24.5 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Nicosia Kazıları ile

Eserin Müzedeki Yeri : Cyprus Museum

Eserin Analizi : İyi pişmiş, çok ince kum katkılı, figürin üzerinde boya izleri mevcuttur.

Eserin Tanıtımı : Üç boyutlu el yapımı olan ve masif bir görünüm sergileyen figürin elinde bir tambura (?) tutmakta olup, onu çalar pozdadır. Vücut detayları bol elbisenin altında kaybolmuş olup yüz hatları iridir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Lubsen & Crouwel 1999: 175

Katalog No : LIV

Levha No : LVIIIb

Eserin Adı : Atlı Süvari

Eser Envanter No : B.152 (Cf. Morris 1985, fig. 332 - 339)

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Nicosia

Eserin Dönemi : M. Ö. (y) 700 - 600 (Cypro - Archaic I)

Eserin Ölçüleri : y: 14,5 cm

Eserin Müzeye Geliş Şekli: Nicosia Kazısı ile

Eserin Müzedeki Yeri : Cyprus Museum

Eserin Analizi : El yapımı ve boyalı

Eserin Tanıtımı : Şematik olarak biçimlendirilmiş bu örnekte binicinin at üzerindeki duruş şekli bilindik tarzda dik ve elleri atın iki yanına uzanmış biçimdedir. Atı ile bütün halde biçimlendirilmiş bu süvari (binici ?) sakallıdır.

Başında Fenikelilerde görmeye alıştığımız biçimde arkaya kıvrılan bir başlık taşımaktadır.

Boya ile yapılmış dikine hatlardan oluşan süslemeler siyah ve eflatun renklidir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Lubsen & Crouwel 1999: 171

Katalog No : LV

Levha No : LVIIIc

Eserin Adı : Tef Çalan Kadın (Tamburalı Kadın ?)

Eser Envanter No : Zintilis Collection 357

Eserin Yapıldığı Madde : Kireç taşı

Eserin Bulunduğu Yer : Belli değil

Eserin Dönemi : M. Ö. 475 (Cypro - Archaic II / Klasik I)

Eserin Ölçüleri : y: 29 cm

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Devir

Eserin Müzedeki Yeri : The Amsterdam Museum of Art

Eserin Tanıtımı : Figür her iki elinde tef (tambura ?) tutmaktadır. Başında bir örtü taşımaktadır ve uzun elbisesinin altında hatlar netlik sergilememektedir. Boynunda uzun bir kolye takılıdır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Lubsen & Crouwel 1999: 174 - 175

Katalog No : LVI

Levha No : LVIIIId

Eserin Adı : Tef Çalan Kadın (Tamburalı Kadın ?)

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Tell es - Sa'idiyeh

Eserin Dönemi : M. Ö. 6. Yüzyıl (Pers Dönemi M. Ö. 539)

Eserin Astar Rengi : Eserin üzeri eflatun renkli boya ile boyanmıştır¹

Eserin Tanıtımı : Arka kısmı plaka şeklinde olan bu figürin kalıpta yapılmıştır ve elinde tutmakta olduğu müzik aletini çalmaktadır. Başında, kulaklarının arkasından aşağı doğru sarmakta bir tülbent takmıştır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Tubb 1998 : 140 - 142

¹Bkz. Fenikeliler, Hellenistik Çağda kadırgalar aracılığıyla gerçekleştirdikleri, çok meşhur olan ve "Purple Trade (Eflatun Ticaret)" olarak adlandırılan deniz aşırı yaptıkları ticaret aracılığı ile Fenike - Mısır kültürünü Akdeniz'in tüm kıyı yerleşmelerine taşımışlardır. Kenan Ülkesi menşeli olan bu kültürün izlerini Sicilya'ya hatta Marsilya'ya kadar takip etmek mümkündür. Kıbrıs'ın güneybatısında tespit edilen batıkların (gemilerin) çoğu bu döneme tarihlidir (Tubb 1998 : 140 - 142)

Katalog No : LVII

Levha No : LVIIIe

Eserin Adı : Tamburlalı Kadın

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Tefl es - Sa'idiyeh, 7 numaralı bina

Eserin Dönemi : M.Ö. I. Binyıl (M.Ö. 9 - 8.yy)

Eserin Tanıtımı : Yarısı korunabilmiş bu figürin giyinik ve ellerinin arasında tef benzeri bir çalgı aleti tutmaktadır. Kulakları oldukça iri ve figürinin başındaki örtüsü bu kulakların arkasından aşağı, omuzlara doğru inmektedir. Alnının üzerinde kısa perçemleri ve başlığı kafaya tutturmaya yarayan bantları görülmektedir. Gözler dışa konkav ve iridir

Eserin Yayınlandığı Yer : Tubb 1998: Lev. 7

Katalog No : LVIII

Levha No : LIXa

Eserin Adı : Ath Süvari Figürini

Eser Envanter No : DM - BI - 113

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Lapithos

Eserin Dönemi : Demir Çağı¹

Eserin Ölçüleri : v. 19,5 cm.

Eserin Hamur Rengi : Kahverengimsi

Eserin Tanıtımı : Masif bir görüntü sergileyen eser boyalıdır. Dikey ve yatay çizgilerin yanı sıra çarpılar ve içi dolu karelerle süslenmiştir.

Kıbrıs'ın Demir Çağı at figürinlerinin genel karakteristik özelliğini taşıyan bu at figürininin burun - ağız kısmı öne doğru uzatılarak hafif sivri tutulmuştur. Yele kısmı abartılı bir biçimde yukarı doğru kalkık gösterilmiştir. At figürinin üzerindeki boyamalar çoğu zaman, süvarilerde de olduğu gibi, ayrıntıyı vermek için kullanılmıştır. Koşum takımları boyamak suretiyle gösterilmiştir. Kıbrıs kökenli diğer figürinlerde pek görülmeyen ata hareket vermek amacıyla atı öne ya da arkaya hafif yatık durması bu figürinde görülmektedir.

Süvari sakallı olup, başlık ve uzun kollu bir giysi giymiştir. Tüm bu ayrıntılar siyah renkli boya ile belli edilmiştir. Süvarinin gözleri çok iri ve badem biçimlidir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Morris 1985: Lev. 235

¹Bkz. Sayfa 205 - 208, Ekler Bölümü, Kıbrıs Demir Çağı Kronolojisi

Katalog No : LIX

Levha No : LIXb

Eserin Adı : Atlı Süvari

Eser Envanter No : DM - BI - 112

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Ayia Irini

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : y: 20 cm

Eserin Müzedeki Yeri : Cyprus Museum

Eserin Analizi : El yapımı ve boyalı

Eserin Tanıtımı : Yüzü bir başlık ve sakalla sınırlandırılmıştır. Başında küt uçlu bir başlık taşımaktadır. Atı ile son derece şematik bir biçimlendiriliş tarzı vardır. Anatomik yapısı özensiz yapılmıştır ve vücut son derece uzun gösterilmiş olup atının üzerine dik açıyla oturmuştur. Sakal, kaş, gözler ve uzun kollu gömlek boyama suretiyle belli edilmiştir. At üzerindeki boyama süslemeler süvariye nazaran daha özenilmiştir. At üzerinde içi dolu karelerden, yatay çizgilere ve bitkisel motive kadar pek çok şekil dikkat çekmektedir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Morris 1985: Lev 236

Katalog No : LX

Levha No : LXa

Eserin Adı : Atlı Süvari

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : y: 13,6 cm.

Eserin Müzedeki Yeri : Cyprus Museum

Eserin Astar Rengi : Beyaz

Eserin Analizi : El yapımı, beyaz üzeri koyu renk boyamalı

Eserin Tanıtımı : Klasik Kıbrıs kökenli at figürünün üzerinde merdiven biçimli süslemeler mevcuttur. Yele ve göz ayrıntısı boyama suretiyle sağlanmıştır. Süvarinin sırtı “ V “ yakalı bluzu da boyama ile yapılmıştır

Eserin Yayınlandığı Yer : Tatton - Brown 1979: Müze Kataloğu no. 194

Katalog No : LXI

Levha No : LXb

Eserin Adı : Süvari (Binici ?) Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Lapithos - Lapta, Lot 78

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : y: 29,5 cm.

Eserin Müzedeki Yeri : Cyprus Museum

Eserin Tanıtımı : At ve elinde zırh tutan süvari son derece şematik yapılmıştır. Boynu bir zürafayı andırır tarzda uzun tutulmuş olan atın ön bacakları çok kalın, kısa ve kuttur. At ve süvarinin yüz hatları belli edilmemiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Morris 1985: 208 ve 18 Ekim 1972 tarihli Christie Kataloğu

Katalog No : LXII

Levha No : LXc

Eserin Adı : Atlı Süvari

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Belli Değil

Eserin Dönemi :Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : y: 13,5 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Satın Alma Yolu ile

Eserin Müzedeki Yeri : The Louvre Museum

Eserin Analizi : El yapımı ve Boyalı

Eserin Tanıtımı : Oldukça kütleli bir biçim sergileyen at ve binicisi ayrı ayrı şekillendirilmiştir. Her iki figürinde boyalıdır ve önemli detaylar boyamak suretiyle belli edilmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Morris 1985: Lev. 334

Katalog No : LXIII

Levha No : LXd

Eserin Adı : Atlı Süvari Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Belli Değil

Eserin Dönemi : M. Ö. I. Binyıl

Eserin Ölçüleri : y: 21 cm.

Eserin Müzedeki Yeri : Cyprus Museum

Eserin Analizi : El yapımı ve boyalı

Eserin Tanıtımı : Oldukça uzun bacaklara ve boyna sahip olan at figürininde boyama yalnız boynun ön kısmında dikey ve yatay süslerden ibarettir. Detaylar küçük kil şeritlerle verilmeye çalışılmıştır. Süvari ucu sivri biten külah gibi bir başlık giymiştir. Sol kolunun altında mızrak benzeri bir silah dikkat çekmektedir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Karageorghis 1962: Lev. XXXI

Katalog No : LXIV

Levha No : LXIa

Eserin Adı : At Figürini

Eser Envanter No : DM - BI - 106

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Nicosia

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : y: 12,3 cm.

Eserin Analizi : El yapımı ve Boyalı

Eserin Tanıtımı : Uzun / Küt bir burna ve bacaklara sahip olan at figürünün arkada merkezi bir noktaya gelecek şekilde yerleştirilmiş tek bir bacağı vardır. Figürinin üzerinde yer yer yatay çizgilerle boya izleri görülmektedir. Yelesi kil topakçıklarıyla yapılmıştır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Morris 1985: Lev. 237

Katalog No : LXV

Levha No : LXIb

Eserin Adı : At Figürini

Eser Envanter No : DM - BI - 105

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Nicosia, Yüzey Buluntusu

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : y: 10 cm.

Eserin Astar Rengi : Devetüyü

Eserin Analizi : El yapımı

Eserin Tanıtımı : Uzun / Küt bir burna ve bacaklara sahip olan at figürininin arkada merkezi bir noktaya gelecek şekilde yerleştirilmiş tek bir bacağı vardır. Yelesi kil topakçıklarıyla yapılmıştır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Morris 1985: Lev. 237

Katalog No : LXVI

Levha No : LXIc

Eserin Adı : At Figürini

Eser Envanter No : DM - BI - 108

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Kıbrıs

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : y: 20,5 cm.

Eserin Analizi : El yapımı ve Boyalı

Eserin Tanıtımı : Bir zamanlar üzerinde bir binicinin olduğu tahmin edilen at figürininde detaylar kırmızı boya ile yapılmıştır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Morris 1985: Lev. 238

Katalog No : LXVII

Levha No : LXIIa

Eserin Adı : Atlı Süvari Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Nicosia

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : y: 21 cm.

Eserin Analizi : El yapımı ve Boyalı

Eserin Tanıtımı : Ayrı ayrı şekillendirilmiş at ve binicisinde ilk göze çarpan özellik birbirlerine göre oldukça oransız yapılmış olmalarıdır. Süvari figürünü, at figürüne nazaran daha az özenilerek biçimlendirilmiştir.

Süvari sakallı ve uzun burunludur. Vücut oranlarına göre daha uzun tutulmuş kolları atın abartılarak yapılmış yelelerini her iki yandan tutmuştur.

Atın ince ve sivri burnu en az yeleleri kadar abartılıdır. Süslemeler içi dolu üçgen ve dikey çizgilerle yapılmış boyamalardan meydana gelmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Karageorghis 1977: no.61

Katalog No : LXVIII

Levha No : LXIIb

Eserin Adı : Atlı Süvari Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Nicosia

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Müzedeki Yeri : Cyprus Museum

Eserin Analizi : El yapımı ve Boyalı

Eserin Tanıtımı : Ayrı ayrı şekillendirilmiş at ve binicisi birbirlerine göre oldukça oransız yapılmıştır. At figürini nazaran daha fazla özenilerek biçimlendirilmiştir.

Süvari sakallı ve uzun burunludur. Vücut oranlarına göre daha uzun tutulmuş kolları atın abartılarak yapılmış yelelerini her iki yandan tutmuştur.

Atın ince ve sivri burnu en az yeleleri kadar abartılıdır. İçi dolu üçgen ve dikey çizgilerle yapılmış boyamalar ile süslenmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Dikaios 1961: Lev. 30, no. 6

Katalog No : LXIX

Levha No : LXIIc

Eserin Adı : At ve Binici

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Belli Değil

Eserin Dönemi : M. Ö. I. Binyıl

Eserin Ölçüleri : y: 22,5 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Satın Alma Yolu ile

Eserin Müzedeki Yeri : The Museum of Fine Arts, Boston

Eserin Hamur Rengi : Kahverengimsi Sarı

Eserin Analizi : El yapımı ve Boyalı

Eserin Tanıtımı : Binici (süvari ?) ve atı ayrı ayrı şekillendirilmiş ve applique uygulaması yapılarak her iki figürin birbirine adapte edilmiştir ve böylece bir bütün oluşturması sağlanmıştır. At figürinin boynunun arka kısmında yeleler yukarı doğru kalkık biçimde şekillendirilmiş ve ayrıntılar boyamak suretiyle belirginleştirilmiştir. Muhtemelen boynunda asılı duran bir nesne betimlenmek istenmiştir. Ön ayakları uzun boynuna ve burnuna tezat oluşturacak biçimde kısa ve küt tutulmuştur. Kuyruk üzerinde de kil şeritler görülür. Binici figürinine at figürinindeki kadar detay verilmemiştir ancak ilk etapta şunlar göze çarpmaktadır: Göğsünde bir siperlik taşımaktadır ve başında da sivri uçlu bir başlık vardır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Morris 1985: Lev. 338

Katalog No : LXX

Levha No : LXIIId

Eserin Adı :At Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Ölçüleri : y: 20,7 cm.

Eserin Müzedeki Yeri : Royal Ontario Museum, Toronto

Eserin Analizi : El yapımı ve Boyalı

Eserin Tanıtımı : Diğer Kıbrıs Kökenli “At” ya da “At ve Binici” Figürinlerine nazaran daha doğalcı bir anlayışla biçimlendirilmiş olan bu at figürinine hareketlilik baş kısmından kazandırılmıştır. Baş hafif arkaya doğru meğillidir. Gözler, gemlik, koşum takımları gene boyamak suretiyle belli edilmiştir. Boyamalar boyun kısmında içi dolu ve boş dikdörtgenler, sağ sağırsında da gamalı haç motifi dikkat çekmektedir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Leipen 1966: no. 143

Katalog No : LXXI

Levha No :LXIIIa

Eserin Adı : Giyinik Kadın Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Erythrai (İldırı), Akrapoldeki Athena Tapınağında Bulunmuştur

Eserin Dönemi : M. Ö. 520, Arkaik Devir

Eserin Analizi : Kalıpta şekillendirilmiş

Eserin Tanıtımı : Eser tam olarak korunamamıştır. Yüzü köşeli bir çerçeve içine sokan ve yatay dalgalardan oluşan saç, ağız ve burun yapısı ile VII. Yüzyılın sonuna tarihlenebilir¹. Bu şekli ile Kıta Yunanistan'a yakınlık gösterir. Bununla beraber yüzün, Kıta Yunanistan'daki ince uzun ve sivri çeneli tiplere göre dolgun görünümü, bunların Doğu Yunan imalatı olduklarını söylememizi mümkün kılar. VI. Yüzyılın başına tarihlenmek daha olasıdır. Elinde nar türü bir meyve taşımaktadır. Figürinlerde bir elin göğüs üzerinde güvercin veya nar tomurcuğu tutuşu şablonlaşmış bir poz diye kabul edebiliriz. Bu duruşu monumental Doğu Yunan plastiğinde ve özellikle Samos - Milet sanat eserlerinde M. Ö. VI. Yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren hemen bütün kadın heykellerinde görüyoruz. Bu şablon tipi büyük bir değişikliğe uğramadan uzun süre kullanılmıştır. Bu haliyle figürine en yakın örneklerden biri de Louvre Müzesinde korunan Klazomenai'de bulunmuş olan bir figürindir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Bayburtluoğlu 1977: 15 - 23

¹Erythrai'de yapılmış kazılarda açığa çıkarılmış figürinlerin çoğunu Arkaik Devre ait olan örnekler teşkil eder. Akrapol kazılarında gün ışığına çıkarılan eserlerin büyük çoğunluğunun "Athena Mabedine" bırakılan sunular olduğu kesinlik kazanmıştır. Bayburtluoğlu (Bayburtluoğlu 1977) eserlerin *Athena* ile ilişkili olsun olmasın, bu kutsal yere yerli ve yabancı kişilerce bırakılmış hediyeler ve adaklar olduğu ve bu görüş doğrultusunda değerlendirilme yapıldığını ifade eder (Bayburtluoğlu 1977: 15).

Katalog No : LXXII

Levha No : LXIIIb

Eserin Adı : Çıplak Kadın Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Kythrea Temenos (Swedish Cyprus)

Eserin Dönemi : Demir Çağı Başı

Eserin Müzedeki Yeri : National Museum, Copenhagen

Eserin Analizi : El yapımı

Eserin Tanıtımı : Cepheden ve düz duruş pozundaki figürin sağ elini sol göğsünün üzerine koymuştur. Sağ kol ise vücuduna paralel biçimde aşağı doğru sarkıtılmıştır. Figürinin boyun hizasından yukarı kısmı tamamen ziynet eşyaları ile doludur. Figürinin başında taşıdığı örtü kulaklarını açıkta bırakacak şekilde aşağı inmektedir. Baş örtüsünün deseni bal peteği şeklindedir. Surat oldukça iri ve yuvarlaktır, gözler iri, dudaklar küçük ve gülümser biçimdedir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Ikosi 1989:19

Katalog No : LXXIII

Levha No : LXIIc

Eserin Adı : Çıplak Kadın Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Kythrea

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Müzedeki Yeri : Cyprus Museum

Eserin Analizi : Kalıpla yapılmış, eserin belden yukarı kısmı korunmuştur.

Eserin Tanıtımı : Eser önden tasvir edilmiş olup arka kısmı bir plaka gibi düzleştirilmiştir. Tamamen çıplak tasvir edilmiştir. Elleri her iki yandan sarkıtılmıştır. Figürin üzerinde hiç bir ziynet eşyası taşımamaktadır. Saç biçimi Mısırlı etkiler gösterir. Ikosi tarafından (Ikosi 1989) Neo - Cypriote ya da Neo - Egyptian tarzı olarak adlandırılmaktadır. Yüz şekli köşeli ve tombuldur ve hatlar belirgin değildir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Ikosi 1989: 20

Katalog No ; LXXIV

Levha No : LXIIIId

Eserin Adı : Çıplak Kadın Figürini

Eser Envanter No : C688

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Kythrea

Eserin Dönemi : Demir Çağı

Eserin Müzedeki Yeri : Cyprus Museum

Eserin Analizi : Kalıp yapımı

Eserin Tanıtımı : Eser önden tasvir edilmiş olup arka kısmı bir plaka gibi düzleştirilmiştir. Tamamen çıplak tasvir edilmiştir. Elleri her iki yandan sarkıtılmıştır. Figürin üzerinde hiç bir ziynet eşyası taşımamaktadır. Saç biçimi Mısırlı etkiler gösterir. Ikosi tarafından (Ikosi 1989) Neo - Cypriote ya da Neo - Egyption tarzı olarak adlandırılmaktadır. Yüz şekli köşeli ve tombuldur ve hatlar belirgin değildir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Ikosi 1989: 21

Katalog No : LXXV

Levha No : LXIIIc

Eserin Adı : Sûvari Figürini

Eser Envanter No : A. I. 3048

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Ajia İrini

Eserin Dönemi : Hellenistik

Eserin Ölçüleri : y: 12 cm., g: 4,8 cm.

Eserin Hamur Rengi : 2.5 YR 6 / 6

Eserin Analizi : El yapımı, Astarsız ve Boyasız

Eserin Tanıtımı : Sûvarinin gövde kısmı geniş ve yassıdır. Omuzlardaki yuvarlaklık verilmiştir. Kollar gövdenin iki yanından kıvrılmıştır ve bileklerden kırıktır ancak duruş şekline anlaşıldığı kadarıyla dizginleri tutmaktadır.

Yüzü tombul ve hafif gülümser gibidir. Başlığının tepe kısmında spiral şeklinde bir kıvrım vardır¹. Ayrıntılar kil topakçıklarla belirtilmiştir. Burun iri tutulmasına rağmen göz ve ağız belirgin değildir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Caskey 1981: 127 - 135

¹Bkz. Daha ayrıntılı bilgi için Törnkvist 1973

Katalog No : LXXVI

Levha No : LXIVe

Eserin Adı : Atlı Süvari

Eser Envanter No : 5614

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Kıbrıs Geometrik III - Arkaik I

Eserin Dönemi : M. Ö. 580 - 530 arası

Eserin Ölçüleri : y: 16,5 cm., g: 5,3 cm. (göğüs), g: 4 cm. (ayak)

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Devir, Cesnola Koleksiyonu, yıl 1873

Eserin Müzedeki Yeri : İstanbul Arkeoloji Müzesi

Eserin Astar Rengi : Krem

Eserin Hamur Rengi : Orta Kiremit

Eserin Analizi : El yapımı ve çark.

Eserin Tanıtımı : Süvarinin başının üstü, atın yüzünün sol tarafı, kuyruğunun ucu, sol arka ve sağ ön bacağı ile diğer ayaklarının ucu kırık ve kayıptır. Süvari atın üzerinde durmaktadır. Yüz ve başlık sivri. Alın dar, gözler küçük ve çukurcuk halinde. Burun iri ve kalkık. Çene hemen hiç yok, omuzlar dar. Kollar öne uzanmış, eller atın yelesini tutmaktadır. Kollar kısadır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Gözübüyük 1993: 356

Katalog No : LXXVII

Levha No : LXVI

Eserin Adı : Araba Grubu

Eser Envanter No : 5599

Eserin Yapıldığı Madde: Pişmiş Toprak

Eserin Bulunduğu Yer : Kıbrıs

Eserin Dönemi : Kıbrıs Arkaik II

Eserin Ölçüleri : y: 5,8 cm., g: 8,6 cm.

Eserin Müzeye Geliş Şekli : Devir. Cesnola Koleksiyonu

Eserin Müzeye Geldiği Gün : (yıl) 1873

Eserin Astar Rengi : Krem Beyaz

Eserin Hamur Rengi : Devetüyü

Eserin Analizi : El yapımı. Öndeki arabacının başının bir kısmı, tekerlek, dingil, kaide kırık ve noksandır.

Eserin Tanıtımı : Dörtlü atlı grubu. İki arabacı ve ikişerli gruplar halinde yan yana dizginlenmiş atlılar temsil edilmek istenmiştir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Myres 1914: 25

Katalog No : LXXVIII

Levha No : LXXa

Eserin Adı : Giyinik Kadın Figürini

Eserin Yapıldığı Madde : Pişmiş Toprak

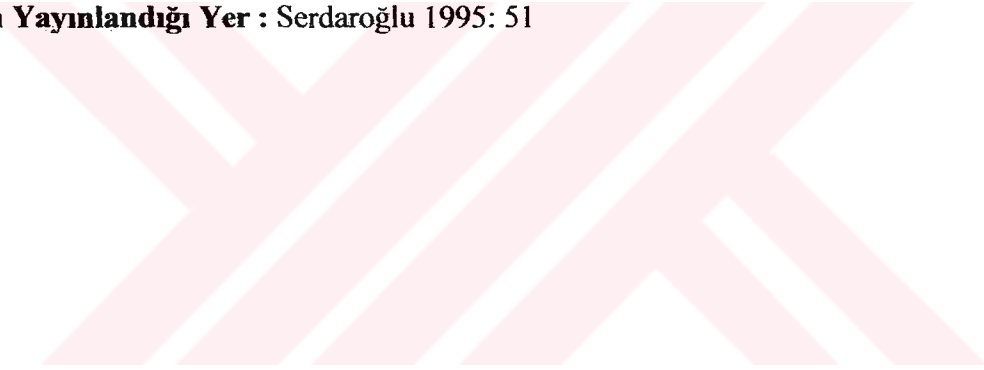
Eserin Bulunduğu Yer : Assos (Behramkale), DX Plankaresi 8 no.lu Lahit Mezar

Eserin Dönemi : M. Ö. 5. yy'ın ilk yarısı

Eserin Analizi : Kalıp yapımı, Arkaik Üsluplu, Boyalı

Eserin Tanıtımı : Figürin sadece beline kadar biçimlendirilmiştir. Başındaki polosun iki yanından inen örtü omuzlarından aşağıya doğru dökülerek kollarını örtmektedir. Örtünün altından çıkan iki kolu göğüs altında karşılıklı gelmektedir. Yüzün tasvir edilişine göre kollar ve eller çok ilkel ve oransız yapılmıştır.

Eserin Yayınlandığı Yer : Serdaroğlu 1995: 51

Katalog No : LXXIX

Levha No : LXXXII

Eserin Adı : Ayakta Duran Kadın Figürü

Eser Envanter No : Uşak 1.179. 96

Eserin Yapıldığı Madde : Bronz

Eserin Bulunduğu Yer : Uşak - Kökeni Belli Değil

Eserin Dönemi : M. Ö. I. Binyıl

Eserin Ölçüleri : y: 3,4 cm., k: 4,2 cm., a: 86,48 gr.

Eserin Müzeye Geliş Şekli : The Metropolitan Museum of Art'ta karşı açılan davanın kazanılması ile Uşak Müzesine intikal etmiştir.

Eserin Tanıtımı : Tasvir, uzunlamasına kesilmiş bronz bir kütlenin bitiminde her iki elini yana sarkıtmış, uzun tunik ile kısa kollu manto giymiştir. Üst tarafta kalan kolpos kısmı bellidir ancak giysinin geri kalan kısmı o kadar belirgin değildir. Kafasında, alın kısmında, iki paralel çizgi diademin varlığını işaret etmektedir.

Eserin Yayınlandığı Yer : Özgen & Öztürk 1996: 221 ve lev. 198

KAYNAKÇA

AKURGAL, Ekrem

- 1990 Anadolu Uygarlıkları.
İstanbul: Net Yayınları, 3. Baskı

ALKIM, U. B. ve H. ALKIM

- 1966 “Gedikli (Karahöyük) Kazısı Birinci Ön – Rapor.”
Ankara: *Belleten*, XXX, 117: 1 - 26

ALKIM, U. Bahadır

- 1967a “İslahiye Bölgesi Araştırmaları Gedikli ve Kırıskal Hüyük Kazıları (1967).”
Ankara: *T. A. D.*, XVI, 2: 5 - 13
- 1967b “İslahiye Bölgesi Çalışmaları ve Gedikli Hüyük Kazısı.”
Ankara: *Belleten*, XXXI, 123: 462 - 468
- 1968a “İslahiye Bölgesi Araştırmaları Gedikli ve Kırıskal Hüyük Kazıları.”
Ankara: *Belleten*, XXXII, 127: 407 - 412
- 1968b “İslahiye Bölgesi Çalışmaları (1968).”
Ankara: *T. A. D.*, XVII, 1: 39 - 42

ALGAZE, Guillermo

- 1994 “Tigris - Euphrates Archaeological Reconnaissance Project: Final Report of the Birecik and Carchamish Dam Survey Areas.”
Leiden: *Anatolica*, XX: 1 - 96
- 1996 “Urban Development at Mid - Late Early Bronze Age Titriş Höyük in Southern Anatolia.”
BASOR, CCXCIX / CCC: 33 - 52

AMIET, Pierre

- 1992 Memories de la Delegation Archeologique en Iran: II, Les Figurines de Suse I- Les Figurines Humaines IVe - Ile Millenaires AV - J. - C.
Paris: Gabaldi

ARCHI. A. PECORELLA, P.E.,

- 1971 Gaziantep e la Sua Regione Uno Studio Storica e Topografico Degli Insediamenti Preclassici.
Rome: Edizioni Dell'Ateneo

ARMAN, Füsün

- 1995 "Yesemek'in Terk Edilmiş Tanrıları."
İstanbul: *Atlas*, XXVII: 112 - 118

BADRE, Leila

- 1980 Les Figurines Anthropomorphes en Terre Cuite al'Age du Bronze en Syrie.
Paris: (Institut François d'Archéologie du Proche Orient Paul Geuthner (Ed.)).

BAHN, Paul G.

- 1996 The Story of Archaeology - The Great Discoveries.
London: Weidenfeld & Nicolson

BALL, Warwick, TRUCKER, David & WILKINSON, T.J.,

- 1989 "The Tell Al - Hawa Project."
London: *Iraq*, LI: 1 - 66

BARRELET, Marie-Thérèse

- 1958 "Deux Syro - Phéniciennes Sur un Bronze du Louvre."
Syria, XXXV: 33

- 1968 Figurines Et Reliefs En Terre Cuite De La Mésopotamie Antiuqe (I)
Potiers, Termes de Métier, Procédés de Fabrication et Production.
 Paris: Institut François D'Archéologie de Beyrouth. LXXXV, 12

BAYBURTLUOĞLU, Cevdet

- 1977 Erythrai II: Pişmiş Toprak Eserler.
 Ankara: (Türk Tarih Kurumu Yayınları, V. Dizi - Sa. 36)
 Türk Tarih Kurumu Yayınları

BEAN, George

- 1995 Eski Çağda Ege Bölgesi.
 (Türkçeye Çeviren: İnci Delemen)
 Arion Yayınevi, Birinci Basım

BLACK, Jeremy and GREEN, Anthony

- 1998 Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamian Illustrated
Dictionary
 London: (Published for The Trustees of The British Museum
 by British Museum Press, 2nd ed.)

BLOCHER, Felix

- 1992 Siegelabrollungen auf Frühaltbabylonischen Tontafeln im British
Museum.
 München: Münchener Universitäts - Schriften Philosophische
 Fakultät 12, Profil Verlag

BOSSERT, Theodor Helmuth

- 1951 Altsyrien Die Ältesten Kulturen Des Mittelmeerkreises Dritter Band
 Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth

BOUNNI, Adnan

- 1974 "Taqrir awali'an al - tanqib fi al - ' abd wa-annab al – safinat 1971 – 1972."
A.A. A. S. XXIV: 53 - 73

- 1979 "Preliminary Report on the Archaeological Excavations at Tell al - Abd and Anab al - Safinah (Euphrates) 1971 – 1972."
A.A. S. O. R., XLIV: 49 - 61

BOYSAL, Yusuf

- 1979 Arkaik Devir Heykeltraşlığı.
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları,
Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

BRAIDWOOD, Robert J.

- 1937 Mounds in the Plain of Antioch. An Archaeological Survey.
Chicago: The University of Chicago

BRAIDWOOD, R. J & BRAIDWOOD, L. S.

- 1960 Excavations in the Plain of Antioch I, The Earlier Assemblages Phases A – J.
Chicago: The University of Chicago Oriental Institute Publications, LXI

BROSIUS, Maria

- 1996 Women in Ancient Persia 559 - 331 B.C.
Oxford: Oxford University Press (1st ed.)

BUNNES, Guy

- 1989 "Tell Ahmar on the Euphrates, A New Research Project of the University of Melbourne."
Akkadica, LXIII: 1 - 11

CARRIÈRE, Brian & BARROIS, A.

- 1927 "Fouilles à Neirab."
Beyrouth: *Syria*, VIII: 126, 201

CASKEY, M. E.

- 1981 "Aija Irini, Kea: The Terracotta Statues and the Cult in the Tempel."
Stockholm: Sanctuaries and Cults in Aegen Bronze Age
Skrifter Utgivna av Svenska Institutet Athen, 4, XXVIII: 127 - 135

CAVRO, Lucien *et* DOSSIN, Georges

- 1936 Til – Barsib.
Avec le concours de Lucien Cuvro et George Dossin par F. Thureau
- Dangin et Maurice Donand (Text / Album)
Paris: (Librairie Orientaliste Paul Geuthner (Ed.))

CESNOLA, Luigi Palma di

- 1878 "Cyprus: Its Ancient Cities, Tombs and Temples."
New York: The Metropolitan Museum of Art Press (3rd ed.)

- 1885 – 1903 "A Descriptive Atlas of the Cesnola Collection of Cypriote
Antiquities in the Metropolitan Museum of Art."
New York: New York Metropolitan Museum of Art Press I - III

CINQUABRE, Dominique

- 1978 "Les Tombes de l'Age du Fer en Iran du Nord- Ouest."
Paris: *Paléorient*, IV: 335 - 343

COLLON, Dominique

- 1990 Near Eastern Seals.
London: Published for the Trustees of the British Museum by British
Publications

COURBIN, P.

- 1978 "A - t - on Retrouvé l'Antique Poseidon a Ras el Bassit."
Paris: *Archéologia*, CXVI: 48

ÇAMBEL, Halet

- 1996 "Karatepe - Domuztepe Çalışmaları."
Ankara: *K. S. T.*, XVII: 242

DANGIN, F. Thureau & DUNAND, Maurice

- 1936 Til Barsib.
Paris: Haut - Commissariat de La République Française en Syrie et
Service des Antiquités (Texte & Albume),
Bibliothèque Archéologique et Historique, XXIII

DAREMBERG, S & SAGLIO, V.

- 1907 "Dictionnaire des Antiquités."
J. H. S., VIII: 190

DARGA, Muhibe

- 1985 Hitit Mimarlığı I: Yapı Sanatı, Arkeolojik ve Filolojik Veriler.
İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi

- 1992 Hitit Sanatı.
İstanbul: (Akbank Kültür ve Sanat Kitapları: 56)
Ana Basım Anonim Şirketi, I. Baskı

DEMİR, Ataman

- 1996 Çağlar İçinde Antakya.
İstanbul: (Akbank Kültür ve Sanat Kitapları: 62)
Ana Basım Anonim Şirketi, I. Baskı

DICKS, Brian

- 1979 The Ancient Persians.
North Pomfret: David & Charles Inc. (1st ed.)

DIKAIOS, Porphyrios

- 1963 "A 'Royal' Tom at Salamis. Cyprus."
Berlin: *Archäologischer Anzeiger*, Beiblatt zum Jahrbuch des
Deutschen Archäologischen Institutes, Walter de Gruyter: 148 - 167

DORNEMANN, Rudolph H.

- 1978 "Tell Hadidi: A Bronze Age City on the Euphrates."
Archaeology, XXXI: 6

DÖRIG, José

- 1975 "Relief votif d'Helios."
Art Antiques Collections Privées de Suisse, XXXIII (October -
December): 233 - 245
Leuven: (Romande Exposition au Musée Ratho et ala Fondation)

DÖRNER, Karl Friedrich

- 1990 Nemrud Dağının Zirvesinde Tanrıların Tahtları.
(Türkçeye Çeviren: Vural Ülkü)
Ankara: (Türk Tarih Kurumu Yayınları, VI. Dizi)
Türk Tarih Kurumu Basımevi

DUNHAM, Sally

- 1997 "Remarks on Some Objects from Umm el - Marra 1994 - 1995."
AJA, X, 2 (April): 229 -239

DURU Refik

- 1986 "Tarih Öncesi Çağlara Ait Dini Bir Tören."
A. A., X (Prof. Dr. U. Bahadır Alkım'a Hatıra Sayısı): 169 - 176

ELAYI, Jean

- 1991 "Deux «Ateliers» de Coroplastes Nord-Phéniciens et Nord –Syriens
Sous L'Empire Perse."
Louvain: *Ir.An.* XXVI: 181 - 216

EMRE, Kutlu

- 1971 Anadolu Kurşun Figürinleri ve Taş Kalıpları.
Ankara: (Türk Tarih Kurumu Yayınları - VI. Seri. Sa. 14)
Türk Tarih Kurumu Basımevi

ERKANAL, Armağan

- 1993 Anadolu'da Bulunan Suriye Kökenli Mühür ve Mühür Baskıları.
Ankara: (Türk Tarih Kurumu Yayınları - VI. Dizi. Sa. 42)
Türk Tarih Kurumu Basımevi

FUENSANTA, Jesús GIL & MISIR, Adnan

- 1998 "Excavations at Tilbeş Höyük: The 1996 Season."
Ankara: *K. S. T.*, XIX.: 227 - 239

FUENSANTA, Jesús GIL & ROTHMAN, Mitchell S.

- 1999 "1997 Tilbeş Höyük Kurtarma Kazısı."
Ankara: *K. S. T.*, XX, (I): 207 - 218

FUGMANN, Ejnar

- 1958 Hama Fouilles et Recherches 1931 - 1938 L'Architecture des
Périodes Pré – Hellénistiques.
Copenhagen: Fondation Carlsberg

GARSTANG, John

- 1953 Prehistoric Mersin, Yümüktepe in Southern Turkey.
Oxford: Oxford University Press

1966 "The Syrian Goddesses."
Beyrouth: *MéUnivBeyr*, XXX: 10

GATES, Marie - Henriette
1995 "Archaeology in Turkey."
AJA, XCIC, 2 (April): 216 - 255

GEUTHNER, Paul
1978 "Ibn Hani (Syrie), Rapport Préliminaire."
Paris: *Syria*, LV: 292 - 293

GHIRSMANN, Roman
1962a Persian Art, 249 B. C. - 651 A. D. The Parthian and Sassanian Dynasties.
New York: The Arts and Mankind (Ed. by André Malraux and Georges Salles)
Golden Press

1962b Perse Proto - Iranies Médes Achéménides.
Gallimard: L'univers des Formes Collection Dirigée par Andre Malraux et Georges Salles

GLUECK, NELSON
1970 "The Other Side of the Jordon."
Cambridge: Published by the American Schools of Oriental Research

GÜNER, Şemsi ve DONBAZ, Veysel
1995 Anadolu'da Kral Yolları.
İstanbul: (Dünya Şirketler Grubu, I. Baskı)

GÖZÜBÜYÜK, Meral

- 1993 "İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Cesnola Koleksiyonu
Bünyesindeki Pişmiş Toprak Eserler."
(Yayınlanmamış Doktora Tezi)
Ankara: Hacettepe Üniversitesi

HALLER, Arndt

- 1954 Die Gräber und Gräfte von Assur Ausgrabungen der Deutschen
Orient - Gesellschaft in Assur.
Berlin: Verlag Gebr. Mann

HANWORTH, Rosamond & POLLOCK, George

- 1990 The Heritage of North Cyprus.
Lefkose: Published by The Ministry of Communications Public
Works and Tourism
Printed in North Cyprus by Tezel Offset & Printing Co. Ltd.

HARDEN, Donald

- 1962 The Phoenicians. Ancient Peoples and Places.
London: Thames & Hudson
Glyn Daniel (Ed)

HENSE, L

- 1948 Hellen Latin Eski Çağ Bilgisi.
(Türkçeye Çeviren S.Y. Baydur)
İstanbul: Varlık Yayınları

HERZFELD, Ernest E

- 1988 Iran in the Ancient East.
New York: Hacker Art Books

HINNELLS, J. R.

1985 Persian Mythology.
New York: Penguin Books, (2nd ed.)

HOOKE, Samuel Henry

1958 Myth, Ritual and Kingship.
Oxford: Apology Book Press

1995 Ortadoğu Mitolojisi.
(Türkçeye Çeviren: Alâeddin Şenel)
İstanbul: İmge Kitabevi

IKOSI, Gloria

1992 "Unpublished Terracottas from Aija Irini."
Stockholm: *Medelhavsmuseet Bulletin*, XXVI - XXVII: 33 - 90

INGHOLT, Harald (Ed.)

1948 - 1953 "The Syrian Astarte Plaques and Their Western
Connections."
Copenhagen: *Berytus*, IX - X: 10 - 39

KARAGEORGHIS, Vassos, STYREINUS, C. G. & WINBLADH, M. L.

1977 "Cypriote Antiquities in the Medelhavsmuseet Stockholm."
Stockholm: *Medelhavsmuseet Bulletin*, 8: 25 - 80

KARAGEORGHIS, Vassos

1983 Palaepaphos - Skales an Iron Age Cemetery in Cyprus. (Plates
Figurines)
Nicosia: Alt - Paphos 3, Deutsches Archäologisches Institut.
Universitätsverlag Konstanz GmbH

KEHRİBAR, İzzet

1997 “Dört Karenin Doğuşu.”
İstanbul: *Atlas*, LVI (Kasım) : 18

1998 “Yaşamdan Sahneler.”
İstanbul: *Atlas*, LXIV (Temmuz) : 22 - 23

KEHRİBAR, İzzet ve TAŞ, Tefik

1998 “Yukarı Deniz - Van Gölü’nün Çevresi.”
İstanbul: *Atlas*, LXXIX (Ekim) : 88 - 104

KILMER, Anne D.

1977 “Essay on the Ancient Near East in Memory.”
London: Memories of the Connecticut Academy of Arts and
Sciences, Published for the Academy by Archon Book, XIX
(December) : 138

KINAL, Firuzan

1958 “Karkamış Şehri Tarihi.”
Ankara: *D. T. C. F. D.*, XVI : 69 - 77

KRAMER, Samuel Noah

1956 From the Tablets of Sumer.
Colorado

1992 Tarih Sümer’de Başlar.
(Türkçeye Çeviren: Kaan İren)
İstanbul: (Kabalcı Yayınları, 19, Bilim Kitapları⁵)

KSENEPHON

- 1974 Anabasis (Onbinlerin Yürüyüşü).
 (Türkçeye Çeviren: Tanju Gökçöl)
 İstanbul: (Hürriyet Yayınları. 1. Baskı)

KULAÇOĞLU, Belma

- 1992 Gods and Goddesses.
 Ankara: Turkish Republic Ministry of Culture Museum of Anatolian
 Civilization Press (1st ed.)

KÜHNE, Hartmut

- 1991 Tall Šeh Hamad Die Rezente Umwelt von Tall Šeh Hamad und
Daten Zur Umweltrekonstruktion Der Assyrischen Stadt Dûr –
Katlimmu.
 Berlin: Dietrich Reimer Verlag

LANGDON, Cf. S.,

- 1919 "Gesture in Sumerian and Babylonian Prayer."
J.R. A. S., XV, 2: 531 - 556

LIEBOWITZ, Harold

- 1988 "Terra - Cotta Figurines and Model Vehicles."
 Malibu: *B. M.*, XXII: 1 - 32
 The Oriental Institute Excavations at Selenkahiye, Syria
 (Maurits Von Loon (Ed.))

LITTAUER, M. A & CROUWE, J. II

- 1988 "New Type of Bit from Iran."
Iran. XXIII, I: 323 - 327

LLOYD, Seton

- 1997 Türkiye'nin Tarihi - Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları.
(Türkçeye Çeviren: Ender Varinlioğlu)
Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 50

LUBSEN, Stella M. & CROUWEL, Admiral Joast

- 1989 Cyprus & Aphrodite.
Gravenhage: SDU Vitge Verij

MALLOWAN, M. E. L.

- 1946 "Excavations in the Balikh Valley, 1938."
Iraq, VIII: 111 - 159

- 1958 Twenty - Five Years of Mesopotamian Discovery (1932 - 56).
London: Published by The British School of Archeology in Iraq

- 1965 Early Mesopotamia and Iran.
London: Thames and Hudson Ltd.

- 1967 "Impression of the Past."
Cambridge: *Antiquity*, XLI, 161: 39 - 45

MATTHEWS, John

- 1981 "The River Qoueiq Northern Syria and Its Catchment, Studies
Arising from the Tell Rifa'at Survey 1977 - 79."
Oxford: *BAR*, XC VIII: 11 - 19

MATTHIAE, Paolo

- 1977 Ebla. Un Impero Ritrovato.
Torino: (Guilio Einaudi (Ed.))

MELLAART, James

- 1978 The Archaeology of Ancient Turkey.
Hampshire: The Bodly Head Ltd.

- 1988 Yakın Doğu'nun En Eski Uygarlıkları.
(Türkçeye Çeviren: Bilgi Altınok)
İstanbul: (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, I.Baskı)

MOORE, Andrew Michael Tangye

- 1975 "The Excavation of Tell Abu Hureyra in Syria: A Preliminary Report."
P.P.S., 41: 50 - 77

- 1978 The Neolithic of the Levant I – II.
London: University of Oxford

MOOREY, P.R.S.

- 1975 "Iranian Troops at Deve Hüyük in Syria in the Fifth Century B.C."
London: *Levant*, VII

- 1980 "Cemeteries of the First Millenium B. C. at Deve Hüyük, Near Carchemish, salvaged by T. E. Lawrence and C. L. Woolley in 1913."
Oxford: *BAR*, LXXXVII: 1 - 107

- 1988 "The Technique of Gold-Figure Decoration on Achaemenid Silver Vessels and Its Antecedents."
IrAn, XXIII: 231 - 246

MOORTGAT, Anton

- 1957 "Archäologische Forschungen der Max Freiherr von Oppenheim
Stiftung im Nördlichen Mesopotamien."
A.A. S., VII: 17 - 30

MORRIS, Desmond

- 1985 The Art of Ancient Cyprus with a Check - List of the Autor's
Collection.
Oxford: Phaidon Press

MYRES, Sir John L.

- 1914 Handbook of the Cesnola Collection of Antiquities from Cyprus.
New York: The Metropolitan Museum of Art Press

ONURKAN, Somay

- 1969 Perge Artemis Kabartmaları ve Artemis Pergia.
Ankara: *Belleten*, XXXIII: 129 - 132

OPPENHEIM, Max Freiherr von

- 1955 Tell Halaf.
Berlin: Die Keinfunde Aus Historischer Zeit Bearbeitet und
Herausgegeben von Bartel Hrouda (Ed.)
Walter de Gruyter und Co.

- 1962 Tell Halaf.
Berlin: Vierter Band, Die Klein Funde aus Historischer Zeit
Walter de Gruyter & Co.

ORTHMANN, Winfried

- 1985 Der Alte Orient.
Berlin: Propyläen Kunstgeschichte, 18
Propyläen Verlag

- 1995 Ausgrabungen in Tell Chüera in Nordost - Syrien (I) Vorbericht
über die Grabungskampagnen 1986 bis 1992.
Köln: Saarbrücker Druckerei und Verlag

- ÖKSE, Tuba
1993 Önasya Arkeolojisi Seramik Terimleri.
İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları

- ÖZGEN, Engin
1988 "Oylum Höyük – 1987."
Ankara: K. S. T., X, (I): 94 - 103

- 1989 "Gaziantep - Kilis Bölgesi Höyük Yüzey Araştırmaları: Oylum
Höyük."
Ankara: A. S. T., IV: 239 - 248

- 1989-90 "Oylum Höyük A Brief Account of Investigations Conducted in
1987 and 1989."
Anatolica, XVI: 21 - 29

- 1990 "Oylum Höyük 1988."
Ankara: K. S. T., XI, (I): 203 - 210

- 1995 "Oylum Höyük 1991 ve 1993 Kazı Çalışmaları."
Ankara: K. S. T., XVI, (I): 95 - 103

- 1997 "Oylum Höyük 1995 Kazıları."
Ankara: K. S. T., XVIII: 189 - 199

ÖZGEN İlknur & ÖZTÜRK, Jean

- 1996 Heritage Recovered the Lydian Treasure.
İstanbul: Republic of Turkey Ministry of Culture General Directorate
of Monuments and Museums
Ana Basım A. Ş . (1st ed.)

ÖZGER, Türker Oruç ve ANADOL, Sinan

- 1999 “Tufandan Sonraki Kent.”
İstanbul: *Atlas*, LXIII (Haziran): 26 - 39

ÖZGÜÇ, Tahsin

- 1943 “Ön Tarihte Anadolu İdollerinin Anlamı.”
Ankara: *D. T. C. F. D.*, II, 1: 65 - 72

- 1971 Demir Devrinde Kültepe ve Civarı.
Ankara: (Türk Tarih Kurumu Yayınları, V. Seri, No. 29)
Türk Tarih Kurumu Basımevi

ÖZYİĞİT, Ömer

- 1989 “Pişmiş Toprak Sahte Heykelciklerin Stil ve Teknikleri.”
Ankara: *A. S. T.*, VII: 239 - 259

- 1994 “1993 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları.”
Ankara: *K. S. T.*, XVI, (I): 425 - 454

PARROT, Andre

- 1959 “Mission Archéologique de Mari II Le Palais.”
Paris: *Bibliothèque Archéologique et Historique*, LXX, 71: 71

- 1961 The Arts of Assyria.
New York: Golden Press

PEZARD, M.

- 1922 "Mission Archéologique à Tell Nebi Mend (1921)."
Beyrouth: *Syria*, III: 89

POPPA, Rudolf

- 1978 Kamid El - Loz 2: Der Eisenzeitliche Friedhof Befunde und Funde.
Bonn: Rudolf Habelt Verlag GmbH

READE, Julian

- 1996 Mesopotamia.
London: The British Museum Press (3rd ed.)

RIIS, P. J.

- 1948 Hama Fouilles et Recherches (1931 - 38) II: Les Cemetières á Crémation.
Copenhagen: Nordisk Forlag

- 1948 - 9 "The Syrian Astarte Plaques and Their Western Connection."
Copenhagen: *Berytus*, IX - X: 69 - 91

ROOT, Margaret Cool

- 1979 "The King and Kingship in Achamenid Art: Essay on the Creation of an Iconography of Emphire."
Leiden: *AcIr* III, 9: 273

SALTUK, Secda

- 1990 Arkeoloji Sözlüğü.
İstanbul: İnkilâp Kitapevi

SARTIAUX, Felix

- 1914 "Recherches Sur le Sites de L'Ancienne Phocée."
CRAI: 6 - 18

- 1921 "Nouvelles Recherches Sur le Site de Phocée."
CRAI: 119 - 129

SCHMIDT, Erich F., LOON, Maurits N. Von & CURVERS, Hans H.
 1989 The Holmes Expeditions to Luristan (Text & Plates).
 Chicago: The University of Chicago Oriental Institute Publications
 108

SCHMIDT, Gerhard
 1968 Kyprische Bildwerke aus dem Heraion von Samos: VII.
 Bonn: Rudolf Habelt Verlag GMBH
 Deutsches Archäologisches Institut

SERDAROĞLU, Ümit
 1995 Assos (Behramkale).
 İstanbul: (Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1. Basım)

SMITH, Sidney
 1940 Alalakh and Chronology.
 London: Luzac and Company

STEIN, Gil J.
 1994 "Excavation at Hacinebi Tepe 1993."
 Ankara: *K. S. T.*, XV: 121 - 140

1996a "Hacinebi Tepe."
 Ankara: *K. S. T.*, XVII: 110 - 121

1996b "Hacinebi Tepe."
 Leiden: *Anatolica*, XXII: 86 - 127

STRONACH, David

- 1974 "Achaemenid Village at Susa and The Persian Migration to Fars."
Iraq, XXXVI: 243 - 244

TATTON - BROWN, Veronika

- 1979 Cyprus B. C. 7000 Years of History.
London: The British Museum Publications Ltd.

TOLL, N. P.

- 1946 The Excavations at Dura - Europos III: The Necropolis.
New Haven: Conducted by Yale University and the French
Academy of Inscriptions and Letters
Yale University Press

TÖRNKVIST, Silvia

- 1973 "Arms, Armour and Dress of the Terracotta Figurines from Cyprus."
Stockholm: *Medelhavsmussett Bulletin*, VI: 35 - 60
The Museum Mediterranean and Near Eastern Antiquities

TUBB, Jonathan N.

- 1998 Peoples of the Canaanites.
London: Published for the Trustees of the British Museum by British
Museum Press

TURQUETY- PARISET, Françoise

- 1982 "Fouille de la Muncicipalité de Beyrouth (1977) Les Objects."
Paris: *Syria*, LIX: 29 - 31

WEBB, JENNIFE M.

- 1999 Ritual Architecture, Iconography and Practice in the Late Cypriot
Bronze Age.
Göteborg: Paul Åströms Förlag

WEISS, Harvey

- 1997 "Archaeology in Syria."
AJA, CI, 1: 90 - 130

WHALLON, Richard

- 1979 An Archaeological Survey of the Keban Reservoir Area of East Central Turkey.
 An Arbor: Memoirs of the Museum of Anthropology University of Michigan: 11

WITZEL, Mitchel

- 1935 Tammuz - Liturgien und Verwandtes.
 Rome

WOOLLEY, Leonard, LAWRENCE, T. E., & GUY, P. L. O.

- 1921 Carchemish Report on the Excavations at Jerablus Part II the Town Defences on Behalf of the British Museum.
 London: Printed by Order of the Trustees Sold at the British Museum

WOOLLEY, Sir Leonard

- 1933 - 38 Fouilles de Byblos.
 Paris: Librairie D'Amérixue et d'Orient Adrien Morsonneude, II, VI

- 1939 "The Iron Age Graves of Carchemish."
L. A. A. A., XXVI: 1, 11

- 1945 Alalakh, An Account of Excavations at Tell Atchana in Hatay 1937-49.
 Oxford: Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London

- 1952a Carchemish III: The Excavations in the Inner Town.
London: Published by The Trustees of the British Museum
- 1952b Carchemish Report on the Excavations at Jerablus on Behalf of the British Museum, The Excavations in the Inner Town: III.
London: (Conducted by D.G.Hogart, R.Campbell Thompson and Leonard Woolley with T.E.Lawrence, P.L.O.Guy and H. Reitlinger)
Published by The Trustees of the British Museum
- 1953 A Forgotten Kingdom Being a Record of the Results Obtained from the Excavations of Two Mounds Atchana al - Mina in the Turkish Hatay.
London: Max Parrish Press
- 1955 Alalakh, An Account of the Excavations at Tell Atchana in Hatay 1937 – 1949.
Oxford: Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London

EKLER

1. ESKİ YAKIN DOĞU'NUN KRONOLOJİSİ

Eski Anadolu

Çatalhöyük

Hacılar

Period

M. Ö. 6500 - 5700

M. Ö. 5700 - 5000

Erken Mezopotamya

Jarmo

Hasunna

Samarra

Halaf

M. Ö. 6200 - 6000

M. Ö. 5500 - 5000

M. Ö. 5000 - 4800

M. Ö. 4900 - 4500

Sümer

Ubeid

Uruk

Cemdet Nasr

Erhanedanlar

M. Ö. 4500 - 3500

M. Ö. 3500 - 3100

M. Ö. 3100 - 2200

M. Ö. 2900 - 2370

Akkad

Yeni Sümer (Gudea ve II. Ur)

Isin - Larsa - I. Babil

Kassit

M. Ö. 2230 - 2000

M. Ö. 2020 - 1600

M. Ö. 1550 - 1150

Assur

Eski

Orta

Yeni

Yeni Babil

M. Ö. 1814 - 1742

M. Ö. 1365 - 1077

M. Ö. 883 - 539

M. Ö. 626 - 539

Akhamenid	M. Ö. 539 - 331
Hellenistik	M. Ö. 330 - 190
Pers	M. Ö. 312 - M. S. 224

(The Metropolitan Museum of Art Guide to Collection 1960: 3)

2. KIBRIS KRONOLOJİSİ

NEOLİTİK → M. Ö. 7000 + 4000

KALKOLİTİK → M. Ö. 4000 - 2500

BRONZ ÇAĞLARI

Erken

I	2700 - 2075
II	2075 - 2000
III	2000 - 1900

Orta

I	1900 - 1800
II	1800 - 1725
III	1725 - 1650

Geç

Ia	1650 - 1575
Ib	1575 - 1475
IIa	1475 - 1400
IIb	1400 - 1325
IIc	1325 - 1225
IIIa	1225 - 1190

IIIb 1190 - 1150

IIIc 1150 - 1050

DEMİR ÇAĞLARI

Cypro - Geometrik

I 1050 - 950

II 950 - 850

III 850 - 750

Cypro - Archaic

I 750 - 600

II 600 - 475

Cypro - Classical

I 475 - 400

II 400 - 325

Hellenistik

I 325 - 150

II 150 - 50

Roman

I M. Ö. 50 - M. S. 150

II M. S. 150 - M. S. 250

III M. S. 250 - M. S. 350

(Morris 1985)

3. GENEL KRONOLOJİ

30 Milyon Yıl	II. Zaman
10 Milyon Yıl	Eosen
8 Milyon Yıl	Oligosen III. Zaman
2 Milyon Yıl	Pliosen
500 Bin Yıl	IV. Zaman
50 Bin Yıl	Son Buzulun Erimesi

ANADOLU'NUN KRONOLOJİSİ

M. Ö. (y) 8000	Paleolitik
M. Ö. 8000 - 5500	Neolitik
M. Ö. 5500 - 3000	Kalkolitik
M. Ö. 3000 - 2000	Erken Tunç Çağı
M. Ö. (y) 2000 - 1200	Orta ve Geç Tunç Çağı
M. Ö. 1950 - 1750	Assur Ticaret Kolonileri Dönemi
M. Ö. 1750 - 1400	Erken ve Orta Hitit Dönemi
M. Ö. 1400 - 1200	Hitit İmparatorluk Dönemi
M. Ö. 1200 - 700	Geç Hitit Dönemi
M. Ö. 900 - 600	Urartular
M. Ö. 750 - 300	Frigler
M. Ö. 700 - 300	Lidyalılar
M. Ö. 330 - 30	Hellenistik
M. Ö. 30 - M. S. 330	Roma Dönemi

(Kulaçoğlu 1992)

4. İRAN DEMİR CAĞI KRONOLOJİSİ

Demir Çağı I	M. Ö. 1150 – 1000	Orta Assur
Demir Çağı II	M. Ö. 1000 – 750	Yeni Elam
Demir Çağı III	M. Ö. 750 – 600	Med Devri
Demir Çağı IV	M. Ö. 600 – 331	Akhamenid Devri

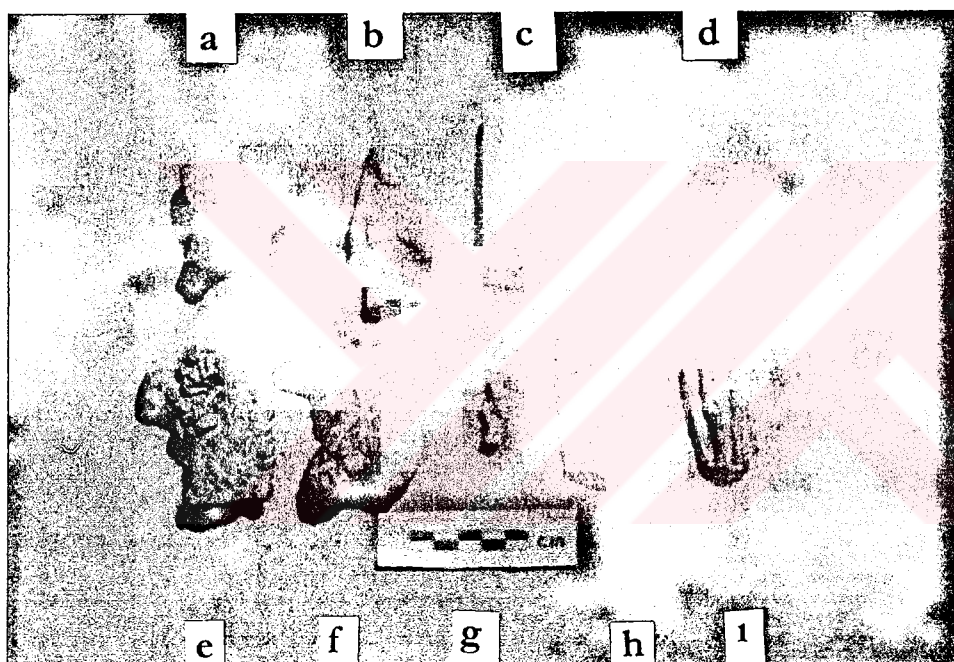
(Herzfeld 1988)

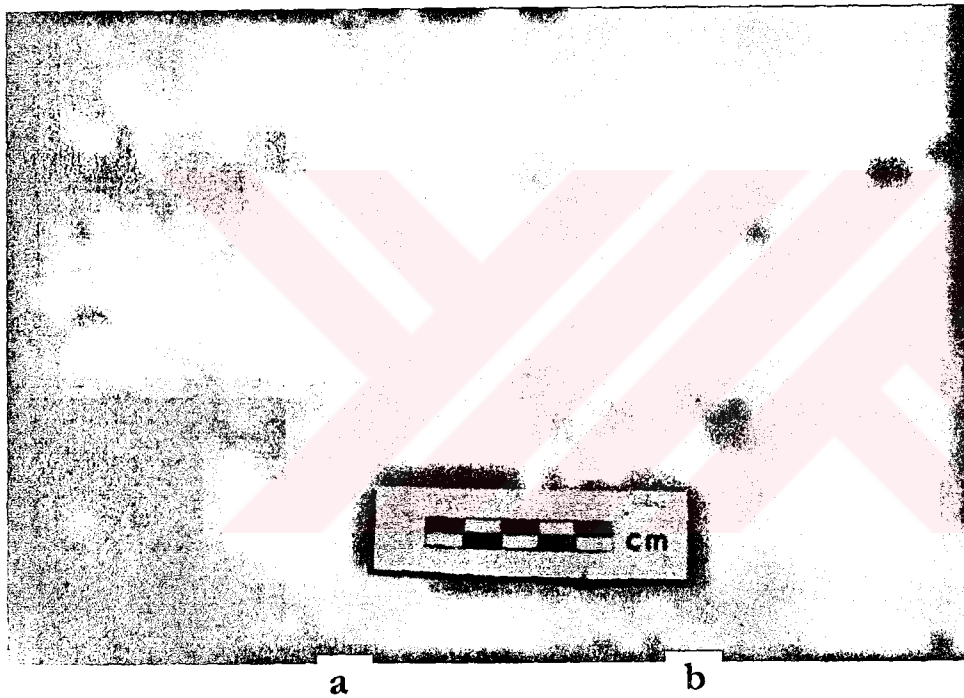

LEVHALAR

LEV. I

LEV II.

LEV III.

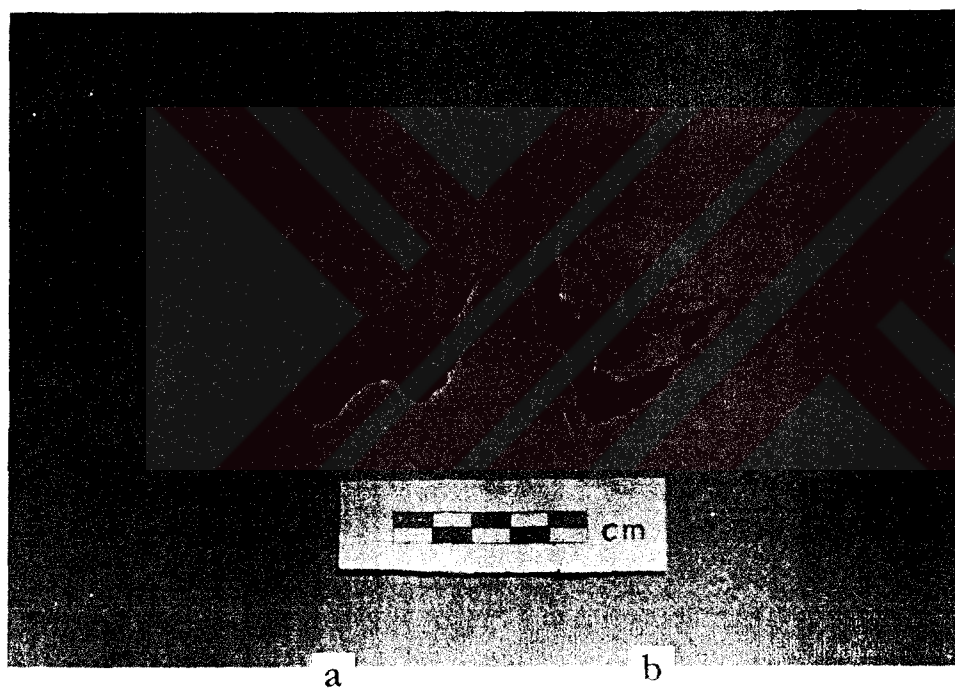
a

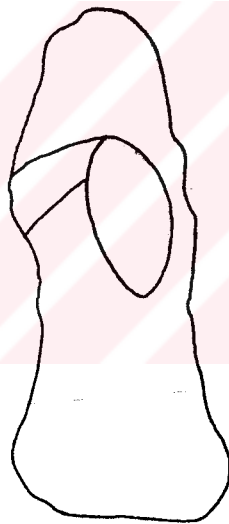
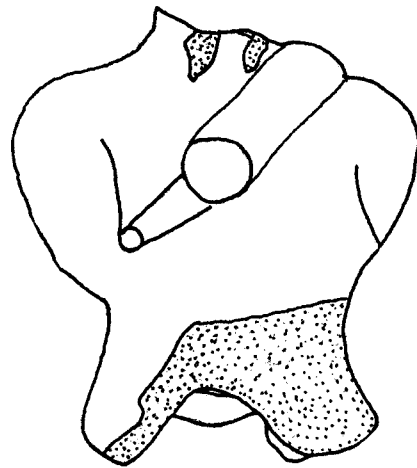
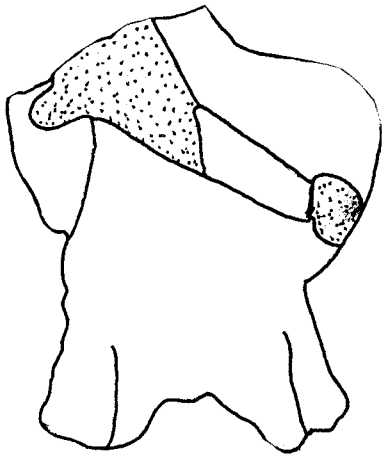
b

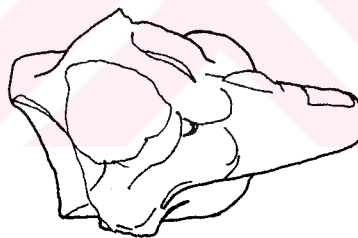
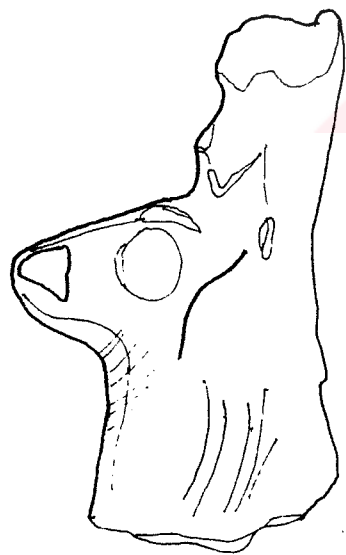
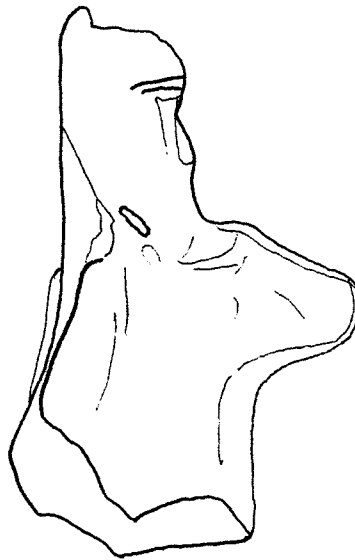
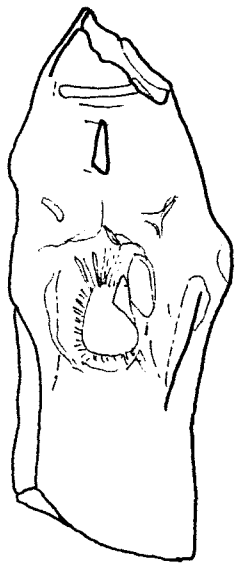

LEV VI.

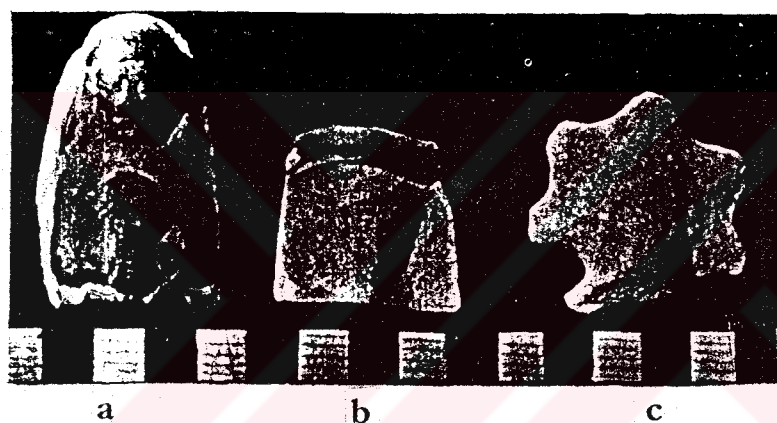

LEV IX.

a

b

a

b

c

a

b

c

a

b

a

b

c

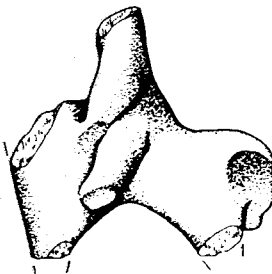
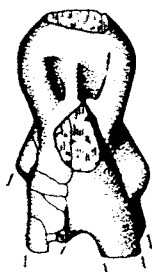
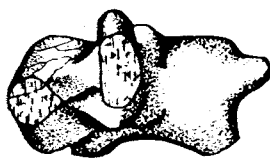
d

e

f

0 1 2 3 cm.

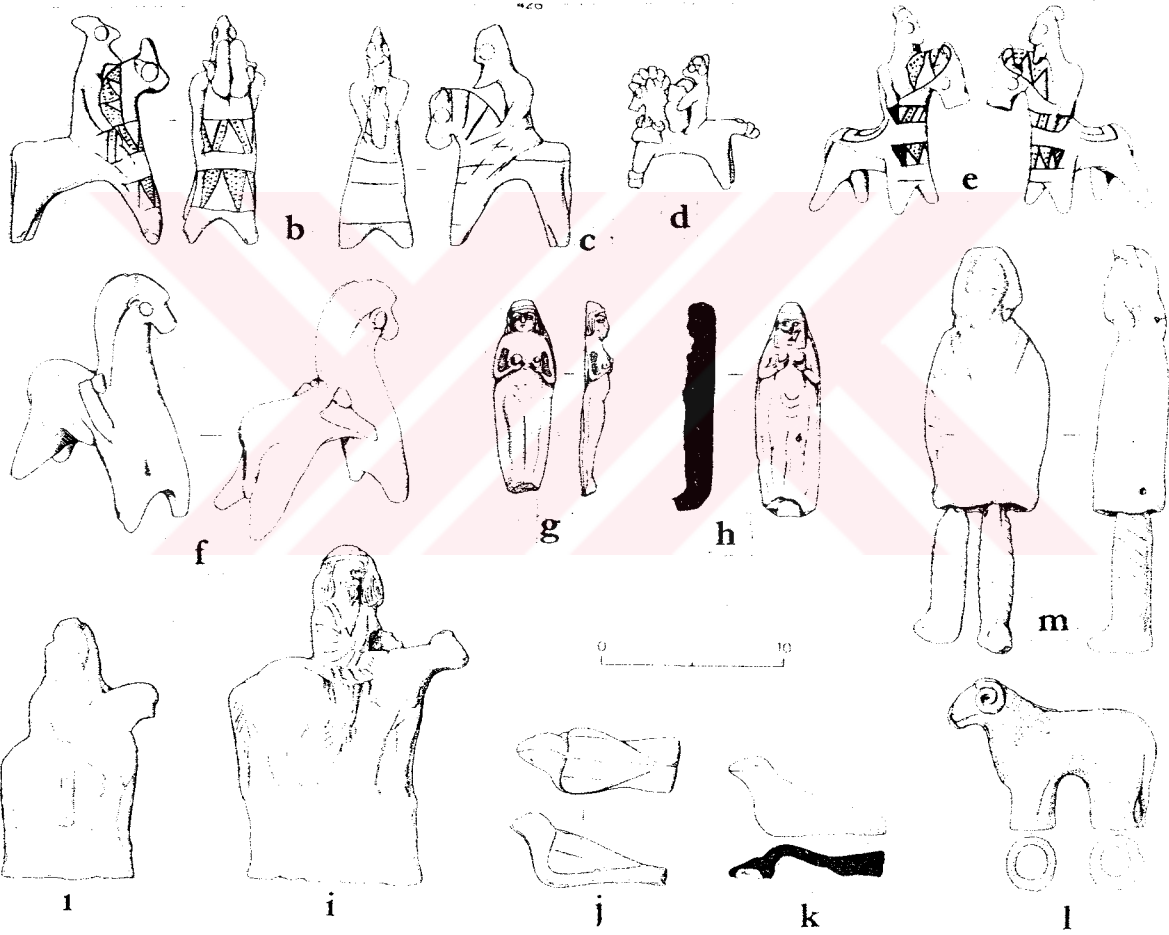
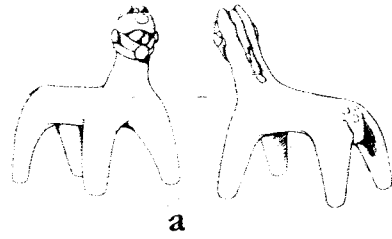
a

b

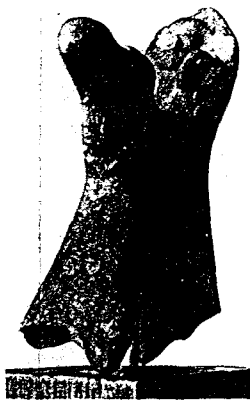

c

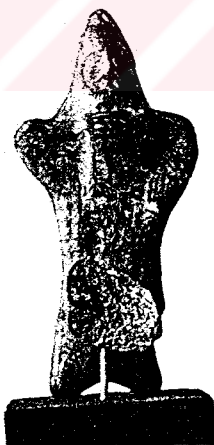
a

b

c

d

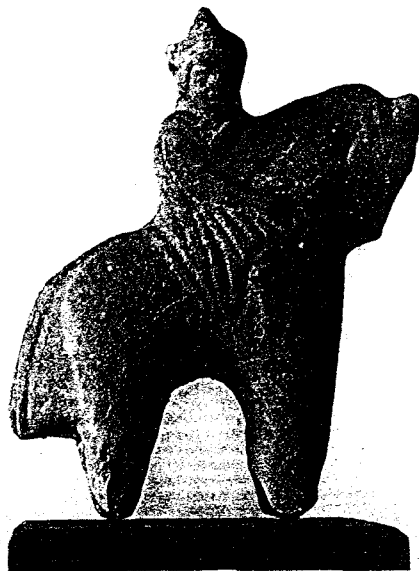
a

b

c

d

a

b

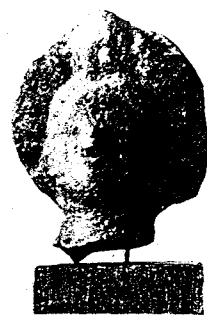
c

d

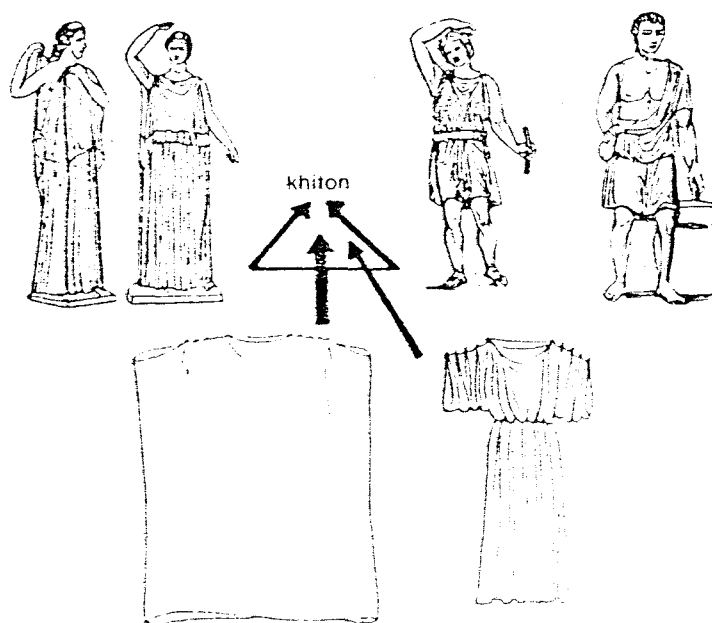
a

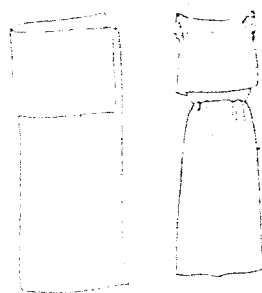
b

c

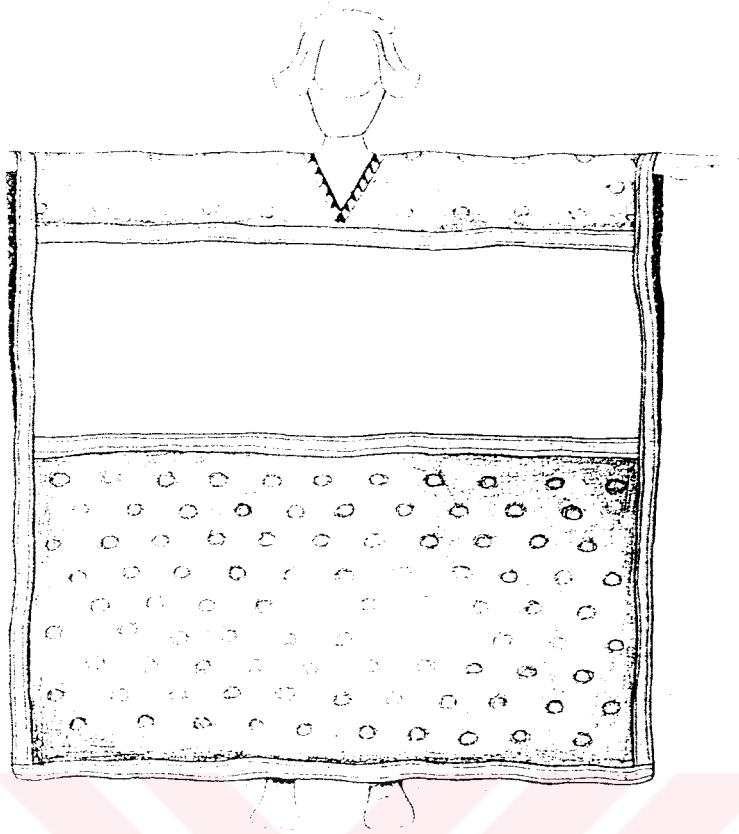

a

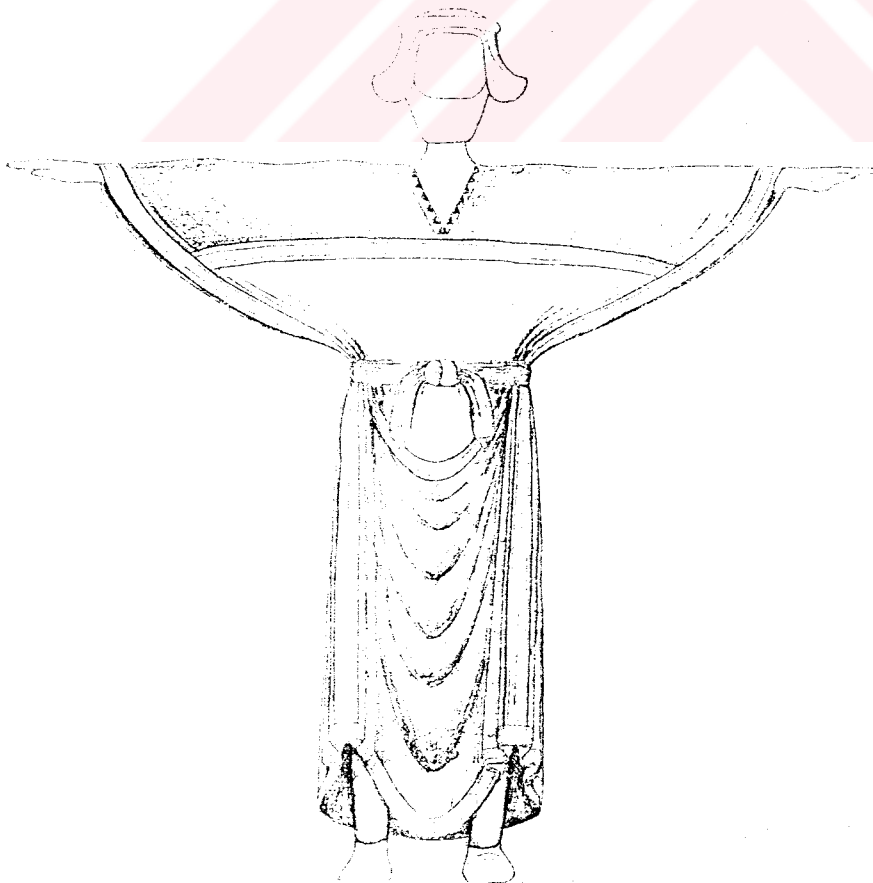

peplos

b

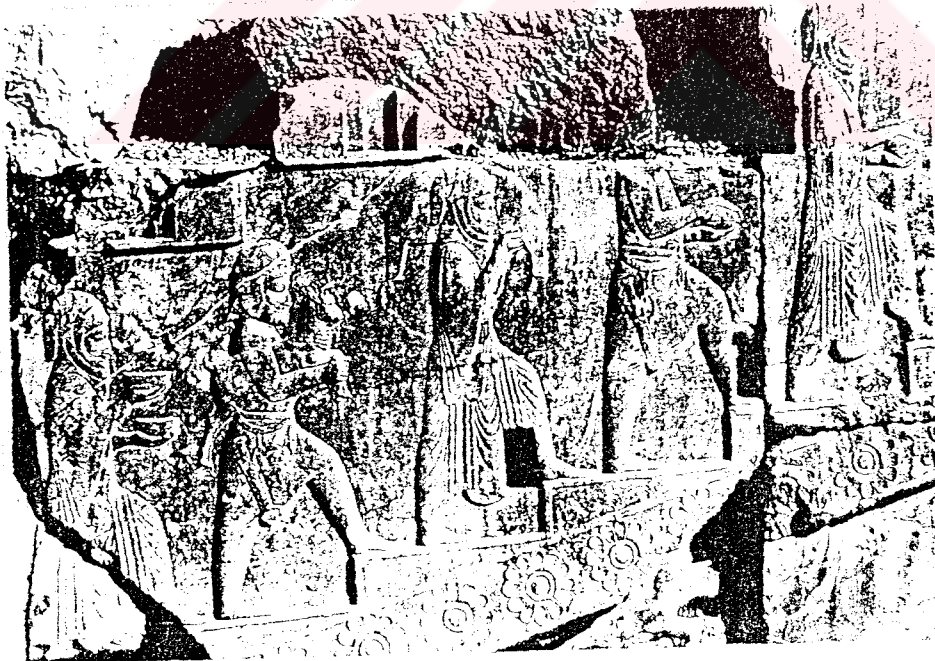
a

b

a

b

a

b

c

d

e

f

g

a

b

c

d

a

b

c

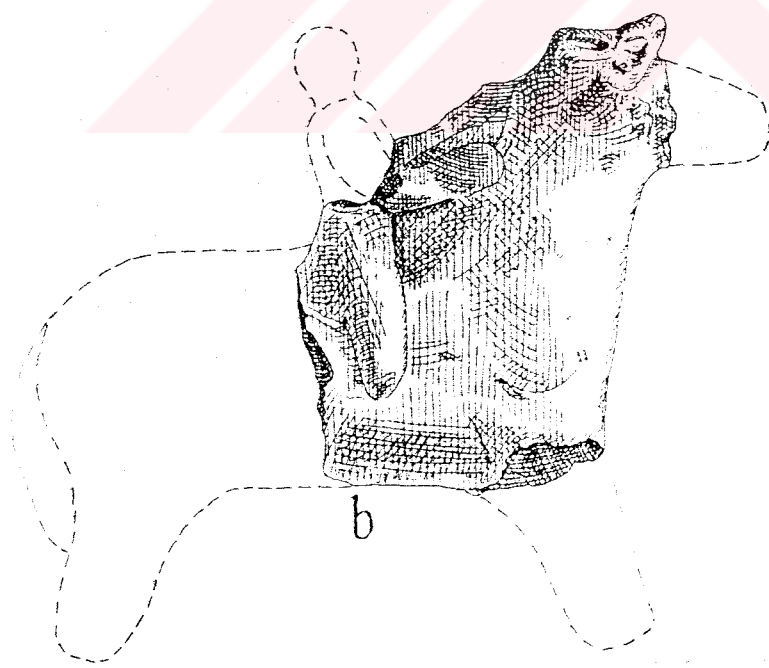
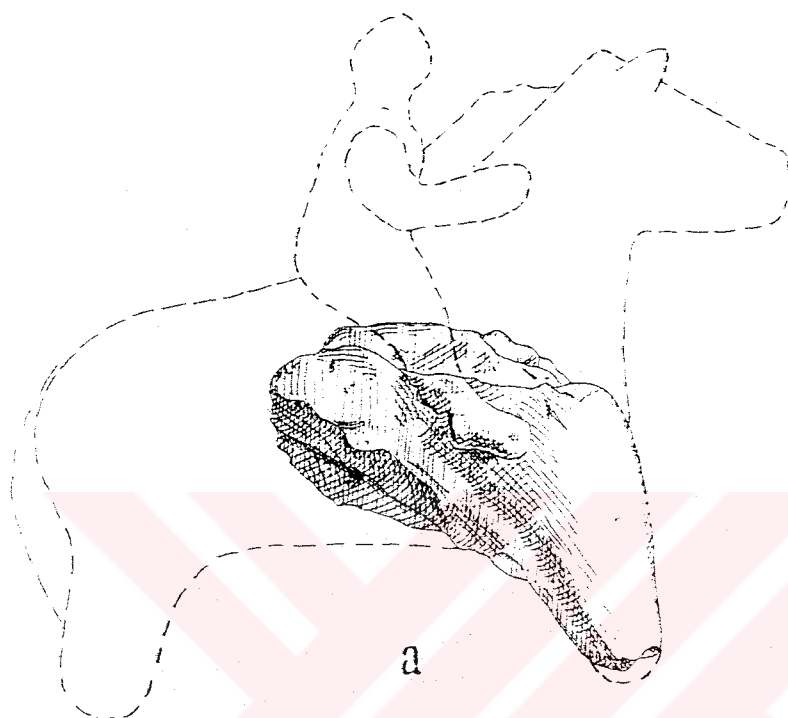
d

e

f

a

b

c

LEV XXXIII.

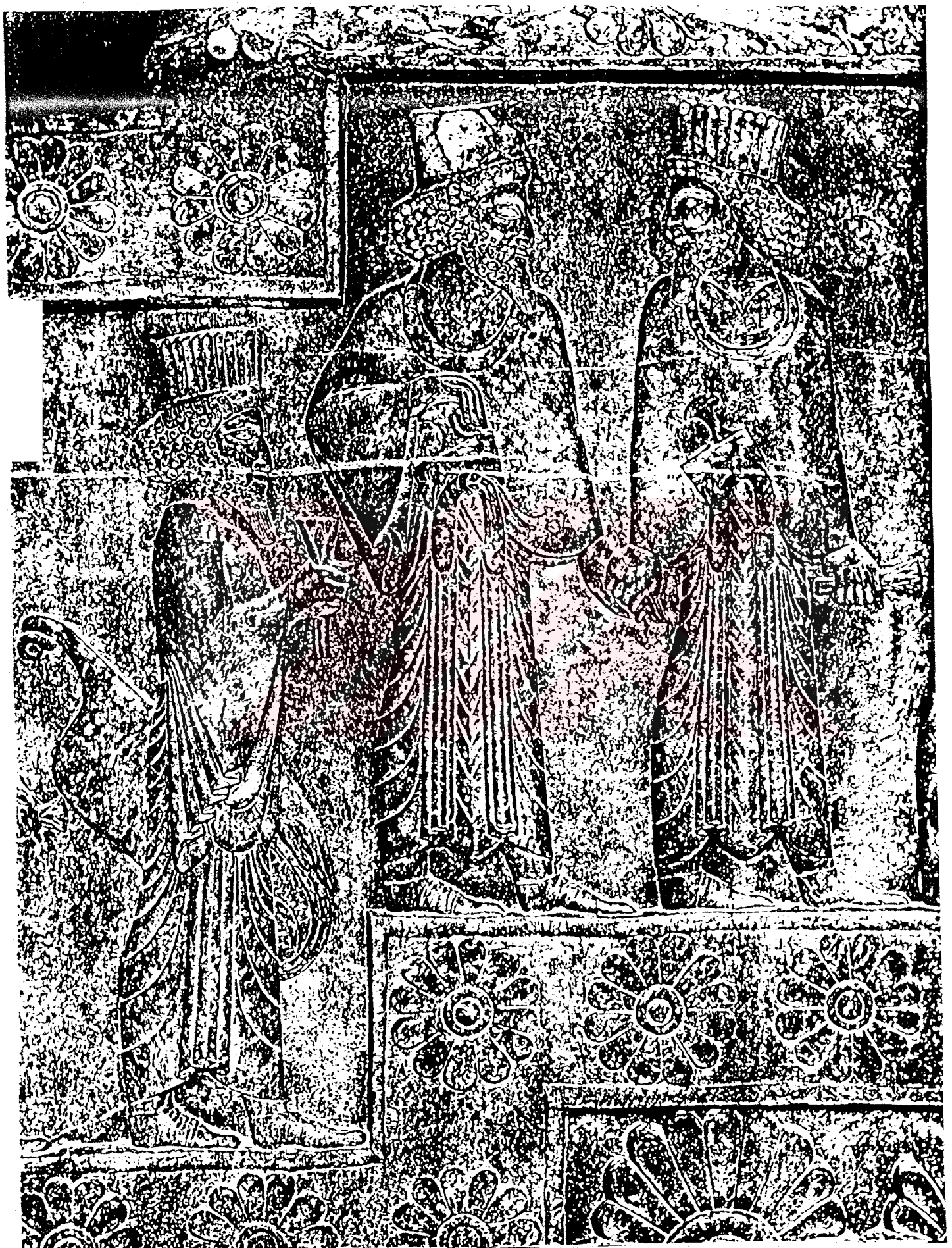

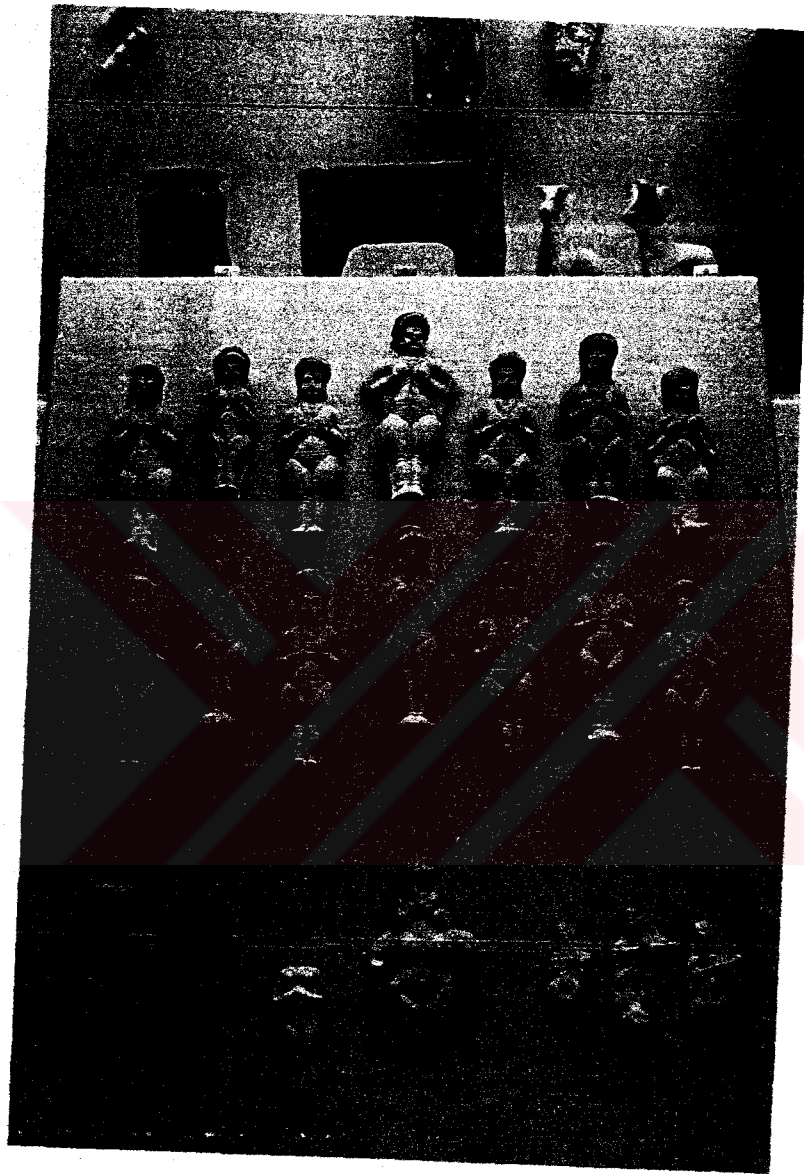
a

b

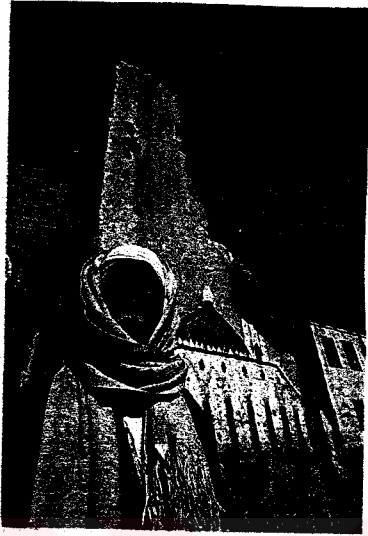

a

b

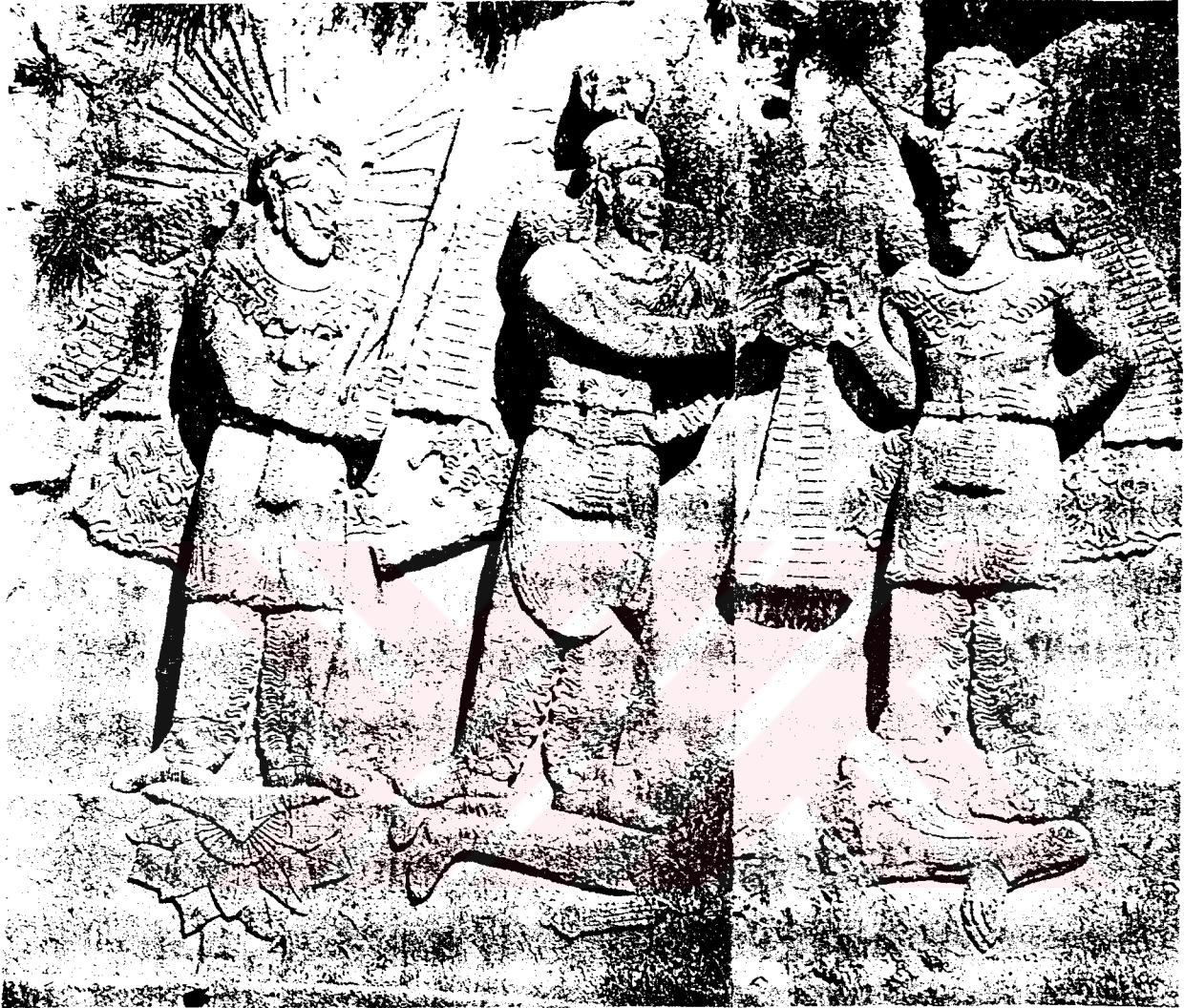
a

b

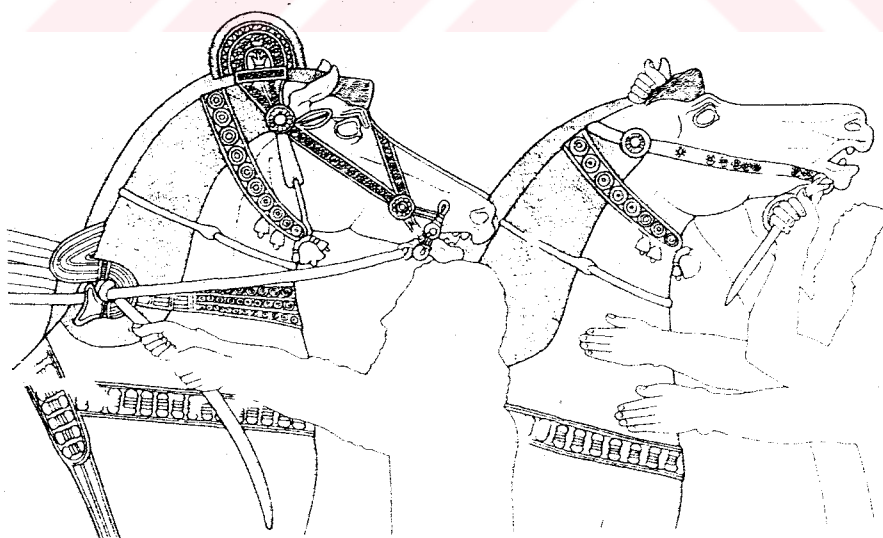

d

a

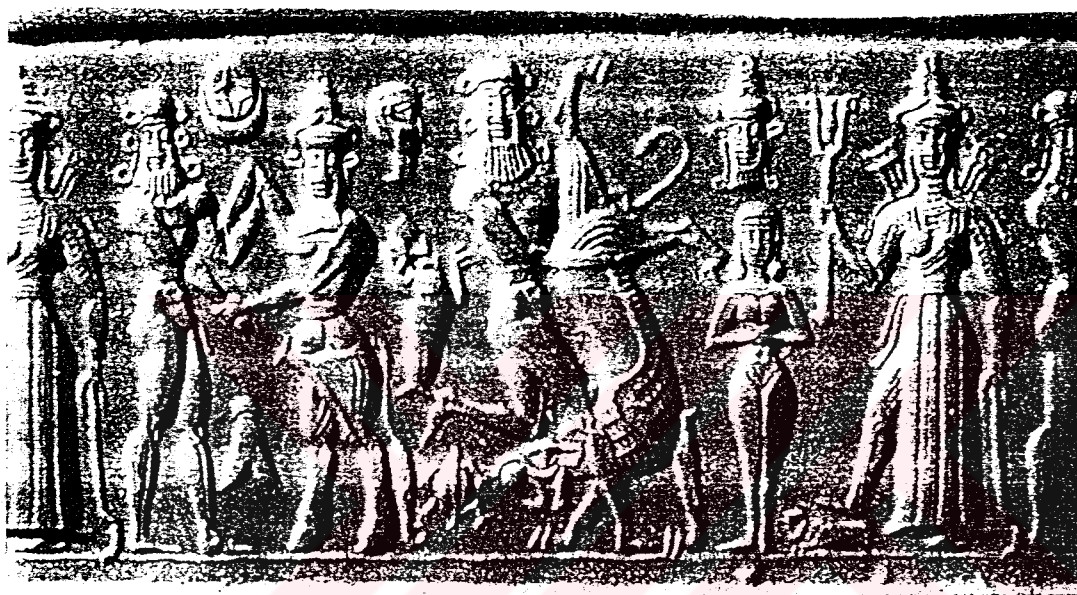
b

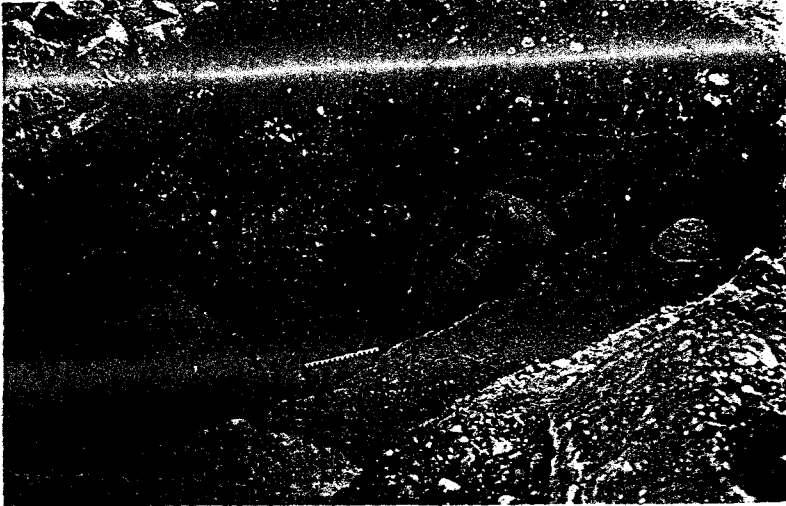

a

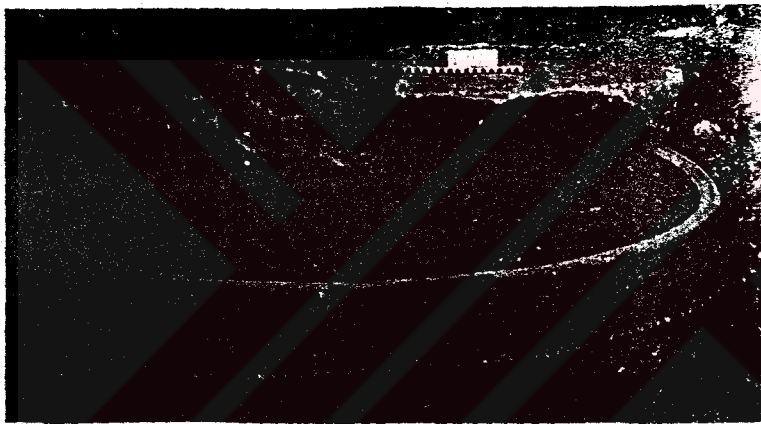

b

a

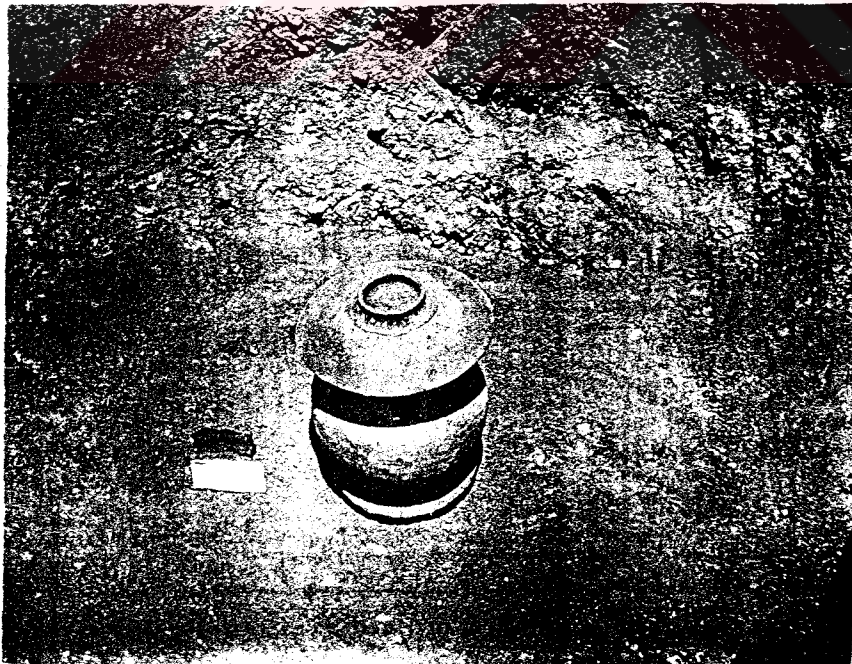
b

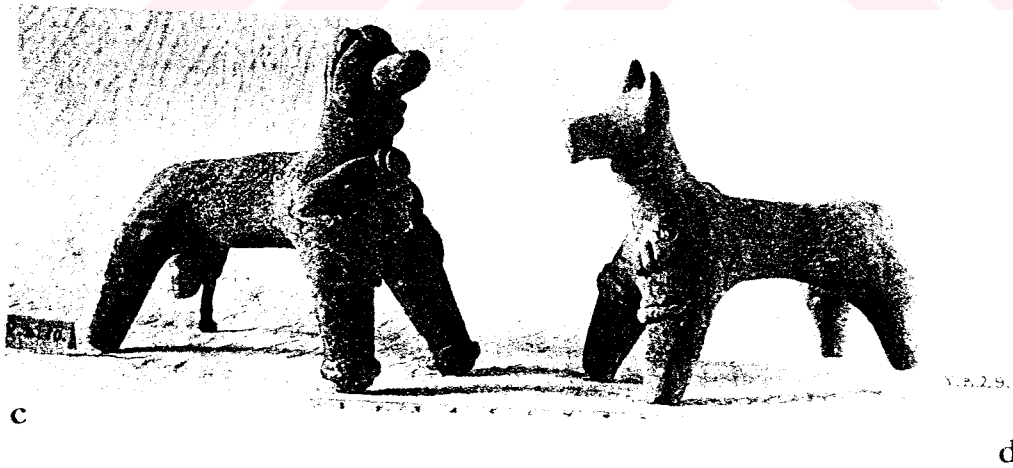
c

a

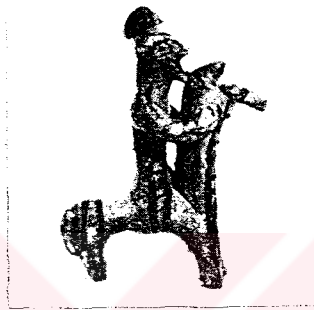

b

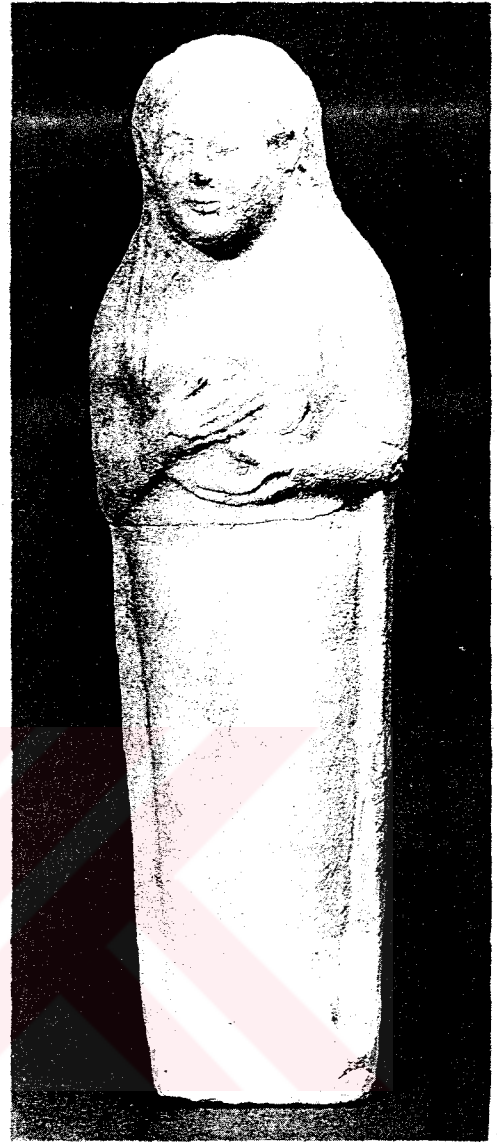

a

b

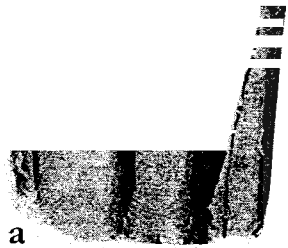
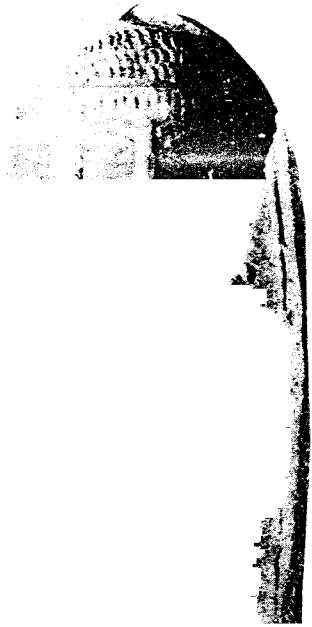
c

d

e

a

b

c

d

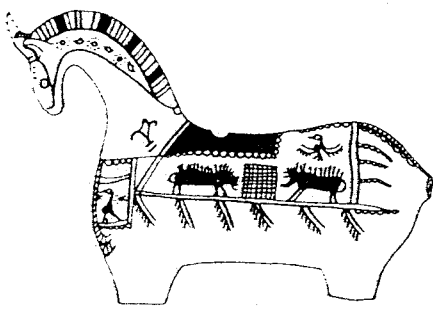
e

f

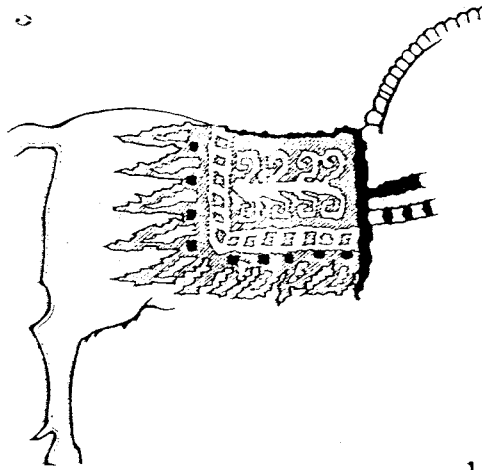

g

10 cm.

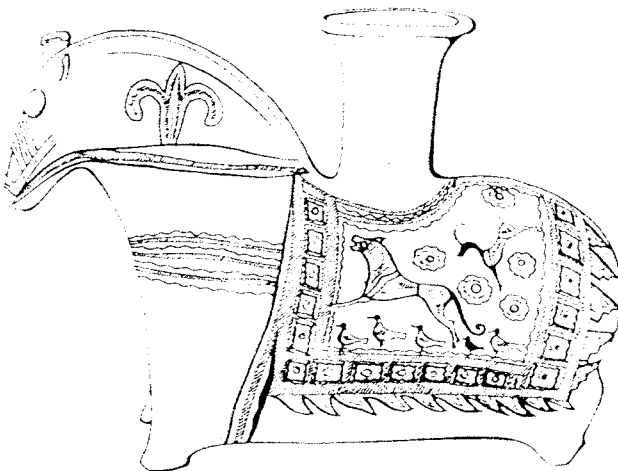
a

b

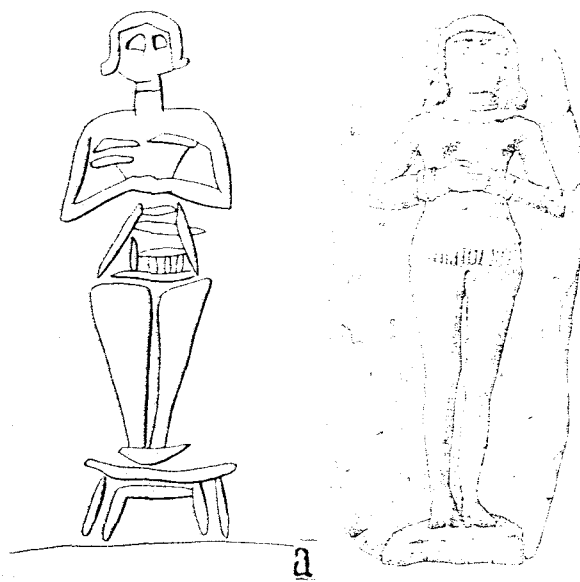
c

d

LEV L.

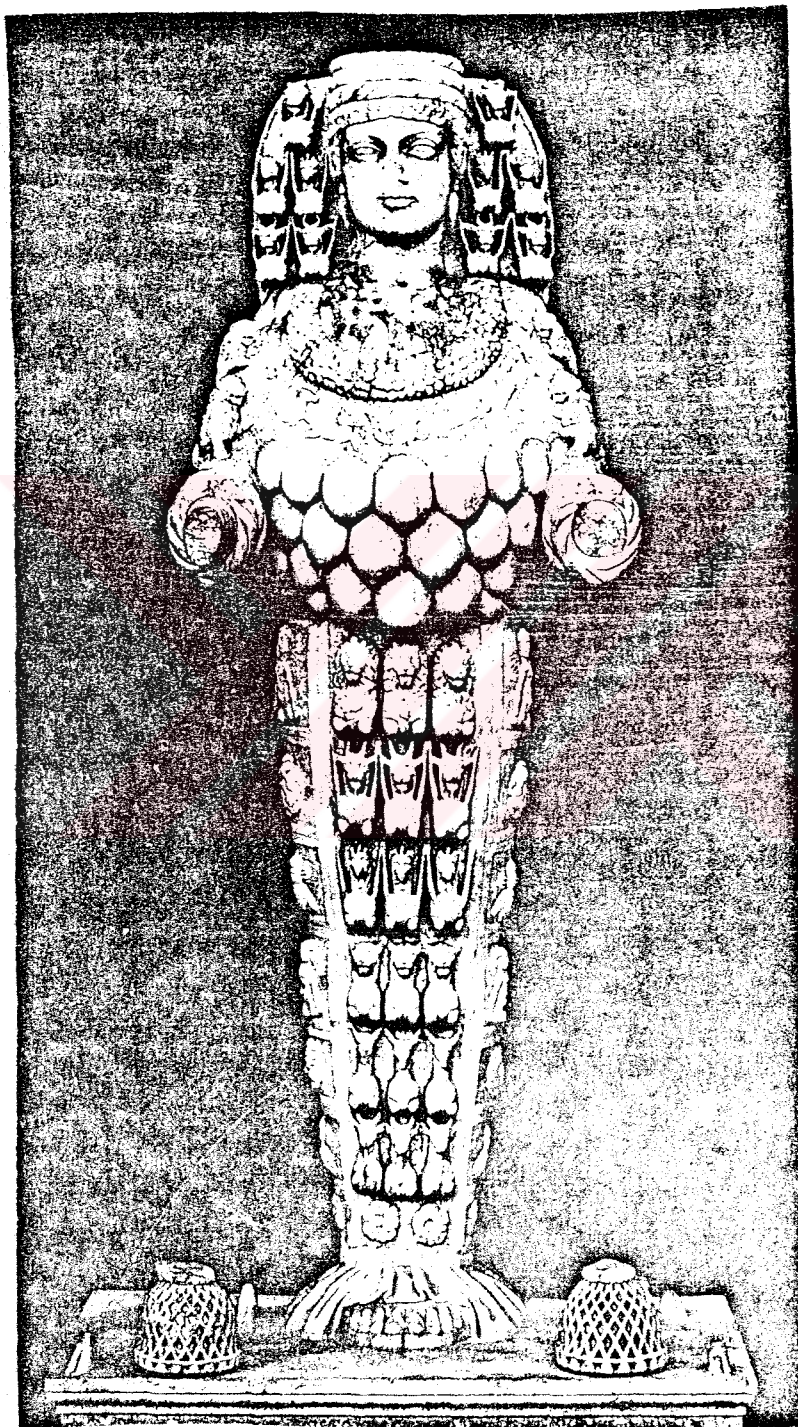

a

b

a

b

c

a

b

c

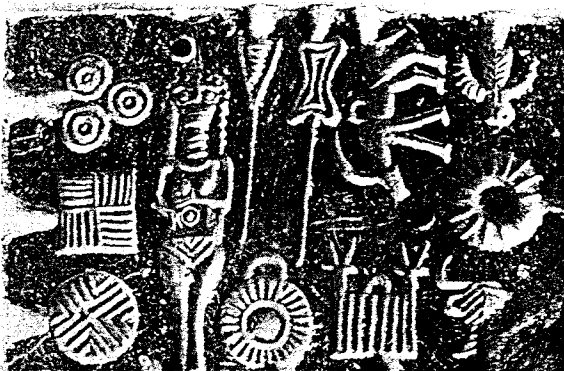
d

e

f

g

h

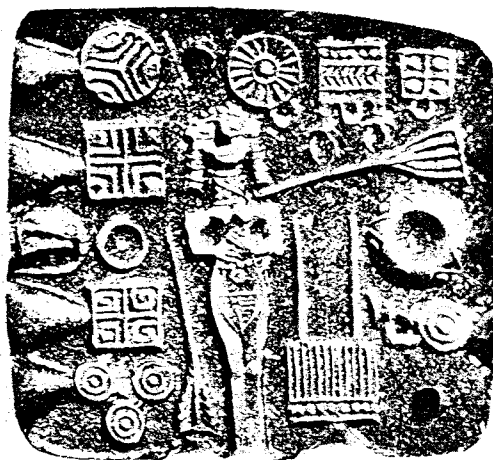
i

a

b

c

d

e

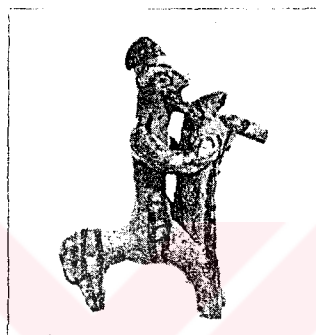
a

b

a

b

c

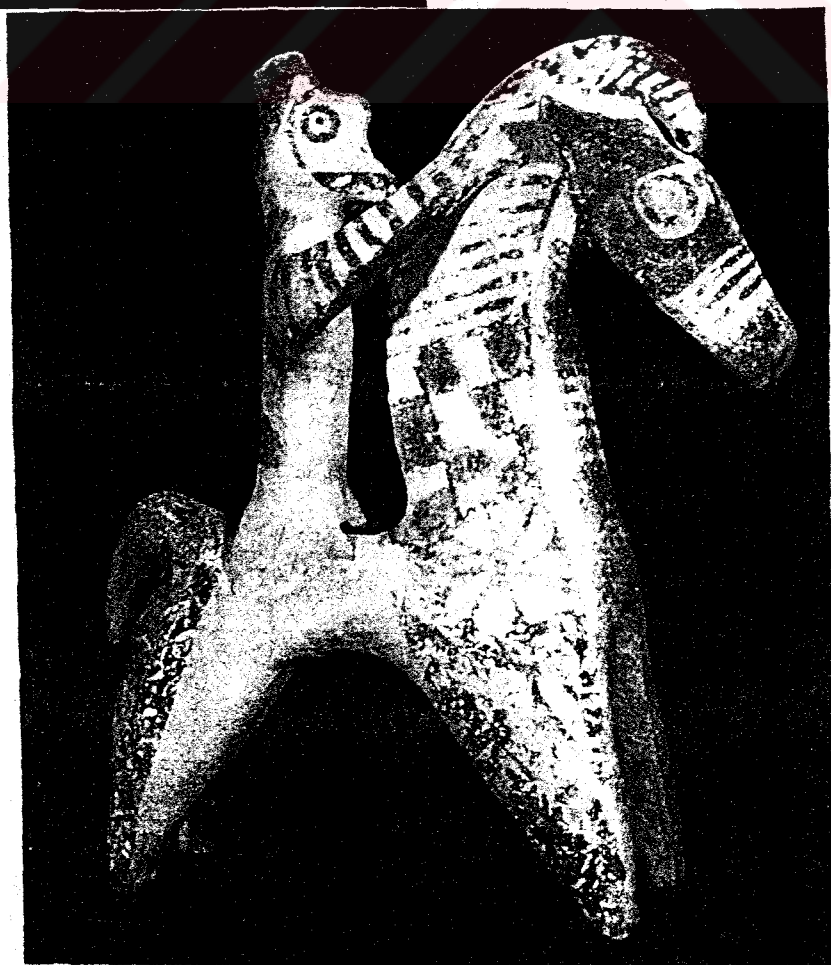
d

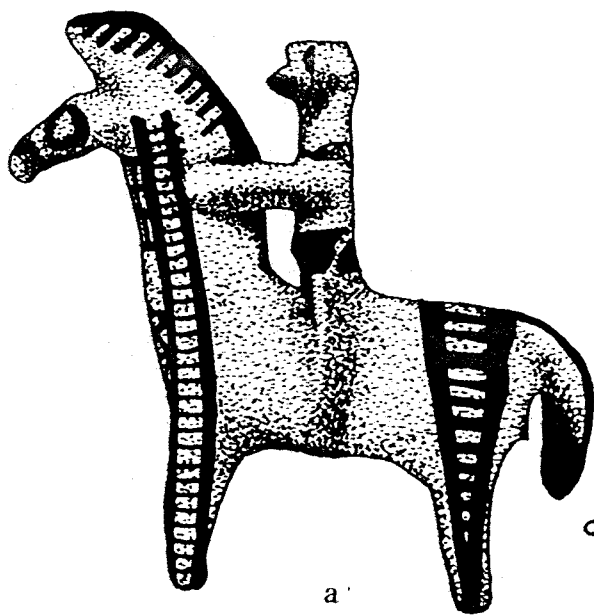
e

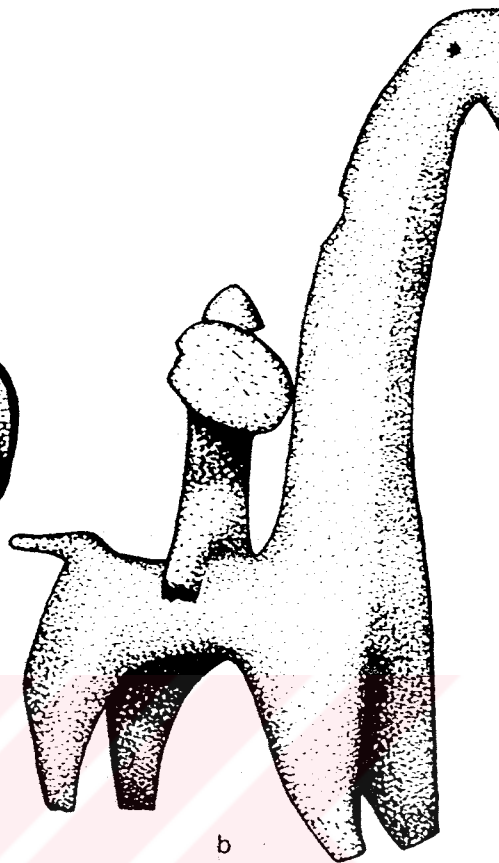
a

b

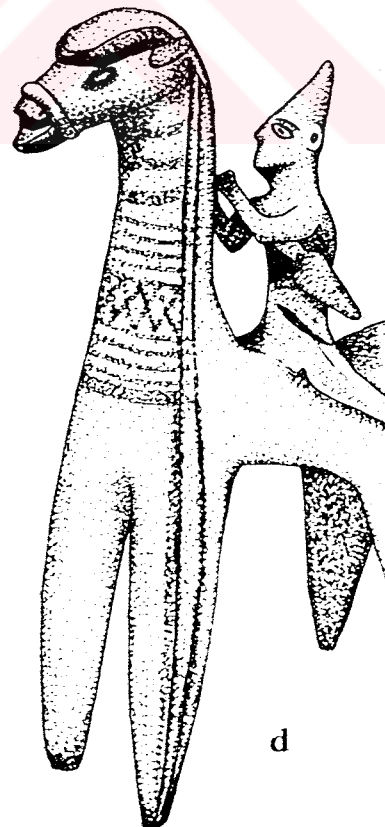
a

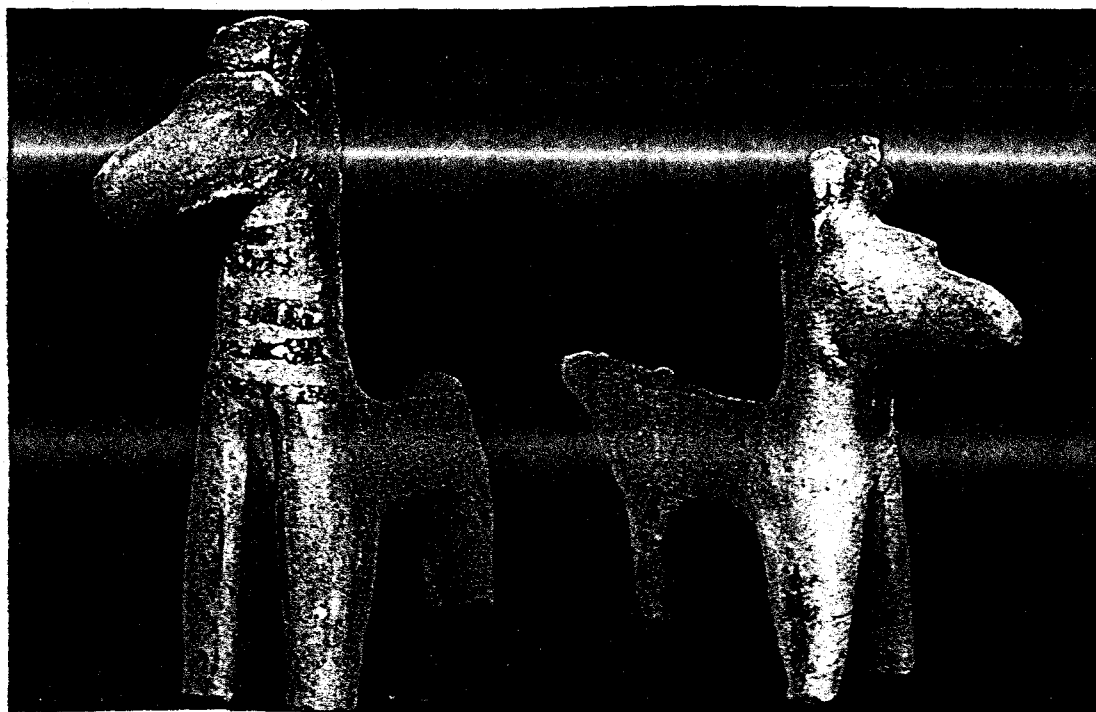
b

c

d

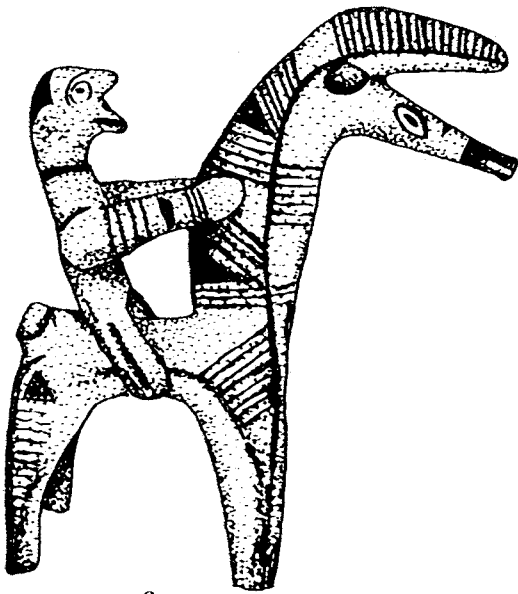

a

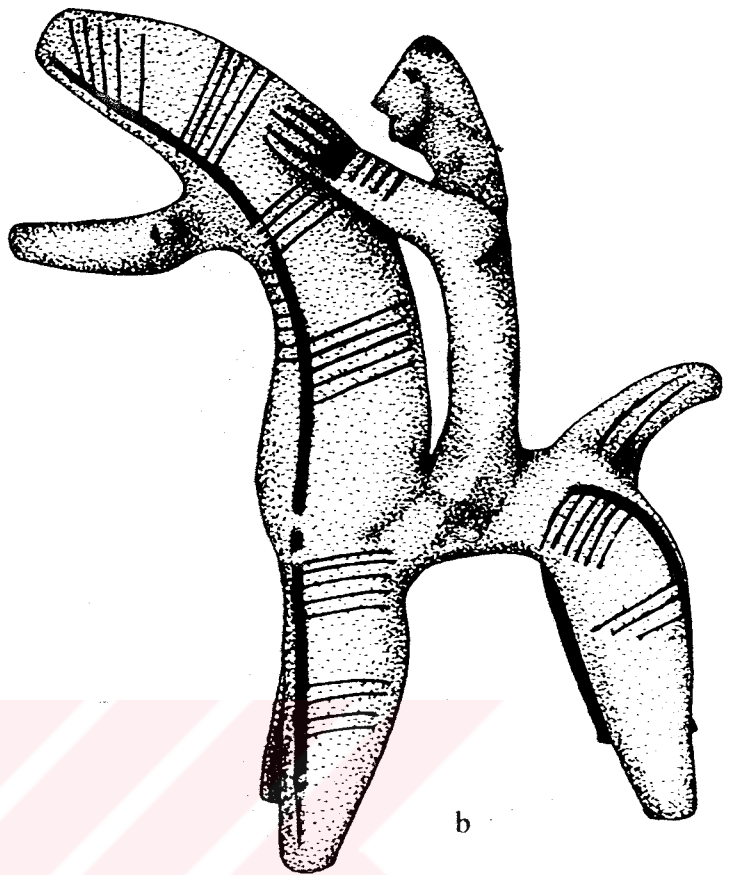
b

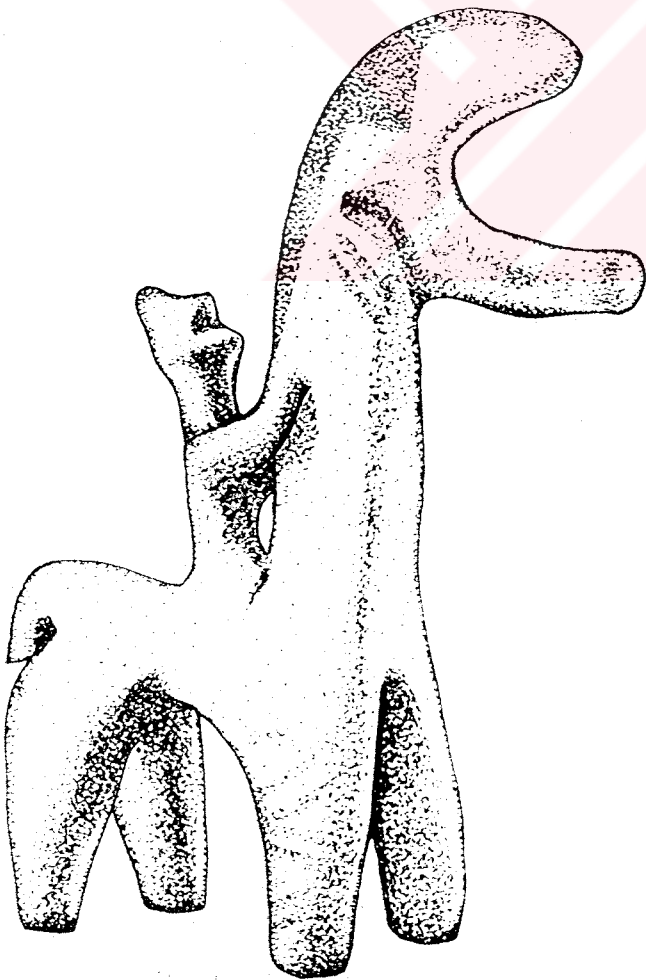
c

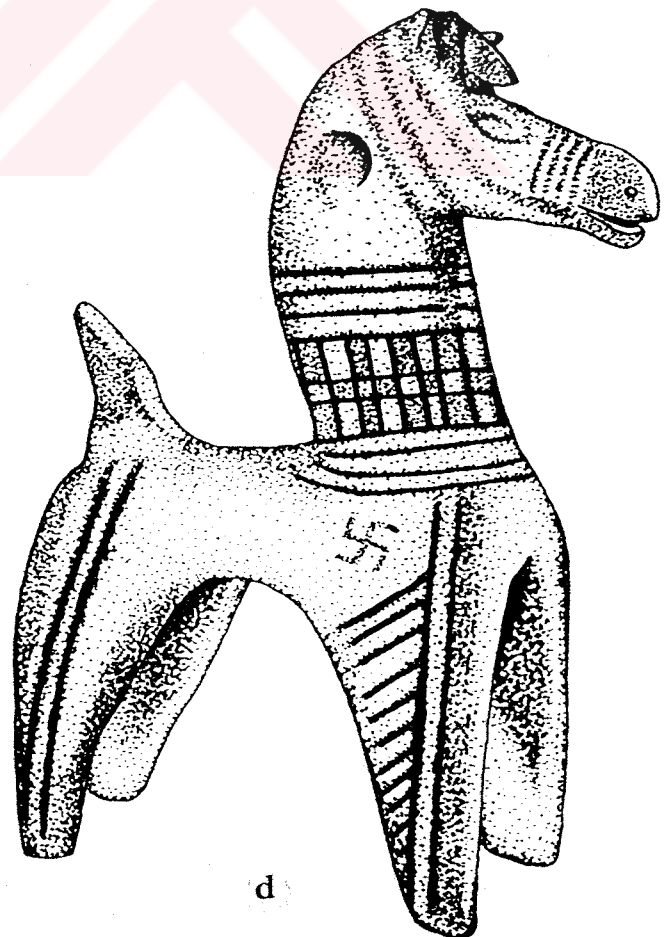
a

b

c

d

a

b

c

d

e

a

b

c

d

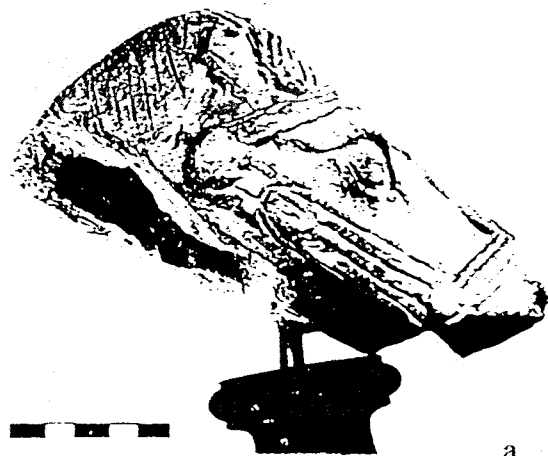
e

f

g

a

5581

b

5581

c

d

f

5611

c

b

10 cm

d

a

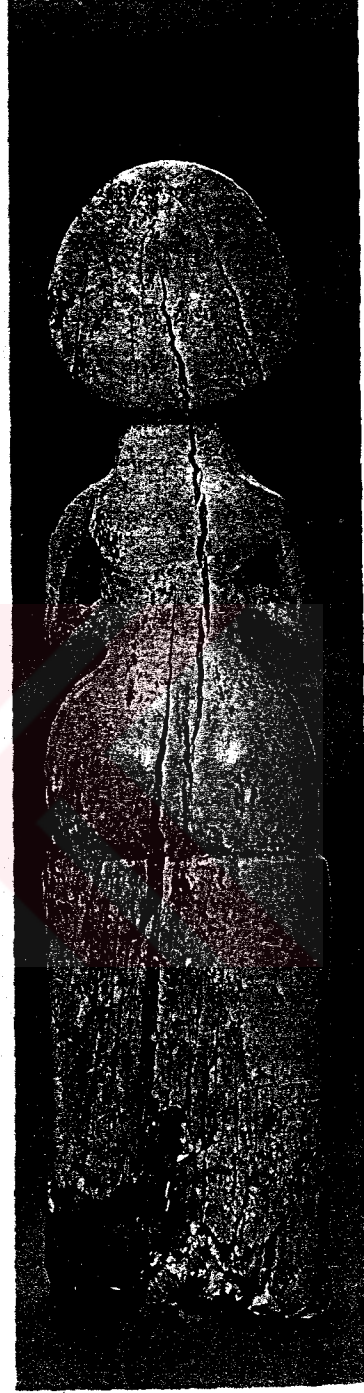
e

a

b

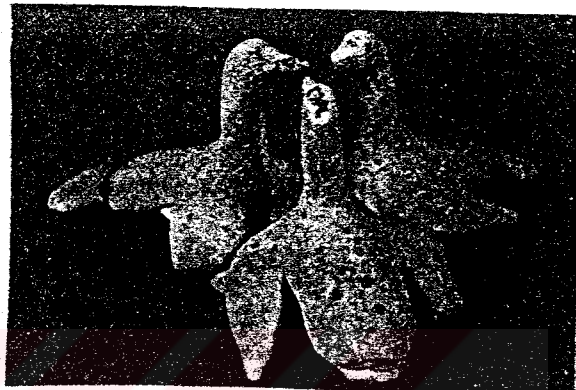

c

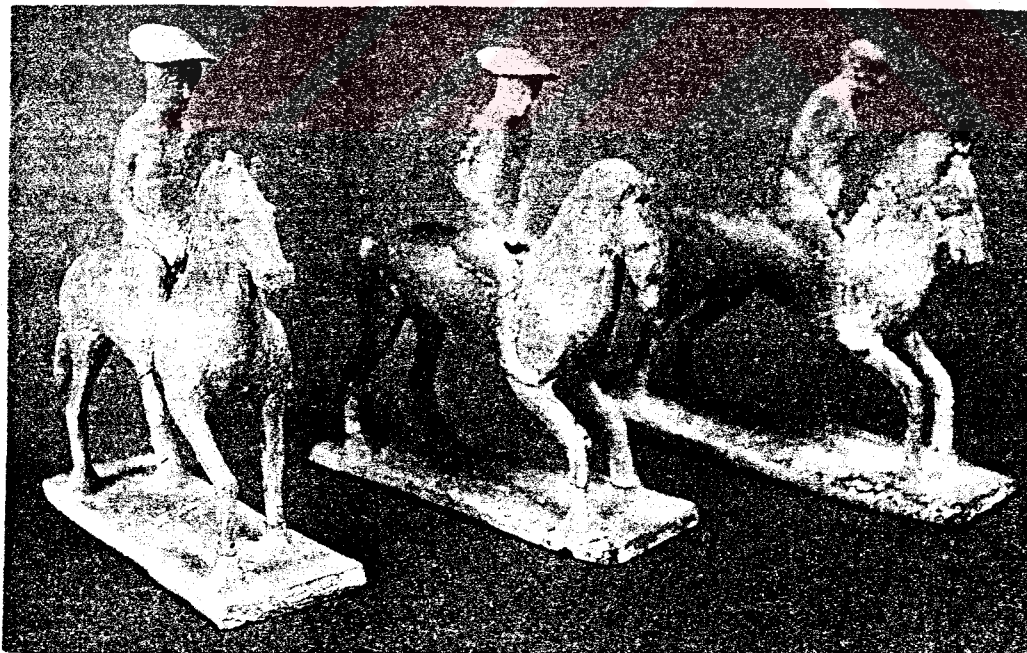

a

b

c

a

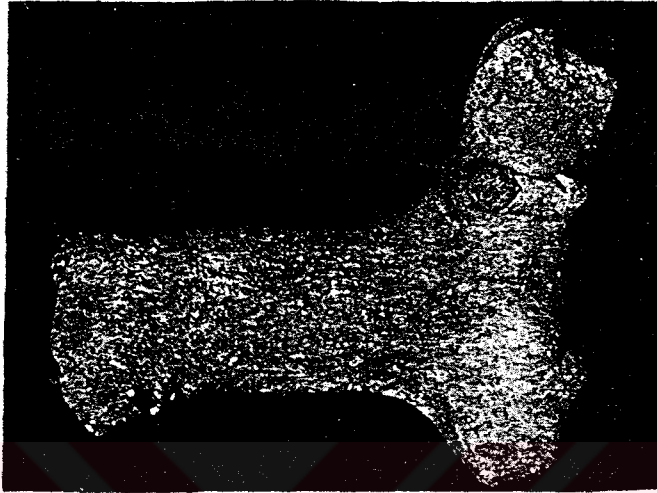
b

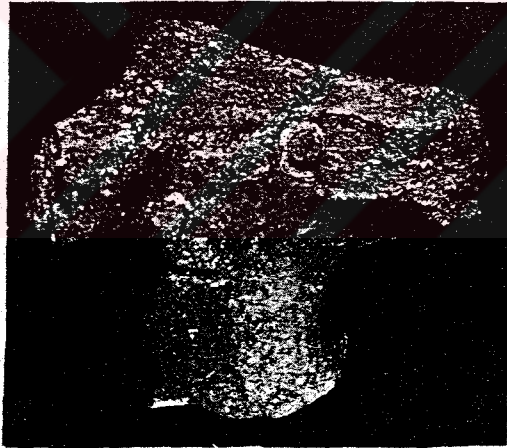
a

b

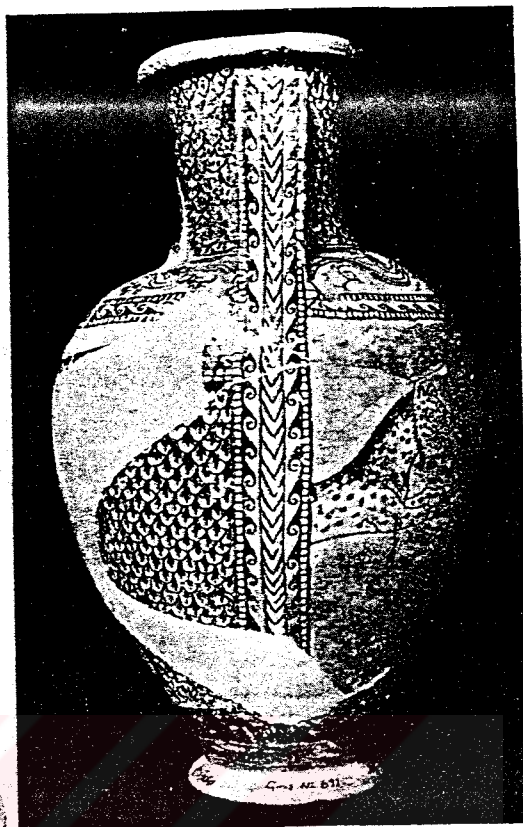
a

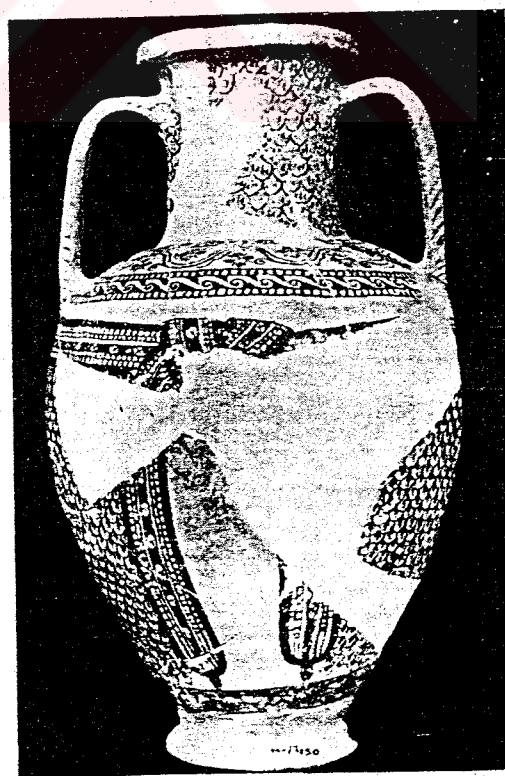
b

a

b

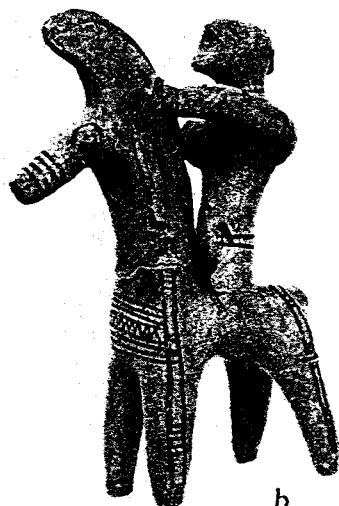

c

a

1 cm

b

1 cm

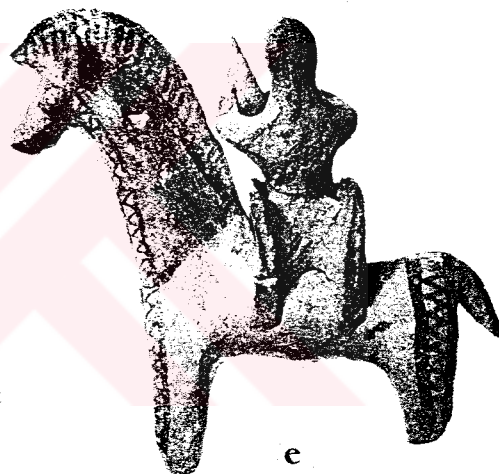
d

1 cm

c

1 cm

e

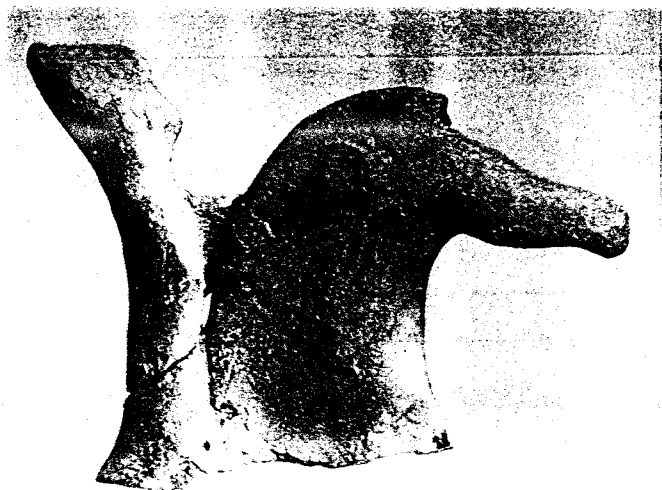
1 cm

f

1 cm

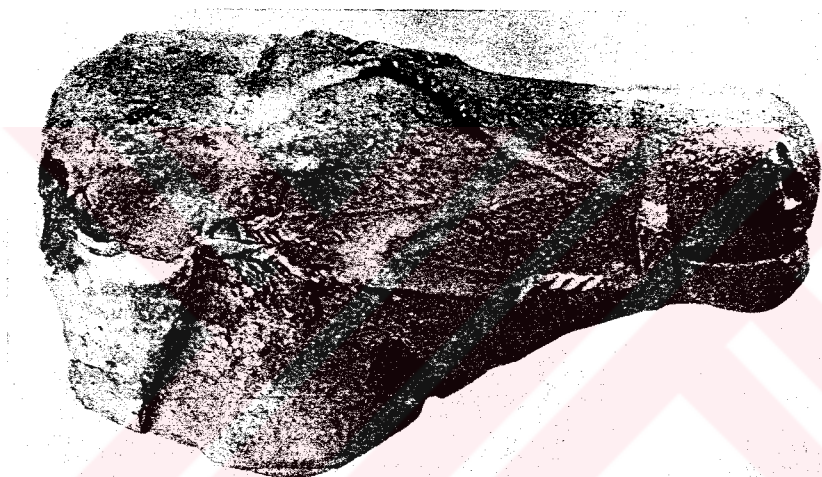

a

b

c

d

a

b

c

d

e

f

a

b

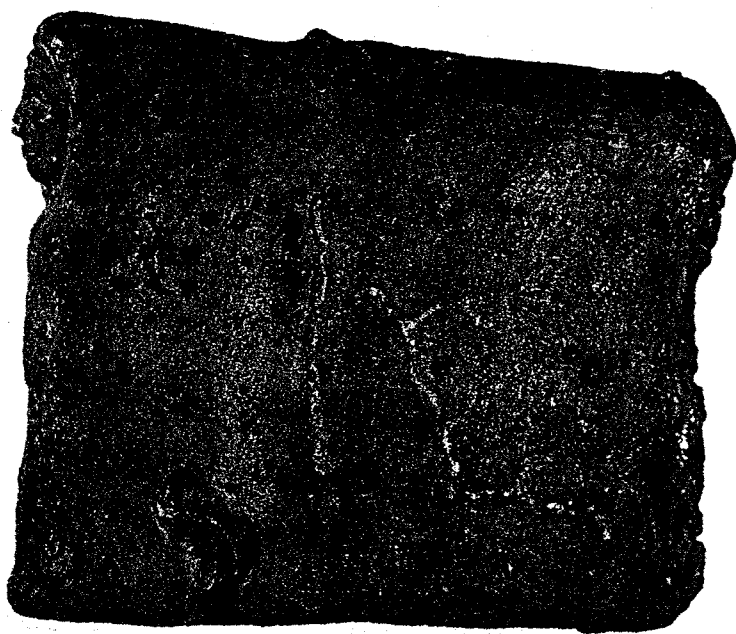
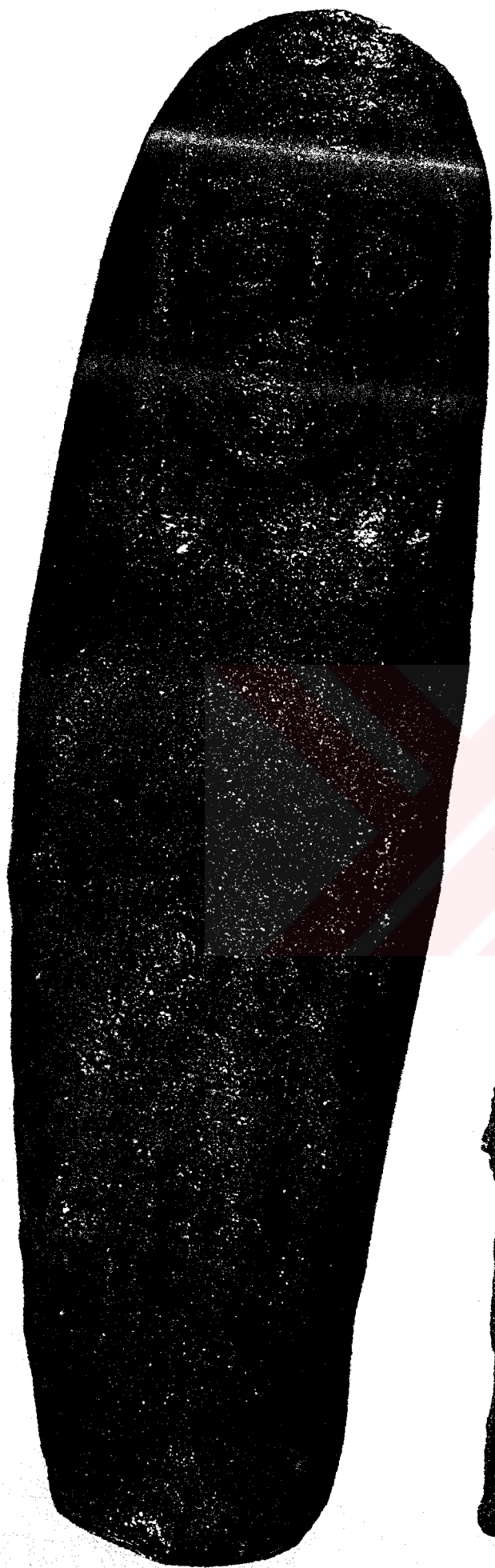

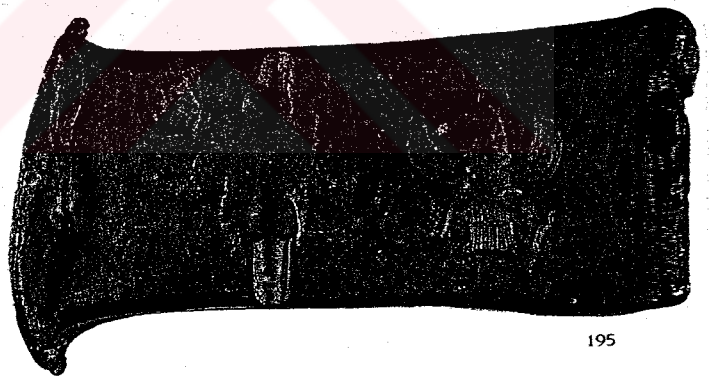
c

d

LEV. LXXXII

a

b

c

d

e

a

b

c

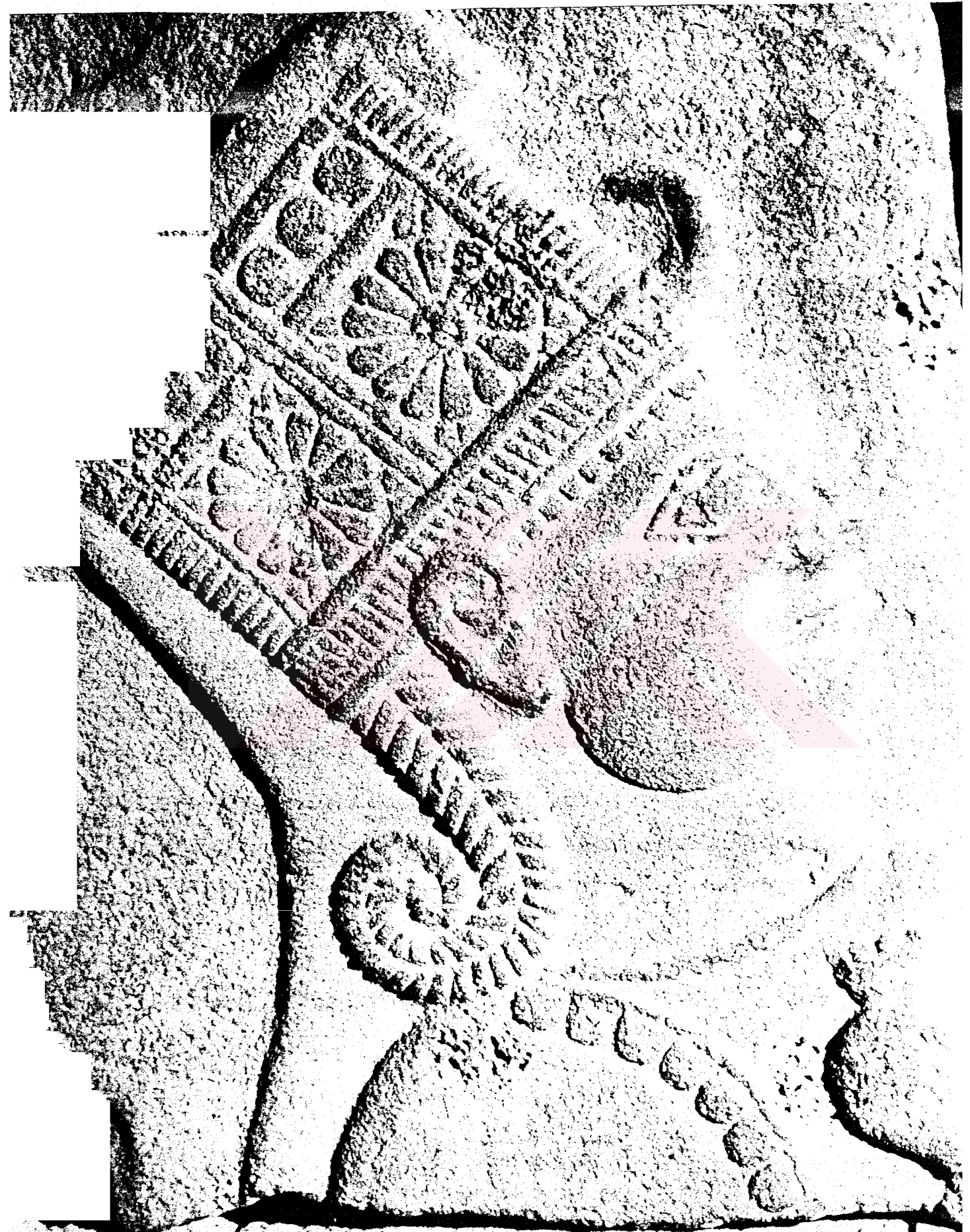
d

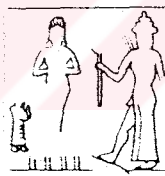
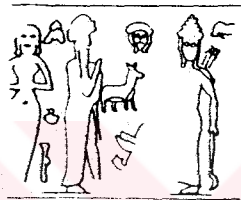

Statue of a seated man, possibly a high official, with a long beard and a headdress, standing next to a smaller statue of a seated man. The background features a red and white striped pattern.

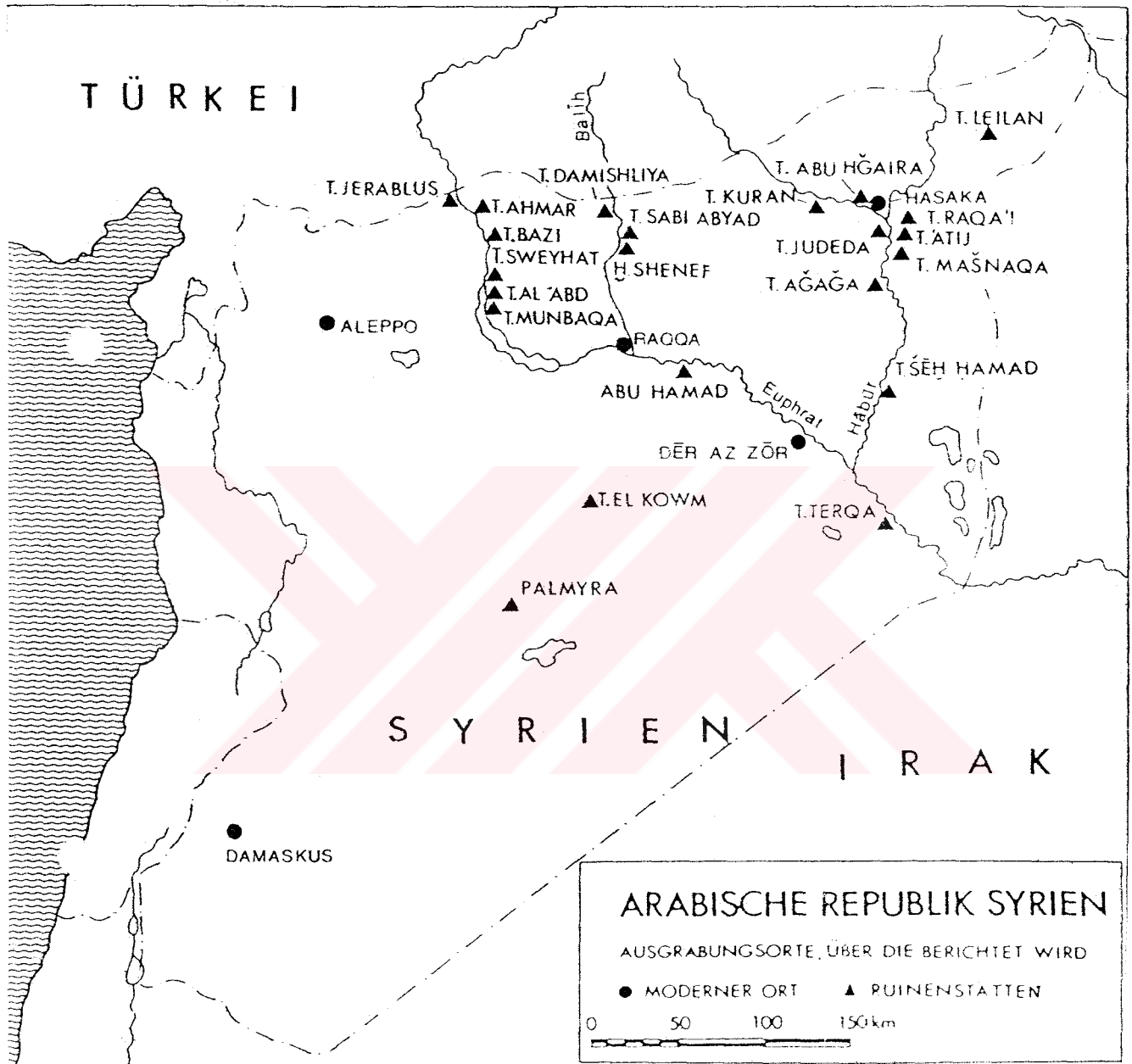

HARİTALAR

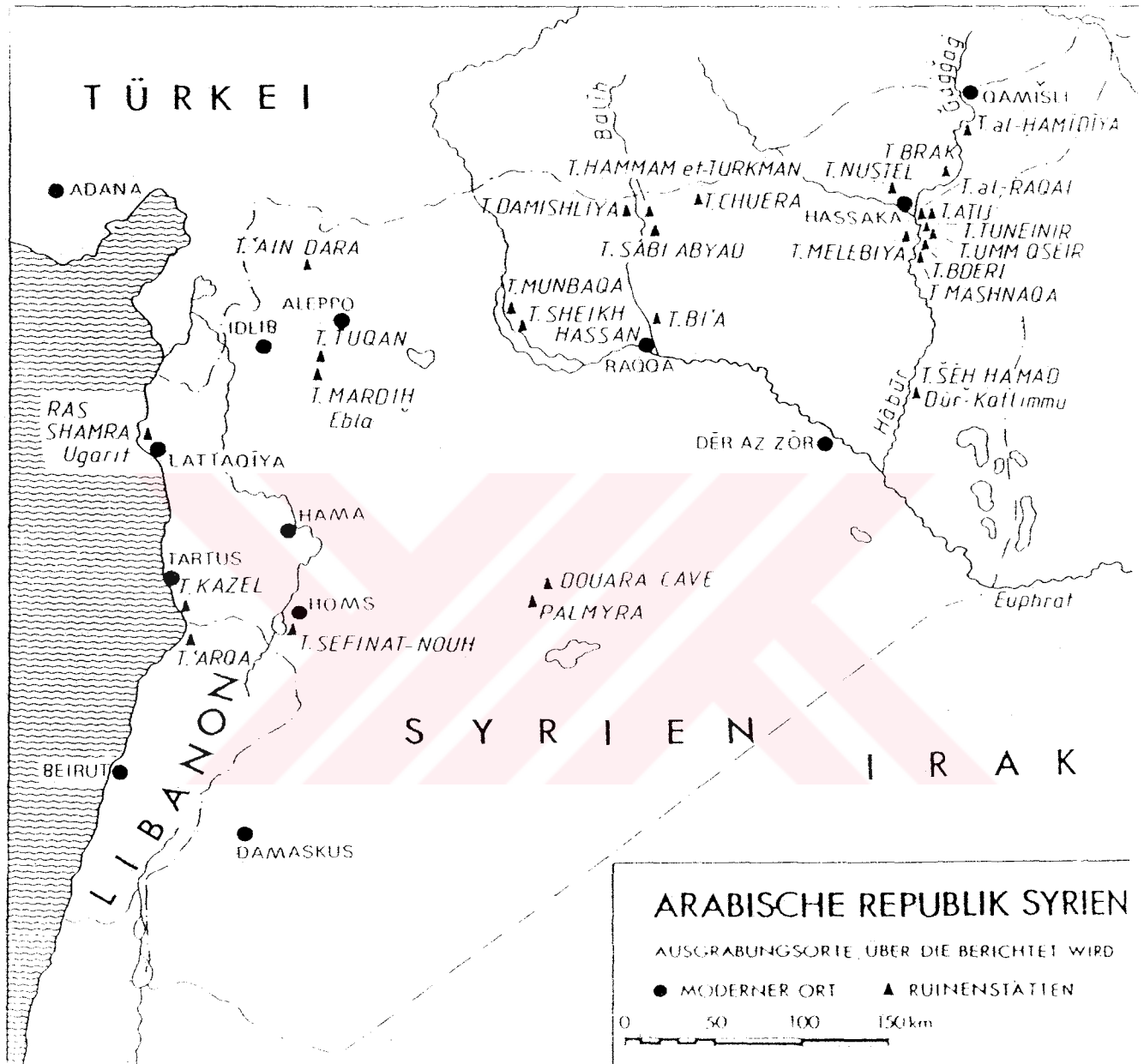
HAR I.

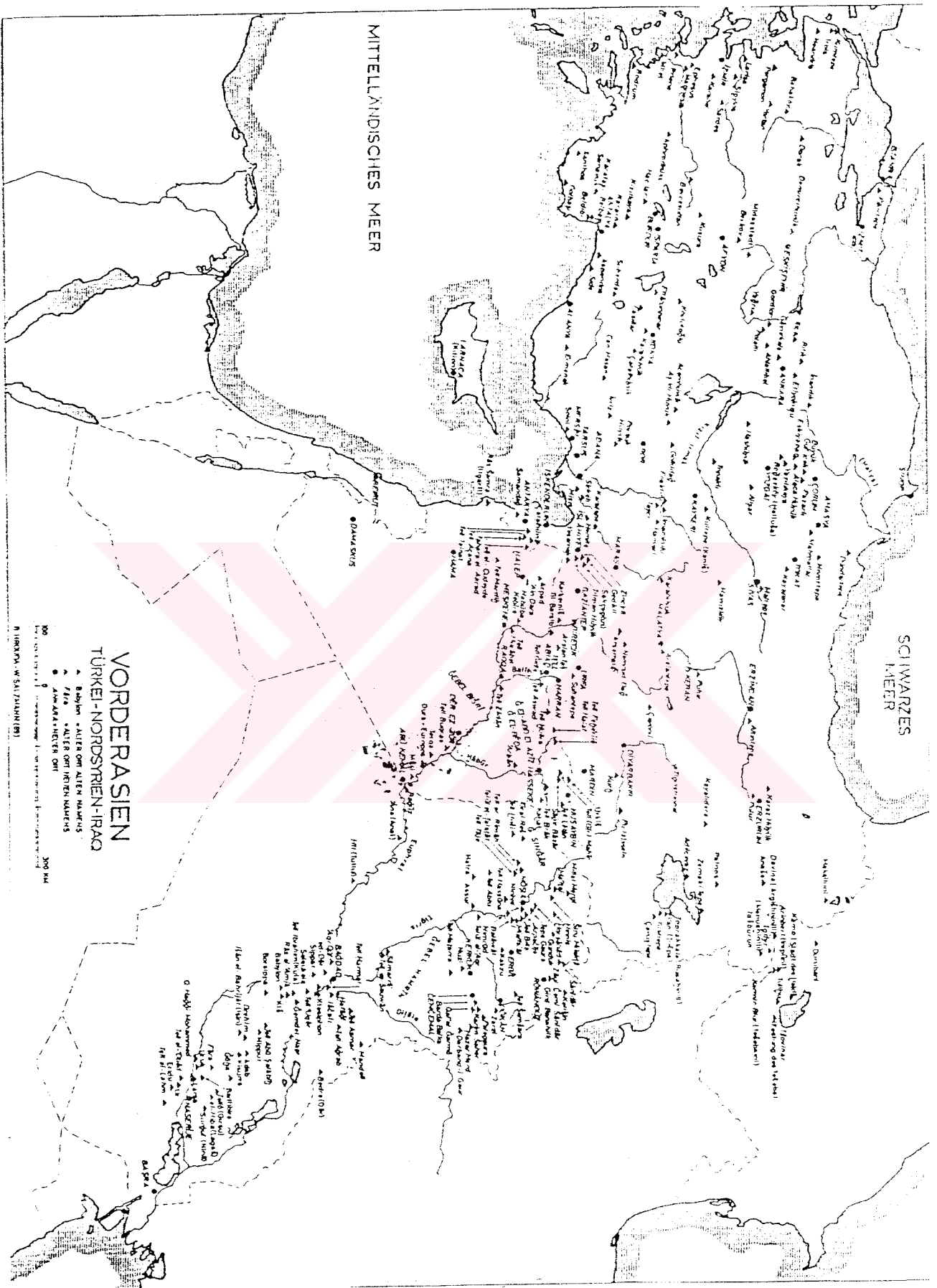
HAR II.

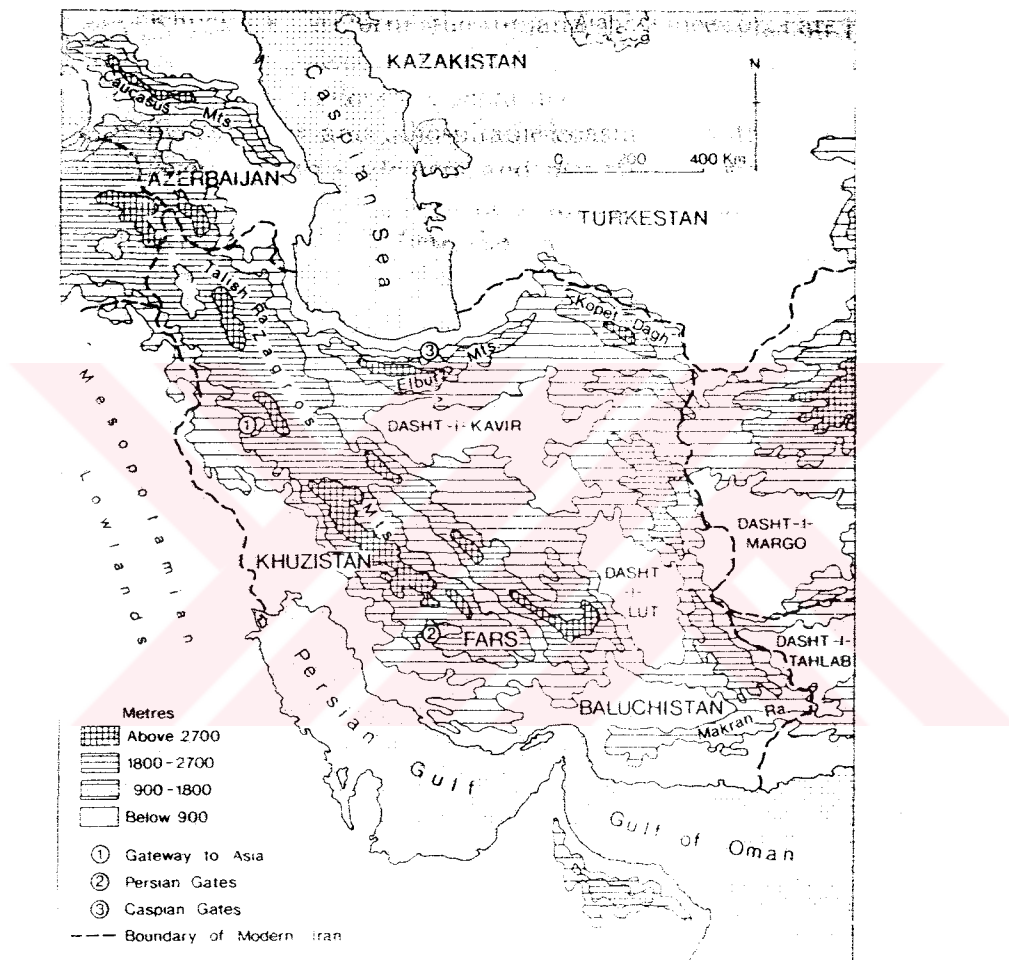
HAR III.

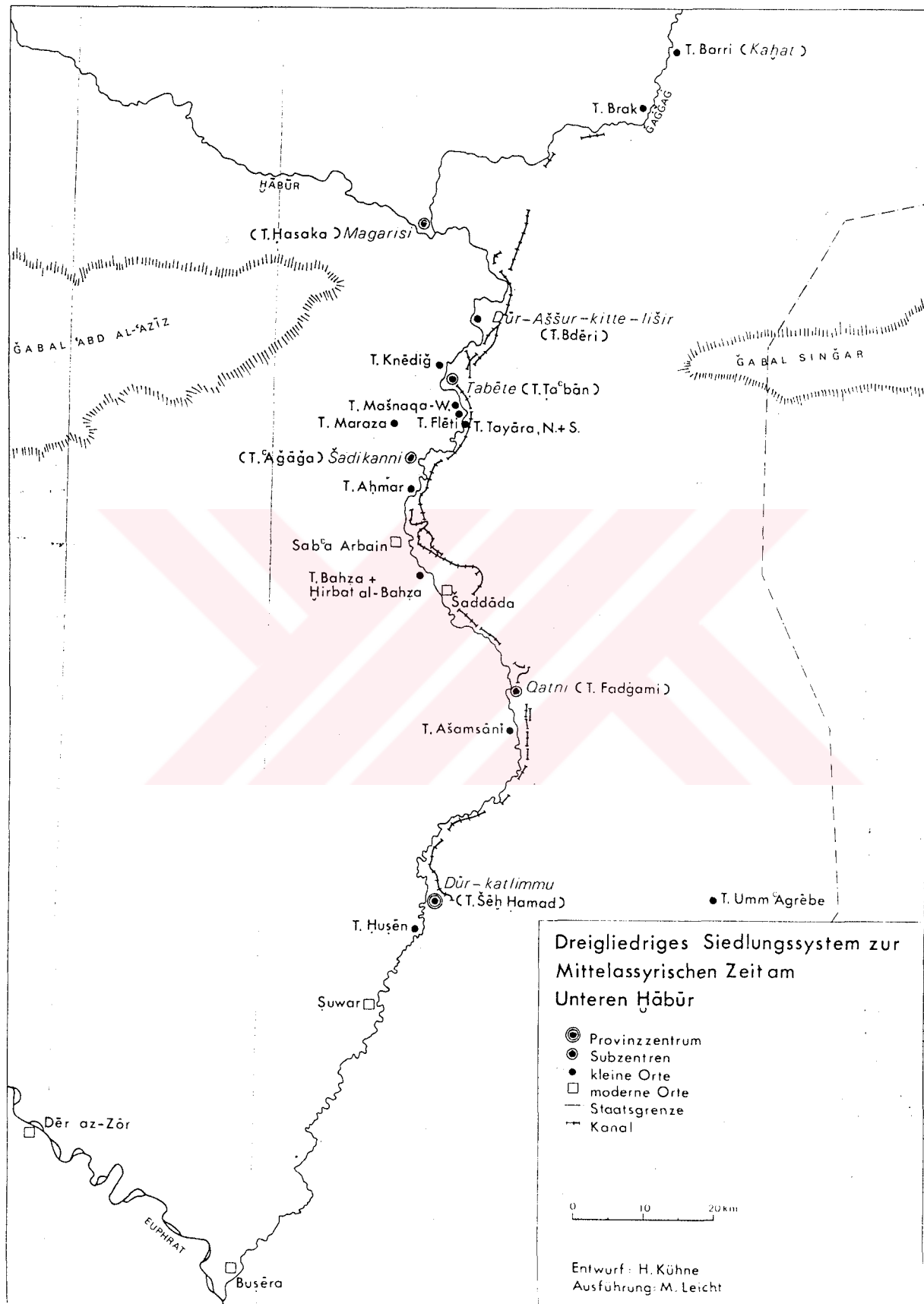
HAR IV.

HAR V.

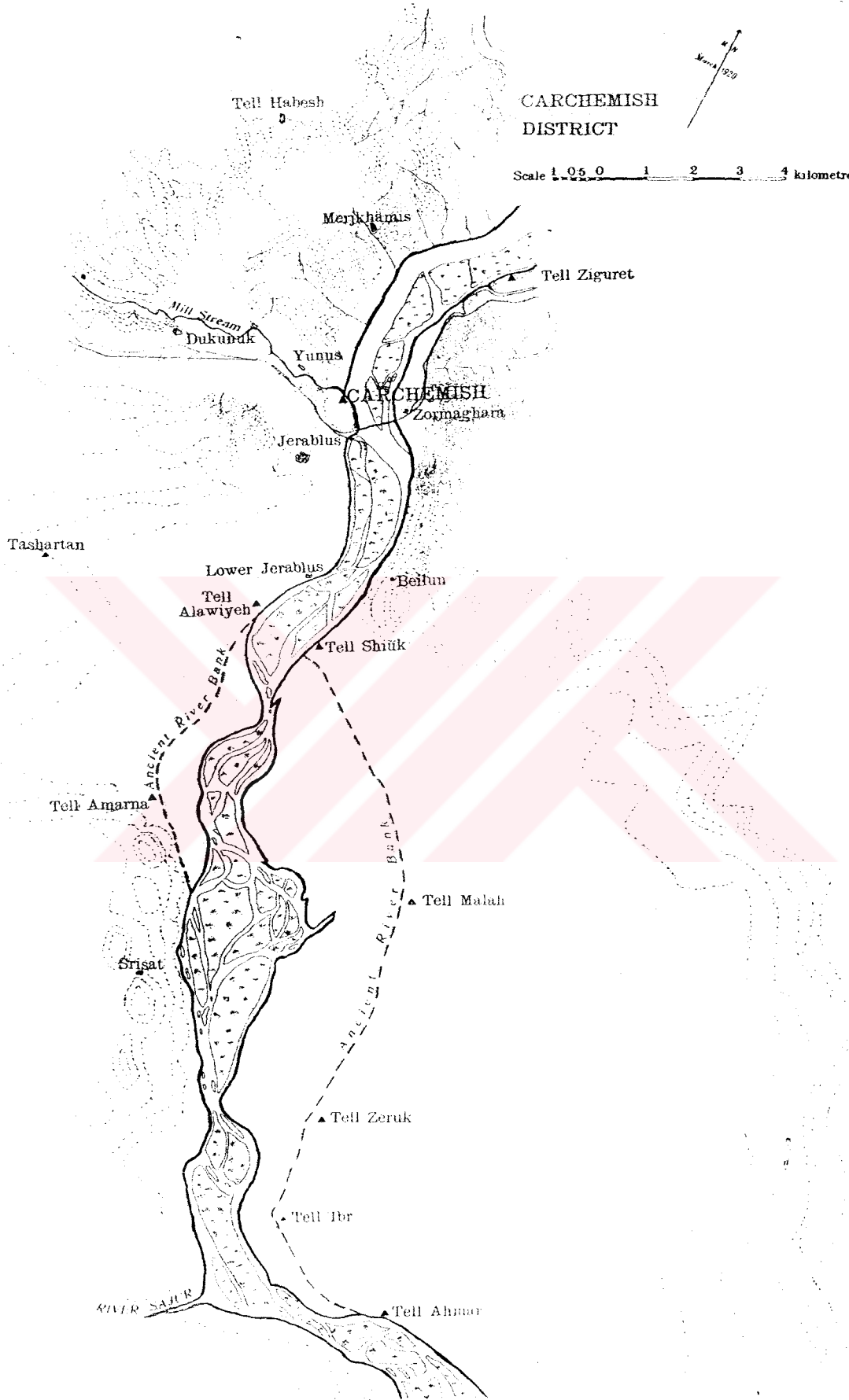
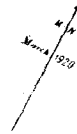
HAR VI.

HAR VII.

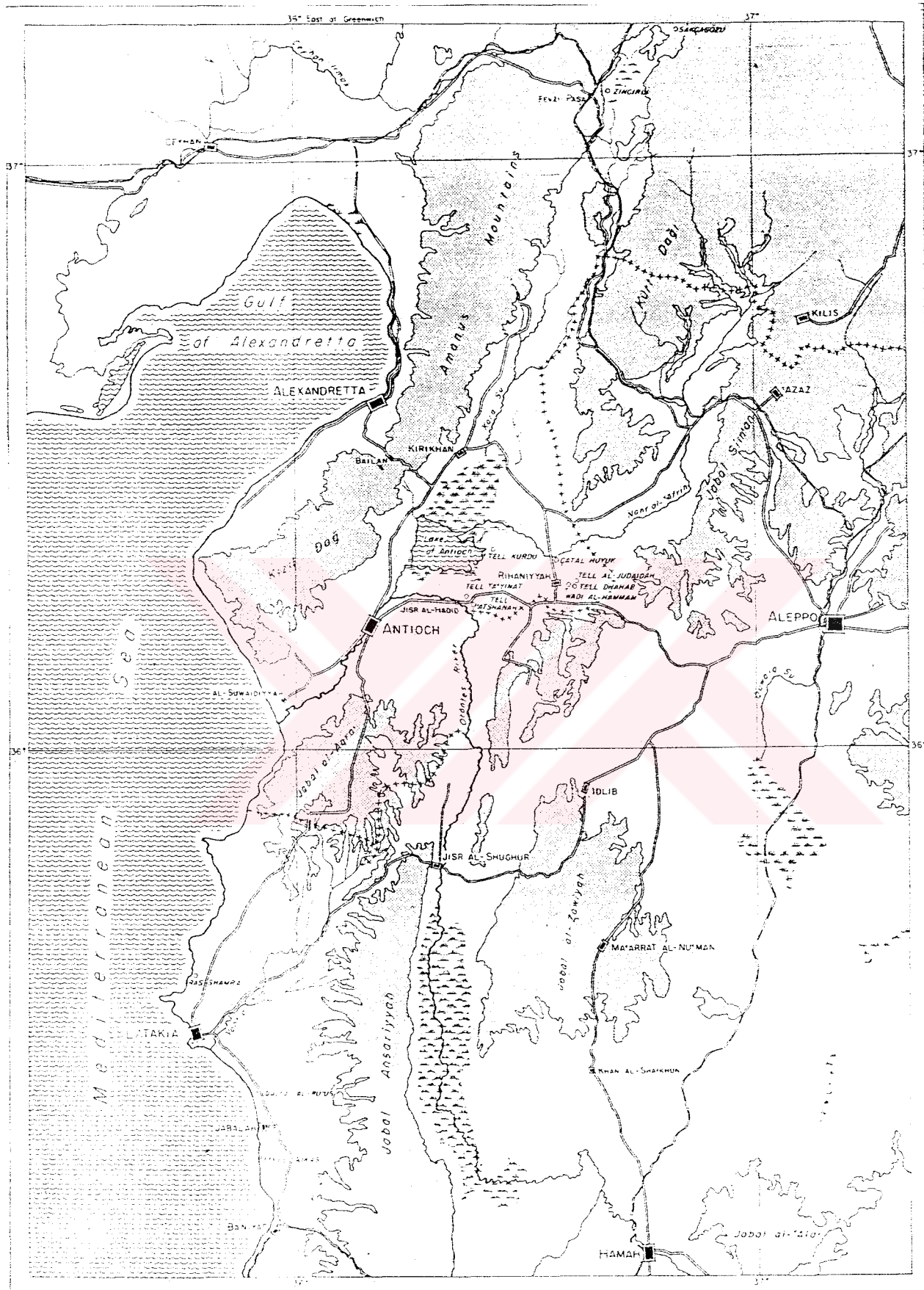
CARCHEMISH DISTRICT

Scale 1:05 0 1 2 3 4 kilometres

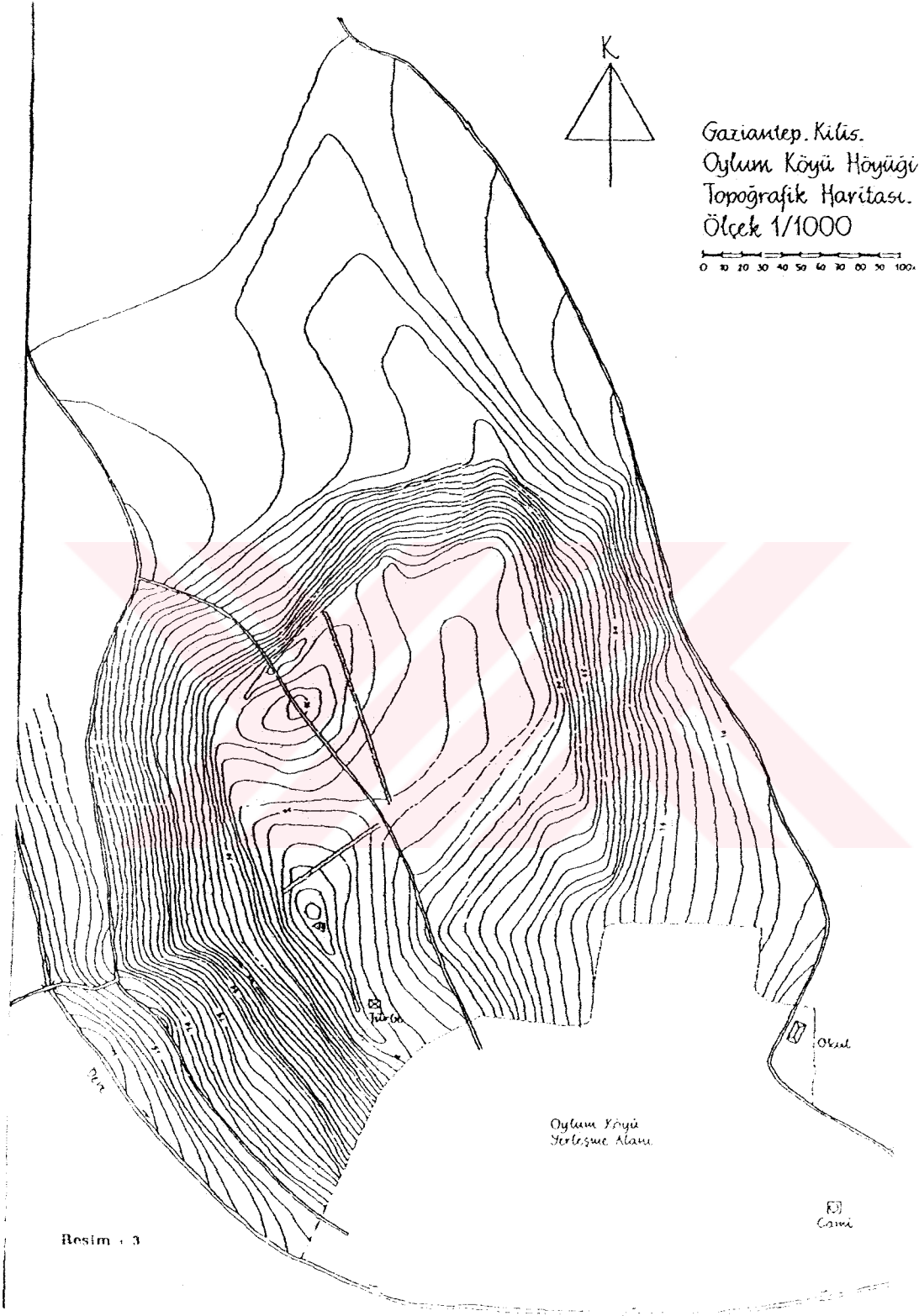

DO NOT WRITE ON THIS MAP

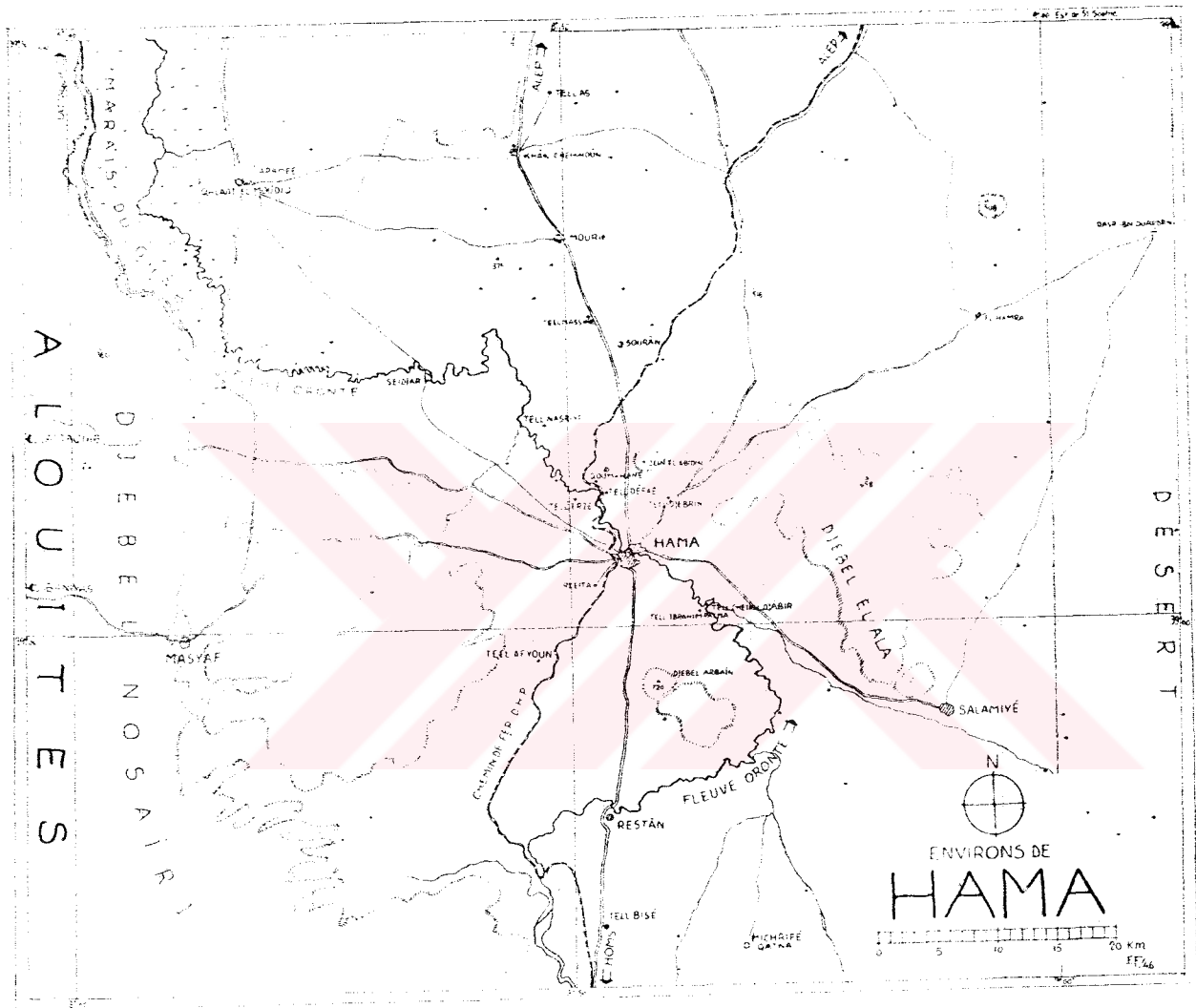
HAR VIII.

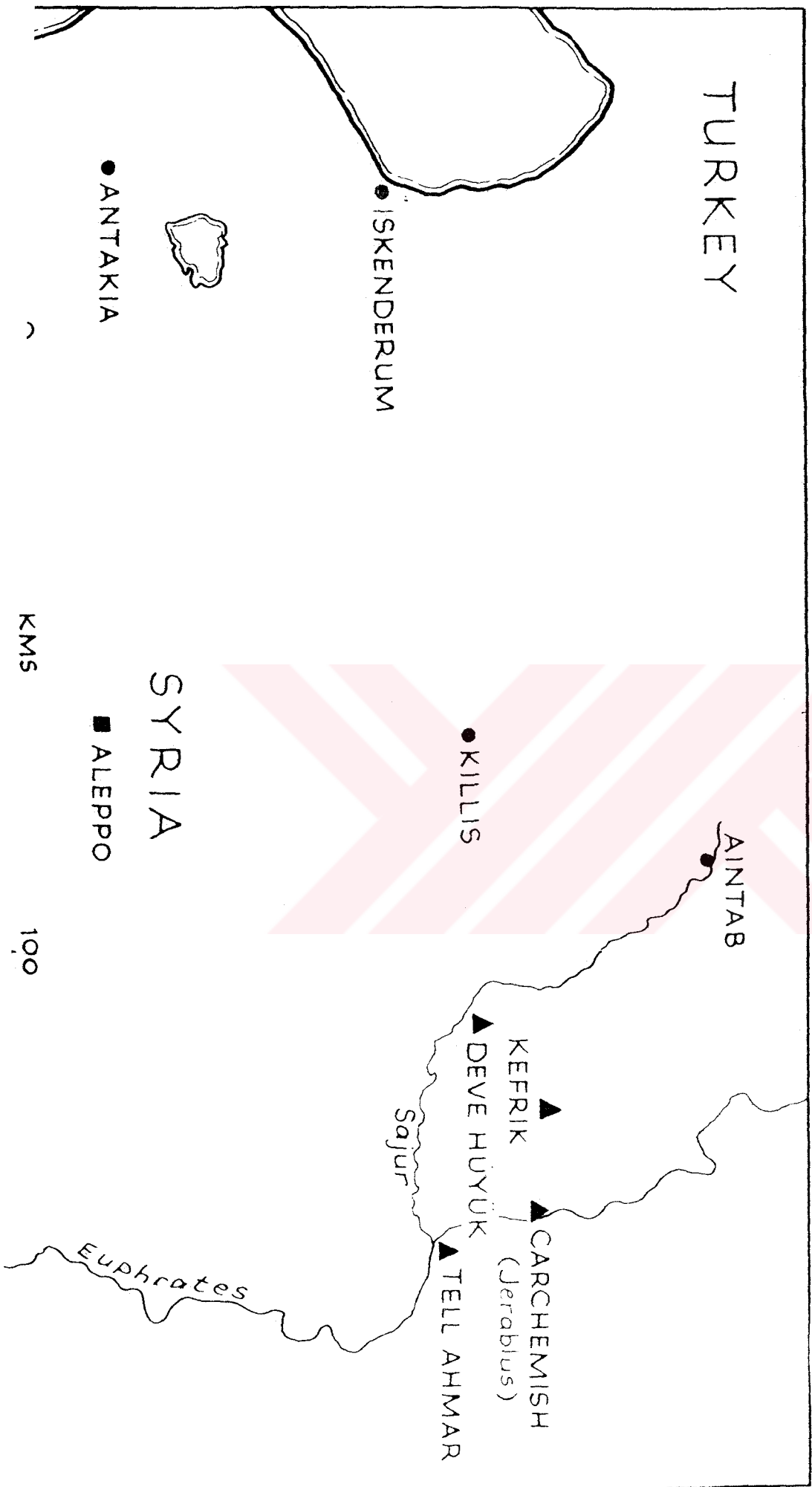

HAR X.

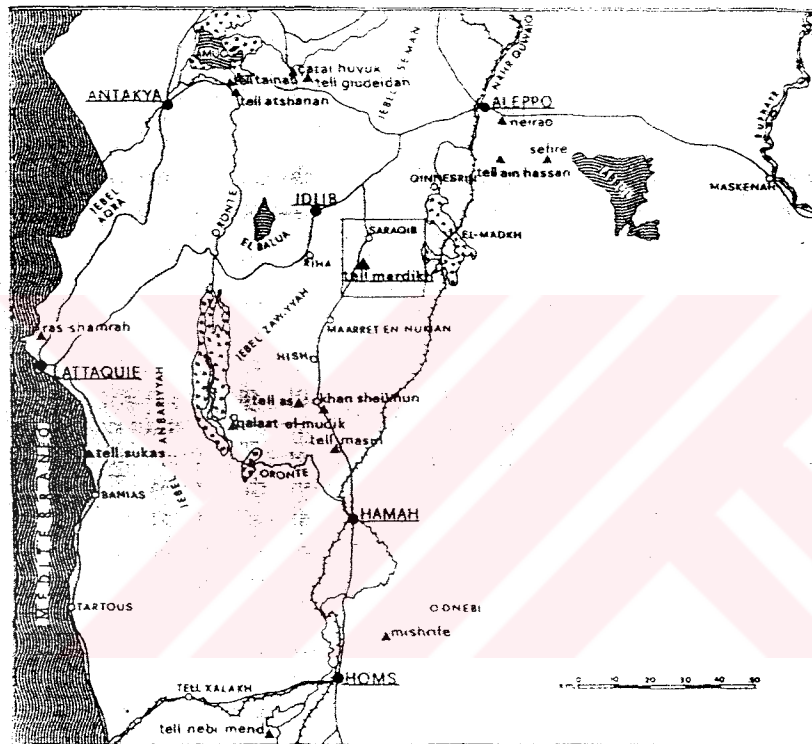

HAR XI.

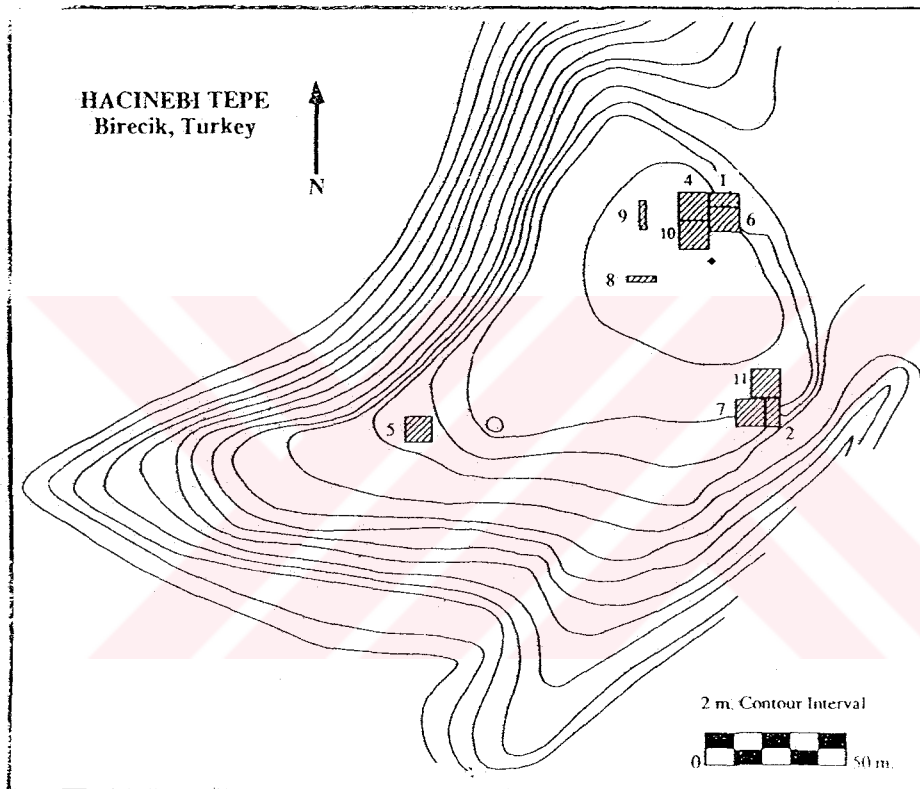

HAR XIII.

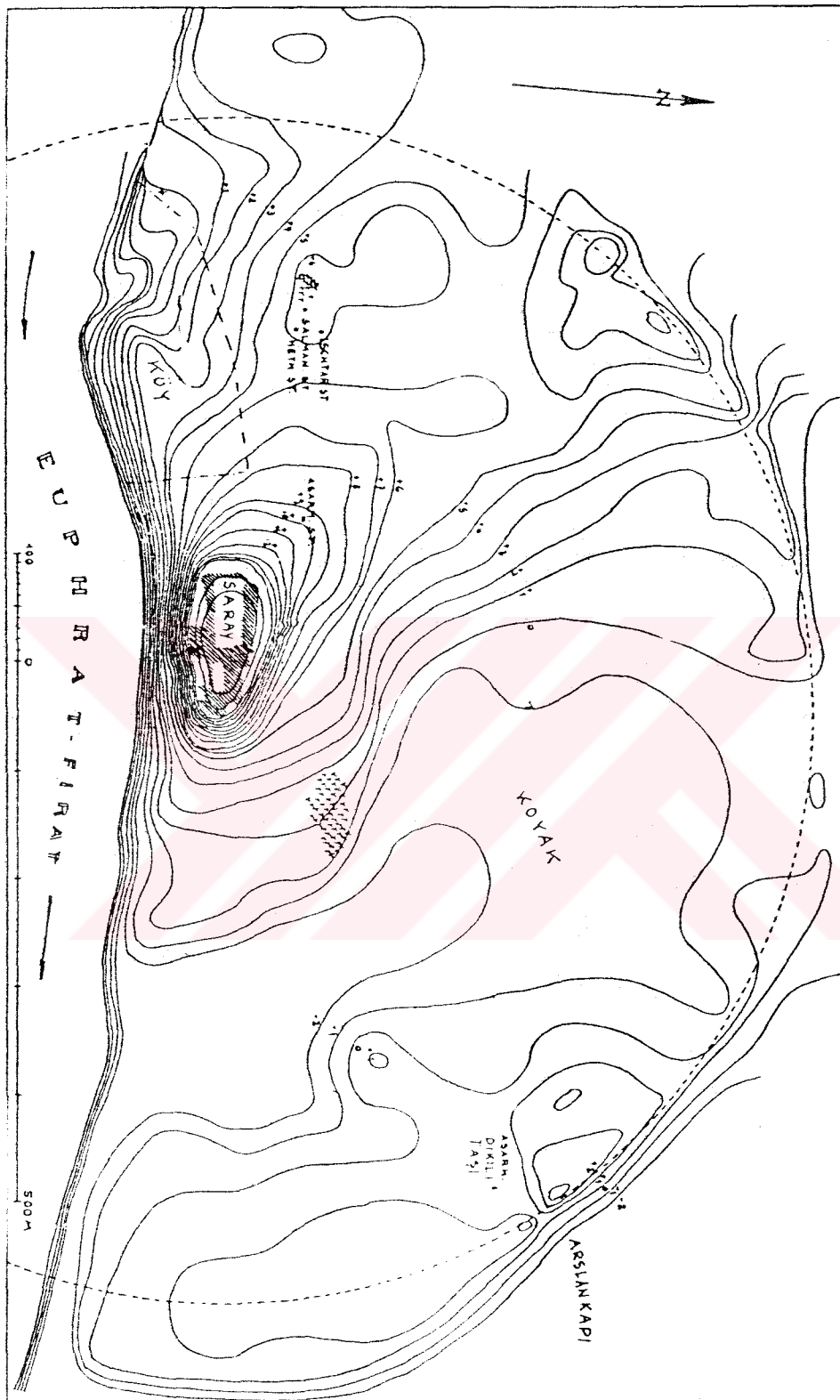
HAR XIV.

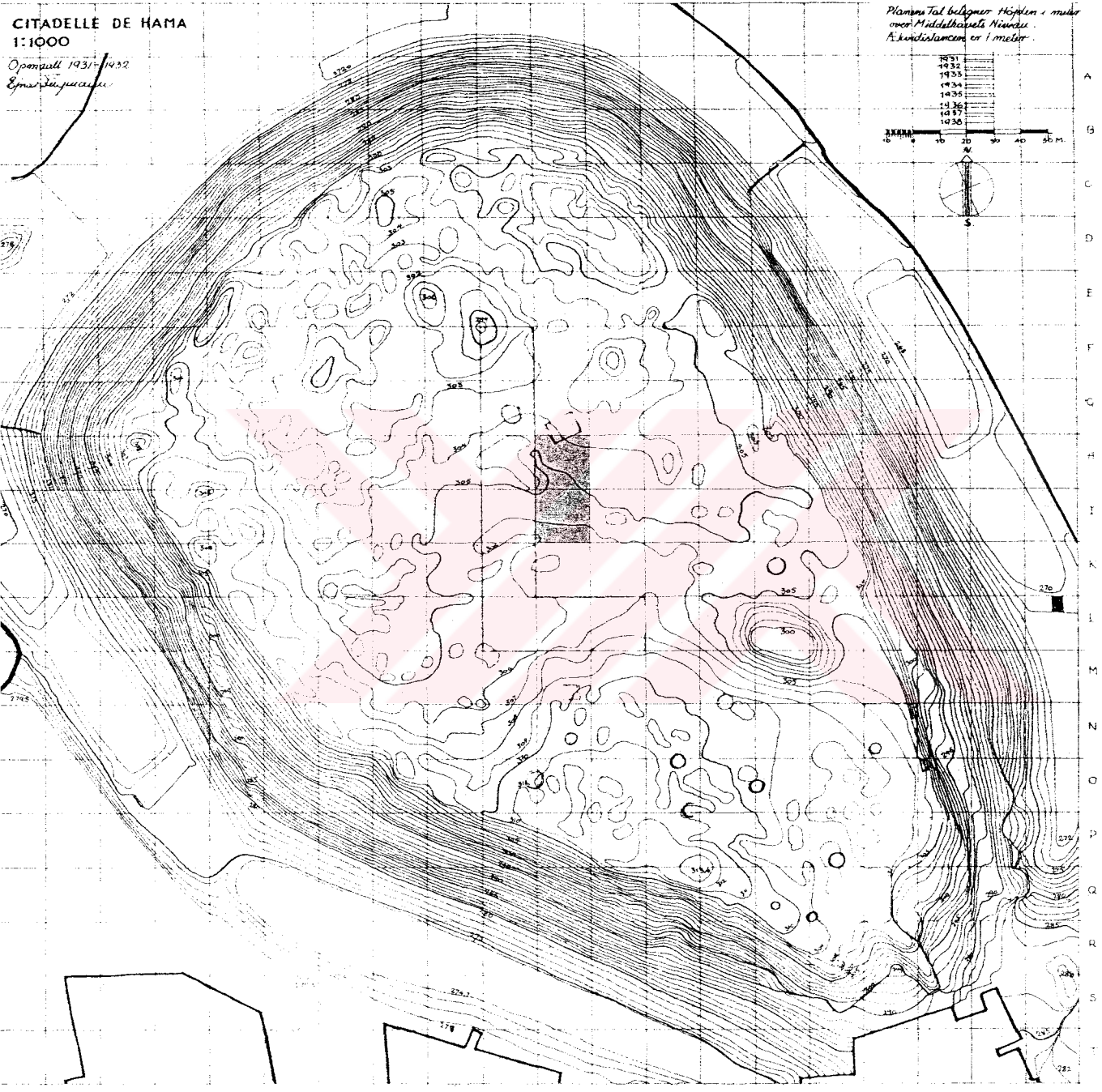
HAR XV.

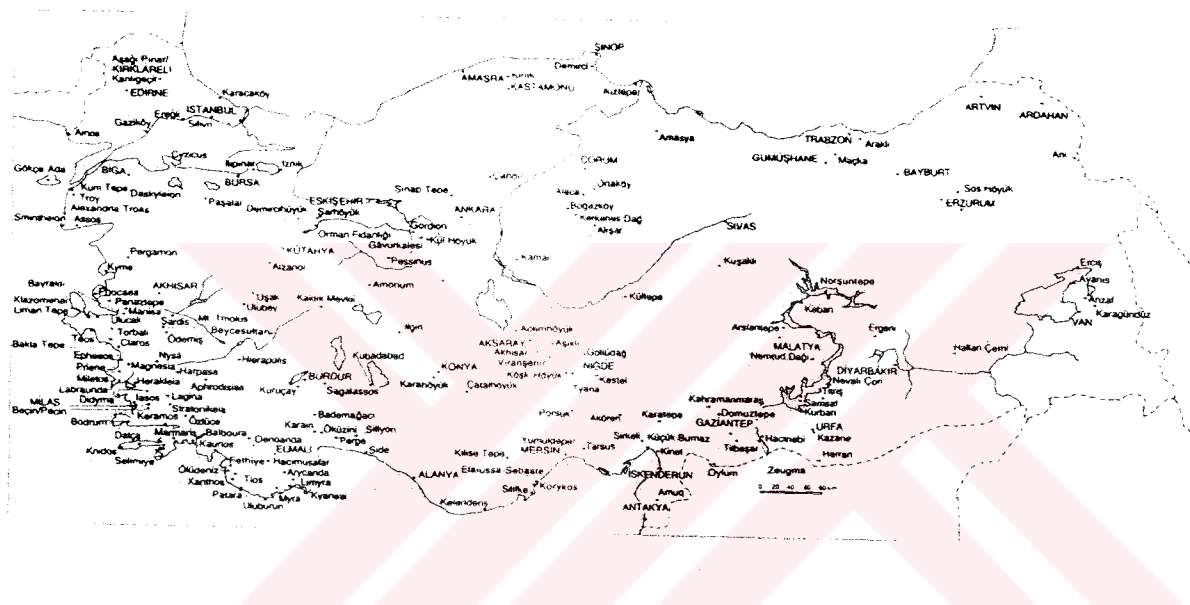

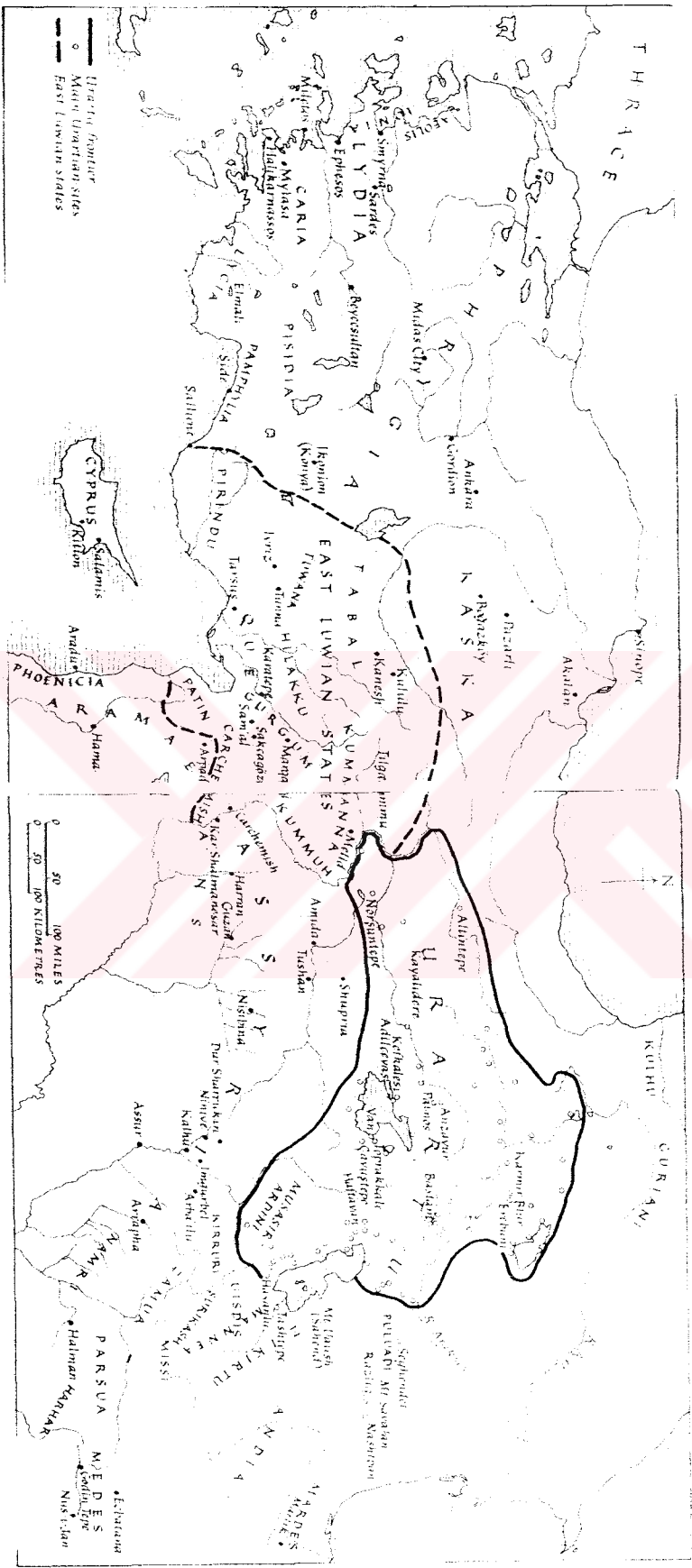
HAR XVI.

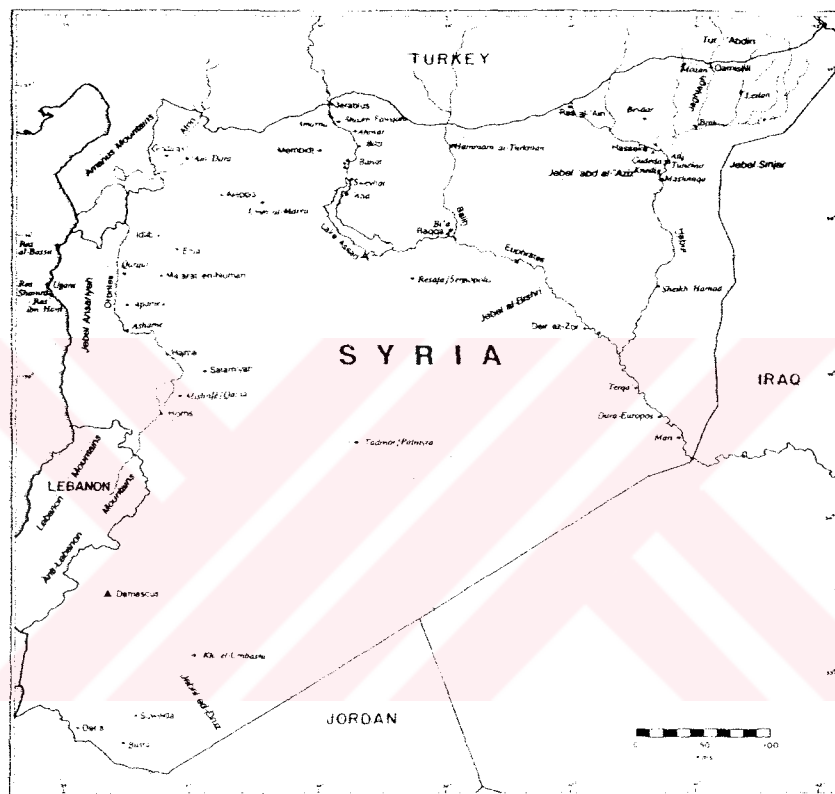

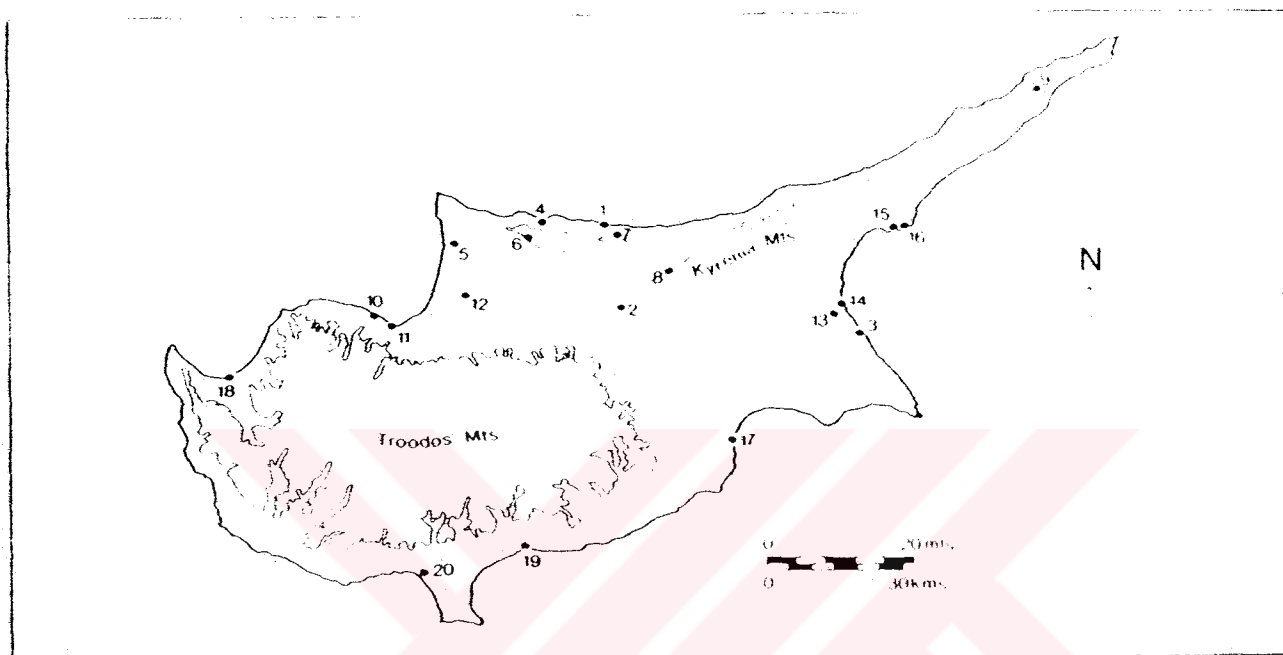
HAR XVII.

Key: All Maps: 1. Kyrenia — Girne, 2. Nicosia — Lefkosa, 3. Famagusta — Gazimağusa
 4. Lapithos — Lapta, 5. Ayia Irini — Akdeniz, 6. Larnaca tis Lapithou — Lapta Larnacası or Kozankov, 7. Kazaphani — Ozankov,
 8. Kythrea — Degirmenlik, 9. Rizokarpaso — Dıpkarpaz, 10. Vouni — Vuni, 11. Soloi — Solı, 12. Morphou — Guzelvurt,
 13. Enkomi — Tuzla, 14. Salamis, 15. Alais, near Gastria — Kalecik, 16. Cnidus, near Cape Eke — Zeytin Burnu, 17. Kiton, 18. Marion,
 19. Amathus, 20. Curium (Kourion) — Yalova.

